

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ VE SİYASET BİLİMİ ANA BİLİM DALI

**ENFORMELDEN FORMELE, SIRTÇILIKTAN
KARINCALIĞA TÜRKİYE’NİN GÜNEYDOĞUSUNDA
KAÇAKÇILIĞIN DÖNÜŞÜMÜ: ŞIRNAK ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ÖMER ANIK

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Ferit Serkan ÖNGEL

GAZİANTEP
NİSAN 2019

T.C.
GAZIANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ VE SİYASET BİLİMİ ANA BİLİM DALI

**Enformelden Formele, Sırtçıktan Karıncalığa Türkiye'nin Güneydoğusunda
Kaçakçılığın Dönüşümü: Şırnak Örneği**

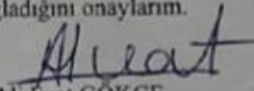
ÖMER ANIK

Tez Savunma Tarihi: 3 Nisan 2019

Doç. Dr. Zekiye ANTAKYALIOĞLU

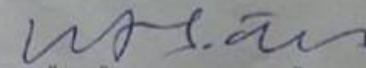
SBE Müdürü

Bu tezin Yüksek Lisans/Doktora tezi olarak gerekli şartları sağladığını onaylıyorum.

Doç. Dr. Ali Fuat GÖKÇE

Enstitü ABD Başkanı

Bu tez tarafımda (tarafımızca) okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans/Doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Dr. Öğr. Üyesi Ferit Serkan ÖNGEL
Tez Danışmanı

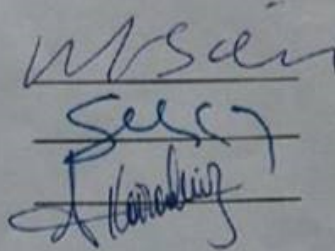
Bu tez tarafımızca okunmuş, kapsam ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans/Doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri:

Dr. Öğr. Üyesi F. Serkan ÖNGEL

Dr. Öğr. Üyesi Selcen KÖK

Dr. Öğr. Üyesi R. Funda KARADENİZ

ETİK BEYAN

Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,

- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,

- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,

- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,

- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Ömer ANIK

ÖZET

ENFORMELDEN FORMELE, SIRTÇILIKTAN KARINCALIĞA TÜRKİYE'NİN GÜNEYDOĞUSUNDA KAÇAKÇILIĞIN DÖNÜŞÜMÜ: ŞIRNAK ÖRNEĞİ

ANIK, Ömer

Yüksek Lisans Tezi, Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi ABD

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Ferit Serkan ÖNGEL

Nisan 2019, 148 sayfa

Bu çalışmada Irak ve Türkiye arasında çizilen sınırlar sonrası, bölgede sınırın olmadığı dönemlerden kalma ticari faaliyetlerin yeni bir boyut kazanarak, kaçakçılık statüsüne dönüşmesi ele alınmış ve kaçakçılığın çeşitli ekonomik ve siyasal gelişmelerin etkisi ile geçirdiği aşamalar dönemselleştirilmiştir. Bu bağlamda sırtçılık ve katırcılık dönemleri sınırı geçme faaliyetlerinin, sınır güvenliği başlığı altında alınan tedbirlerle, sınır kapılarına yöneldiği ve sınır kapılarında kaçakçılığın karıncalık biçiminde devam edip dönüşüme uğradığı tezi işlenmiş ve bu dönüşümün dinamiklerine odaklanılmıştır. Sınır kaçakçılığı veya ticareti, hemen hemen her dönem içinde çatışma dinamiklerini barındıran, ilişki ve ağların dönüşmesi sonucu, yeniden üretilmekte, bu süreçte faaliyetlerin ve aktörlerin de dönüşümü gerçekleşmektedir. Bu çerçevede söz konusu dönüşümlerin tetikleyicileri ve pratikleri ile ekonomik, toplumsal, siyasal ve etnik çatışmalar, aşiret gibi toplumsal örgütlenme biçimleri, yerel, ulusal ve hatta küresel güçlerin kaçakçılık ve ticarete olan etkileri ele alınmıştır. Bu değişkenler üzerinden de dönüşümün nitelikleri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sınır, Kaçakçılık, Sınır kaçakçılığı, Sırtçılık, Katırcılık, Karıncalık,

ABSTRACT**FROM INFORMAL TO FORMAL, FROM SIRTÇILIK TO KARINCALIK
THE TRANSFORMATION SMUGGLING IN SOUTHEAST OF TURKEY:
ŞIRNAK EXAMPLE**

ANIK, Ömer

Master Thesis, Department of Public Administration and Political Science

Thesis Advisor: Associate Professor Ferit Serkan ÖNGEL

April 2019, 148 pages

In this study, after drawn the borders of between Iraq and Turkey, gaining a new dimension of commercial activities from the periods when the region does not have a border, the stages of smuggling with the effect of various economic and political developments are periodicized. In this context, it has been the thesis that the activities of sırtçılık and katırcılık crossing the border are directed to the border gates by the measures taken under the heading of border security and that the trafficking in birder gates has continued in the from of karıncalık and the focus has been on the dynamics of this transformation. Border smuggling or trafficking is reprocuded in almost every period as a result of the transformation of relations and networks that involve the dynamics of conflict and the transformation of activities and actors in this process. In this framwork, the triggers and practices of these transformations and the forms of social organization such as economic, social, political and ethnic conflicts, tribal organizations, the effects of local, national and even global powers on smuggling and trade are discussed. It is tried to reveal the qualities of transformation through these variables.

Keywords: Border, Smuggling, Border Smuggling , Sırtçılık, Katırcılık, Karıncalık,

ÖNSÖZ

Bu tezin ortaya çıkması sürecinde benden desteğini esirgemeyen birçok kişi var. Ancak öncelikle bu çalışma sırasında bilgi ve deneyimi ile her zaman yanımda yer alan ve çalışmanın oluşmasında en büyük katkıya sahip olan tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi F. Serkan Öngel'e çok şey borçluyum. Bu süreçte benden değerli eleştirileri ile katkılarını esirgemeyen Prof. Dr. H. Neşe Özgen'e, jüride yer alan ve dar zamanda bana görüş, öneri ve eleştirilerini sunan Dr. Öğr. Üyesi R. Funda Karadeniz'e ve Dr. Öğr. Üyesi Selcen Kök'e teşekkür ederim.

Bu zor süreçte bana destek olan, özellikle çalışmanın ilk aşamalarından itibaren katkı sağlayan ve moral veren tüm arkadaşlarıma ve yakın çevreme teşekkür ederim.

Son olarak gösterdikleri sevgi ve özveri ile beni bu günlere taşıyan aileme sonsuza dek minnettarım. Anlayışları ve destekleri için teşekkür ederim.

Şırnak- Nisan 2019

Ömer ANIK

İÇİNDEKİLER

ETİK BEYAN	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
ÖNSÖZ	iv
içindekiler	v
tablolar listesi	vii
GİRİŞ	1
i- Yöntem.....	4
ii- Alan Çalışmaları	5
BİRİNCİ BÖLÜM	9
1. KAÇAKÇILIK KAVRAMI	9
1.1- SINIR, KAÇAKÇILIK VE SINIR KAÇAKÇILIĞI TANIMI	10
1.1.1- Sınır	10
1.1.2- Kaçakçılık ve Sınır Kaçakçılığı.....	13
1.2- Ticaretin Güzergâhı: Neden Şırnak- Zaho Yönlüydü?	18
1.2.1- Aşiret.....	19
1.2.2- Osmanlının İdari Yapısı- <i>Mir</i> 'lik Düzeni	28
1.2.3- Din ve Diğer Sebepler	38
İKİNCİ BÖLÜM	43
2. DÖNEMLERE GÖRE DÖNÜŞEN KAÇAKÇILIK-SINIRI GEÇME	43
2.1- Sırtçılık, Tanımı Ve Sebepleri.....	44
2.1.1- Kendi Hesabına Yapılan Sınırı Geçme Faaliyeti.....	47
2.1.2- Sırtçılık Dönemlerinde Getirilen Ve Götürülen Mallar.....	51
2.1.3- Başkasının Hesabına Yapılan Sınırı Geçme Faaliyeti	58
2.1.4- Başkasının Hesabına Yapılan Sınırı Geçme Faaliyetinde Getirilen ve Götürülen Mallar.....	60
2.1.5- Sırtçılık Dönemlerinde Kullanılan Ölçü ve Birimler	62

2.2- Sırtçılığın Katırcılığa Dönüşümünün Sebepleri	68
2.3- Katırcılık, Tanımı ve Sebepleri.....	73
2.3.1- Katırcılık Döneminde Getirilen ve Götürülen Mallar	78
2.3.2- Katırcılık Döneminde Kullanılan Ölçü ve Birimler	84
2.4- Sırtçılıktan Katırcılığa Geçişle Beraber Yaşanan Dönüşümler ve Sonuçları.....	90
2.5- FARKLI BİR KAÇAKÇILIK BİÇİMİ OLARAK HAYVAN TİCARETİ-KAÇAKÇILIĞI.....	98
2.5.1-Sınır Geçişinin Canlı Malları: Koyun ve Keçi	98
2.6- Sırtçılık ve Katırcılığın Karıncalığa Dönüşümü.....	109
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	114
3.-KAÇAKÇILIĞIN FORMELLEŞMESİ VE BİR İSTİHDAM BİÇİMİ OLARAK İNŞASI.....	114
3.1- Karıncalığın Kıyısı: Sınır Kapısı	114
3.2- Dış Ticaret Sonucu Şekillenen Habur Sınır Kapısı.....	117
3.3- Karınca ve Karıncalık.....	119
3.3.1-Yükte Ağır Pahada Hafif: Karıncalık	119
3.4- Karıncanın Getirdiği-Götürdüğü veya Karıncanın Adına Getirilen-Götürülen Mallar	129
3.5- Karıncalığın Kaçakçılığa Etkisi.....	130
3.6- Karıncanın Eğitim, Yaş ve Cinsiyet Durumu.....	133
3.7- İstihdam Biçimi Olarak Karıncalık.....	134
3.7.1- Vize Rejiminde Uygunluk	139
3.7.2- Yürüyerek Gidiş Gelişe Uygun Olan Kısa Mesafeli Yakınlık	140
3.7.3- Giriş-Çıkış Pratiği.....	141
3.7.4- Akrabalık ve Kürtçenin İki taraflı Kullanımı	141
SONUÇ.....	144
KAYNAKÇA.....	149
ÖZGEÇMİŞ	153
VITAE	153

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: Sırtçılık Dönemi Sınırı Geçme Faaliyetinde Getirilen ve Götürülen Mallar	55
Tablo 2: Sırtçılık Dönemi Sınırı Geçme Faaliyetinde Kullanılan Ölçü Ve Birimler	67
Tablo 3: Aktör, pazaryeri ve malların Tedarik Biçimi ile Malın teslim noktasının dönemsel olarak dönüşümü	94
Tablo 4: Karıncalık Faaliyetinin Ekonomik Boyutu	137

GİRİŞ

Sınırlar, güç mücadelelerinin sonucunda çizilmektedir. Bu durum devletlerin biçim değiştirmesi ile daha önce olmayan ve tasarlanmış yeni sınırları gündeme getirebilmektedir. Bu anlamda sınırların yeniden tasarlanması, çizilmesi, daha önce sınırı bilmeyen yeni sınır kentleri için bir yapaylık oluşturmaktadır. Bu yapaylık devletlerin varlıklarını inşa ettikleri mekânlardır ve pratikte kendini sınırlar ve sınırların engellenmesine-geçişsizliğine yönelik çekilen teller, engeller ve dikenler üzerinde göstermektedir. Bu sonradan çizilen sınırlar devlet yapısının kendini oluşturma araçlarıdır. Bu ideal düzen kendi yapılarını yerleştirme ve devam ettirme-sürekliliğini sağlama üzerine kurulmuştur. Bunun en açık örneği sınırların yeniden belirlenmesi süreçlerinden sonra var olan ekonomik faaliyetlerin engellenmesi ve gayri resmi bir kimliğe büründürülerek kaçakçılık adı altında ele alınması ve değerlendirilmesidir. Sınırın sonradan çizilmişliği ekonomik faaliyetlerin yeni bir gömlek giyerek karşımıza çıkmasına neden olmuştur. Bu yeni biçim veya gömlek aslında Yeğen'in(2015) belirttiği gibi *direnç ve meydan okuma* şeklinde değerlendirilmelidir. Zira sınır kaçakçılığı veya sınır geçişlerinin her dönem değişip yeniden karşımıza çıktığı, ilk dönemler farklı olup gerekliliklere direndiği¹ buna karşın özellikle sınır kapılarına doğru geçişin sağlanmasıyla sermaye yani kapitalist sistemin egemenliği ile direncin son bulunduğu varsayılmaktadır. "Modern dünyada, sermaye yani kapitalist sistemin kendini yeniden üretmesine hizmet eden her türlü unsurun akışı desteklenirken, sermayeye hizmet etmeyen unsurların akışına izin verilmemektedir"(Özgül, 2016: 4-5). Özgül'ün ifade ettiği biçimiyle akışın gerçekleşmesi için gerekli tüm sistemler desteklenmektedir. Bu desteklenme özellikle çalışmamız kapsamında sırtçılığın başkasının hesabına yapılan geçişi ile katırcılığa geçiş ve karıncalık bölümlerinde işlenecektir². Sınır geçişleri-kaçakçılığının ilk dönemleri itibariyle direnç veya meydan okuma şeklinde ele alınması kuşkusuz kaçınılmaz olarak karşımıza çıkarken, karıncalık dönemi gerçekleşen kaçakçılığın aslında bir sermaye yani kapitalist sisteme boyun eğme ve direncin kırılması olarak değerlendirilmelidir. Bu şekilde değerlendirilmesinin

¹ Gerekliliklere direnme aslında sınır üzerinde gerçekleşen faaliyetlerin belli kesimlerin elinde olması ve belli kesimlerin faydalanması durumunun ilk dönem kendi hesabına yapılan sırtçılık faaliyetinde herkesçe sınırın geçilmesi durumu ve sınırdan faydalanmanın tüm kesimlere hitap etmesi kapitalizme veya milli ekonomi yaratmalara yani gerekliliklere direnme olarak görüldüğü kendi hesabına yapılan sırtçılık dönemi sınırı geçme faaliyeti bölümünde ele alınacaktır.

² Sırtçılık, kendi hesabına ve başkasının hesabına yapılan biçimleri ile sınır kaçakçılığı-ticaretinin ilk dönemi olup gelişmemiş ve küçük boyutlarda sürdürülen bir faaliyettir. Katırcılık, sırtçılık biçimi sınırı geçme faaliyetinin aktör, mal, ilişki, ağ, boyut, ölçü ve birimler olarak gelişmiş, büyük boyutlu sınır kaçakçılığının ikinci dönem gerçekleştirilen ve geliştirilen faaliyetidir. Karıncalık ise sınır kapılarında yolcu adı altında götürülüp getirilen ücretli işçilerin sürdürdüğü enformel biçimde gerçekleştirilen ücretli işçiliktir.

gerekliliği ise sınır kapılarının sermaye-şirkete yönelik düzenlenmesi veya akışın sağlanması için uygun hale getirilmesidir. Bu uygunluğa getirilme süreçleri ise güvenlik ve liberal politikalar aracılığıyla devlet tarafından sermayenin-şirket-belge akışı için sağlanmıştır.

1980 sonrası bölgedeki çatışmaların artması ile sınıra yönelik güvenlik yaklaşımı politikaların esas alınmasıyla sınır kontrolleri ile günümüze doğru artan oranda teknoloji-iktidar araçları kullanımıyla gümrük harici geçişsizlik sağlanmaya çalışılmıştır. Bu müdahale hamleleri sonucu sınırın doğal yollarla geçilmesinin engellenmesine, bu dönem içinde yine gümrük kapılarının modernizasyonunun liberal politikalarla oluşan küreselleşme eğilimleri ile aynı dönemde başlaması sınır kapılarının aktif hale gelmesine neden olmuştur. Bu iki önemli dönüşümün sınır kaçakçılığına karıncalık biçiminde yeni bir boyut kazandırdığı, böylelikle bu boyutun da sınır üzerinde ilişki ve ağların yeniden şekillenmesine neden olduğu varsayılmaktadır. Bu bağlamda çalışmamızda günümüz kaçakçılığında dönüşümlerin yaşandığı mekânlar, aktörler, mallar, sermaye ve devletin birbirlerine yönelik yaklaşımları, dönemseller olarak dayandıkları çelişki ve benzerlikler, çatışma ve uzlaşma boyutları Şırnak-Zaho arası sınır ve sınır faaliyetleri üzerinden irdelenmektedir.

Türkiye'nin Güneydoğusunda kaçakçılığın dönüşümünün Şırnak bölgesinde gerçekleştirilen biçimleri ile coğrafi sınırlılık olarak Şırnak ve ilçeleri ile köy-beldelerinin seçilmesinin sosyal, tarihi, siyasi, coğrafi vb. nedenleri bulunmaktadır. Öncelikle bölgenin yukarıda belirtilen şiddet dönemlerinin aktif olarak yaşandığı mekân olması nedeniyle sınır kontrollerine bağlı olarak güvenlik odaklı politikaların uygulanma alanı olması önemli bir nedendir. Buna ek olarak Türkiye-Irak arasındaki sınır hattının çoğunun günümüze değin herhangi bir fiziki engelle kapatılmamış olmasına bağlı olarak geçişlere uygun olması, tarihi Şırnak-Zaho arası ticari faaliyetler, göçer aşiretlerin yaylak-kışlak kullanımlarının bu bölge üzerinden yaşanması gibi önemli tarihi, ekonomik ve sosyal nedenler olarak belirtilebilir. Tüm bunlara ek olarak Türkiye'nin ihracat oranlarının büyük bir kısmının sağlandığı Habur Kapısının bu bölgede yer alması sonucu karıncalık faaliyetinin Cizre, Silopi ve İdil merkezlerinde yoğun olarak sürdürülmesidir. Tüm bu nedenlere bağlı olarak mekânsal dönüşümün etkisi de Şırnak bölgesinin seçiminde rol oynamıştır.

Çalışmada, kaçakçılık gelişigüzel bir faaliyet olmayıp sınıfsal temellere dayandığından(Beşikçi, 2014b: 282). Söz konusu eylemliliğin sosyal ilişkiler ve emek boyutları ve aynı zamanda sermaye ve şirket rollerinin ihtiyaç duyduğu ağ ve ilişkilerin doğası, bu süreçlerin nasıl gerçekleştirildiği-düzenlendiği ele alınacaktır. Özellikle bu faaliyetin dönem, aktör ve mal düzeyleri bağlamında devletin rolü üzerinde durulmaktadır.

Şırnak bölgesinde gerçekleştirilen kaçakçılığın üç farklı döneme dayandığı, dönüşümlerin mekânsal olarak sınır ve kapılar üzerinde gerçekleştiği, yükün taşıyıcısının sırttan katıra, katırdan karıncaya doğru dönüştüğü, dönemselleştirme terimlerinin ise taşıyıcılar üzerinden sırtçılık³ katırcılık ve karıncalık olarak ele alındığı ve bu

³ Sırtçılık biçimi sınırı geçme faaliyeti kendi hesabına ve başkasının hesabına olmak üzere iki biçimde gerçekleştirilmiştir.

dönüşen kaçakçılık faaliyetlerinin ağ ve ilişkiler üzerinden sürdürüldüğü çalışmamızın temel bulgularıdır. Bu dönemlerde birden fazla dönüşümün yaşandığından söz etmek mümkündür. Mal, aktör(tüccar, taşıyıcı, şoför-şirket, karınca, delal vb.), ilişki ve ağlar(rüşvet, belge vb.) gibi her dönem var olan fakat etki ve güçlerinin farklılaştığı temel değişkenlerden bahsetmek mümkündür.

Tüm dönüşümler sonucu Cizre, Silopi ve İdil gibi merkezlerde karıncalık enformel bir istihdam biçimi olarak devam ettirilmiş ve bu ilçeler mekânsal olarak birer cazibe merkezi haline getirilmiştir. Çalışmada bu dönemlerde sermaye birikim süreçlerinin bu merkezlerde -Şırnak'ın diğer ilçelerine kıyasla- yoğunlaştığı üzerinde durulmaktadır.

Bu çalışma sosyal bilimlerde eksikliği hissedilen sınır ve kapılarda gerçekleştirilen kaçakçılığı ele alacaktır. Çalışma, tarihsel bir bakış açısıyla siyasal, ekonomik, askeri ve toplumsal etkenleri göz ardı etmeden yerel, ulusal ve uluslararası aktörleri ile beraber sınır kaçakçılığının dönüşümünü, ilişki ve ağların belirleyiciliğinin egemen olduğunu varsayan, böylelikle de kaçakçılığın kökenlerine inmeyi tarihsel ve dönemsel bağlamda değerlendirmede bulunmayı amaçlamaktadır.

Sınırların ayıran, ötekileştiren ve farklılaştıran değişirici dinamiklerinin ticari faaliyetlere veya kaçakçılık, insan ilişkileri, aşiret bağları vb. kurumlar üzerinde etkilerinin yoğun olduğu bilinmektedir. Bu argümanlardan hareketle sınırlarının yeniden çizilmesi ve sınır güvenliği meselesinin sorunsallaştırılması ile birlikte, kültürel, sosyal ve ekonomik olarak aynı özelliklere sahip, ancak sınırlar tarafından bölünerek iki farklı ekonomik birim haline gelen ve sınırın iki tarafını oluşturan farklı ulus-devlet kimliklerinin içine hapsolan bölgeler arasında kaçakçılığın yeniden inşa süreci ve bu süreçlerdeki dönüşümler bu çalışmanın temel sorunsalını oluşturmaktadır.

Bu çalışma genel hatlarıyla üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde kaçakçılık ve sınır ticareti gibi kavramlar açıklanmış, kaçakçılığın kökenleri ve güzergâhının Şırnak-Zaho yönlü oluşu, aşiret, Osmanlı'nın idari yapısı-Mirlik düzeni ve din ile diğer etmenler üzerinden değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bu bölümde diğer bölümler gibi ayrıntılı literatür taraması sonucu kuramsal çerçeveye oturtulmuş ve yapılan alan araştırmaları sonucu gerçekleştirilen yüz yüze görüşmelerden elde edilen bilgiler ile çalışmanın zenginleştirilmesi hedeflenmiştir. Kaçakçılık, sınır öncesi durumda genel tarihi, toplumsal, idari ve ekonomik boyutlarıyla ele alınmıştır.

İkinci bölümde kaçakçılığın sınır öncesi ve sınırla beraber nasıl başladığı, birinci bölümde açıklanan kökenler ile ticaret-kaçakçılığın ilk dönemleri olan sırtçılığın kendi hesabına yapılan ile başkasının hesabına yapılan biçimleri ele alınmış, bu farklı biçimlerin nedenleri ve dönüşümün dinamikleri üstünde durulmuştur. Sınır kaçakçılığı-ticaretinin sırtçılıktan katırcılığa dönüşümü ve bu dönüşüm sürecinde ortaya çıkan farklılıklar, nedenler ve sonuçlar mallar, aktörler, ölçü ve birimler üzerinden açıklanmıştır. Sırtçılığın kendi hesabına yapılan biçiminden başkasının hesabına, başkasının hesabına yapılan sırtçılıktan katırcılığa geçişin nedenleri ve sonuçları ve dönüşüm ele alınmıştır. Buna ek olarak sınırın canlı malları olarak hayvan kaçakçılığı ve bu kaçakçılık içinde diğer şekillerden farklı olarak döviz-dinar ticaretinin sebepleri ve hayvan kaçakçılığının kökenleri üzerinde durulmuş, diğer kaçakçılık biçimleri üzerinden farklılıkları ve benzerlikleri ile açıklanmıştır.

Üçüncü bölümde ise sınırın sırtçılık ve katırcılık şeklinde geçilmesi sonucu gerçekleştirilen faaliyetin karıncalığa dönüşümü, sınırların güvenlik odaklı yaklaşımı sonucu sınırların resmi kanallar dışında geçişsizlik biçimini alması ve sınır kapılarının aktifleştirilmesi sonucunda⁴ dış ticaretin başlayıp karıncalığın eski biçimlerde gerçekleştirilen kaçakçılığın yerini alması açıklanmıştır. Kaçakçılığın sınır kapılarına yönelmesinin nedenleri, mekânsal değişim ve dönüşümü ile mekânın yeniden üretimi aktörler, mal ve sermaye ile ekonomik yapının etkileşimleri devlet ve özel sektör bağlamında ele alınmıştır. Karıncalığın tanımı, istihdam biçimi olarak ele alınması, kaçakçılığa etkileri ve karıncanın nitelikleri, faaliyet biçimleri, sınır kaçakçılığının dönüşümü ele alınmıştır.

Sonuç bölümünde ise tüm bölümler neticesinde elde edilen bilgiler çerçevesinde genel hatlarıyla kaçakçılık faaliyetinin araştırılması sonucu elde edilen bilgiler genel hatlarıyla açıklanmış, dönüşüm ve değişimleri ile beraber sınır kaçakçılığı hakkında genel değerlendirmede bulunulmuştur.

i- Yöntem

Sınır üzerine çalışmalarda sadece sınır ve sınıra ait olanlar incelenmez. Sınır ve ait olanları ile beraber etkileri, nedenleri ve sonuçları, en düşük ihtimalli olgular dahi hesaba katılmalı, tüm kanallar açık tutulmalıdır. Ulus-devletin şekillenmesini sağlayan sınırların çizilmesi böylece ulus-devletin pratiğinin ortaya çıkmasını sağladığı gibi modern dünyanın kendine ait teritorya elde etmesine de olanak sağlamıştır. Ulus-devlet ile sınır arası etkileşim sancılı süreçler sonucu ortaya çıktığı gibi yeni ve daha ağır sancılı süreçlerin yaşanmasına da neden olmuştur. Başka bir deyişle, değişimlere ait süreçlerden söz edildiğinde değişimlerin eski biçimleri ve değişim sonrası formları bir bütünün ayrı birer parçaları olarak, yeni olgunun eski olgunun tabanına dayandığı, eskinin tüm sancılarını taşıdığı ifade edilmelidir. Bu olgular birbirlerinin zıtlıklarından oluşmuş olsalar dahi benzerlikleri ile aynı düzlemde yer alırlar ve buna göre değerlendirilmelidirler. Bu çalışmada bu yaklaşım esaslı bir yol izlenerek her dönüşüm süreci sonrası yeni biçimin eski formdan gelen karakteristikleri ele alınıp değerlendirildikten sonra yeni formun kendine has özellikleri sonradan dönemselleştirme biçimine dâhil edilmiştir. Değişimlerin yarattığı ve ortaya çıkardığı yeni biçimler ele alınırken eski biçimden gelen karakteristik özellikler mutlak biçimde ele alınmış ve bu etkiler ihmal edilmemiştir. Böylelikle sınıra ait çalışmaların sınırın sadece şimdiki veya güncel durumu ele alınmaz ve değerlendirilemez bilgisinden hareketle sınırın hikâyesi, yaşanmışlıkları ve dönüşümleri tamamen ele alınıp değerlendirildikten sonra geliştirilerek sonuç ve öneriler eşliğinde süreç tamamlanmalıdır. Sınıra ait bu çalışmada da açıklanan biçimleriyle sınır çalışmalarına uygun süreçler izlenilerek çalışma hedeflenen biçimleriyle sonuca varılmıştır.

Bu çalışmada sınır ve sınıra ait olanlar ele alındığında sınır ve sınıra ait olanlar geçmişi ve güncelliği ile beraber değerlendirilebilmesi ve kuramsal çerçeveye oturtulabilmesi için Beşikçi(2014), Bruinessen(2015), Donnan ve Wilson(2009) ve Özgen(2004, 2007, 2011) belirtilen kaynaklar bu çalışmanın temeli ve şekillendirilmesinde başvurulan önemli kaynaklardır. Bu kaynaklar sınır ve sınıra ait olan-

⁴ Bu süreçte sınır kapılarının modernizasyonunun sağlanması önemli bir rol oynamıştır.

lar(insan, faaliyet vb.) ve sınıra yönelik ait olabilecek, ele alınabilecek olguların değerlendirilmesinde söz konusu kaynaklar bu çalışmanın yöntemsel ve kuramsal ihtiyaçlarına cevap verebilecek önemli eserler olarak tüm bölümlerde bu çalışmaların yaklaşımlarına ayrıca başvurulmuştur. Çalışmanın tüm süreçlerinde *Sınır Kasabaları Sosyolojisi* ile sınırın hallerini, özelliklerini, hikâyesini ele almış olan Özen'in(2004) alandaki çalışması bu çalışmanın temel kaynağı mahiyetindedir.

Bu çalışmada sosyal bilimlerin bireysel ve toplumsal olay ve olguların temel niteliklerini açıklamak için başvurduğu nitel araştırma tekniği olarak derinlemesine mülakat tekniği kullanılmıştır. Nitel araştırmalarda olay ve olguların oluşum süreçlerinin incelenmesi için gözlemleyici, açıklayıcı ve yorumlayıcı bir takım süreçler sonucu verilerin elde edilmesi sağlanır. Veri elde etme yöntemi olarak derinlemesine mülakat tekniğinin kullanıldığı görüşmelerde kişilerin kimisi amaçlı olarak belirlenmiştir. Kimi görüşmeciler ise tesadüfi olarak veya kartopu-zincir örnekleme yöntemi kullanılarak belirlenmiştir. Kartopu veya zincir örnekleme yöntemine evreni oluşturan birimlere ulaşmanın zor olduğu, evren hakkındaki bilgilerin eksik olduğu; kayıtsız işçiler, kaçak göçmenler, marjinal gruplar, kaçakçılar ve kanun dışı işler yapan grupların incelenmesinde kullanılır(Baltacı, 2018:253). Kartopu tekniğinin kullanılmasındaki amaç ilk görüşülen kişi üzerinden başka kişi veya olaylara ulaşmak olduğundan görüşülen kişinin güveninin kazanılması başka kişi ve olaylara ulaşma fırsatı sağlar. Böylelikle zincirleme bir şekilde araştırmalar sürdürüldüğünde veri doygunluğuna ulaşılır(Baltacı, 2018:254). Kaçakçılık faaliyetinin dönüşümünün incelendiği bu çalışmada güven kazanma ve kişiler üzerinden başka kişi ve olaylara ulaşma, veri elde etme aracı olduğundan, görüşmeciler ile mümkün düzeyde güven esası sağlanmaya çalışılmıştır. Çalışmada örneklem yöntemi olarak kartopu tekniğine bağlı kalınarak çalışma tamamlanmış, tüm görüşmeler tesadüfi veya yonteme bağlı olarak zincirleme bir şekilde gerçekleştirilmiştir.

ii- Alan Çalışmaları

Sosyal bilimlerde tartışmasız ve önemli bir yere sahip olan alan araştırmaları belli bir sınır ve çerçeve dâhilinde gerçekleştirilen çalışmalardır. Bu çerçeve ve sınırlar dâhilinde belirli bir hedefe ulaşma çabası içinde yürütülen çalışmalardır. Bu çalışmanın temelini de alan araştırmaları oluşturmaktadır. Alan araştırmalarına Aralık 2017 yılında başladım ve belli aralıklarla gerçekleştirdiğim görüşmelerle Ocak 2019 tarihine kadar sürdürdüm. Alana farklı zaman dilimlerinde birden fazla kez ayrı biçim ve amaçlar doğrultusunda gittim. Alan araştırmalarının coğrafi sınırlılık dâhilinde Şırnak(ilçe, belde ve köyler dâhil) ve Zaho merkezlerinden oluşması ve bu merkezlerin geniş coğrafyalardan oluşup, farklı ülkelerde yer alması zorlu bir alan çalışması yürütmeme neden oldu. Hem Türkiye'nin Şırnak ili ve bağlı ilçeler ile köyleri hem de Irak Bölgesel Yönetimine bağlı Duhok ilinin Zaho ilçesinde aynı amaçları taşıyan farklı çalışmalar yürüttüm. Bu çalışma boyunca hem sınır köyleri ve sınıra yakın noktalarda hem de sınır kapıları ve sınırın etki alanına dâhil merkezlerde alan çalışmalarını bitirdim.

Alan çalışmalarında farklı yerleşim yerlerine doğru yapılan seyahatler karşılaşılabilecek konaklama ve yabancılik sorunlarını ortaya çıkarmaktadır. Bu sorunlar benim de karşılaştığım ve her seferinde az bile olsa etkilenmeme neden olan fakat Şırnak insanının misafirperverliği ve içtenliği sayesinde hem konaklama hem de yabancılik sorunlarımın kolayca çözümlenmesine olanak sağlayıp, tüm sorunlarımın çözümlüne imkân sağladılar. Gerek korucubaşı-muhtar-başkanın evinde gerekse eski sırtçı-hamalın evinde en samimi biçimde karşılandım ve evin bireyiymiş gibi rahat bir biçimde konaklanmam için gerekli fırsatlar sağlandı. Uludere, Beytüşşebap, Cizre Silopi ve Şırnak ile köylerinde yaptığım çalışmalarda arkadaşlık-akrabalık-dostların yardımı ile barınma ve ulaşım sorunlarının rahatlıkla çözebildim.

Köy ve küçük yerleşim birimlerinde yapılan araştırmalar kentlerde gerçekleştirilenlere kıyasla daha rahat ve kolaydır. Çünkü yüz yüze görüşebilme ve görüşmecilere ulaşabilme durumu oldukça kolaydır. Birincil ilişkilerin söz konusu olduğu bu küçük yerleşim birimlerinde görüşmeler rahat ve kolay sağlanmakta ve ilişkinin kurulması ise güven esasına dayanmaktadır. Güven esası ise aynı ortamda geçirilen az bir sürede-sözgelimi görüşmecilerin *çay gelsin içelim öyle konuşuruz-* sağlanmaktaydı. Sınır insanı ile sınırı konuşmak, sınırdan bahsetmek başka bir deyişle kendilerinden ve yaşamlarından bahsetmek hem kolay hem de zordur. Bazen sohbetin tamamını sadece sınırdan oluşurken bazen de sözgelimi kolektif hafızada ağır ve büyük bir yer edinen acılar yüzünden kimse konuşmaya veya sohbeti açıp ağır acıların canlanmasına cesaret edemez. Hiç kimsenin konuşmamasına rağmen herkesin içinden neler geçtiğini sadece gözlerdeki derin acıdan anlayabilirsiniz. Fakat sınır insanı sınırın tüm gerçekliklerini kabullendiği için sınırın kendisinin vazgeçilmezi, hem yaşam kaynağı hem de acı, ölüm ve derdin kıyısı olduğunu bilir. Bundan dolayı sınırdan bahsetmek veya sohbeti açmaya çalışmak için yoğun çaba göstermeye gerek yoktur. Her görüştüğün insan acı, katliam ve ölümlerin doldurduğu, sınırlarda patlayan mayınlar gibi içindekileri patlamaya ve dökmeye hazırdır. Kaçakçılık, sınırı geçme ve sınır ticareti gibi konular açmak ise güven esasına dayanır. Kısa süre gereken ve genellikle sağlanan güven duygusuyla hikâyesini, bildiklerini, duyduklarını ve yaşadıklarını sınırın meşhur çayı eşliğinde anlatır. Güven ilişkisi genellikle Kürtçe bilmek-konuşmak ile sağlanmaktaydı. Bunun dışında sahada konuşmak için güvenin sağlanması ilginçtir ki fiziksel özellikler(Esmer olmam) ile kuruldu. Uludere’de gerçekleştirdiğim bir görüşmede yaşlı bir kadının Esmer olmam dolayısıyla bölge insanı olduğunu, herkesin sonradan Kürtçe öğrenip sakladıkları bilgileri elde edebileceğini ama esmerliğin mutlak bölge insanına ait olduğunu belirterek güvenilir olduğum böylelikle bana karşı bildiklerini anlatmaya müsait biri olduğumu ifade etti. Bunun dışında hemen hemen tüm görüşmelerde güven esasını Kürtçe konuşabilmem ve yoğun ısrarlarım ile sağlandı.

Sınır kapılarında gerçekleştirdiğim alan araştırmaları ise en çok zorlandığım süreçti. Sınır kapılarının farklı türden insanları ırkları ve dilleri barındırması ile kozmopolitliği güven esasının sağlanmasını zorlaştırmaktaydı. Karıncalar ile görüşmelerde güven sorunu ile karşılaşmadım. İstisnasız hemen hemen tüm karıncalarla görüşebildim. Kadın karıncalar ile görüşebilme konusunda zorlandım ve hedeflediğim şekilde görüşme sayısını elde edemedim. Fakat kadın karıncalar ile görüşme zorluğu

şirket temsilcileri, şoför ve diğer birimler ile resmi çalışanlara yönelik görüşme talepleri ve yaşanan olumsuz geri dönüşler kadar zorlanmadım.

Genç nüfus bakımından Türkiye’de ilk sıralarda yer alan, istihdam biçimleri olarak sektörlerin büyük çoğunluğunda enformel biçimlerin yaşandığı, ihracat oranlarının en yoğun olarak yaşandığı kapılardan biri olan Habur Kapısına sahip, kaçakçılık faaliyetlerinden sigara ve akaryakıt biçimlerinin yüksek oranlarda gerçekleştirildiği madencilik ve hayvancılık sektörlerinde ilkel ve modern araçların beraber kullanıldığı bir bölgedir.

Şırnak. Şırnak Merkez, Uludere, Beytüşşebap, Cizre, Silopi ve bu merkezlerin köylerinde kaçakçılığın sırtçılık, katırcılık ve karıncalık biçimlerinde aktif olarak yer almış toplamda 51 görüşmeci ile yüz yüze görüşülmüştür. Bunlara ek olarak Habur Kapısında görevli 2 memur, 2 idareci ve 3 muhafaza birimleri ile İbrahim Halil(Irak) kapısında görevli 2 Asayiş, 2 memur ve görevlilerle görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Bu çalışmanın alan çalışmaları süreci boyunca Ocak 2018 ayında Irak Bölgesel Yönetimine bağlı Duhok ilinin Zaho(Zaxo) ilçesine gidilmiştir. Zaho’da eski delal, sırtçı, hayvan tüccarı ile Karınca esnafı ve sırtçılık ve katırcılık dönemlerinde aktif olarak yer alanlarla görüşülmüştür. Buna ek olarak KDP Zaho Mahalli Amiri ve KDP Zaho Sosyal Politikalar birimi sorumluları ile görüşülmüştür. Bu süreçte Irak-Zaho’da toplamda 12 görüşmeci ile yüz yüze görüşme gerçekleştirilmiştir. Türkiye’de ise Kasım 2017 ile Ocak 2019 tarihleri arasında eski sırtçı ve katırcılar ile delal, tüccar işportacı, esnaf, korucu ve emekli korucu-başı, güvenlik birimleri ve kamu çalışanları olmak üzere 19 kişi ile yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Habur Kapısında kadın, çocuk ve yetişkin olarak karıncalar ile 20 yüz yüze görüşme gerçekleştirilmiştir. Gümrük çalışanları, şirket temsilcileri ve şoförler ile Cizre-Silopi merkezlerinin farklı sektörlerinde faaliyet gösteren küçük işletmelerin sahibi esnaflarla 10 yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Bu çalışmanın alan çalışmaları boyunca toplamda 55 görüşmeci ile yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. 4 kişi ile yapılan yüz yüze görüşmelere ait notlar Cizre ilçesinde yapılan görüşmelerden sonra “kaçakçılık faaliyetine dair raporlar tutan devlet görevlisi sanılarak tepki gösterildiği için şahısların önünde ve onların zoruyla, yakılarak imha edilmiş ve çöpe atılmıştır. Dolayısıyla toplamda 55 kişi ile yüz yüze görüşmeler sağlansa da 51 yüz yüze görüşmenin notları çalışmanın alan araştırmasını oluşturmuştur.

Bu çalışmanın alan araştırmaları boyunca kaçakçılık, sırtçılık, katırcılık, karıncalık, sigara, çay, piştî ve bar gibi temel terimlerin telaffuzu ile başlayan görüşmecinin doğal olarak tedirgin ve ürkek davranmasına neden olacağı öngörüldüğünden sohbet havasında görüşmelere başlayıp güven ortamının sağlanmasıyla terimler ve kavramlar sohbete dahil edilerek konular açılmıştır.

Görüşmelerin tümüne yakını-45 yüz yüze görüşme-Zaho’da gerçekleştirilenler dahil- Kürtçe gerçekleştirilmiş, daha sonra Türkçe diline aynı cümleler ve görüşmecinin kullandığı cümle kuralları-Kürtçe dil kuralları çerçevesinde çevirip, tüm görüşmeleri aslına uygun ve usulüne göre çevirdim. Toplamda yapılan 51 yüz yüze görüşmenin 45’i Kürtçe, geri kalan 6 görüşme ise Türkçe dilinde gerçekleştirilmiştir.

Her bölümde görüşmecilere ait bilgileri farklı olarak belirtilmiştir. Bunun nedeni ise her dönemin⁵ kendi içinde farklı özelliklere sahip olup, her dönemin görüşmecilerinin profili ve nitelikleri üzerinden dönemin özelliği açıklamıştır. Sözelimi sırtçılık döneminde görüşmecinin doğum yılı belirtilmiştir. Doğum yılının belirtilmesinde ise sınıflandırma ve dönem hakkında daha ayrıntılı bilgi sunma amaçlanmıştır. Karıncalık dönemi sınır faaliyetinde ise cinsiyet ve meslek belirtilmiştir. İstihdam biçimi olarak karıncalıkta cinsiyet veya meslek belirtilmesinin nedeni ise istihdama ve cinsiyete bağlı istihdam biçimine yönelik daha nitelikli bilgiler elde edilmesi hedeflenmiştir.

Alan araştırmaları sonucu yapılan yüz yüze görüşmelerden elde edilen bilgiler ile literatür taraması sonucu çalışmanın üç bölümden oluşan sırtçılık, katırcılık ve karıncalık biçimlerinde ele alınması uygun görülüp buna yönelik çalışmalara başlanmıştır.

Tüm bu süreçler boyunca sınır insanı ve sınıra yönelik çalışmalar ile dış ticaret, enformel istihdam ve kaçakçılık-ticaret konuları üzerinde ayrıntılı bilgiler elde edilmiştir. Görüşmecilerin bilgileri ve anlatılanlar ile ifade edilenlerden not alınması istenmeyen bilgiler görüşmecilerin sorun yaşamaması ve etik kurallar gereği değerlendirmeye dahil edilmemiş ve arşivlenmemiştir.

⁵ Başkasının hesabına yapılan Sırtçılık, Kendi hesabına yapılan Sırtçılık, Katırcılık ve Karıncalık

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KAÇAKÇILIK KAVRAMI

Birinci Dünya Savaşı'nın sona ermesi ile Osmanlı İmparatorluğu da son bulup çöktü. Bu çöküş beraberinde toplumun her katmanında kökten değişiklikler meydana getirdi. En önemli değişikliklerin başında imparatorluktan ulus-devlete geçiş oldu. Bu geçiş dönemi siyasi, idari, ekonomik, sosyal vb. konularda önceki mevcut durumdan tamamen farklı olan yeni süreçler ortaya çıkardı. İdari anlamda en temel değişiklik imparatorluğun çöküşü ya da yeni Türkiye Cumhuriyetinin doğuşu denilebilir. Bu durumla yani Osmanlı için çöküş veya yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti için doğuş ile birlikte sınırlar yeniden çizildi. Bruinessen'e göre "sınırların çizilmesi ile birlikte, yeni bir meslek doğdu: Kaçakçılık"(2015: 293). Sınırların yeniden çizilmesi sonucu yüzyıllardır süregelen bir ekonomik faaliyet olarak yürüyen ticaret ilişkisi sınır engeli ile kaçakçılık statüsüne girdi. Bu anlamda kaçakçılık Bruinessen'in ifade ettiğinin tersine yeniden ortaya çıkan bir meslek değil, uzun dönemlerden beri var olan ekonomik bir faaliyetin hukuki olarak sorun teşkil eden bir şekle bürünmesidir. Kaçakçılık, Tekin'in de belirttiği gibi "sınırların çizilmesiyle ortaya çıkmış bir olgu değildir, yüzyıllardır aynı coğrafyada yasal olarak yapılan fakat sınırların çizilmesiyle illegal bir biçime dönüşen bir olgudur" (2014: 195).

"Çok iyi hatırlıyorum, ben daha adam olamamıştım (ergenliğe girmediyini belirtiyor). Babamın bana ilk kez bana yarın erken kalkıp bizimle *Karwan*'a geleceksin dediğini. Ben *Karwan*'a daha 10 yaşlarımdayken ilk gittim. Ben şimdi 109 yaşımdayım. O zaman biz Kaçağa gitmiyorduk. Çünkü o zaman biz *Karwan* diyorduk sizin şimdi dediğiniz gibi Kaçakçılık diye bir kelime de bilmiyorduk" (1. Görüşmeci, Kervancı, 1910 doğumlu).

"Biz kaçakçılığa gitmiyorduk. Biz *Karwan*'a gidiyorduk. Biz kaçak değildik çünkü malımızı alıp *Zaho*'ya götüren tüccarın (ağanın) işçisiydik. Eğer kaçakçı olsaydık bizim gittiğimiz zamanlarda bir tane adam öldü-

rülürdü. Ne birileri öldürüldü ne de birileri yakalandı” (3. Görüşmeci, Kervancı, 1928 doğumlu).

Yukarıdaki görüşmecilerin ifadelerinden de anlaşılacağı üzere yapılan işin ticari bir faaliyet olduğunun göstergesidir. Görüşmecilerin kullandığı *Karwan* kelimesi, Türkçede de kullanılan Kervan kelimesinin bu ticarete verilen isimiydi. Türk Dil Kurumuna göre Kervan, “Uzak yerlere yolcu ve ticaret eşyası taşıyan yük hayvanı katarı”(www.tdk.gov.tr) anlamına gelip, Kürtçede kullanımı ile aynı anlama sahiptir. *Karwan* yani Kervan ile belirtmek istenilen yapılan işin ticaret olduğudur. Yolcu ve ticaret eşyası taşınması hem görüşmecilerin anlattığı ticarete verilen isim hem de TDK'nin tanımının örtüşmesi bu dönemin ticaretinin şeklini açıklamaya yetecek seviyededir. Kervancı olan 1. Görüşmecinin doğum tarihi itibariyle belirttiği 10-12 yaşları 1920-1922 dönemlerine denk gelip Osmanlı'nın çöküş Türkiye'nin doğuş dönemlerine denk gelmektedir. Bu dönemde sınırı belirleyen somut bir gösterge yoktur. Nitekim “1928-1954 dönemini diğer dönemlerden ayıran en önemli özellik, sınırın belli belirsiz olmasıdır”(Özgen, 2011: 3) ifadesinde belirtildiği gibi 1928 sonrası dönemde de sınırın belirsiz olması ve sınırı belli eden hiçbir nesnenin bulunmaması, sınır ötesi ticareti yürüten Kervancıların bu faaliyeti kaçakçılık olarak görmemesinin temel nedenidir. Kaldı ki Osmanlı İmparatorluğunun dağılmasından önce günümüz Duhok ile Şırnak illeri Osmanlı İmparatorluğu'nun sınırları içindedir. Dolayısıyla iki yerleşim yeri arasındaki ticaret o dönemde yasal bir ticarettir.

1.1- SINIR, KAÇAKÇILIK VE SINIR KAÇAKÇILIĞI TANIMI

1.1.1- Sınır

Egemenlik ve iktidar alanının çevresi olarak tanımlanan sınır, aynı zamanda coğrafi olarak bir başlangıç ya da bitiş ile belirlenmektedir. Donnan ve Wilson sınırı siyasal kontrol mekanizması olarak görüp “devlet iktidarının uzamsal olarak ulaştığı en uç yerin, siyasal kontrol göstergelerinin ve devletin kendi içindeki veya devletler arasındaki siyasal iktidar değişikliklerine ilişkin göstergelerin ifadesidir”(2002:86) şeklinde tanımlamaktadır. Sınırı siyasi, hukuki ve limit anlamları üzerinden açıklayıp bir fenomen olarak gören Abdulla(2009:158) ise “bir limit ve siyasi ve hukuki bir fenomen olarak sınır iki devleti ya da iki farklı sistemi birbirinden ayıran yapay bir hattır. Diğer bir deyişle bu yapay hat iki devleti veya iki gücün egemenliğini birbirinden ayıran limittir” demekte ve sınır tanımında yapay olmayı ve güçleri ayırmayı

ön plana almaktadır. Bu bağlamda iki güç veya iki sistemi ayrı serbestlik alanları olarak görmektedir. Sınıra egemenlik anlayışı içinde bakan Abdulla(2009:158) sınırın ayıran yönünün tarihini en fazla 15. yüzyıla uzatmakta ve sınırı ulusal egemenliğe dayalı sistemleri ayıran bir hat olarak görmektedir. Giddens'a göre (2008:73) sınır "iki veya daha fazla devleti ayıran ve birleştiren, bilinen ve coğrafi olarak belirlenmiş bir çizgidir" Bu tanımlamada da sınırın güç ve iktidar odaklı bakışı sunulmaktadır. Giddens sınırı modern ve geleneksel devlet üzerinde anlamlandırmaktadır. Ona göre "Geleneksel devletlerde teritoryalite 'sınır boyları'(frinter) esasına dayalıyken, modern devletlerinkinde ise 'sınırlar'(border) esastır". Böylece sınıra bir egemenlik işlevi yüklenmektedir. Vestfalyan Düzene⁶ bağlı gelişen devletlerin egemenlik ilkesini "sınırlar, devletlerin egemenliğini belirtmek için çizilen çizgilerden başka bir şey değildir"(Giddens, 2008:75). Giddens(2008: 73) sınır meselesinde modern öncesi dönemleri ayıran temel unsurun, bu dönemlerde sınırın yumuşak yönetim anlayışına benzer bir şekilde çeper bölgeler ve sınır boyları ile çizilmesi olduğunu belirtmektedir. Ancak ona göre bu yumuşak ve zayıf sınır denetiminin aksine kesin ve belirli çizgileri ile sınırlar, "ancak ulus-devletin ortaya çıkması ile oluşmuştur". Böylece sınır konusunda keskin ayrımların varlığını modern devlete borçlu olduğu söylenebilir.

İmparatorlukların aksine sınır bölgeleri ve merkezi bölgeler arasında fark gözetmeksizin tüm toprakların merkezi iktidarın bir parçası olarak kabul etmesi modern devletin keskin ayrımını gösterdiğini belirten Giddens(2008: 72), "sınırlar devlet iktidarının bir ifadesi ve ölçüsüdür, bu nedenle bir devletin sınır bölgeleri çok daha merkezi bölgeler kadar önemli unsurlar olarak kabul edilmelidir" demektedir. Sınır boyları ve sınır arasındaki farkı Geleneksel ve Modern devlet bağlamında ele alan Giddens egemenlik ve iktidarın her yerde fark gözetmeksizin ulus-devletin her noktasında var olduğunu, aslında ulus-devlet ile beraber ortaya çıktığını ve devamlılığını bunun üzerinden yürüttüğünü ifade etmektedir. Donnan ve Wilson ise ulus-devletin sınıra borçlu olduğunu ve ulus-devletin belirginleşen sınırlar ile ortaya çıktığını belirtir.

⁶ Avrupa'da geniş toprakların ayrı ayrı ülkelere bölünmesini, bu ülkelerde gücün iktidarda yoğunlaşmasını ve iktidarın meşruiyet ile akılcılık temelinde yönetmeye başlamasını temsil eder. Vestfalyan Düzen, ülkelerin alternatif iktidar odaklarını bertaraf edebilmiş, egemen devletlerin oluşturduğu düzendir. Konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Kaygusuz, Özlem, 2014 Egemenlik ve Vestfalyan Düzen, İletişim Yayınları, İstanbul

Sınırın tanımı ve sınırın sadece kaçakçılık gibi faaliyetler dışında başka anlamları da barındırdığını ve sınırın sadece bir bölgenin çeperi olmadığını sınırın başka biçimlerde de karşımıza çıkıp kendini gösterdiğinin belirtilmesi gerekir. Sınır, sadece çizgi ve hat belirlemez. Sınır bazen başlangıç bazen bitiş noktasıdır. Sınıra yönelik açıklamalarda sınırın beşeri boyutunun da ele alınması gerekliliği akademide ve toplumsal alandaki eksikliği önemli derecede hissedilmektedir. Nitekim sınır oluşumu-çizimi sonrası dışlayıcı politikaların benimsenmeye çalışıldığı bir dönemde Avrupa ve Ortadoğu’da ulusunu yaratan her devlet diğerini veya kendi içindeki hakları görmezden geldiğini ifade eden Yerasimos(2015: 22) sınır çizildikten sonra bir dışlama ve ötekileştirme, alt görme ve basite alma düşüncesinin sonucunda ulusunu kuran diğerini “uygarlığı barbarlıktan ayıran sınırın berisinde, ama barbarlıkla temasta olacak bir konuma yerleştirdiğine, böylece kendisi Batı dünyasını barbarlıktan ayıran sınırın bekçiliğine sıvanırken komşusunu, sınırın ötesindeki karanlıklara ittiğine” dikkat çekmektedir. Karanlık bırakılan yer ile uygar sınırlarının arasında ise bazı geçiş alanları oluşturulduğunu bu alanların ise iki sınır arasında kalıp üçüncü bir bölge yarattığını ifade eden Yerasimos’a(2015: 15) göre “Tek bir sınır yerine iki sınırın varlığı ortaya iki değil üç toprak parçası çıkarmakta, dolayısıyla iki karşıt dünya arasında, üçüncü bir ara ya da geçiş alanı oluşturmaktadır”. Bu bağlamda Balkan ülkelerinin kendini uygar, Türkiye’yi ise barbar olarak gördürmeye ve sıkıca denetlediği sınırlarını korumaya iten şey Batı dünyasına dâhil olma düşüncesidir. Türkiye’nin de bu amaç uğruna Ortadoğu’ya uyguladığını köken olarak-Resmi ideoloji çalışmaları sonucu-kendini Orta Asya’ya dayandırmaya çalışan düşünceleri ile Türkiye ve Ortadoğu’yu iki ayrı dünya olarak gördürmeye çalıştığını belirten Yerasimos’a(2015: 23) göre “ancak bu entelektüel çabalar Türkiye’yi batı kuşağına dâhil etmeye de, ara bölgeyi diriltmeye de yetmedi”. Türkiye’nin tüm çabaları ve keskin sınırı koruması, gittikçe artan sınır denetimi ve Batı dünyasına dâhil olduğunu tezlerle ispatlamaya çalışması, hatta 1916 yılındaki Arap ayaklanmasını ‘İhanet’ olarak görmesi bile onu ‘Batı’ sınırı içine dâhil edememiştir. Cumhuriyet Türkiye’sinin dış politikasındaki temel unsur olan ‘Yüzü Batıya Dönük’ ilkesine rağmen bu uğraşlar günümüze kadar da devam etmiştir. Sınırı korumanın ve sıkı denetim altına alınmanın bir yönü itibariyle Türkiye tüm çekincelerine rağmen sınırı tam koruyamamakta ve Uygarlık-Batı yolundaki hedeflerine rağmen sınırın ve sınır kaçakçılığının hala aktif ve canlı olmasının önüne geçememektedir. Sınırdaki aktifliğin nedeni-çetin düşünce-

lere rağmen devam etmesinin-Yeğen(2015)'in ifade ettiği milli ekonomiye karşı *direrç ve meydan okuma* durumundan başka bir izah yönü bulunmamaktadır.

James Anderson ve Liam O'Dowd her devletin ve sınırlarının benzersiz olduğuna dikkat çekmekte ve yaptıkları sınır tanımı ile aslında kaçakçılığın tanımını da yapmaktadırlar. Anderson ve O'Dowd'a göre "sınırların anlamı ve önemi, bir veya daha fazla bitişik devletlerin rejimleri değiştikçe, sınırlar kapalı ya da açık olduğunda ya da sınırın bir tarafından diğer tarafına değişen fiyat avantajları olarak, yer ve zaman üzerinde önemli ölçüde değişebilir"(Akt. Özbey, 2018:40). Bu bağlamda sınırların kapalılığı ve rejim farklarının olması, sınırların iki ayrı tarafında fiyat farklarının da olmasını getirmektedir. Bu durum fiyat farklarından dolayı yapılan kaçakçılık faaliyetinin başlamasına da zemin hazırlamaktadır.

1.1.2- Kaçakçılık ve Sınır Kaçakçılığı

Kaçakçılığın tanım ve faaliyet olarak genel ve üzerinde birleşilmiş bir şekilde açıklanması zordur ve gerek ulusal düzeyde gerekse uluslararası çalışmalarda genel ve üzerinde birleşilmiş kesin bir tanım bulunmamaktadır. Bunun nedeninin ise kaçakçılığın tanımı yapılırken ayrı kurumlar üzerinden gidilmesidir. Bazı çalışmalar kaçakçılığı vergi, gümrük vb. olgular üzerinden ele alırken bazı çalışmalar da kaçakçılığı toplumsal, sınıfsal, tarihsel ve siyasal temellere dayandırarak açıklamaktadır. İçişleri Bakanlığı tarafından hazırlanan 'Mülki İdare Amirleri Sınır Görev Rehberi' isimli çalışmada kaçakçılık vergi esaslı bir tanım sunmaktadır. Mülki İdare Amirleri Sınır Görev Rehberi'ne göre kaçakçılık; "Vergi vermeden, düzen kullanarak yasalarca alım satımı yasak edilen nesnelere yurda sokma, yurttan çıkarma, gizlice alıp satma ve bundan bir kazanç sağlama eylemidir"(Akt. Tekin, 2014:193-4).

Dünya Gümrük Örgütü'nün yaptığı tanıma göre;

- Ticari eşya sevkiyatı üzerindeki vergi, resim ve harçları ödemediği kaçınmak veya buna teşebbüs etmek,
- Ticari eşya için uygulanmakta olan yasaklama, sınırlama ve kısıtlamalardan kaçınmak veya buna teşebbüs etmek,
- Herhangi bir vergi iadesi, sübvansiyon veya ödemeyi haksız yere almak veya buna teşebbüs etmek,
- İş hayatında meşru rekabet ilke ve uygulamalarını zedeleyici haksız ticari avantaj elde etmek veya buna teşebbüs etmek amacıyla gümrüklerin uy-

gulanmasından sorumlu olduğu kural koyucu ve düzenleyici mevzuat hükümlerinin herhangi bir şekilde ihlali olarak tanımlanmıştır”(Dağ ve Ökde, 2016:526).

Dünya Gümrük Örgütü'nün ele aldığı kaçakçılık tanımı vergi ve vergi kaybı esaslı kaçakçılık üzerinden bir tanımlamadır. Kaçakçılığı sınıfsal temellere dayandırarak tanımlayan Beşikçi(2014b:282) ise kaçakçılığın gelişigüzel bir olay olmadığını ifade etmektedir. Bu bağlamda sınır yerleşimlerinde hızla ve bilinçli bir şekilde artan kaçakçılığın sınıfsal temellerinin Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde hızlı artan nüfusun kamu yatırımlarından mahrum kalmasından kaynaklandığına, nüfusun ya Türkiye'nin batı illerine göç ettiğine ya da bu artan yığınım ihtiyaçlarını gidermek için kaçakçılık faaliyetine başvurduklarına işaret etmektedir. Beşikçi(2014b: 282) Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde toprak mülkiyeti ve üretim ilişkilerinin yapısal bir sorun teşkil etmesini tarımda ve toplumsal yaşamda feodalizm, kapitalizm ve kapitalizm-öncesi gibi çeşitli üretim biçimlerinin aynı anda ve aynı mekânda bulunmasıyla açıklar. Örneğin tarımda yarıcı, maraba vb. ilişki sistemleri artan nüfus yığınlarının ihtiyaçlarını gideremeyecek bir seviyeye yükselmesinden kaynaklanmaktadır. Türkiye'de yapılan kaçakçılığın bilinçli olarak göz ardı edilmesi ve görmezden gelinmesi politikasının uygulandığını ifade eden Beşikçi(2014b: 287) “kaçakçılık etkili bir biçimde yasaklandığı zaman vatandaş kaçakçılıktan sağladığı gelirleri ve hizmetleri doğrudan doğruya hükümetten isteyecektir” demektedir. Kaçakçılığı bölgenin geçim kaynaklarının başında ve bölgenin en önemli geçim kaynağı olarak gören Beşikçi, hükümetin bilinçli bir biçimde kaçakçılığa engel olmadığını ve engel olduğu takdirde ise bu halk yığınının temel ihtiyaçlarını gideremeyeceğini ifade eder. Bunun sebebi olarak ise hükümetin bu ihtiyaçlara gerektiği kadar cevap verebilecek gerekli mali kaynağa sahip olmamasını gösterir. Bruinessen(2015.293) tam da bu durumu “Kürdistan'ın çeşitli parçalarının yer aldığı ülkelerde tütün, lüks mallar ve etin fiyatı çok değişiyordu ve her zaman kolayca bulmak mümkün değildi” şeklinde açıklamaktadır. Toplumda yaşam için gerekli ihtiyaçlar ve gıda malzemelerinin bile elde edilmesinin zor olduğu dönemlerde kendiliğinden ve gelişigüzel olarak kaynak-nakit bulma arayışının bölge insanını kaçakçılığa yönelttiğini belirten Bruinessen'e göre “Bu durum ve Kürdistan'da nakit para kazandıran iş olanaklarının pek olmaması, kaçakçılığı Kürdistan ekonomisinin temel direklerinden biri haline getirdi”(Bruinessen, 2015:293).

Kaçakçılık, Donnan ve Wilson'ın (2002:154) sınırın işlevlerine yüklediği anlam ile açıklanabilir. “sınırların bölme kadar birleştirme işlevine de sahip olduğunu, hareketi engelleyen bariyerler olarak var oluşlarının onları aşmak için nedenler yarattığını ileri sürmek bir doğruyu dile getirmektir”. Sınırlar hangi şekilde denetim altında tutulursa tutulsun -sınırın geçişi kolay veya zor olması- insanların sınırı geçmesinin nedenlerine engel olamaz. Yani sınır nasıl olursa olsun bir kaçakçılık veya Donnan ve Wilson'ın ifade ettiği ‘sınırdaki yaşayan insanın günlük yaşam gerçekleri’ için engel oluşturmaz. Sınır insanının günlük yaşam gerçekleri sınırın özel fırsatlarını yaratır. Bu özel fırsatlar basit olarak bir kilo çay veya bir karton sigaradan başka bir şey değildir. Donnan ve Wilson'ın sınır insanların günlük yaşam gerçekleri kaçakçılık faaliyetinin tanımıdır aslında. İster günlük yaşam gerçeği olsun ister kanunsuz olsun veya miktarı ne olursa olsun bir sınır faaliyeti olduğu konusu tartışmasıdır. Yıkıcı, gayri resmi, kara, gizli ve gölge ekonomi gibi başlıklar atfedilen kaçakçılığın işlevini zararı ve faydasını Donnan ve Wilson(2002:155) “Bazen bir parazit gibi meşru ekonomiye rahatsızlık verirken, bazen de başka hiç kimsenin yapmayı istemeyeceği işlerin etkin bir şekilde yapılmasını sağlayarak ekonominin fiili işleyişine katkı sağlarlar”. Yıkıcı ekonomi başlığı ile açıklanan kaçakçılık parazit işlevi görmektedir. Fakat kimsenin yapmayı istemediği ama yapılması- arza sunulması- gereken bazı zor durumlar için ekonominin işlemesine ve sosyal bağlantılara yarattığı olumlu katkısına örnek olarak USAK raporlarına bakılabilir;

“Libya’da uygulanan uluslararası ambargo yılları boyunca hüküm süren kaçakçılık ile hükümet yetkilileri ve yerli halk çeşitli faydalar elde etmiştir. Muammer Kaddafi’ye oldukça yakın olan bazı kişilere çeşitli hükümet organları arasında geçiş yapabilme izni verilmiş ve bu şekilde Libya’nın güneyinde Tuareg ve Tabo kabilelerinin yaşadıkları geniş bölgelerde kaçakçılardan haraç toplanabilmektedir. Ayrıca bu şekilde Cezayir, Nijer, Çad, mali ve Moritanya’ya kadar uzanan bu bölgelerde bu iki kabilenin mensupları arasındaki sosyal bağlantılar da giderek güçlenmiştir”(Ferhavi, 2013: 23).

Nitekim sınır kentlerinde, sınırların diğer tarafında kalanlarla, sınırların öte tarafında olup yapay sınır ile *Öteki* durumuna düşen ama kalanlarla ortak bağlara sahip olan arasında aslında kaçakçılık faaliyeti ile sosyal bağlantılar kopmamış aksine güçlenmiştir. Yapay sınır öncesinin ortak bizi ile yapay sınırın sonrasının Ötekisi arasında sosyal bağların hala canlı ve devam etmesinin sebebi kaçakçılık olabilir mi? Aca- ba kaçakçılık faaliyeti olmasaydı yapay sınırlar ile dört ayrı devletin parçaları haline

getirilen Kürtlerin birbirleri ile etkileşimi olur muydu? Ya da kaçakçılık faaliyetinin tamamen engellenmesi- sonlandırılması sonucu dört ayrı devlet olan İran, Irak, Suriye ve Türkiye de yaşayan Kürtlerin etkileşimlerini hangi boyuta taşırdı. Tabii teknolojinin henüz gelişmediği, iletişim ve ulaşım ağlarının yeteri düzeyde olmadığı, gümrük kapılarının giriş ve çıkışın ender olarak görüldüğü veya gümrük kapıları ve giriş çıkış olmadığı dönemleri düşünürsek bu soru kritik hale gelmektedir. 90'larda Saddam'ın katliamlarından kaçan Kürtlerin kaçakçılık faaliyeti ile oluşan etkileşim sonucu Türkiye Kürtlerine sığınmalarının daha mümkün olması buna önemli bir örnektir⁷. Kaçakçılık ile oluşan etkileşim toplumsal alanda da kendini göstermektedir.⁸

Kaçakçılığın aslında devletin kendisine karşı yapılmadığını, devletin politikalarına karşı yapıldığını ifade eden Donnan ve Wilson(2002: 156) kaçakçıların “devletin kendi vatandaşlarının veya uyruklarının davranışlarını denetlemesine, ahlaki bir yükümlülük altına sokmasına, mal akış ve insan hareketlerini düzenlemesine ve hangi malın piyasaya sürülüp hangisinin sürülemeyeceğine karar vermesine karşı çıkarlar” diyerek bu durumu ortaya koymaktadırlar. Yeğen(2015: 247) de yeni rejimin mevzuatına ilişkin ekonomik faaliyeti ‘kaçakçılık’ olarak göstermesine tepki olarak var olduğunu belirtir: “İktisadi bir faaliyet olarak kaçakçılık, gayrı-milli bir toplumsal uzamın millileştirilmesine karşı gösterilen *de facto* bir meydan okumaydı”. Millileştirmeye karşı meydan okuma yine politikaya gösterilen bir reflektir. Bu refleksler bazen bir lobi faaliyeti görevinde bulunurlar. Donnan ve Wilson(2002: 156) ise bu durumu “Bazen devleti kendi politikalarını yeniden düşünmeye ve değiştirmeye zorlarlar” şeklinde ifade etmektedir. Politikaları yeniden ele alma ve değiştirmeye zorlama gücü ve Yeğen'in ifade ettiği ‘meydan okuma’ kaçakçılığın başkaldırı boyutunu göstermektedir. “Kaçakçılar, fahişeler ve kaçakçılık devrimci nitelikler taşımaz. Kaçakçılar, fahişeler ve kaçak işçiler devleti yıkmaya çalışmazlar çünkü varlıkları bir anlamda devlete ve özellikle de devletin oluşturmaya ve korumaya çalıştığı sınırlara

⁷ 90'lı yıllarda Irak ekonomik sıkıntılarının(borçlanma, Kredi taleplerinin olumsuz karşılanması vb.) giderilmesi ve tarihi geçmişe dayanarak Kuveyt'in Irak'ın bir parçası olduğu iddia edilerek Kuveyt'i işgal etmesi sonucu Saddam rejimi ve savaşın zorlu koşullarından dolayı göçler başlamıştı. Bu göçler sonucu Irak Kürtleri Türkiyedeki akrabalarına, tanıdıklarına(Kaçakçılık gibi faaliyetler ile oluşan etkileşim) veya güvenli bölgelere sığınmışlardı.

⁸ Uludere ve Zaho ilçelerinde günlük yaşamda kullanılan giyim kuşam biçimi benzerlik taşımaktadır. Her iki merkezde de saha çalışmaları esnasında gözlemlenen biçimiyle Uludere ve Zaho merkezlerinde günlük giyim biçimi olarak Xaki-Tirgal tipi elbiselerin yoğun olarak kullanıldığı gözlemlenmiştir. Her iki merkezin kaçakçılık faaliyeti ile ilişkileri kesilmeden devam etmiş böylelikle de sınıra rağmen giyim kuşam örneği üzerinden iletişim ve ağların aktif olduğu gözlemlenmiştir.

dayanır”(Donnan ve Wilson, 2002: 156-7). Kaçakçılığı sınır üzerinden tanımlayan ve sınır ile oluşan ekonomik faaliyete işaret eden bu yaklaşımı aslında Türkiye kaçakçılığı ile belli koşullarda aynı noktada kesişmektedir. Yeğen’e göre de “Kürtler milli bir ekonominin karşısında kendi milli ekonomilerini kurmaya veya korumaya teşebbüs etmiyorlardı. Söz konusu olan, sadece milli olmayan bir iktisadi uzamın millileştirilmesine gösterilen geleneksel ve kendiliğinden bir dirençti”(2015: 248). Aslında Donnan ve Wilson ile Yeğen’ in ifadeleri kaçakçılık konusunda ortaklaşmaktadır.

Yukarıda ifade edildiği gibi kaçakçılığın sınıra ait olduğunu, sınırdan beslendiğini ifade eden Donnan ve Wilson, kaçakçılığın ya da kaçakçılar, fahişeler ve kaçak işçilerin varlıklarını devlete-sınıra borçlu olduğunu belirtmektedir. Yeğen de daha önce var olan ekonomik faaliyetin sınır ile dönüştüğünü, kaçakçılığın bu anlamda varlığını sınıra borçlu olduğunu ve bu faaliyetin bir direnç güdüsünden başka bir şey olmadığını dile getirir. Yeğen(2015: 247) “Osmanlı İmparatorluğu’nun çöküşünden önce, Türkiye Kürtlerinin içinde buldukları sınırlı düzeydeki Pazar ekonomisinin geleneksel merkezleri Halep, Şam ve Bağdat gibi Ortadoğu kentleriydi” demektedir. Bu bağlamda Yeğen, Kürtleri ayıran ve sınırlı düzeydeki pazar ekonomisinden kopartan ve bunu kaçakçılık olarak gördüren şeyi milli ekonomi projesine başkaldırı olarak görür. Yeğen(2015: 248) aslında sınırlar çizilmeseydi şimdiki kaçakçılık direncinin de olmayacağını ifade etmektedir. “Kaçakçılık iki milli proje (Türk ve Kürt) arasındaki bir çatışmayı değil, Kürtlerin, milli olmayan mantık tarafından biçimlendirilmiş bir toplumsal uzama milli bir projenin dayatılmasına karşı gösterdikleri direnci temsil etmekteydi”. Donnan ve Wilson(2002: 157) devletin oluşturmaya çalıştığı ve koruduğu sınırları “bu sınırlar olmadan, kârlı ve uygulama imkânı olan teşebbüslerini sürdüremezler” şeklinde ifade etmektedir. Aslında Yeğen’in ifade ettiği Kürtlerin milli ekonomiye dâhil edilmeye karşı direnç durumu, Donnan’ın ve Wilson’ın(2002: 157) ulus-devletin en ücra köşelerinde oluşan kaçakçılığı “devletin kendisinin biçimlenişine dair değerlendirmeden çıkan zengin bir perspektif sunar” sözleri ile ilişkilendirilebilir. Böylece ulus-devlet ile sınırın ve kaçakçılığın birbirleri ile olan bağlantılarının ekonomik, toplumsal, etnik vb. alanlarda birbirlerini tanımladığı görülmektedir.

1.2- TİCARETİN GÜZERGÂHI: NEDEN ŞIRNAK- ZAHO YÖNLÜYDÜ?

Araştırmamızın konusu olan Ticaretin güzergâhının araştırmamızın Coğrafi sınırlılığı içindeki Şırnak'ın dağlık-kırsal bölgeleri ile Irak'ın Duhok iline bağlı Zaho ilçesi arasında gidip gelmesi doğal ve zorunlu birçok nedene bağlıdır. Bu doğal ve zorunlu nedenlerin en kolay açıklanabileceği ve herkesçe kabul edilebilecek biçimde olanı coğrafi yani jeolojik niteliktedir. Ayrıca büyük bir öneme sahip olan diğer bir neden ise şüphesiz Türkiye'nin güneydoğusunun sosyolojik olarak en göze çarpan özelliklerden biri olan Aşiret yapılarının varlığı ve dağılışıdır. Aşiret yapılarının varlığı coğrafya ile açıklanamaz fakat aşiret yapılarının dağılışı coğrafi koşullarla açıklanmaktadır.

“Büyüklüğü, doğal hayvan ve bitki örtüsünün çeşitliliği, bir dizi değişik üretim biçiminin bir arada oluşu ve nihayet tarihi olayların değişik yöreleri değişik şekillerde etkilemesinin bir sonucu olarak, Kürdistan'da birbirinden farklı, pek çok sosyal ve politik örgütlenme ortaya çıkmıştır”(Bruinessen, 2015: 81).

Bruinessen'in yukarıda yaptığı tanımlama kendine has özellikleri bulundurmasının doğal ve zorunlu sebepleri olduğu düşüncesinin geçerlilik kazanmasına yardımcı olmaktadır. Şırnak ilinin Doğu Anadolu bölgesi sınırları içinde kalan kesimlerinin dağlık ve engebeli oluşu yöre halklarının iktisadi faaliyetlerini belirleyen en önemli unsurdur. Dağlık ve engebeli alanda yapılabilecek en uygun faaliyet tarımdan çok hayvancılıktır. Şırnak'ın doğuda kalan kesimlerinde de en yoğun olarak gerçekleştirilen iktisadi faaliyet küçükbaş hayvancılıktır. “...özellikle de sarp yamaçlarda ve ulaşılması zor olan platolarda bulunan bölgelerde hayvancılık, en sürdürülebilir kaynak kullanımı anlamına gelmektedir”(Izady, 2007: 400). Aşiret yapılarının varlığı ve dağılışının ekonomik boyutunu oluşturan ayrıca ticaretine konu olan temel iktisadi faaliyet hayvancılıktır. Aşiret yapılarının faaliyetlerini sürdürdükleri alanların dağlık ve engebeli alan olması hayvancılık faaliyetine zemin oluşturmaktadır. Hayvancılık faaliyetinde yaylak ve kışlak kullanımının zorunlu olması ise aşiret yapısının ekonomik faaliyetler için dönüşmesine ve göçebe aşiretçiliği doğurmasına neden olmaktadır. Bu alanda bulunan aşiretlerin çoğu hayvancılık ile geçimini sağlaması ve aşiret, göçebe aşiret terimlerinin kaçakçılık ve kaçakçılığın güzergâhının da belirlenmesinde rol oynaması aşağıda bölümler halinde anlatılacaktır.

1.2.1- Aşiret

İnsanların topluluk olarak bir arada bulunması bilinçli bir şekilde sosyal örgütlenme ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Topluluk olarak bir arada bulunma ilk insanların uzantısı olan ilkel toplulukların örgütlenmesinden günümüze kadar sürmüştür. Bu ilerleyiş sosyal ve ekonomik bir karmaşıklık ile yoluna devam etmiştir. “Günümüzde gelişmiş modern dünyanın toplumsal örgütlenme biçimi, millet olma halidir. Bununla birlikte bugün dahi bazı toplumlarda millet-altı örgütlenme örneğini gösteren topluluklar varlıklarını sürdürmektedir. Kürtlerde aşiret yapılanması bunun tipik bir örneğini oluşturmaktadır”(Uluç, 2010: 37). Günümüz modernleşme süreçleri ile beraber Aşiret sistemi eski önemini kaybetmiş olsa da, aşiret tipi toplumsal bir araya gelme şekli Kürt toplumu için önemini büyük bir biçimde korumaktadır. Aşiret tipi bir araya gelme biçimlerinin uzun dönemler boyunca hala etkisini büyük ölçüde yitirememiş olması geçmişten gelen sağlam bir örgütlülük ve bir arada bulunabilmenin sonucudur. Toplum yapısını temellendiren etkenler ve toplumun içinde bulunduğu güncel durumun en iyi şekilde açıklanabilmesi için toplumun geçirdiği evreleri ve toplumu oluşturan yapıların açıklanması en geçerli hususlardan biridir. Bu yapılar ekonomi, tarih ve siyaset gibi sosyal bilimler bir toplumun aydınlatılmasında rol oynayan büyük öneme sahip olgulardır. Bu olgular arasında birbirleri ile etkileşimde büyük ölçüde rol sahibi olan olgu ise iktisadi faaliyetleri temsil eden ekonomi ve üretimdir. “Toplumların yapılarını karakterize eden en önemli etken, üretim güçleri ve üretim ilişkileri tarafından belirlenen üretim biçimidir”(Beşikçi, 2014b: 55). Türkiye'nin Güneydoğusunda sosyal etkisi halen yoğun bir biçimde geçerli olan ve toplumda tüm süreçleri etkileyen, üretimin her safhasında aktif rol oynayan ve iktisadi faaliyetin bölüşüm ve dağıtımını belirleyen yapı Aşirettir. Aşiret, bölge üretim biçiminin ortaya çıkarılması ve anlaşılması için önem teşkil eden unsur ve araştırma konumuz olan Şırnak ili özelinde Türkiye'nin güneydoğusunda yaşanan kaçakçılığın dönüşümünde etkisi en yoğun yaşanan yapılardan biridir. Toplum yapısını oluşturan etmenler ve kaçakçılığı dönüştüren süreçlerin açıklanabilmesi için kuşkusuz Şırnak toplumunu oluşturan siyasi, ekonomik ve sosyal olarak etkisi nedeniyle açıklanması gereken olgulardan biridir Aşiret sistemi. Kürt toplumsal örgütlenmesini temsil eden Aşiret sistemini ekonomik temelde açıklayan Izady'e(2007: 334) göre “Soy ilişkisinden çok, ekonomik bir örgütlenme olan aşiret, bir birliğin aşirete getireceği politik ve ekonomik kazanımlara bağlı olarak, her zaman daha büyük bir aşiret konfederasyonuna katılabilir ya da ondan ayrılabilir”. Ona göre toplumsal örgütlenme olarak aşi-

ret soy ilişkisinden önce ekonomik temele dayanmaktadır. Aksine Bruinessen'e (2015: 82) göre "Kürt aşireti gerçek ya da gerçek olduğu varsayılan ortak bir ataya dayanan ve akrabalık temelinde örgütlenmiş, genellikle toprak bütünlüğü de olan (dolayısıyla ekonomik) kendine özgü bir içyapıya sahip sosyo-politik bir birimdir". Aşiretlerin örgütlenme esaslarını ele alan bu iki görüşte belirleyici etmen farklı olmasına rağmen her iki görüşte de ekonomi ve soy yani akrabalık ilişkisi ön plana çıkmaktadır. Aşireti ekonomik temele dayandıran Izady, salt bir ekonomik temel ile aşireti açıklayamayıp politik ve ekonomik kazanımlara göre aşiret üstü bir çatı altında başka bir aşiretle birleşebileceğini ifade eder. Bruinessen ise salt soy ilişkisini ön plana çıkararak aşiretin tam tanımını yapmamaktadır. Nitekim aşiretin soya dayanmasına ek olarak ekonomik bir içyapıdan bahsetmektedir. İki açıklamadan da anlaşılacağı üzere soy ilişkisi veya ekonomik temelli yaklaşımlar aşiretin belirleyici unsurunu çıkar temeline dayanmaktadır. "Aşiret daha ziyade evlenme yolu ile meydana getirilen akrabalıkların, yani hısımlıkların bütünüdür"(Beşikçi, 2014a: 98). Aşireti evlilikten doğan akrabalık-hısımlık üzerine temellendiren Beşikçi ayrıca aşiretin idari ve siyasi bir birlik olduğunu belirtir. Ekonomik bir faaliyeti göz önünde bulundurmayan bu görüş Bruinessen'in soy temeline dayanan aşiret görüşü ile benzeşmektedir. Aşireti hiyerarşik bir birim olarak açıklayan ve ilk birimin *Mal* olduğunu her *mal*'dan sonraki birimin *Ocak/kabile* olduğunu ve kabileden sonraki birimin de *Aşiret* olduğunu belirten Heckman'a(2012: 134) göre "Aşiret sistemindeki hiyerarşinin bir sonraki basamağı, Kürtçede *Eşiret* denilen aşirettir. Sülalelere ve aşiretin bölümlerine mensup olan insanların toplamına Aşiret denir". Aşireti bölümlerden oluşan bir yapı olarak açıklayan bu görüşe göre aşiret sülalelere ve aşiretin bölümleri olan *Mal* ve *Ocak/Kabile*'den her hangi birine ait olmak gerekir. Bu görüş soy temelli aşiret tanımı ile benzer olarak aşiret bir soy ilişkisine ve soy temeline dayandırır. Tüm aşiret tanımlarında geçerli hususun soy ilişkisi üzerinden ekonomik, politik ve sosyal çıkara dayandığı sonucuna varılmaktadır. Bir aşiretin ortaya geliş biçimi tamamen ekonomik etkenlerin ağır basması sonucu gerçekleşir. Soy ilişkisi ön planda olmasına rağmen ekonomik etkenler aşiretler arasındaki ilişkiyi belirlemektedir.

"Ben Goyi aşiretine bağlıyım. Biz Zaho'ya *Karwan*'a gittiğimizde malımızı eğer alan bir tüccar bulamasaydık ya da satamasaydık gidip malımızı Goyi aşiretine bağlı birinin yanında bırakırdık. Yukarıda Allah var yalan söyleyemem ben sadece Goyi'ye güvenirim. Çünkü o *Eşir-dir*(aşirete bağlıdır), hem de benim aşiretimdendir. Aynı aşiretteniz bize hata yapmaz. Aynı kandan geliyoruz. Zaten bir yanlış yapmak istese bile

yapamaz çünkü *Eşirliğinden* utanır. Öyle kolay değildir *Eşir* olmak(Görüşmeci, Eski Karwancı, 1948 doğumlu).

Yukarıda görüşmecinin belirttiği gibi bir kan bağına dayanan ve bu bağı sağladığı akrabalık ile aşiret oluşmaktadır. Fakat akrabalık yalnızca aşiretin oluşmasını sağlar. İlişkilerin oluşmasında büyük rolü ise ekonomik çıkarlar oynar. Aşiret olma ya da *Eşir* olma bir sorumluluk getirmektedir. *Eğer aşiretten isen hata yapmazsın* düşüncesi birey davranışlarını belirlemektedir. Aşirete bağlı olmanın basit ve kolay olmadığı ve bu bağlılığın bir sorumluluk yüklediği düşüncesi temel belirleyici etkenidir. Güven mekanizmasını yani kaçak malı veya talana uğrayabilecek kadar değerli olan malı başkasına emanet edebilme güveninin sebebinin aynı aşirete bağlı olmaya bağlamaktadır. Değerli malı emanet edebilme güveni hem kan bağı sonucu oluşan aynı aşirete dayanmaya hem de kendisinin de özelliği olan *Eşir*'lik yani herhangi bir Aşirete bağlı olma durumu ile kazanmıştır.

“Tabi Karwan’a gittiğimizde en çok Goyi’ler ile ticaret yapmak isterdik ama malımız nerde satılsaydı biz oraya giderdik. Çünkü biz delilikten onca yolu ve tehlikeyi almıyorduk. Çocuklarımıza bir şeyler yedirmek giydirmek için gidiyorduk. Eğer malımız satılmasaydı biz satılana kadar gidip bizden birine(Aynı aşiret üyesine) emanet teslim ederdik. (Görüşmeci, Eski Karwancı, 1948 doğumlu).

Yukarıda görüşmecinin aktardığı bilgiler aşiret sisteminin soya dayanıp, güven verici olmasına rağmen çıkarlar söz konusu olduğunda aşiretin ticari faaliyetlerde etkisinin yoğun olmadığı sonucu elde edilir. Aşiret, *soya dayanıp güven verir* fakat çıkar gözetilir. Görüşmecinin uygun şartlarda ticareti kendi aşiretinden biri ile yapmak istediğini belirtmesi soy ilişkisi ve aşiretin önemli bir konuma sahip olduğunun göstergesidir. Aşiret tanımı ve aşiretin ortaya geliş biçimi ile aşiretin faaliyetleri göz önünde bulundurulduğunda aşiret yapısının kan bağına dayanan-soy temeli üstüne kurulan yapı ile ekonomik temele dayanan yapının benzerliği aşiretin çıkar düşüncesi etrafında birleştirdiğinin kanıtıdır. Ekonomik faaliyet aşiret sistemlerini biçimlendirir. Ekonomik faaliyetin aşireti biçimlendirmesinin en açık örneğini ise göçebe aşiretler oluşturmaktadır. Beşikçi’ye(2014a: 49-50) göre “...bir göçebe aşiretin en mühim karakteri tamamen göçebe olması, yalnız hayvancılıkla ilgili faaliyetlerde bulunması, pratik bir konut tipi geliştirememesi ve üyeleri arasında soy-sop durumunun mevcut olmasıdır”.

Göçebe aşiretler sabit bir yerleşim yerinde barınma ihtiyacını gideren sabit konuta ve araziye-toprağa bağlı değildir. Ekonomik faaliyet olarak yalnız küçükbaş

hayvancılık bile uğraşırlar. Göçerlik kelimesinin mantığı çerçevesinde hayvanlarını otlatabilecek mera ve yaylalara ulaşabilmek için mevsimlere göre farklı yerlere göçüp, toprağa ve konuta bağlı olmadıklarından barınma ihtiyacı için yalnızca çadır kullanan aşiret yapısıdır. Göçebe aşiret düzenine esas biçimini veren belirleyici unsur geçim kaynağı olan hayvancılık ve bunun gereğini yerine getirmek için yapılan göçtür. Göçer aşiret yapısının göçer olmayan aşiret yapısından ayrılan yönü bir toprağa bağlı olmayışıdır. Beşikçi'ye(2014a: 51) göre Grup ekonomik bakımdan kendisine yeterlidir. Yani kapalı ekonomi yapısı mevcuttur. Oysaki kapalı bir ekonomiye sahip değillerdir. Kendi kendine yeterlilikleri yoktur. İlbaharda yaylalara çıkarken veya sonbaharda yazın bitiminde yaylalardan dönerken hayvanlarının ve ürünlerinin (peynir, çökelek, yün vb.) belli bir kısmını temel geçim ihtiyaçlarını karşılamak için satarlar veya değiştirirler. *Deştî* denilen ovada yaşayan ve tarım ile uğraşan özellikle Silopi, Cizre ve Nusaybin gibi bölgelerde geniş tarım arazileri üzerinde buğday eken topluluklar ile takas usulüne göre karşılıklı değişim yaparlar. Ayrıca kışın kalacakları yerde hayvanları için gerekli olan saman ve arpa ihtiyacını takas usulü ile değiştirerek karşılarlar. Toprağa sahip olmamaları ve toprağa bağlı olmayışları onları tarımsal ürünlere karşı bir bağlılığa sürükler.

Aşiretin tanımına veya aşiret ile ilgili herhangi bir konuda gündelik hayatımızda bile konunun açılmasında bir genelleme veya yukarıda konu hakkında yapılan çalışmalarda da görüldüğü üzere aşireti bir soya veya ekonomik temele dayandırarak kavramsallaştırma-genelleme eğilimi vardır. Kürtler üzerine birçok alanda araştırmalar yapan Beşikçi her ne kadar feodalite üzerinden aşireti yorumlasa dahi Bruinessen ise aşiretin feodal bir örgütlenme olup olmadığı sorusuna yanıt vermekten kaçınır. Aşiretin tanımına yönelik yapılan çalışmaların çoğu mekân olarak Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da, Ortadoğu'da ve Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı bölgelerde genel ifadeler ile açıklamaya çalışıp belirlenemeyen ve içinden çıkılamayan ayrıca belli bir kalıba sokulmak istenen, bir tanım yapma ihtiyacı hisseden bu çalışmalar sonuç olarak aşireti kavramsallaştırır. Kavramsallaştırılan biçimiyle aşiret ile ilgili tüm konularda bir yeniden okuma, yeniden anlamlandırma ve anlam kazandırma amacı taşıyan, aşireti farklı perspektifle açıklayan Özgen, Abdulla ve Gültekin'in ayrı çalışmaları mevcuttur. Aşiret kavramına, daha önce yapılan çalışmalara, yanlış okumalara ve anlamlandırmalara "etnisitenin içeriğinin sadece aşiretle doldurulmasının, etnisite kavramını ne kadar daralttığını gösterebilmeyi: ötesinde de kimlik tartışmasının tek aracı (agent) olarak etnisitenin dillendirilmesinin sakıncalarını tartışabilmeyi umu-

yor’’(Özgen, 2007: 3). Aşiretin ifade edilişinin temelde etnisiteye bağlanması ve etnisite üzerinden bir açıklama yapılması durumunu ve kültürel kimlik ile diğer kimlik türlerinin geriletilmesi, yok gördürülmesi gibi nedenleri ortadan kaldırmayı amaçlamaktadır. Aşiretin sadece etnik olarak değerlendirilmesi veya düz bir şekilde etnisiteye bağlanması durumunu düzeltmek ve aşiretin büyük değişimler geçirdiğini, etnik kimlik alma ve savunma biçimlerini örnek olaylar üzerinde PKK-Devlet bağlamında ele almaktadır. Kimlik ve etnisitenin birbiri ile kolay bir şekilde ikame edilmesinin yanlışlığını ortaya çıkartarak günümüzde Türkiye’nin Doğu ve Güneydoğusu ile Ortadoğu ve Kürtler üzerine düşünen ve bu konularla ilgilenen tüm kesimlerin Aşiret üzerine söz söylemeye başlamasıyla bir tanıma gitme yanlışlığını ortaya çıkarmaktadır. Özgen’in eleştirdiği konu, tanım yapma ihtiyacı ile yola çıkan bu kitlenin Aşiretin niteliğine dair bir genelleme yaparak yanlış bir sonuca varmasıyla tanımı kavramsallaştırmasıdır. “Son dönemin aşiret tanımı, bütün etnisite ve kimlik meselelerinin ortak kesişme noktası, tek açıklama aracı olarak işliyor’’(Özgen, 2007: 3). Son dönemde bu konular üzerinde çalışan, kafa yoran, söz söyleyen veya anlayamadığı ve kavrayamadığı halde dahi konuşan genelleme mantığı hatasına düşen bu kitle yine etnisite ve kimlik durumunu beraber ele almakta ve geçmişte yapılan hataları tekrarlamaktadır. “Aşiretli olmak, Kürt olmak ve mutlaka Kürt kimliğini almak olarak addediliyor. ...Böylece Kürt olmak, kürtlük bilinci ve aşiretlilik kaçınılmaz olarak eşdeğer kılınıyor ve en kötüsü bir tür marka (brand) olarak işletiliyor’’(Özgen, 2007: 3).

İnsan topluluklarının ortak çıkar gruplarına ihtiyacının nüfus artışı ve yayılmaları sonucu karşılıklı rekabet veya ticari temelli ekonomi biçimleri üretmesiyle ortaya çıktığını ifade eden Gültekin’e (2018: 13) göre aşiret hem kurgusal hem de biyolojik esaslı bir politik akrabalık modeli olarak yüzlerce yıldan fazla bir süredir insan topluluklarının tercih ettikleri model olmuştur. “Kavramın hayatımızdaki canlı etkisi, kuşkusuz onu var eden toplumsal ilişkilerin ve toplumun ortak aklındaki imgelelerin yaslandığı gerçekliğin canlılığıdır’’(Gültekin, 2018: 13). Türkiye’nin uzun süreden beri devam eden ve canlılığını koruyan sancılı kapitalistleşme macerası aşiret kavramının içerisinden çıktığı toplumsal ilişkilerin değişik uyarlanma taktikleriyle yaşama tutunmasını sağlamıştır. Gültekin, Aşiretin- Akrabalık ilişkilerinin- Kültürel birikim sonucu oluşan ilişki biçimlerinin farklı görünümüyle halen yaşadığını belirtir. Aslında toplumsal hayatımızda var olan ve yaşayan kavramların her döneme göre şekil aldığını ve değişiklikler yaşasa dahi *Güncellemeyle* yeniden toplumsal

yaşamda yeniden üretildiğini görmekteyiz. Ekonomik, sosyal, siyasal vb. temeller değişse dahi ideolojik işlevlerle gündelik yaşamın içinde hayat bulabilen eskiye ait ilişki ve düşünüş şekillerini “Silahlı adamları, takım elbiseleri, yalıları, zenginlikleri ve *cherokee jeep*’i ile aşiret ağalarının prestij, güç ve siyaset kavramlarının dramatize edildiği öyküleri hatırlayalım”(Gültekin, 2018: 13) ifadeleriyle açıklığa kavuşturmaktadır. Ayrıca Gültekin(2018: 14), Aşiret kavramının toplumsal hafızamızda “Doğulu bir imaja sahip ve Kürtçe konuşan toplulukları işaret eden nitelikte olduğunu, Kürtler ile ilgili yapılan hemen hemen tüm çalışmalarda hâkim toplumsal örgütlenme biçimi olarak Aşiretler işaret edilmiştir” biçiminde açıklamıştır. Etiket ve ortak paydada bulundurma hatasının Batılı çalışmaların Batı esaslı kavramlar ile Aşiretin içerisinden çıktığı topluma ait kavramların aynı temelde açıklanmasıdır. Batı toplumunda geçerli olan bir kavramın Aşiret topluluklarında geçerli örgütlenme biçimlerine karşılık olarak görülmesi yanlıştır. Bu hataya düşme ise Gültekin’e göre ‘*Farklı topluluklara aynı gömleği giydirme*’ eksikliği ve yanlıştır.

Aşiret sisteminin Batıda kullanılan kavramlarla açıklanmaya çalışılması ve bunun sonucunda çıkan sorunları Abdulla açıklığa kavuşturmuştur. Abdulla’ya(2009: 75) göre “Kürt aşiret sistemini incelerken, Batıda kullanılan kavramların Kürtçedeki karşılığını bulmaya çalıştığımızda hemen terminoloji sorunuyla karşı karşıya kalıyoruz”. Kürtler arasında kullanılan terimlerin araştırmacılar tarafından Avrupa’daki tanımlar yerine kullanılmasının kavram karışıklığına ve sonuç olarak bir terminoloji sorununun ortaya çıkmasına neden olduğunu ifade eder. Bunun temel nedeni ise tercüme edilen kavramın tam olarak açıklayamaması ve farklı kavramın kullanılması durumudur. Kavram farklarının sebebi “Kürt aşiret sisteminin hiyerarşik bir yapı üzerine değil bir iktidar merkezine bağlı olarak kurulmuş olmasından kaynaklanıyor”(Abdulla, 2009: 75). Bu durum Kürt aşiretinin doğal yapısından kaynaklanmaktadır. Abdulla Kürt aşiretini küçük bir dayanışma dünyası gibi içe kapanık sosyopolitik bir topluluk olarak görür. Bu topluluğun bir arada bulunması sebebinin topluluğun kan bağına sahip olmasına rağmen akrabalık duygusunun(feeling in kinship) kan bağından daha güçlü bir unsur olması biçiminde ele alır. Kürt aşiretinin farklı olmasının başka bir sebebinin de akrabalık ve soydan ziyade toprak temelli olmasını ifade eden Abdulla(2009: 78) “[Kürdistan’da] sadece ortak bir soydan gelen kişilerin kurduğu bir aşirete rastlamak çok enderdir. Bu tespitten, aşiretlerin çoğunlukla (aynı zamanda etnik isimleri olan *ethnonyme*)buldukları köyün veya bölgenin adıyla bilindikleri anlaşılıyor”. Aşiretin isimlerinin bir coğrafyadan gelmesini genellikle

köy, dere, nehir ismi ya da bir kişi veya bir dağdan gelebileceğini açıklar. Aşiretler ruhani veya politik bir liderin etrafında da birleşebilir ve adını alabilir.

Aşiretler ve göçer aşiretlerin kaçakçılıkta ve kaçakçılığın güzergâhında oynadığı rol kuşkusuz büyük bir öneme sahiptir. Kaçakçılığa konu olan canlı mallarda oran olarak en yüksek paya sahip mal küçükbaş hayvandır. Küçükbaş hayvan göçebe aşiretin temel geçim kaynağıdır. “Göçebe ekonomisinin temelini hayvancılık ve onun çerçevesinde toplanan diğer faaliyetler meydana getirir. ... Hayvancılıktan anladığımız esas nokta koyun beslemektir”(Beşikçi, 2014a: 150). Göçebe ekonomisi ve göç etmeye neden olan konu hayvancılıktır. Hayvancılık esaslarını yerine getirebilmek için gerçekleştirilen göç aslında toplumsal ve iktisadi birtakım sistemlerin oluşmasına neden olmuştur. Bunların en açık örneği göçebe aşiretlerin bulunduğu coğrafyalarda tarım faaliyetinin gelişmemiş olması veya ilgi ve uğraşı yoğunluğunun çok az derecede bulunmasıdır. Aslında bu durum yani tarımın gelişmemesinin nedeni hayvancılığa olan yönelme değildir. Bu engelin sebebi hem mülkiyet koşulları hem de İslam hukuku miras paylaşımıdır. Mülkiyet koşullarının feodalizm esaslı olması yani toprağın yegâne sahibinin ağa veya belli bir zümresinin olmasıdır. İslam hukuku miras paylaşımının tüm erkek kardeşlere eşit paylaşımı belirtmesi ise toprakların çok fazla parçalanmasına neden olmuştur. Bu durum artık her küçük parça üzerinde tarım yapılamayacak şekilde girmesine neden olmuştur. Bundan dolayı tarım faaliyeti mülkiyet koşulları ve İslam hukuku miras paylaşımı engel ve zorunlu bir sebep doğurmuştur. Bu zorunlu doğuş göçün toplumsal ve iktisadi sistemlerinin oluşmasının nedenidir. Tarım yapılacak alanın fazla parçaya bölünmesi ve mülkiyet koşulları hayvancılığa zorunlu yönelmeyi doğurmuştur. Hayvancılık faaliyeti yapılan bölgenin dağlık ve engebeli oluşu ise küçükbaş hayvancılık faaliyetinin yapılmasına zemin hazırlamaktadır. Küçükbaş hayvancılık göç etmeyi zorunlu kılmaktadır. Tüm bu zincirleme durum içine her sebep bir sonuca, her sonuç ise başka bir sonucun sebebiyeti olmaktadır. Bu durum zincirleme ve zorunlu bir harekete geçme durumunu doğurmaktadır.

Küçükbaş hayvancılık için yapılan göçerlik yaylak ve kışlak kullanımları amacıyla yapılır. Yaz aylarında yaylaya çıkmanın sebebi serin ve yüksek alanlarda hem karların erimesi ile suların ve mera-ot kullanımının uygun hale gelmesi hem de yaylalarda elektrik bulunmadığı için buzdolabı ve dondurucu kullanılmadığından dolayı ürünlerin bozulmaması için gereken ortam serinliğinin bulunmasıdır. Ayrıca Türkiye'nin doğu ve güneydoğusunda kahvaltılık kültüründe önemli bir yere sahip olan

Otlu Peynirin yapımında kullanılan otların bu yaylalarda yetişmesidir. Yaylak ve kışlak kullanımı sonucu ova ve yayla arasında gidip gelme durumu sadece yukarıdaki sebepler değil ayrıca toprak mülkiyetinin göçer aşiret üyelerinde bulunmamasıdır. Toprağa sahip olamama göçebelik mantığını oluşturan en önemli husustur. Bundan dolayı göçebe ve yarı göçebe şeklindeki aşiretlerin yapısını karakterize eden göç olgusu ekonomik faaliyetin yaşam tarzını biçimlendirmektedir. Aslında hem toprak mülkiyetinin olmayışı hem de hayvancılık için göç etmeleri göçebe aşiretlerin sosyal düzenlerini şekillendirmiştir. Göçebe aşiretin kaçakçılık ile ilişkisi kaçakçılığa konu olan canlı mallarda oran olarak en büyük paya sahip küçükbaş hayvancılık faaliyetlerinde bulunmalarına ek olarak tarihten beri göç güzergâhlarının etkisinin büyüklüğü de göz önünde bulundurulması gereken bir husustur. Göçebe ya da yarı göçebe aşiretlerin kışlak ve yaylak kullanımı bazen iki ayrı ülkenin topraklarında kalabilir. Örnek olarak Ertuşi aşiretinin, "... Yarı göçebedirler ve bir kısmı kış mevsiminde Alkuşi, Zaho ve Duhok tarafına göç eder, yazın da Türkiye'deki dağlara çıkar"(Zeki Beg, 2011: 353) ifadesinde belirtildiği gibi kışlak ve yaylak kullanımlarının ayrı ülkelerin sınırında kalması bu kaçakçılık-ticaret faaliyetinin başlamasının ve devam etmesinin en büyük sebeplerinden biridir. Aslında bu göçerlik faaliyeti kaçakçılık-*Karwan* ticaretini başlatmasına neden olan en geçerli olgudur fakat *Karwan* ticaretinin kaçakçılığa dönüşmesi sınırların çizilmesi ile oluşmuştur.

"Keçilerin doğumu bittikten sonra(Şubat-Mart ayları) biz yani *Zoma*'nın tüm üyeleri yaylaya çıkma hazırlıkları yaptık. Yolumuz uzundu çünkü Zaho'dan Beytüşşebap'a varmak bir haftamızı alıyordu. Çünkü biz her şeyi yaylaya götürüyorduk. Aynı hazırlıklar kışın eve Zaho'ya döneceğimizde de yapılıyordu. (Görüşmecisi, Goyan Aşireti, Uludere).

Yukarıda görüşmecinin de ifade ettiği gibi göç etme güzergâhı kışın sıcak olan Zaho'dan yazın serin olan Beytüşşebap'a doğru yapılmaktaydı. Göç etmeden önce hazırlıkların yapılması ve tüm *Zoma*'nın beraber hareket etmesi Göçer aşiretin örgütlü bir şekilde hareket ettiklerini göstermektedir. Kaçakçılığa konu olması ise Irak Bölgesel Yönetimine bağlı Duhok ilinden Türkiye'nin Şırnak iline doğru göçün olmasıdır. Bu göç yani iki ayrı devlet topraklarında gidiş geliş bir kaçakçılık faaliyeti oluşturmaktadır. Çünkü sınır kapılarından ve resmi izinler ile yapılan bir durum olmadığı açıktır. Kaçakçılığa konu olmasını gerektiren ikinci bir neden ise yazın Türkiye'de yani Beytüşşebap'ta üretilen ürünlerin(peynir, yün, çökelek vb.) kışlak olarak göç edilen Irak'a yani Zaho'ya götürülmesi ve orda satılması konusu kaçakçı-

lık durumu oluşturmaktadır. Ayrıca keçilerin doğumundan sonra göç başlaması durumu da kaçakçılık faaliyetine zemin hazırlamaktadır. Nitekim göç başlamadan önce keçilerin doğumu Irak'ta gerçekleşmektedir. Doğum sonrası hayatta kalan yavruların göç ile Türkiye'ye getirilmesi ve bazılarının Türkiye'de yaz mevsimi boyunca tüketilecek temel geçim gıdaları için satılması veya takas edilmesi yine kaçakçılık faaliyetinin oluşmasına neden olmaktadır.

Biz Yaylaya çıkarken yaylaya en yakın yerden alışverişimizi yapardık. Bize en çok lazım olan un, şeker ve sabundu. Biz unu zaten değirmenden alırdık ve ödemeyi de ya hemen keçi vererek ya da yayladan dönünce peynir, yün gibi bir şey ile yapardık. Değirmenci bizden hemen para ya da keçi almazdı bizim dönüşümüzü beklerdi. Çünkü o da işini biliyordu(gülümsüyor) Çünkü değirmenci de bizden un yerine aldığı peyniri kendisi için satardı. Eğer bizden baharın başında yani yaylaya çıkarken keçi alsaydı onu beslemek zorunda kalırdı ve bu onun için bir yük olurdu. Onun yerine peynir alırdı çünkü *Maluwer* yani kışlağa dönüş zamanı peynir çok pahalıydı ve kimse bulamazdı (Görüşmeci, Sperti aşireti, Silopi).

Yukarıda görüşmecinin ifade ettiği gibi göç eden aşiretler olan göçebeler yani yereldeki ismi ile *Koçer*'ler yaylak olarak kullandıkları alanda gerekli olan temel geçim malzemelerinin tedariki iki şekilde sağlanmaktadır. Birinci durum takas usulü ile *Maluwer* yani yaylaya varmadan ya da yayladan dönüş zamanları yapılan alışveriştir. Bu alışveriş genellikle malın üretildiği yerde yapılır. Örneğin un alınması gerektiğinde yol üzerinde bulunan bir değirmenden un tedarik edilir. Değirmenciye takas usulü ödeme yapılır. Yukarıda görüşmecinin ifade ettiği değirmenci ile aralarında geçen takas usulü ticarete karşılıklı bir güven mekanizmasının olduğunun göstergesidir. Ayrıca bahsi geçen değirmenci ile *Koçer* arası ticaret usulü ve değirmencinin peynir satması ise ticari ilişkilerde günümüzün fotokopi çeken manavlarını hatırlatmaktadır. İkinci durum ise yaylada yapılan alışveriştir. Bu alışverişte taraflar ise *Koçer*ler ve *Etarok* denilen çerçilerdir. Yaylada yapılan bu alışveriş yine genellikle takas usulüne göre yapılır. *Etarok* sabun ve şeker satıp onun yerine yün, peynir, çökelek vb. hayvanlarından üretilen ürünler ticaretlerine konu olur. *Etarok* denilen seyyar satıcı yayladan aldığı bu malları tarımla uğraşan yerleşik aşiretlere buğday ve kurutulmuş meyveler ile takas eder. Yeni elde ettiği malları ise kasaba merkezinde tüccara satıp yine bunların yerine sabun, şeker vb. ürünleri alıp yine yaylaya götürür. Bu ticarete her zaman bir döngü vardır. Bu döngüde en çok kazanan yine *Etarok* ve

Kasaba Tüccarı olur. Bu ticaret ilişkisinde ürününü satan yani takas eden *Koçer*'in emeği sömürülür, kazanç ise tüccar ve *Etarokta* kalır çünkü *Etarok* para ile satın aldığı malı takas usulü ile değiştirmesini bire bir oranında yapılmamaktaydı.

Tüm bu ticaret ilişkileri ile göçebe aşiretin *Maluwer* denilen yaylak ve kışlaklara göç etme zamanlarında oluşan ticaret kaçakçılığa konu olmaktadır. Göçebe aşiretin yer değiştirmesi yani sınırı geçmesi ayrı bir kaçakçılık faaliyetidir. Ayrıca *Maluwer* dönemleri boyunca getirilip götürülen mallar da ayrı bir kaçakçılık faaliyeti oluşturmaktadır. Bu gidiş gelişler yani yaylak ve kışlaklar arası göçler sınırlar çizilmeden önce sıradan, kaçakçılık konusu olmadan ve hayvancılık için zorunlu bir göç etme durumu iken sınırların çizilmesi ile kanunlara aykırı ve kaçakçılık fiili oluşturan bir şekil almıştır.

1.2.2- Osmanlı'nın İdari Yapısı- *Mir*'lik Düzeni

Osmanlı geniş sınırlardan ve o sınırların içinde yaşayan tebaa adı verilen halklardan oluşan bir imparatorluktu. Bu imparatorluk hem içerisinde yaşayan halklar olarak hem de sınırların genişliği olarak büyük bir yapıda olduğu için yönetsel sistemde Avrupa'da feodalitenin sönmekte olan ateşinden doğan ulus devletlerin klasik biçiminin tersine bir idari yönetim yapısına sahipti. “Osmanlı İmparatorluğu modern ulus devletlerinin yönetim mekanizmasıyla karşılaştırıldığında 18. yüzyılda kesinlikle farklı bir konumdaydı” (Zürcher, 2017: 32). Bu yönetim yapısı merkezde bulunan padişahın sınırsız yetkilerle donatılmış bir monarşi örneği olarak tarihteki yerini almıştır. Fakat padişahın sınırsız yetkiler ile donatılması devleti tek başına merkezden yönetebileceği anlamına gelemezdi. Bundan dolayı merkezden tek başına yönetebilen bir sistem gibi görünen fakat küçük çaplı bir devlet sistemi şeklindeydi. Küçük çaplı bir yönetim şekli ile yani devlet otoritesinden uzak, taşra ile direk bir uzantısı olmaması yetki devri denilebilecek bir paylaşım ile taşrada güçlü bulunan Ağa, Mir veya Şeyhe yerelde idari, ekonomik ve askeri bir yarı özerklik verilmişti. Bu yarı özerklik özellikle *Botan* bölgesi olan günümüz Şırnak ili merkezli Bedirhan Beyliği döneminde görülmüştür. “II. Mahmut başa geçtiğinde Kürt emirleri sadece yarı bağımsız durumda değildi aynı zamanda Anadolu'nun her tarafında, belli bir yörede sözü geçen aileler hükümetin işlevlerini üzerine de almış, fiilen bağımsız yöneticiler (derebeyi) haline de gelmişlerdi” (Bruinessen, 2015:269). Kürt emirlerinin yarı bağımsız veya bir derebeyi haline gelmesi bölgede toplumsal yönetim ve organizas-

yonda en etkili ve sarsılmaz rakipsiz bir güç durumunu almıştır. Botan Beyliği bu gücünü en çok pekiştirdiği bölge ise Cizre ile çevresi olmuştur. Cizre ile çevresinde Aşiret üstü bir hal alan bu beylik aşiretler arası düzenleyici, kural koyucu ve denetleyici unsur haline gelmiştir. Kürt emirliklerinin iç örgütlenmesi Osmanlı devlet yönetiminin bir kopyasıydı. Çünkü yerel yönetimi sağlayan Beylikler Osmanlı'nın onları tanınması ile görevi başlıyorlardı. Daha sonraki süreçlerde yönetim bir veraset sistemine dönüşüp yönetimde kalmaları mevcut iktidar düzleminin dengeli bir şekilde sürüp gitmesine neden oluyordu. Bruinessen'e(2015: 245) göre "Osmanlı sarayı ve Osmanlı Devleti, yön gösteren birer odak gibiydi, yerel yöneticiler onları taklit ediyordu". Bu taklit etme durumu Emirliklerin devlet benzeri bir yapıda görünmesini sağlıyordu. Bu durumun kanıtı Osmanlı'nın Tanzimat uygulamalarını yürürlüğe sokmak istemesi durumuna en çok karşı çıkışın ve başkaldırının Kürt beylikleri tarafından yapılmış olmasıdır. Bedirhan Bey "Tanzimat'ın Diyarbakır ve çevresinde uygulanması ile birlikte mevcut konumunu kaybedeceğinden endişelenerek bazı Kürt beylerini de yanına alarak devlete karşı büyük bir isyan hareketine girişti. Onun bu isyanı, o dönemde, İmparatorluğun hem içinde hem dışında büyük yankılar uyandırmış ve 1843-1848 yılları arasında devleti uzun bir süre meşgul etmişti"(Doğan, 2010: 15). Bu meşgul etme durumu Osmanlı'nın mütesellimi olan Bedirhan Bey ve emirliği içinde bulunan aşiretlerin birleşmesi ile olmuştur. İsyana etmesi ve karşı çıkması devlet benzeri yönetiminin kısıtlanmak istenmesine olan sert karşı duruşundan dolayıdır.

Beyliklerin düzeni devlet benzeri bir ilişki içinde olduğu için köylünün ezilmesi ve emeğinin sömürsü hem imparatorluk boyutunda hem de emirlik boyutunda vardı. Bruinessen'e(2015: 267) göre "17. ve 18. yüzyıllarda merkezi denetimin zayıflaması sık sık kullanılan iltizam sistemini beraberinde getirerek köylülüğe yönelik sömürünün iyice şiddetlenmesine yol açtı". Merkezi yönetimin beyliklere yönelik denetimlerinin sıkılaştırılmak istenmesi ile köylü ve emeğine yönelik sömürü de kötü iltizam uygulamaları dolayısıyla artmaktaydı. Hem beylik hem de imparatorluğa karşı ödenen vergiler ve yerine getirilmesi gereken diğer yükümlülükler özellikle aşiretler ve aşirete bağlı olan birimler için ayrı bir sömürü ilişkisi yaratmaktaydı. Bruinessen(2015) bu iki taraflı sömürünün yani imparatorluk boyutunun güçlü olması halinde ve güçsüz olması halinde de hem beyliğin hem de imparatorluğun güç durumunda değişme yaşanmasına rağmen sömürünün yok olmadığını belirtir. Bruinessen(2015)

19. yüzyılda merkezi denetimin beylikler üzerindeki denetimi güçlenmesine rağmen vergi yükünde bir hafifleme sağlanmadığını belirterek yönetimin ve iktidarın her türlü vergi ve sömürü düzenini içerdiği belirtir. Vergi almada beyliklerin aradan çıkması ve vergi işlemlerinde köylü ile devletin birebir muhatap olmasında bile köylü ve emeğinin sömürülmesi durumu devam etmekteydi. Fakat bu durumda bile aşiret reisleri ve yöresel güç sahiplerinin köylüden aldığı haracın önüne geçilemiyordu. Bu durum köylü ve emeğinin her türlü düzende sömürüden kurtulamadığını göstermektedir. Bu sömürü düzeninde köylüden çifte vergi alma durumu güçlü ve denetimi olan hem imparatorluğun yani devletin güçlü olduğu hem de beyliğin yani devletbenzeri oluşumun güç sahibi olduğu dönemde fark etmeksizin devam etmekteydi. Bölgede imparatorluğun zayıf olduğu, askere alma ve vergi toplama gibi haklarını bile uygulatamamasına rağmen güçsüz olduğu son dönemlerinde ikili vergi uygulamaları yoğun olarak yaşanmıştır. “Bir nevi ikili iktidar nedeniyle tebaa iki kez kasaya davet ediliyordu: Önce yılda bir defa vergi toplamak için birliklerini gönderen Bab-1 Ali, sonra da ağalar tarafından” (Strohmeier ve Yalçın-Heckmann, 2014: 51). Yılda iki kere kasaya davet edilmesi bölge halkının ekonomik durumunun kötüleşmesine neden olmaktaydı. İki kere kasaya uğrama kuşkusuz imparatorluğun zayıf olması ve yerele inememesini göstermektedir. Taşrada aktif olamama sonucu yetkiler Ağa, Şeyh veya Mirlere verilmiştir. Burinessen(2015: 265-267) Mirlerin, emirliğin dâhilinde bulunan aşiretleri denetlemek için aşiretleri karşılıklı olarak birbirlerine cephe oluşturduğunu ve bu durumu böl-yönet mantığı içinde aşiretleri ve aşiret konfederasyonlarını gözetim altında tutabildiğini belirtir. Aşiretlerin Mir tarafından birbirine düşürülmesi durumunda da köylü ve emeğinin sömürülmesi düzeninin ön planda olduğu görülmektedir. Nitekim aşirete ve aşiret konfederasyonuna bağlı her oluşumun ya direk ya da dolaylı olarak bağlı olduğu oluşuma ödediği bir vergi vardı. Bu verginin toplanma usulleri farklılık gösterse dahi köylü ve emeğinin sömürülmesi değişmemekteydi.

Yaylada da köyde de kendi hayvanları için çobanlık yaptığımızda her zaman otlattığımız hayvanlar sadece bizimkilerden oluşmuyordu. Baharda ağa(Maqül) da imam da kendi hayvanlarını sonbahara kadar otlatmamız için bize teslim ederdi. Biz bunu severek yapardık. Çünkü İmamın(şeyh veya bölgede soylarını Şeyhlere dayandıran sülale-ailenin önde geleni) hayvanlarının bize koruma(hemet) ve bereket sağladığını biliyorduk. Zaten köyün büyüğünün(ağa) çobanlık yapacak hali yok. Bize(köye) ayıp

değil miydi ağanın çobanlık yapması (Görüşmeci, Goyi aşireti, Uludere).

Yukarıda görüşmecinin de ifade ettiği gibi vergi verme durumu her alanda mevcuttu. Bu vergi ödeme ister doğrudan olsun isterse dolaylı olsun sonuç olarak verildiği ve bunu yaptırımın bir üst kurum olan din olgusu ile gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır. Şeyhin veya soylarını şeyhlere dayandıran dini önde gelenlerin bir (Hemet)koruma ve bereket sağladığı inancı ile din olgusu üzerinden bir sömürünün uygulandığı açıktır. Yüz yüze yapılan görüşmelerde din ile ilgili açılan konularda kendi görüşlerine dayanak noktası oluşturmak için her bölgede etkiye sahip olmuş veya etkiye sahip olan bir şahsiyetin ismi anılarak sohbete başlanmaktaydı. Ayrıca dini liderlerin isminin telaffuz edilmeden önce *Hemet u Bereket* cümlesinin kullanılması dini önderlerin etkisini ve onlara olan sağlam bir inanış ve bağlılığın olduğunu göstermektedir. *Hemet u Bereket* inanışı ile verginin dolaylı olarak ödendiği görülmektedir. Koruyacağı ve bereket vereceği inancı ile hem Şeyh çobanlık yapmamaktaydı hem de sürüsünü bu inanışı kullanarak güttürmekteydi. Ağanın ise aşireti temsil ettiği ve çobanlığın ona ve soyundan gelenlere ait olmadığı-yakışmadığı fikri ile ağaya da verginin dolaylı bir yolla ödendiğini göstermektedir. Tüm bu durumların sonucu olarak köylünün ya devlet ya da devlet-benzeri oluşumlar tarafından emek sömürüsüne uğradığı, ayrıca devlet ve devlet-benzeri oluşumun güç yitirmesi durumunda ağa ve şeyhin bu sömürü iktidarını devraldığı açıktır. Din ve idari biçimler birbirlerine benzerlikler taşımalarından dolayı beraber ele alınıp değerlendirilmiştir. Din ve diğer etmenlerin kaçakçılık ilişkisi Osmanlının idari yapısı ile açıklanmıştır. İdari yapı hakkında genel bir değerlendirme yapıldıktan sonra sömürü düzeni ile ilgili olduğundan dolayı idari yapı ve din ilişkisi beraber ve iç içe ele alınmıştır. İdari yapı Botan Beyliğinin konum üzerinden açıklanması ile devam edilecektir.

Botan bölgesinde egemen olan Bedirhan Beyliği üç alt birimden oluşmaktaydı. Bu üç alt birim beyliğin merkezine uzak olan ve Bedirhan Bey'in oğulları tarafından paylaşılmıştı. Oğulları arasında ilginç bir yönetim mantığı vardı. Bruinessen bu yönetim mantığını şöyle ifade etmektedir. "Bir iktidar krizi sonrasında son mirin üç oğlu, Botan'ın bütününe yöneticiliğine geçmek için rekabete geçmek yerine, emirlik topraklarını aralarında bölüp paylaşma yoluna gittiler(2015: 271). Bu durumun sonucu olarak Botan Beyliği üç parçaya ayrılmış oluyordu. Birinci ve en önemli parça eski Başkent olan Cezire ve çevresiydi. Diğer bölgeler ise Finîq ve Gurkêl kalele-

riydi. Gurkêl kalesi günümüz Uludere ilçesi sınırları içinde yer alan Şenoba Beldesi'nin yakınlarında yer almaktaydı. Günümüzde Gurkêl kalesinin kalıntıları hala mevcuttur. Gurkêl kalesinin dikkat çekici yönü ise Uludere toprakları içinde yer almasıdır. Uludere ilçesi ise köyleri dâhil bütünüyle Goyi aşiretinden oluşmaktadır. Bu kalenin Goyi aşiretinin toprakları içinde yer alması ise manidardır. Beg'e göre Goyi yani Goyan aşireti "2100 aileden oluşan bu aşiret çok savaşçı ve kahraman bir aşirettir. ...Goyan aşireti Şırnak ve Miran aşiretleri ile sürekli savaş halindedirler(Zeki Beg, 2011: 354). Son Mir olan Bedirhan Bey'in oğullarının Mirliği bölüp üç parçaya ayırması ve kalelerinden birinin Gurkel yapılması ve Gurkêl'in savaşçı ve kahraman Goyan aşiretinin toprakları içinde olması Gurkêl Mirinin Goyanlar ile iyi anlaşabildiğini ve birlik kurabileceği inanişından doğmaktadır. Nitekim ilerleyen zamanlarda bu öngörü gerçekleşti ve Hacı Beyran'a bağlı birlikler Gurkêl'in son miri olan Said Bey'e karşı Cezire ile anlaşıp Sait Bey'in indirilmesine neden olmuşlardır. Bruinessen(2015) Said Beyin öldürülmesinden sonra Hacı Beyran'a bağlı ağaların Gurkêl yönetimine geçip bölgenin gelirlerini toplamaya çalışmış olsalar da başarılı olamadıklarını dile getirir. Gurkêl'in stratejik bir öneme sahip olan coğrafi konumu tüm Botan'ın ilgisini çekmekteydi. Gurkêl hem Şırnak- Zaho yönlü kaçakçılık faaliyetinin güzergâhı üzerinde bulunuyordu hem de göçer aşiretlerin Yaylak için göç ettikleri güzergâh Gurkêl'in toprakları içine dâhildi. Bu iki durum Gurkêl'in önemli bir konuma sahip olmasını sağlıyordu. Bu durum Gurkêl'in Finîq'ten daha çok ön plana çıkmasına sebep oluyordu. Gurkêl'in toprakları üzerinde bulunan Uludere ilçesi kaçakçılığın her türlü boyutunda Botan bölgesinin en aktif coğrafyasıydı. Karwan, Sırtçılık ve Katırcılık ticaretinin tüm dönemlerinde bu faaliyet Uludere tarafından yönlendirilmektedir.⁹

Botan *Mir*'i Bedirhan Bey (Bedirhan, 1803-1868) Osmanlı'da modernleşme hareketlerinin başlamasıyla kendisi ve beyliğinin statüsünde ve özerkliklerinde bir takım kısıtlamalar ve engellemeler doğuracağını kısa bir sürede anlayıp erken adımlar atmıştı. Bu yeniliklerin doğuracağı sonuçların etkisini hafifletmek veya başka bir deyişle merkezileşmenin kendisini teğet geçmesi için akıllıca ve erken hareketlerde

⁹ Gurkêl, Hacı Beyran ve Said Bey ilişkileri alan araştırmaları boyunca kolektif hafızaya dayanan anlatılardan elde edilmiştir. Botan Beyliğine bağlı Gurkêl kalesi Uludere'ye bağlı Şenoba Beldesi sınırları içinde yer almaktadır. Yapı büyük oranda yıkılıp bozulmuş olmasına rağmen kalıntıları halen mevcuttur. Alan araştırmaları sırasında Gurkêl kalesinin bulunduğu bölge ziyaret edilmiştir.

bulunmuştu. “Açık bir meydan okumaya kalkışmadan, vergi rejiminde ve idarede rıza üretim kapasitesini güçlendiren ‘sosyal’ uygulamalarla, kendi karşı modernleşme hamlesini yaptı(Bora, 2017: 822). Mir Bedirhan’ın bu karşı modernleşme hareketleri kuşkusuz merkezileşmeye çalışan Osmanlı’ya karşı kendi yerel örgütlenmesini aşiretler ve diğer beylikler ile birlik kurarak kendisinin ve *Mir*’liğinin özerkliğini koruma hedefli politikalar izlemiştir. Erken ve akıllıca adımlar, açık bir meydan okumaya kalkışmama ve sosyal uygulamalar olarak değerlendirilebilir. Bora’ya göre Mir, Aşiret ve diğer Kürt beylikleri düzeyinde bir anlaşma ve birliği mahir bir diplomasi ile federatif bir ilişki içinde birleştirici adımlar attı.

Osmanlı’da özerkliklerin sınırlandırılmak ve merkezi otoritenin güçlendirilmesi için Tanzimat uygulamalarına gidilmiştir. “Tanzimat’ın ilânı (1839) ile birlikte ülkenin idari taksimatında önemli değişikliklere gidilmiştir. Buradaki amaç; Merkezi otoriteyi güçlendirmektir”(Doğan, 2010: 15). Merkezi otoritenin güçlendirilmek istenmesindeki hedef imparatorluğu mali, idari ve adli konularda düzende yürütmektir. Bu merkezi otoritenin güçlendirilmek istenmesi ile yapılan değişiklikler özellikle *Botan* denilen bölge olan günümüz Cizre çevresinde hüküm sürmüş *Bedirhan Beyliği*’nin karşı çıkmasına neden olmuştur. Bora’ya(2017: 822) göre “İstanbul’a sadakatini ısrarla beyan ediyordu, ancak varlığının tehdit altında olduğunu anlayınca 1938’da açık direnişe geçti”. Akıllıca ve erken aldığı önlemler ile hem sadakatini belirtiyor hem de direnişin vazgeçilmez olduğunu anlayınca da açık savaşa girmekten de uzak durmuyordu. Uzun süreden beri Botan bölgesinde hüküm süren bu beyliğin karşı çıkması sonucu bölge içinde köklü bazı tarihsel gerçekliklerin toplum ile kaynaşmış ve toplumu doğal düzene sokmuş aşiret ve ticaret ilişkisi gibi bazı durumların sarsılmasına ve değişmesine neden olmuştur. Bu değişim, toplumsal örgütlenmeyi yaratan temel dinamikler olan Beylik düzeni, Aşiret yapısı ve Şeyhlik makamı gibi kurumların üzerinde büyük bir etkiye sahip olmuştur. “Kürdistan’daki süreç ise uzun sürmüş, ama orada da hemen hemen bağımsız olan Kürt beylerinin, yani büyük aşiret koalisyonlarına hâkim olan mirlerin gücü sonunda kırılmıştı. ...bu dönemde otorite yeniden aşiret başkanlarına ve aşiretler arasındaki çatışmalarda arabuluculuklarıyla nüfuzlarını arttırmış olan dini önderlere geçmişti”(Zürcher, 2017: 55). Zürcher’in yukarıda ifade ettiği gibi Tanzimat uygulamaları ile merkezin güçlenmeye çalışması sonucu Mirlerin gücünün azalmasıyla Şeyhlerin gücünün arttığı ve bir de-

ğişim yaşandığı görülmektedir. Yönetimin sınıfsal değişimi toplumun yapılarını da etkileyip değiştirmiştir. Bu değişim ticaret yani kaçakçılık faaliyetine etkisi olmuştur.

Bize tatil yoktu. Sadece Cuma günü işe gitmiyorduk. Biz ekmek paramız peşindeydik yani bu dünya için uğraşıyorduk ama diğer dünyayı(Ahiret) da unutmuyorduk. Ben açlıktan öleseydim de Cuma günü Karwana gitmezdim. Çünkü Cuma günü namaz vardı ve Cuma sabahı iş için evden çıkmak ve namaza gidememek günahdır. Cuma sabahına evinde uyanırsan bu dünya için Cuma namazını aksatmayacak şekilde hareket etmelisin (Görüşmeci, Kervancı, Şırnak).

Yukarıda görüşmecinin ifade ettiği gibi ticaret-kaçakçılık faaliyetinde din olgusunun etkisi büyük ölçüde varlığını hissettirmekte ve bu faaliyeti düzenlemektedir. Araştırma alanı olan Şırnak ilinde görüşmecilerin bağlı oldukları İslam inancının bir gereğini yerine getirmek için Cuma gününde bu ticarete gitmemeleri üst kurum olan dinin toplumsal yapıları yönlendirdiği gözlenmektedir. Ayrıca kaçakçılığın tüm boyutları ve şekillerinde(Sırtçılık, Katırcılık) bu düzenin hala geçerli olduğu ve Cuma gününün kırsal alandaki enformel ilişkiler içinde çalışan tüm bireylerde geçerli olduğu gözlemlenmiştir. Beylik yönetiminden şeyhlik yönetimine geçiş beraberinde toplumsal yapılardan biri olan dinin ticari faaliyetler üzerinde değiştirici ve düzenleyici bir kurum haline gelmesine neden olmuştur.

Botan Beyliği'nin yöneticisi olan Bedirhan Bey'in Tanzimat uygulamalarına karşı bölgedeki aşiret ve aşiret konfederasyonlarını yanına çekerek gerçekleştirdiği direnişinden sonra sürgüne gönderilmesi ile Botan *Mir*'siz kalmıştır. *Mir*'siz kalan Botan'da kargaşa ve düzensizlik çıkmış ve konumuz itibariyle en önemli süreç başlamıştır. Aşiretlerin çatışması ve ticaret- kaçakçılık faaliyetinin güzergâhının belirlenmesinde etkili olmuştur. Botan Mirinin sürgün edilmeden önceki döneminde ticari faaliyetler belli bir düzen içindeydi. Fakat Botan'ın *Mir*'siz kalması Botan'ın düzensiz kalmasına da neden olmuştur. Önceden köylü ve emeği hem devlet hem de devlet-benzeri yapılar tarafından sömürülmekteydi. Devlet ve devlet-benzeri yapıların güç kaybetmesi sonucu bölgede düzenin başına geçen ve iktidarı eline alan Şeyh ve Ağalar da bu emek sömürsünün devam ettiricisi haline geldiler. “Bedirhan'ın yenilgisi, Kürt emirlerinin, beylerinin güç kaybının etkileyici bir timsali ve başlangıcı oldu. Arkasından, öncü seçkin zümresi olarak, itibarları hasara uğramamış olan dini liderler, şeyhler daha fazla temayüz ettiler(Bora, 2017: 822). Botan'da Mir iktidarı-

nın yok oluşu yerini Şeyh iktidarına bırakması ile toplumsal ve gündelik yaşamda da dinin etkilerinin açıkça görülmesine neden olmuştur. Mir ve Ağanın zayıflaması yani Beylik sisteminin çöküşü ile Şeyh etkili bir konuma yükseldi. “Beyliklerin çökmesiyle yakından bağlı olarak, dini tarikatlar yükselmeye başlamıştı. Dolayısıyla Şeyhler, o zamana dek emirlerin sahip olduğu bir işlevi üstlenmeye başlamışlardı”(Strohmeier ve Yalçın-Heckmann, 2014: 51). Yukarıda görüşmecinin ifade ettiği Cuma günü işe gitmemesi durumu açıkça dini anlayışın uygulamalarından biri olduğunu göstermektedir. Fakat *Mir*'siz kalan Botan'da yine sömürü düzeni devam etmiş ayrıca kargaşa ve anarşi ortamı doğmuştur. Dönemin Osmanlı tebaasında jandarma ve mahkeme gibi baskı araçlarını eline alan eşrafın kırsal kesimi sömürmesi Güneydoğu'da Mirsiz kalan Botan köylüsü ile benzer sistemlere maruz kalmışlardır. “Köylüler geleneksel olarak sömürülmüşler, kırsal kesimdeki eşraf tarafından kötüye kullanılmışlardı, ancak bu baskıdan devleti sorumlu tutuyorlardı. Her şeyden önce eşraf, köylüyü, kendisine jandarma ve mahkeme gibi baskı araçları sağlayan devletin yardımıyla sömürüyordu”(Ahmad, 2017:94). *Mir*'siz kalan Botanda Bedirhan Bey döneminde oluşan güvenli ortam yok olmuştu ve hepsi birbirine düşman aşiretlerin çekiştiği bir karmaşa ortamına sürüklenmişti. Bu karmaşa ortamı ticaret-kaçakçılığın yönünün belirlenmesinde en önemli etken olmuştur. “Bölgede yolculuk etmek, son derece tehlikeli hale geldi. Kimse birbirine güvenmiyordu. Zamanında son bulmayan kan davaları ve başka tartışmalar, birçok aşiretin bağının kopmasına neden oluyordu”(Bruinessen, 2015: 278). Bu güvensiz ortam beraberinde bölgenin geçim kaynağı olan ticaret ve göçebe yaşama dayanan *Koçer* olma durumunun sekteye uğramasına neden olmuştu. Ayrıca aşiretler arası bağların kopması tüm aşiretlerin güç kaybetmesine neden olmuştur. Önemli bir sonuç olarak göçer aşiretlerin bu kriz ortamından fırsat çıkarması olmuştur. Bu fırsatlar aşağıda ele alınacaktır.

Bedirhan Bey'in sürgüne gönderilmesi sonucu oluşan kargaşa ortamı göçebe-koçer aşiretlerin belirleyici özellikleri olan hayvancılık faaliyetinde bulunmaları ile toprak mülkiyetine sahip olmamaları durumlarının değişmesine neden olmuştur. Özellikle Botan bölgesinde yaşayan Kiçan ve Tayan aşiretlerinin göçebe olma özelliği son bulup toprak mülkiyetine sahip oldular. Bu iki aşiret günümüzde Botan bölgesinin ovalarını oluşturan Silopi ve Cizre ilçelerinde geniş tarım arazilerine sahip olmuşlardır. Tarım arazilerine sahip olma göçebe aşiretin tanımına aykırı bir durumdur. Tüm göçebe aşiretler hayvancılık ile uğraşan ve toprak mülkiyetine sahip olmayan bir yapıdadır. Fakat bu iki aşiret bu durumun aksi bir özellik göstermektedir. Bu

iki aşiretin Koçer olup toprak mülkiyetine sahip olmaları birden fazla sebebe dayanabilir. Birincisi Kiçan ve Tayan aşiretleri Botan beyliğinin dağılması sonucu oluşan güvensiz ortamdan dolayı yaylalara çıkamayıp göçerlik faaliyetlerinden vazgeçip ve bu durumda tarım arazileri üzerine yerleşmesi sonucu Koçer hayatından vazgeçmeleri olabilir. İkinci bir neden ise yine Botan beyliğinin dağılması ile oluşan kriz ortamını fırsata çevirerek Cizre ve Silopi ilçelerinin geniş ve verimli tarım arazilerini Talan faaliyeti ile ele geçirdikleri şeklinde değerlendirilebilir. Üçüncü bir durum ise toprak mülkiyetinin el değiştirmesidir. Mülkiyetin el değiştirmesi durumunu “Genellikle zanaatla geçinen ya da çiftçiliğin yerleşik ilk aşamalarını başarıyla gerçekleştiren Süryanilerin topraklarının bu dönemde kasabalardaki yerleşik Müslüman Kürtler tarafından paylaşıldığını görüyoruz”(Özgen, 2007: 6). Özgen, toprak mülkiyetinin el değiştirmesini Müslüman Kürtler tarafından Süryanilere yönelik bir talan politikası ile ele geçirdiklerini aktarmaktadır. Dördüncü bir durum ise mera yasaklarının gelmesidir. Özgen’e göre “yarı göçerler ilçe sınırları boyunca kovalanarak, yerleşikliğe zorlanmaktadır. Meralara çıkış yasaklanmıştır”(2007: 17). Devletin güvenlik gerekçeleri ile bölgede mera ve yaylaya çıkış yasağını getirmesi ile Göçer ya da Yarı Göçer aşiretin temel geçim kaynağı olan hayvancılığın engellenmesidir. Bu engellemenin sonucu göçer ve yarı göçer topluluklar ilçe ve merkezlere zorla yerleştirilmiştir. Devlet eliyle yerleştirme ve yerinden etme uygulamaları günümüze kadar devam eden etkilere sahiptir. Bu uygulamalar ile yaşam tarzlarında değişiklik yaşayan ve alışlagelmişin dışında bir ekonomik sosyal ve kültürel birikimin tamamen değişmesi ve yok sayılmasına neden olmuştur. Göçer aşiret yerleşik hale getirilip özgürlüğü elinden alınmıştır. Janet Klein, toprağın mülkiyetinin değişmesini el koyma gibi uygulamaları ile *Hamidiye Alaylarına* dayandırmaktadır. 1897 tarihli bir raporu ele alarak Müslüman Kürtlerin kendi çevresindeki gayrimüslimlerin topraklarına yönelik gaspı “Kürtlerin topraklara el koyma sürecinin büyük ölçekte devam ettiği, buradaki Hristiyanların Kürtler tarafından korunma karşılığında tarlalarından vazgeçmeye ve topraklarını bedel karşılığı elden çıkardıklarını belirten belgeler vermeye mecbur ediliyordu(Klein, 2017: 257). Hem Cumhuriyet Türkiye’inde hem de imparatorluk Osmanlı’sında mülkiyete yönelik gasp, el koyma ve talan gibi durumlar ya birinci elden direk devlet tarafından ya da devletin yerel temsilcileri olan aşiret, ağa, şeyh veya başka kurumlar tarafından gerçekleştirilmektedir. Her durumda da toprak mülkiyeti Müslüman Kürtlere geçmiştir. Özgen’in belirttiği gibi “görünen o ki, hemen her dönemde, bu el değiştirmeler ve el koymalar, Yezidi Kürtlerin ve Hristiyanların

arazilerinin Müslüman Kürtlere geçmesiyle sonuçlanmıştır”(2007:7). Birinci durum olan zorunlu olarak göçebelikten vazgeçmeleri göçebe yaşam tarzına aykırıdır. Çünkü eğer önceden toprak mülkiyetine sahip olsalardı muhtemelen bu iki aşiret göçebe durumunda olmazlardı. Kabul edilebilecek en geçerli durumun Talan faaliyeti ile ele geçirilmiş olmalarıdır. Ayrıca Botan’da günümüzde bile bu iki aşiret olan Kiçan ve Tayan aşiretleri Koçerlikleri ile bilinir. Kiçan aşireti günümüzde daha çok Cizre ve çevresinde bulunmaktadır. Tayan aşireti ise günümüzde daha çok Silopi ve çevresinde bulunmaktadır. Bu iki aşiret hakkındaki kaynaklarda bu iki aşiretin de göçebe olduğu görülmektedir. Tayiyan yani Tayan aşireti “ Van’ın güneyinde göçebe bir hayat sürdüren ve çok da iyi anılmayan bu aşiret yaklaşık 300 ailedir”(Beg, 2011: 355). Tayiyan ya da Tayan aşireti hakkında olumlu bir görüş bildirmeyen Muhammed Emin Zeki Beg’in ifadeleri yukarıda Talan, gasp ve mülkiyetin zorla el değiştirilmesi faaliyetinin kabul edilebilirliğine zemin oluşturmaktadır. Yine Beg’e göre Kiçan aşireti de göçebe bir hayat sürmektedir. Bu iki aşiretin köken olarak göçebe aşiretler olması ve günümüzde hayvancılık ile uğraşmayıp Botan bölgesinin en verimli ovalarının çoğuna sahip olup tarım faaliyetinde bulunmaları ayrıca özellikle Tayan aşiretinin köken olarak Van’ın güneyi ile bilinip şu anda Silopi ilçesinde yerleşik hayata geçmeleri önemli ve göz önünde bulundurulması gereken bir husustur.

Botan’ın son *Miri* olan Bedirhan Bey’in sürgüne gönderilmesi ile oluşan güvensiz ortamın ayrı bir sonucu da kaçakçılık ticaret faaliyetinin güzergâhının belirlenmesinde rol oynamıştır. Bu dönemde ticaretin kırsal kesimden Cizre’ye yönelik olmaması ve Zaho’ya yönelmesi kargaşa ortamının verdiği bir güvensizliktir.

Biz Zaho’ya Karwan’a gidiyorduk çünkü Cizre’ye gidemiyorduk. Cizre’de Kiçan ve Tayan aşireti vardı. Her an önümüz kesilip Talana uğrayabilirdik yine onlar da bizim bulunduğumuz bölgelerden geçemezdi. Biz onlarla anlaşamıyorduk. Onlar koçerdi ve Hacı Beyran’a bağlı birilerini görünce Talana uğratabilirlerdi. Cizre’ye senede bir kere Buğday için giderdik. Tek seferde yıllık buğdayımızı alıp gelirdik. Bu tek seferlik buğday alışverişi için de Cizre merkezde yerli ve Koçer olmayan aşiretlerle muhatap olurduk (Görüşmeci, Kervancı, 1939 doğumlu).

Yukarıda görüşmecinin ifadelerinden de anlaşılacağı üzere Botan bölgesinde Kiçan ve Tayan aşiretlerinin Talan faaliyeti sonucu Cizre ve Silopi’deki tarım alanlarını

ele geçirip Göçebelikten vazgeçmeleri ile ticaretin Cizre üzerinden kesilip Şırnak-Zaho yönlü olmasının sebep ve sonuçları arasında bir bağlantı vardır. Cizre’de bulunmayan güven ortamının Zaho’da bulunması Şırnak aşiretlerinin yönünün Zaho’ya çevrilmesine ve ticaret-kaçakçılık faaliyetinin güzergâhının belirlenmesinde önemli bir etken olmuştur. Koçer aşiretler ile Koçer olmayan aşiretlerin karşılıklı Talan etme faaliyeti olan Yağmanın var olması yine Botan’ın *Mir*’siz kalması ile oluşan kargaşadan dolayıdır. Kaçakçılığın güzergâhının Şırnak-Zaho yönlü olmasının nedenleri aşiret yapıları ve Mirlik düzeni olarak ele alınmıştır. Bu güzergâhının belirlenmesinde aşiret yapıları ve Mirlik düzeni kadar Din ve diğer etmenler de önemli bir rol oynamıştır.

1.2.3- Din ve Diğer Sebepler

Tarih boyunca insan toplulukları ihtiyaçlarını zanaatkârlık ve gelişmiş ustalık becerileri ile gidermeye çalışmışlardır. En ilkel koşullarda bile kendi üretmediği veya üretemediği ihtiyaçları (giysi, ev, tarım aletleri vb.) ticaret-takas sonucu elde edip kullanmışlardır. İnsan toplulukları zanaatkârlık ve gelişmiş ustalık becerileri ile kendi kendine yeterli olmaya çalışmışlardır. Kendi kendine yeterliliğin sağlanamadığı durumlarda ise ticaret-takasa başvurmuşlardır. Böylelikle insan toplulukları ticarete başlayarak kendi kendine yeterliliği sona erdirmişlerdir. Türkiye’nin güneydoğusunda toplumsal örgütlenme biçimlerinden biri olan aşiret yapıları tıpkı diğer insan toplulukları gibi kendi kendine yeterli olmaya çalışmış olsalar dahi bunu sağlayamamışlardır. Şırnak’ta aşiretlerin yoğun olarak yaşadığı bölgelerde el işleri ve zanaat gelişmiş bir düzeyde olduğundan dolayı kısmi bir kendi kendine yeterlilik durumu sağlamıştı. Sözelimi kıl çadırı göçebe aşiret için temel ihtiyaç olmasından dolayı kıl çadırını üretecek zanaatkârın topluluğun kendi içinde bulunmasını gerektirirdi. Bundan dolayı aşiretler içinde barınma ihtiyaçları konusunda kendi kendine yeterlilik kısmen vardı. Ayrıca Türkiye’nin güneydoğusunda özellikle Şırnak bölgesi aşiret yapısının yoğun bir sistematığı içinde bulunmasından dolayı zanaatkârlık gelişmiş bir seviyedeydi. Göçebe olmayan-yerleşik ise aşiretlerde temel ekonomik faaliyet olan tarım için gerekli aletlerin temini de bir zanaatkârlık gerektirmekteydi. Göçebe olmayan-yerleşik aşiretler mülkiyete sahip olmasından dolayı, tarım için gerekli olan aletlerin üretilmesi konusunda yeterli gelişmiş ustalık becerisine sahiptiler. Ayrıca bölgede Hristiyan ve Yahudi olanların özel mülkiyet haklarına sahip olmaması dolayısıyla tarım dışı faaliyetlerde bulunup zanaatkârlığa yönelmelerine neden olmuştur.

“Zanaatların çoğu Kürdistan’daki Hristiyan ve Musevi azınlıklarca yapıldı”(Bruinessen, 2015: 36). Zanaatların çoğunun Hristiyan ve Musevilerce yapılması ticaretin veya kaçakçılığın başlamasında veya devam etmesinde önemli bir rol oynamıştır. Hristiyan ve Musevi azınlıklar bölgedeki ticarete de önde gelen bir yapıdaydılar. Özellikle ticaret ve zanaatkârlıkta bu sınıfların ön planda olması aşiretlerin kendi kendine yeterliliğinin tam olmadığını göstermektedir. Fakat konumuz itibarıyla önemli olan husus bu iki gayrimüslim sınıfın zanaatkâr veya tüccar olmaları değil bu iki sınıfın ticaret-kaçakçılığın başlaması veya devam etmesinde olan etkileridir. Ticarete olan etki ise zanaatların çöküşü veya yok oluşu ile *Karwan* ticaretinin başlaması veya ilerleyen dönemlerde Kaçakçılık diye belirtilecek olan faaliyetin devam etmesidir. Köylerde ve kırsal alanlarda kısmen kendi kendine yeterliliğin olması zanaatkârlığın var olması ile ilgiliydi. Fakat *Karwan* ticaretinin başlaması veya kaçakçılığın devam etmesinin sebebi ise zanaatkârlığı icra eden insanların yok oluşu-edilişi ve zanaatkârlığın son buluşudur. Bruinessen’e(2015: 36) göre Zanaatkâr için yok oluşun ve zanaatkârlık için son buluşun sebebi “Birinci Dünya Savaşı sırasında meydana gelen Ermeni tehciri aynı zamanda diğer Hristiyan nüfusun da zulme uğramasına ve Kürdistan’dan sürülmesine yol açmıştır”. Hristiyan nüfusun tehciri ile bölgede zanaatkârın ve zanaatkârlığın kötü anlamda etkilenmesine ve yok olmasına yol açmıştır. Ayrıca bu işi yapan bireylerin yok oluşunun Museviler için olan boyutu ise İsrail’in kuruluşundan sonra Musevilerin İsrail’e göç edip bunların yerini doldurabilecek insanların olmamasıdır.

Zanaatkâr ve zanaatın yok olması ile *Karwan* ticaretinin başlamasının ilişkisi ise kendi kendine yeterliliğin son bulmasıdır. Son bulan kendi kendine yeterlilik ise bir bağımlılık ilişkisi doğurmaktadır. Gerekli olan ürünün topluluk-aşiret veya hane içinde üretil(e)memesi zorunlu olarak ticaret sonucu tedarik etmeye neden olmaktadır. Bu ticaret biçimi *Karwan* ticaretinde önemli bir konuma sahiptir. Tehcir sonucu bölge halklarının ihtiyaçları ile şekillenen ticaret ilişkisi bir bağımlılık şekline bürünmüştür. Zanaatın ve Zanaatkârların bölgede yok oluşu-edilişi ile topluluk için gerekli olan ürünlerin tedarik edilmesi gerekmektedir ve bu tedarik ise ticaret ile sağlanmaktaydı. Dolayısıyla zanaatkârların yok oluşu-edilişi güçsüz bir toplum yarattı. Güçsüz toplum ise toplumda iktidar sahibi unsurların güçlenmesini sağladı. Örneğin ticaretin başlaması ile ticaret faaliyetini gerçekleştiren sınıf güçlenmeye başladı. Bu ticareti başlatan ve yürüten sınıf ise bölge toplumunun örgütlenmesinde

en üst sırada bulunan Ağa ve Şeyhtir. 1914-24 arası dönemde Ermeni ve Rumların ülkeden zorla çıkarılması ve ayrılmaları sonucu ülkenin sermaye ve kapitalist dönüşüm ivmelerinin yön değiştirmesine neden olduğunu belirten Keyder'e(2017: 11) göre "Müslüman burjuvazinin güçsüzlüğü, bürokrasinin iktidarını korumasını ve devlet merkezli bir sosyo-ekonomik dönüşümü kontrol etmeye ve yönlendirmeye girişmesini mümkün kıldı". Keyder'in belirttiği durum Osmanlının sosyo-ekonomik yapısını açıklamaktadır. Bu yapı *Karwan* ticaretinin başlaması ve bu ticaretin sahipleri olan Ağa veya Şeyhin güç kazanması ile aynı zeminde buluşmaktadır. Botan'da Zanaatkârlık ve Zanaatkârların yok oluşu veya yok edilişi ile ticarete bir bağımlılık durumu ortaya çıkarmıştır. Bu bağımlılık ise Ağa veya Şeyhin güçlerini daha çok pekiştirmesine veya iktidarlarını daha sağlama almasına neden olmuştur. Toplumun ihtiyaç duyduğu ürünlerin artık toplumun kendi içerisinde üretil(e)memesi ticaret ile tedarik etmeye zorlamıştır. Bu zorlama ile toplumun güçsüzlüğü ortaya çıkmış ve kendi kendilerine yeterlilikleri sona ermiştir. Bu ticaret ile toplumun yönetiminde bulunan Ağa ve Şeyh tıpkı Osmanlı bürokrasisinin iktidarını koruması gibi kendi iktidarlarını korumalarına ve devam ettirmelerine sebep olmuştur. Nitekim *Karwan* ticaretinden günümüze *Karınca* ticaretine kadar olan kaçakçılığın tüm boyutlarında bu ticareti elinde bulunduranlar ve yönetenler her dönemin toplumsal iktidarlarıdır.

Karwan ticaretinin başlaması ve kaçakçılığın farklı biçim ve dönemlerde devam etmesinin toplumsal alt katmanlarını oluşturan süreçleri aşiret, göçebe aşiret, Mirlik düzeni ve diğer sebepleri ile beraber açıklanması ile ekonomik unsurların beraber açıklanması açısından bir bütünlüğün olduğu görülmektedir. Osmanlı'nın çöküş dönemlerinde var olan iktisadi durum bir bağımlılık ilişkisi içinde açıklanmaktadır. Bu bağımlılık ilişkisi Botan bölgesi için de geçerlidir. Osmanlı'nın kapitalizm ile bütünleşme sürecinde yaşadığı sorunlar ile Botan'ın *Karwan* ticareti ile bütünleşme süreci bir benzerlik taşımaktadır. Burjuvazinin cılızlığı Osmanlı bürokrasisinin iktidarını korumasını sağlamıştır. Botan bölgesinde de Ağa ve Şeyh iktidarını Zanaatkâr ve zanaatkârlığın yok oluşu-edilişi ile sağlamışlardır. Bu iki benzer sebep ve sonuç ilişkisi içerisinde *Karwan* ticareti ile Osmanlı'nın bağımlılık durumu benzer bir sebep ve sonuç ilişkisi doğurmuştur. Boratav'ın Devrim ve Savaş Yılları: 1908-1922 olarak belirlediği dönemde iktisadi bir perspektifle açıkladığı çöken Osmanlı'nın son dönemlerini "Eksik kalmış bir burjuva devrimi veya ulusal bir kapitalizmin doğrultusunda atılan ilk ve çekingen adımlar"(Boratav, 2010: 21) ifadeleriyle nitelemesi bu

Eksiklik ve Çekingenliğin altında yatan sebepleri yarı sömürge durumunun yarattığı bağımlılık ilişkisine ve dış borçlara dayandırmaktadır. Ayrıca Boratav, bu bağımlılık ilişkisinin dışında önemli bir engel daha olan Türk burjuvazisinin cıızlığını da en çetin ve aşılması zor olan engel olarak görür ve Türk burjuvazisinin cıızlığı olarak niteler. Bu cıızlık ise burjuvazinin sanayide değil de daha çok ticarete gelişmiş olmasıdır. Ayrıca bu grubun çoğunlukla Gayrimüslim olmasından kaynaklandığını belirtir. Gayrimüslim grubun daha çok gelişmesi ve daha ilerde olması durumu zayıf ve cıız Türk ve Müslüman esnafın gayrimüslim gruba bağımlı olması ile dönemin *Karwan* ticaretinin başlamasına ve kaçakçılık olarak devam etmesine neden olan etmenin benzerliği kendini açıkça göstermektedir. “Büyük toprak sahipleri-ağalar ve topraksız köylüler arasındaki feodal bağımlılık ilişkileri bugün çok ender olarak bulunmaktadı” (Strohmeier ve Yalçın-Heckmann, 2014: 147). Bölgede bağımlılık her türlü boyutta vardır. Ticarete olduğu gibi tarımda ve köylülükte de bu durum varlığını göstermektedir. Ağaya bağlı çalışma ya da ağanın toprağında çalışma durumları halen de devam eden bir bağımlılık durumu yaratmaktaydı. Ortakçılık, yarıcılık, icarcılık, rıpcılık, azaplık ve marabalık gibi durumlar ile toprağın işlenmesi yoluyla feodal düzen ilerlemekteydi. Bu düzen ise tıpkı gayrimüslime olan bağımlılık gibi bir bağımlılık ilişkisi doğurmaktaydı. Toprağın işlenmesine karşılık emeğinin karşılığını alamama yani emek sömürsü oluşması ile kaçakçılık yâda *Karwan*’a yönelme söz konusudur. Bu yönelme özellikle ilerde ele alınacak konu olan Sırtçılık ve Katırcılık bölümlerinde geniş bir şekilde tartışılacaktır.

Karwan ticaretinin başlaması veya kaçakçılık olarak devam etmesinin önemli bir nedeni de Bruinessen’in de belirttiği gibi bölgedeki zanaatın çoğunun gayrimüslim tarafından yapılması olarak açıklanmıştı. Gayrimüslimlerin Tehcir ile yok oluşları Botan’da ticareti başlatması tıpkı Osmanlı’daki gibi bir bağımlılık ilişkisi sonucu doğurmuştur. *Karwan* ticaretinin Ağa ve Şeyhin iktidarını koruması halkın onlara yine ve yeniden bağımlı bir hale gelmesini sağlamıştır. Bu benzerliği itibariyle Osmanlı burjuvazisinin gayrimüslim tüccara bağımlılığı ile *Karwan* ticaretinin olduğu Botan bölgesindeki halkların Mîr, Ağa ve Şeyhe olan bağımlılığı bir zeminde bulunmaktadır. Mîr, Ağa ve Şeyhin köylü ve Koçerler üzerindeki etkisi, bir bakıma gayrimüslim unsurların dönemin Osmanlı burjuvazisini oluşturması ve böylece *Müslüman Osmanlı* ile *Türk Burjuvazisi* üzerinde bir bağımlılık ilişkisinin varlığına benzer bir şekilde engel oluşturmasıdır. Böylece Türk burjuvazisi, gayrimüslim burjuvaya ba-

ğımlılığı ile köylü ve kırsal kesim ile Koçerlerin, Mîr, Ağa ve Şeyh'e bağımlılığı benzer nitelik taşımaktadır. Kaçakçılığın kökenlerinin ele alındığı bu bölümde ticaretin sınırların çizilmesi ile kaçakçılık biçiminde devam ettirildiği, bu ticaretin dini, toplumsal, siyasal ve ekonomik boyutları ile değerlendirilmiştir. Daha sonraki bölümde kaçakçılığın sınır sonrasında sırtçılık ve katırcılık biçimlerinde devam etmesi ele alınacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

2. DÖNEMLERE GÖRE DÖNÜŞEN KAÇAKÇILIK-SINIRI GEÇME

Sınırların yapay olarak çizilmesi Şırnak bölgesinin dağlık alanlarında yaşayan toplulukların ekonomik faaliyetlerinin dönüşmesine neden olmuştur. Şırnak bölgesinin dağlık alanlarında yaşayan topluluklar hayvancılık ile geçimlerini sağlamaktaydılar. Hayvancılığın yapay sınırlardan, yasaklardan ve engellerden olumsuz etkilenmesi ve ihtiyaçları gidermede eksik kalması üzerine zorunlu bir yönelme durumu ortaya çıkmıştır. Zorunlu yönelme, bölgede yegâne ekonomik faaliyet olan sınırı geçme faaliyetidir. Zorunlu ve doğal bir yönelme olması itibariyle bölgede yaşayan toplulukların genel ve biricik tercihi olmuştur. Özgen'e göre 1928-1954 dönemi arası sınır etkileşiminin "Akrabalık bölünmüş ve taziye vb. dışında da her an karşı ile ilişkiler sürüyor"(2004: 82). 1928-1954 arası süreçte etkileşimlerin olması hem akrabalık ilişkilerini hem de ticaret ile zorunlu olarak yönelmelerin aksamadığı bir dönemdir. Fakat özellikle tarım alanlarında var olan feodal ilişkiler özü itibariyle toprağa bağlı işçilerin ihtiyaçlarını gidermede eksik kalması, akrabalık ilişkileri ve etkileşimin canlılığını sürdürmesi ile katı ağalık ilişkileri de bu doğal ve zorunlu yönelmeye neden olmuştur. "Toprak mülkiyeti ve üretim ilişkilerinde temele inen yapısal değişimler olmadığına göre gün geçtikçe çoğalan nüfusun geçimini sağlayan tek kaynak, kaçakçılık geliri olmaktadır"(Beşikçi, 2014b: 282). Beşikçi'nin ifade ettiği gibi yapısal dönüşümlerin gerçekleşmemesi, tarım gibi faaliyetlerde kötü çalışma koşulları ile bölüşüm anlayışı ve artan nüfus için gerekli kaynak kaçakçılık üzerinden sağlanmaktaydı. Bu bağlamda kaçakçılık-sınırı geçme faaliyetinin özellikle kendi hesabına yapılan sınırı geçme biçimi doğal ve zorunlu bir yöneliştir. Beşikçi'ye(2014b: 282) göre kaçakçılığa doğru yönelme kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Kendiliğinden ortaya çıkan-doğal ve zorunlu yönelmeler sınırı geçme faaliyetinde değişen koşullar ve ticaret anlayışı çerçevesinde dönüşümlere uğramıştır. Dönüşümler genel itibariyle üç dönemden oluşmaktadır. İlk dönem sınırı geçme faaliyeti uzun yıllardan beri var olan Bağdat- Halep- Cizre gibi önemli ticaret merkezlerinin ve güzergâhlarına yöne-

lik sırt ve kervan biçimlerinde malların taşınmasına dayanmaktadır. İkinci dönem sınırı geçme faaliyeti sırtçılığın çeşitli nedenlerden dolayı dönüşüme uğrayıp katırcılık gibi bir şekle bürünmesidir. üçüncü dönemde ise sınır kapılarının modernizasyonlarının sağlanması ve sınır ticaretine açılmalarıyla kaçakçılığın sınır kapılarında gerçekleştirilmesidir. İlk dönem sınırı geçme faaliyeti olan sırtçılık ile ikinci dönem sınırı geçme faaliyeti olan katırcılık dönemi arasında giden ve gelen mallar ile malın biçimi, miktarı ve boyutunda dönüşümler yaşanmıştır. Ayrıca malın ait olduğu yani sermaye sahibinin değişmesi de dönüşümün nedenleri arasındadır. Mallardaki nitelik ve nicelik dönüşümü amaçlar ile ağ ve ilişkileri sonucu yaşanmıştır. Hem sınırı geçmenin farklı dönemlerinde hem de bu dönemlerin tek tek ele alınmasında dönemler arası farklılıklar mevcuttur. Farklılıklar sonucu sınırı geçme faaliyeti değişim ve dönüşümler geçirmiştir. Dönüşümlerin temel dinamikleri ise sınırı geçme faaliyetinin amacıyla, yükün niteliğinde ve aktörler düzeyinde yaşanan değişimlerdir. Sınırı geçme faaliyetlerinde dönemselsel olarak yaşanan dönüşümler, dönüşümleri tetikleyen dinamikler ve Şırnak ilinde Habur Sınır Kapısı'nın açılması sonucu kaçakçılığın sınır kapısına doğru yönelmesi-eklemlenmesi süreçleri aktör, ağ ve ilişkiler ile sermaye-devlet bağlamında ele alınacaktır.

2.1- Sırtçılık, Tanımı Ve Sebepleri

Sırtçılık en genel anlamıyla insanın sırtta yük taşımasıdır. Hamallıktır. Sırtçılık, sırtta konulan malın bir yerden başka bir yere insan gücü ile nakledilmesidir. Türk Dil Kurumu sırtçılığı "Taşıyıcılık" olarak belirtmektedir. Sırt taşımacılığı Kürtçe'de *Piştî* ile ifade edilmektedir. *Piştî*'nin Kürtçede kullanılan anlamı ise *sırtlık*, *sırt yükü* ve *sırtta taşınan mal* olarak çevrilebilir. Sırtçılık dönemi olarak adlandırılmasının nedeni ise bu dönemde sınırın sırt yükü yani *Piştî* ile geçilmesidir. Türkiye ile Irak arasındaki sınırın 1928-1980 arasındaki dönemde sınırda değişimin pek yaşanmadığı ve bu sınırın Türkiye'de yaşayan insanlar için illegal bir geçim kapısı olduğunu belirten Özgen, bu faaliyeti sırt kaçakçılığı olarak belirtmektedir. "Sırt kaçağı adı verilen bu işi yapanlar; mayın izleyicileri (klavuzlar) eşliğinde büyük ve küçükbaş hayvan götürmekte (bazen yüzlerce hayvandan oluşan sürüler), karşılığında dönemlere göre değişen ve sadece bir insanın veya hayvanın taşıyabileceği kadar yükü aynı mayınlı arazi geçilerek dönülmektedir"(Özgen, 2004: 79). Özgen, 1928-1980 arası dönemi hem sırtçılık hem de katırcılık yüklerinin beraber ve karışık olarak götürüldüğünü

belirtmektedir. Oysaki sınırın geçişi hayvan yükü ve insan yükü olarak farklı dönemlerde gerçekleşmiştir. Ayrıca Irak ile Türkiye sınırının Cizre ve Silopi tarafı mayınlanmasına rağmen sırtçılık ve katırcılık biçimi sınırı geçme faaliyetinin yoğun olarak gerçekleştirildiği Uludere ve çevresinde sınıra ait mayınlanma işlemi yapılmamıştır. Sınırı geçme faaliyetinin bu dönemdeki en belirgin özelliklerinden birisinin sırta yük taşınması olması itibariyle bu dönemde gerçekleştirilen her sınır faaliyeti sırtçılık olarak ifade edilmektedir. Sırtçılığı, esasen yeni sınırların çizilmesiyle ortaya çıkan kaçakçılığın ilk biçimi olarak ifade eden Yıldırım(2013: 143)'a göre sırtçı az miktarda bir sermaye ile kendi hesabına sınır ötesinde mal taşıyan kişidir. Aksine sırtçılık yeni sınırlar ile ortaya çıkmamış, sınırların yapay olarak çizilmesinden önceki süreçlerde de var olan bir faaliyetti. Yapılan görüşmelerde sermayenin az olması ve ilk dönemleri itibariyle kendi hesabına yapılması noktasında Yıldırım'a(2013) katılmak mümkündür. Fakat Şırnak ve çevresinde yapılan görüşmeler sonucu elde edilen bilgiler çerçevesinde yeni sınırlar ile başlayan bir faaliyet olmamakla beraber aksine uzun süreçlere dayanan ticari faaliyetlerin bir biçimidir.

“Biz her zaman Karwan derdik. Eğer yayan gitseydik ve yükü sırtımıza alarak gitseydik bu yüke Piştî derdik. Sırtımızda taşıdığımız için böyle derdik. Piştî en zoruydu çünkü hepsi sırtımızdaydı. Elimizde de bazen Piştî ile beraber bir şey taşırdık. Buna Piştî demiyorduk ama. Buradan(Şırnak, Uludere) Zaho'ya Duhok'a kadar giderdik. Buydu işte Piştî getirip götürme. Şimdi de gelip sırtına bir şey atsan ve bir yere götürsen sırtındakinin adı Piştî olur. (Görüşmeci, Eski Karwancı, Şırnak).

Yukarıda görüşmecinin ifadelerinde de anlaşılacağı üzere yükün sırta taşınmasından dolayı Piştî olarak adlandırılmıştır. Sınırı geçme veya herhangi bir durum olmadan da sırta yük alınması halinde yükün piştî olarak adlandırılabilmesi belirtilmektedir. Sınırı geçme faaliyetlerinin ilk döneminde malın sırta taşınması bu dönemin Sırtçılık dönemi sınırı geçme faaliyeti olarak ifade edilmesine neden olmuştur. Malın sırta taşınması malın insanın taşıyabileceği boyutta olmasını zorunlu kılmaktaydı. Bundan dolayı sırta taşınan mal küçük boyutlardan oluşmaktaydı. Küçük boyutlu olan mal sırtçılık dönemi sınırı geçme faaliyetinin küçük boyutlu olmasına ayrıca az miktarda gerçekleştirilmesine neden olmaktadır. Bu bağlamda, sırtçılık dönemi gerçekleştirilen sınırı geçme faaliyeti küçük boyutlu ticaret ve küçük üretici-tüccar faaliyeti olarak ele alınmalıdır. Keyder, 1950-60 arası dönemde Türkiye ekonomisinin piyasa mantığı biçiminde ve piyasa mantığı çerçevesinde geliştiğini, çıkarların dönüşmesi veya evrimleşmesinin iktisadi faaliyetlerin esas şeklinin tersten gö-

rülmesini zorlaştırdığını belirtir. Keyder'e göre 1950-60 döneminde "küçük üreticilere dayalı bir pazar toplumundan, kapitalist bir topluma geçişin daha gerçekleşmediğini, kapitalist eksen etrafında önemli bir sınıf farklılaşmasının henüz oluşmadığını söyleyebiliriz"(Keyder, 2017:175-176). Küçük üreticilere dayalı pazar ekonomisinin Şırnak bölgesinde yapılan sınırı geçme faaliyetlerinin henüz küçük ve örgütsüz bir biçimde gelişigüzel bir biçimde yapıldığını, kapitalist düzen ve sermaye ilişkilerinin henüz yerleşmediğini Keyder'in belirttiği dönemin Türkiye'sinin genel ekonomik durumunun dönemin faaliyeti ile benzerliği açıktır. Küçük üreticilere dayalı pazar ekonomisinin Şırnak bölgesinde yapılan sınırı geçme faaliyetinde getirilen ve götürülen mallar konusunda ormanlardan toplayıcılık sonucu elde edilen ürünler ile basit tarım ve hayvancılık ürünlerinin olması bu faaliyetin küçük üretici ve küçük üretim biçiminde gerçekleştirildiğini yine Keyder'in dönemin Türkiye'sinin karşılaştırmasından anlayabiliriz. Küçük üretici ve küçük üretim durumlarının varlığı kuşkusuz yapılan ticaretin kendi hesabına yapılan sınırı geçiş olduğunu ve kapitalist düzeni oluşturan sınıf farklılaşmalarının başlamadığını, en azından sermaye ve toplumsal iktidarları elinde bulunduran sınıfların müdahale etmesine gerek duymayacak ölçüde küçük bir faaliyet olduğunu söyleyebiliriz. Sınırı geçme faaliyetinin ilk dönemi olan kendi hesabına yapılan sırtçılık dönemi belirgin özellikleri ticaret ağlarının gelişmemiş, basit ve sıradan olmasıdır. Sermaye veya sermaye benzeri iktidarların yönelmediği-bulaşmadığı ve küçük çaplı gerçekleştirildiği bir boyuttadır. Bundan dolayı sınırın kendi hesabına geçilmesi için gerekli olan hususlar da doğal, basit ve sıradandı. İlişki ve ağların henüz gelişmediği ilk dönem sınırı geçme faaliyetinde rüşvet-Bertil, vergi vb. geçişi zorlaştıran veya ödendiğinde rahat geçiş sağlayan uygulamalar bulunmamaktaydı. Bundan dolayı sınırın geçilmesinin önünde engeller bulunmaması sınırı geçme faaliyetini kolaylaştırmakta ve herkesçe yapılmasını sağlamaktaydı. Geçiş için gerekli olanlar malın elde edilmesi ve gidilecek yolun bilinmesi gibi basit ve sıradan gerekliliklerdi. Sınırı geçme faaliyeti için gerekli olan temel husus götürülecek yükün olmasıdır. Bu yükün hazır olması ve sonrasında da malın götürüleceği-teslim edileceği-satılacağı veya takas edileceği merkeze giden yolların bilinmesidir.

"Eğer bugün bile bir yere gitmek istersen yolunu bilmen gerek. Sonrasında yola çıkmak rahattır. Önce yükümüzü hazırlardık. Mesela ormanda bir iki hafta belki bir ayda da işte yük tamamlanana kadar Benışt(fıstık sakızı) toplardık. Sonra yükümüz tamamlandığında evde hangi eksiklerin olduğunu öğrenip yola koyulurduk. Yolda gidip malımızı satacağımız yere vardıktan sonra satıp ev için lazım olan eşyaları

da alıp dönerdik. Eve vardığımızda diğer sefer için hazırlıklar yapardık yine. (Görüşmeci, Eski sırtçı, Şırnak).

Yukarıda görüşmecinin ifade ettiği gibi sırtçılık dönemi sınırı geçme faaliyetinin basit, sıradan ve doğal bir alışveriş biçiminde olduğu anlaşılmaktadır. Bu dönem sınır geçişi malın hazırlanması-toplanması ile bu malların elden çıkarılması gibi basit ve kolay süreçlerden oluşmaktadır.

2.1.1- Kendi Hesabına Yapılan Sınırı Geçme Faaliyeti

Sırtçılık döneminde sınırı geçme faaliyetinin belirleyici yönü yükün yani sınırı geçmeye konu olan malın hazırlanması, üretilmesi, toplanması veya bulunması kısacası malın tedarik sürecidir. Özellikle dağlık alanlarda yaşayan toplulukların temel geçim kaynağı olan hayvancılığa ek olarak doğada bulunan ürünlerin toplanması ve bu ürünlerin -örneğin sabun yapımında önemli bir yere sahip olan bittim gibi- belli alanlarda kullanılması hem aile içi tüketimde hem de ticarete konu olmakta önemli bir paya sahiptir. Sırtçılık dönemi sınırı geçme faaliyetinde amaç yine diğer sınırı geçme dönemlerinden farklı olarak kâr ve ticaretin aksine evin ihtiyaçlarını gidermedir. Evin ihtiyaçları olan temel geçim malzemelerinin takas veya nadiren de olsa nakit satılıp parayla elde edilmesidir. Bu ihtiyaçlar ise bölge insanının kendisinin üretilmediği ihtiyaçlardır. Üretilmeyen ihtiyaçların tedarik edilmesi ise sınırı geçme faaliyeti ile sağlanmaktaydı. İran ile yapılan kaçakçılıkta büyük boyutlardaki malın gidiş gelişinin aksine Irak ile yapılan kaçakçılığın küçük ve aile üretimi olan ürünler üzerinden yapıldığını belirten Beşikçi'ye(2014b: 290) göre "Aile tüketimini aşan bazı malların değiş-tokuşu söz konusu olmaktadır. Bu, ailelerin ürettiği 3-5 kilo yünün, 3-5 koyun veya keçinin veya bölge özelliklerine göre üretilen bazı tüketim maddelerinin (yağ, peynir vs.), Kuzey Irak'ta değerlendirilmesi demektir. Fakat ihtiyaçların giderilmesi süreçleri her zaman sınırı geçme faaliyeti ile sonuçlanmazdı.

"Her zaman Zaho'ya gidip gelmiyorduk ki. Her şey Zaho'da yoktu ayrıca. Bize ne lazımsa ona göre hareket ederdik. Bazen domates salatalık gibi sebze ve meyveler için bu işi yapan Şırnak'ın köylerine de giderdik. Cizre ve Silopi *Deşt*(Ova) olduğu için oradan buğday ve arpa alırdık. Meyveler ve kurutulmuş şeyler için Uludere ve köylerine giderdik. Onlara da hayvan, tereyağı ve sipîtayî(Beyazlık anlamında ki bu kelime süt ve Süt ürünleri için kullanılır) için bize(dağ köylerinde hayvancılık faaliyetinde bulunanlar) gelirlerdi veya Koçerlerden alırlardı. (Görüşmeci, Eski sırtçı, Şırnak).

“Hep büyük hayvan sürülerinden bahsederler Koçerlerden ve 300-400 hayvanlık sürülerin kaçakçılığında bahsederler fakat öyle bir durum yoktu. Biz fakirdik zaten sürü sahibi olsaydık sınırları geçmezdik. 5-6 keçimiz, 3-4 koyunumuz vardı. Bunlardan elde ettiklerimizi Cizre’de buğdaya, Zaho’da elbiseye verirdik ve hayatımızı sürdürürdük. Şimdiki gibi masraf yoktu. Karnımızı doyursaydık yeterdi. Ekmeğimizin yanında Zaho’dan aldığımız bir kap Hurma pekmezi bize yeterdi. Sınırı da o zaman karnımızı doyurmak için geçerdik”(görüşmeci, sırtçı, Şenoba).

Yukarıda görüşmecinin de ifade ettiği gibi her zaman ve her ihtiyaç için sınırı geçme faaliyeti gerçekleştirilmemekteydi. Fakat I. Bölümde tartışıldığı üzere en yakın bölge ya da pazar tercih edilmekteydi. Genel olarak mala göre pazar tercih edilmekte olup her ürünün ayrı pazarı veya tedarik edilebileceği bölge bulunmaktaydı. Bahçe ve tarlalardan elde edilen ürünlerin genellikle hanenin tüketimi için kullanıldığını belirten Yalçın-Heckmann’a göre “Hanenin ihtiyacından fazla olan bir miktar soğan ve mısır ova köylerindeki buğdayla takas ediliyor”(2012: 242). Buğday, arpa, bulgur ve bakliyat için geniş ovalardan oluşan Silopi ve Cizre bölgeleri, yaş sebze ve meyve için Uludere ve köyleri, hayvansal ürünler için dağ köyleri ve Koçerler ile buldukları yaylalar, un için ise değirmenin bulunduğu yerleşimler tercih edilirdi. Tercih etme veya zorunlu yönelme sonucu tıpkı diğer dağ-ova köyleri, ilçe ve merkezlerle yapılan normal ticaret Zaho ile yapılmaktaydı. Sırtçılık döneminde sınırı geçme durumu Zaho için gerekli olan bir mal veya ürünün götürülmesi ve onun karşılığında hane halkı için gerekli olan malların getirilmesidir. Türkiye-Irak sınırının Uludere ve Zaho arasındaki hat üzerinde herhangi bir kontrol, engel veya denetleme olmadığından dolayı belirtilen sınır bölgesi kolay ve sorunsuz geçiş yapmaya uygundu. Bundan dolayı Zaho ile yapılan ticaretin doğal ve sıradan bir faaliyet olarak görülmekteydi.

“Ne sınırı geçmesi biz nasıl Cizre’ye giderken rahat olsaydık Zaho’ya gidip gelirken de rahattık. Korktuğumuz tek şey birinin önümüzü kesip malımızı-yükümüzü bizden almasıydı. Ondan başka korktuğumuz ve çekindiğimiz bir şey yoktu. Sen şimdi bile Siirt’e de pahalı bir yük götürsen biri gelip senin önünü kesip yükünü senden alabilir. Korkumuz buydu. Yoksa askerdir, hükümettir, jandarmadır bunlar yoktu zaten”(Görüşmeci, Eski Sırtçı, Uludere).

Sınırı geçmek rahattı zaten. Kontrol eden herhangi bir şey yoktu. Buradan Mardin’e kadar toplamda 500 asker yoktu. O yüzden rahattık. Olan askeri de biz görmüyorduk. Mardin’de alay vardı. Cizre’de karakol vardı. Başka da asker ve hükümet yoktu. Askerler bizden daha açtı, daha

eskiydi(elbise). Onlar da karınlarını doyurma peşindeydi. Birinin önünü kesip karın doyurma derdindeydi. Vallahi biz onları besliyorduk. Onların derdi bir tane garibanın önünü kesip malını alıp karnını doyurmaktı. Köy olarak onları biz besledik. Kadınlar onlara çorap örerdi. Yani hükümet o zaman bizden geçiniyordu. Zaten silahları da paslanmış, patlamıyordu bile. Köylere gidip temiz bir parça elbise koparan asker için o gün bayramdı. ”(Görüşmeci, Sırtçı, Balveren).

“Biz sınır olarak bir şeylerin olduğunu biraz biliyorduk ama senin bahsettiğin duvar, tel, taş gibi bir şey de yoktu. Normal sanki Beytüşşebap’a Şırnak’a gider gibi gidiyorduk. Bizi korkutan bir şey de yoktu. Ne hükümet vardı ne asker. Şimdi var ama. Şimdi gece dışarıya bile çıkmaya korkuyoruz. Çıkmak istesem de çıkamam ama. Eskiden buradan Zaho, Duhok hatta Bağdat’a kadar da gidip gelirdik ama engel de yoktu korku da yoktu. Gece gündüz yoldaydık. Şimdi nasıl şimdi çok kötü kendi yaylamıza bile çıkamıyoruz”(Görüşmeci, Sırtçı, Emekli Korucu, Şırnak).

Yukarıda görüşmecilerin ifade ettiği gibi özellikle sınırın ayırt edici herhangi bir göstergesinin olmamasından dolayı sırtçılık faaliyetinde bulunanların bilerek sınırı geçtiklerinin aksine zorunlu bir yönelme ile yola çıktıkları anlaşılmaktadır. Türkiye ile Irak arasındaki sınırın engel olarak herhangi bir korunmasının olmaması ve yıllardan beri devam eden ticaret güzergâhı olan Şırnak-ilçeleri ile Zaho ve Duhok merkezleri arası etkileşim bu faaliyette bulunanlar için “kaçakçılık” olarak görülmemiştir. Ayrıca Beşikçi’nin(2014b: 291) belirttiği gibi “Coğrafi etkenlerin elverişsiz olması yurttaşların Hakkâri, Beytüşşebap, Şemdinli, Uludere, Yüksekova gibi merkezlerle ilişkiler kurmasını engellemekte, Kuzey Irak’la ilişki kurmasını zorunlu kılmaktadır”. Hem coğrafi koşullar hem de üretim ilişkileri ve sosyal yapılar sonucu doğal ve zorunlu bir yönelme durumu ortaya çıkmıştır. Özellikle sınırı geçen gruplar ve bireylerin sınırı geçmelerinin farkında ve bilgisinde dahi olmamaları yani bilinçli olarak bilerek ve isteyerek sınırı geçtiklerine dair bir ifadede bulunmamaları bu faaliyeti gerçekleştirenler açısından masum ve zorunlu bir yoldan başka bir ifade ile açıklanamaz. Bu faaliyetler sırtçılık dönemlerinde evin ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik bir amaçla sınırı geçme faaliyeti sürdürülmesinden dolayı kaçakçılık olarak nitelendirilmesi zordur. Sınırı ifade eden engellerin bulunmaması ayrıca kontrol için askeri veya güvenlik birimlerinin bölgede var olmaması bu faaliyeti gerçekleştirenlerin sınırı geçme durumunu rahatlatmaktaydı. Özellikle görüşmecilerin *Hükümet* olarak nitelendirdikleri askeri birimlerin sahada bulunamaması ve bölgeyi kontrol edememesi bu faaliyetin kaçakçılık olarak gördürülmesine imkân sağlayamamıştır. Gö-

rüşmecilerin genelinde ortak olarak dile getirilen sınıra ait her hangi bir varlığın bulunmaması ve devletin temsiliyetinde askerin zayıflığı durumu sınır denetiminin bulunmayışına neden olmuştur. Devletin eksikliği durumları ile sınırı geçen bireylerin sınırın varlığına dair bir bilgiye sahip olmamalarına ek olarak sınırın her hangi bir etkisine maruz kalmadıklarını düşünmeleri rahat, kolay ve akışkan bir sınırı geçme faaliyetinin yaşanmasına neden olmuştur. Ayrıca Şırnak ili genelinde devletin temsili adına veya devlet *Hükümet* olarak ifade edilmektedir. Hükümet ise askeri birimler olarak anılmaktadır. Devletin bölge halkları ile olan ilişkisinin hizmet unsuru üzerine olmayıp baskı unsurları ile kurulduğunu Beşikçi “Halkla ilişki kuran yegâne devlet otoritesi jandarma ve tahsildardır. Devlet hizmet unsurları ile değil, baskıcı etkenlerle halka gitmiştir”(2014b: 67) biçiminde ifade etmektedir. Bu durumun ise halk ile devlet bürokrasisi arasında uçurum ve uzaklık yaşamasına neden olduğunu belirtmektedir. Sınırı geçme faaliyetinde bulunan Sırtçıların ifade ettiği zorunlu yönelme durumu evin ihtiyaçlarını karşılamaya ve bölgenin doğal zenginlikleri olan ürünlerden faydalanmaya yönelik faaliyetleri oluşturmaktaydı. Tüm bu sonuçlar ile sınıra ait herhangi bir bilgi veya deneyim ile zihinsel bir çağrışım da dahi bulunmaması sınırın yapaylığı ve doğal olmayışının anlamsız sonucunu ortaya koymaktadır.

Sırtçılığın amacı bu faaliyette bulunanların ortak kesişim noktaları olarak evin ihtiyaçlarının giderilmesidir. Zorunlu bir yönelme durumu olarak kaçakçılık ya da dönemi itibariyle sırtçılık faaliyetinde ticari bir boyut bulunmamakla beraber görüşmelerden elde edilen bilgiler sonucunda herhangi bir risk barındırmamasından dolayı kolay ve sorunsuz bir ticaret biçiminde değerlendirilebilir. Fakat sırtçılığın son dönemde ticari bir amaç gütmeye başlamasıyla faaliyetin kendisinde de dönüşüm yaşanmasına neden olmuştur. Özellikle bölgede ticareti elinde bulunduran ağa, şeyh veya toplumsal bir statüye sahip herhangi bir güç, ticaret ve kâr amacı güderek bölgede ticareti elinde bulundurmak adına bireyleri veya grupları sınırı geçmeye yönlendirebilmekteydi. Ayrıca dönemin genel belirleyici yönü ve görüşmecilerin ortak ifade ettiği durum yine herhangi bir merkeze yapılan sıradan yük taşımacılığıdır. Amaç sınırı geçme olmamakla beraber malı ulaştırma ve malı takas veya nakit biçimde evin genel ihtiyaçlarını karşılayıp dönmedir. Tüm bu durumlar neticesinde sırtçılık dönemi sınırı geçme faaliyetinde özellikle kendi hesabına yapılan sınırı geçişlerde ticari bir gaye taşımadığı sonucuna varılabilir.

2.1.2- Sırtçılık Dönemlerinde Getirilen Ve Götürülen Mallar

Sırtçılık dönemi sınırı geçme faaliyetine konu olan malların insanın taşıyabileceği boyutta olması itibariyle biçimi ve niteliği olarak büyük miktarlara denk gelmemekteydi. Özellikle xwinkarî, min ve weqî gibi kullanılan ölçü birimleri bir insanın taşıyabileceği boyutlarda olması sınırı geçme faaliyetine konu olan malların boyutunun maksimum 15-20 kilo arasında olmasını zorunlu kılmıştır. Dolayısıyla bu dönemde getirilen ve götürülen mallar sırtçılığın amaçları itibariyle evin temel ihtiyaçlarının giderilmesine göre şekillenmiştir. Getirilen ve götürülen mallar sırtçılığın geneli itibariyle farklılık gösterir. Sınırı geçme faaliyetinin sırtçılık döneminde götürülen mallar dağlık alanlarda bulunan ormanlardan toplayıcılık sonucu elde edilen ürünler olup, oran olarak birinci sırada yer almaktadır. “Dağlarda yaşam için gerekenden ancak biraz daha fazla ürün elde edilebilir. Ovalarda ise artı değer yaratacak kadar tahıl üretilir”(Bruinessen, 2015: 32). Sırtçılık faaliyetinin yapıldığı alan dağlık bölgeler olması itibariyle götürülen malların da dağlık alanda yetişen ürünlerden olmasını sağlamıştır. Götürülen mallarda oran olarak ikinci sırada ise hayvancılık sonucu elde edilen ürünler yer almaktadır. Götürülen mallar hem hayvan hem de hayvan ürünleri olarak sırtçılık dönemi sınırı geçişte önemli bir konuma sahiptir.

“Bizim dağlarımızda fazla ürün yetişir. Maşallah her mevsime göre yetişen ürün vardır. İlbaharda yetişen erikler bizim için çok değerliydi. Onları toplayıp kuruturduk. Tabi onların kurumasını beklemezdik. O arada yetişen pancarları(Ot) toplardık. O pancarlar da kışın yenilmesi için tuzlu suda bekletilirdi. Kışın beklettiğimiz pancarı götürürdük. Kenger ve Soryaz en çok satılan pancarlardı. Bunlar zaten her yerde var. Bunlar Zaho’da çok sevilirdi. Orada da yetişiyor ama onlar bizden alıyordu”(Görüşmeci, Sırtçı, Uludere).

“Karwaniler Karwana giderken götürdüğümüz mallar eğer bizim olsaydı genelde dağda topladığımız şeylerdi. Bazen Bıttım topluyorduk, bazen Mazî(Meşe Mazısı) bazen de Alıç götürüyorduk. Yani hep dağdan topladığımız şeylerdi. Paramız olmadığı için ticaret yapmak için Dallas kumaşı gibi mallar götüremiyorduk. Parası olan zaten gelip dağlarda bir şeyler toplamayla kendini yormuyordu” (Görüşmeci, Sırtçı, Şırnak).

Yukarıda görüşmecilerin ifade ettiği gibi sırtçılık dönemi sınırı geçme faaliyetine konu olan mallar bu faaliyette bulunan sırtçıların dağlardan toplayıcılık sonucu elde ettikleri ürünlerdir. Doğada yetişen ürünlerin götürülmesi dönemine göre değişmektedir. İlbahar aylarında Şırnak’ın Uludere ve Beytüşşebap ilçelerinde yer alan yüksek platolarında yetişen ot ve pancarlar sırtçılar için temel ürünlerin başında

yer almaktadır. Bunlara ek olarak yine bahar aylarında özellikle Uludere ilçesi ve köylerinde yetiştirilen meyvelerin kurutulması da Zaho merkezinin kış hazırlıkları için satılan ürünlerdendir. Toplayıcılık sonucu elde edilen ürünler özellikle dağlık bölgenin verimli yabani meyve, ot ve ağaçlarında yetişen ürünlerden oluşmaktadır. Şırnak valiliğinin resmi web sitesinde Şırnak ilinin bitki örtüsünün iklim özelliklerine bağlı olarak değişiklikler gösterdiği belirtilmektedir. Karasal iklim olması itibarıyla Şırnak ili Bozkır doğal bitki örtüsüne sahiptir. “Dağlık alanlarda yer alan ormanlar seyrek niteliktedir. Ormanaltı bitki örtüsü kurakçıl bitkilerin oluşturduğu bu bölgedeki başlıca ağaç türü meşedir”(sirnak.gov.tr). Dağlık alanlarda yer alan ormanların bitki örtüsünün Meşe ağaçlarından oluşması, meşe ağacının ürünlerinin(palamut, mazı) bölgede gerçekleştirilen sırtçılık faaliyetine konu olan malları oluşturmasına neden olmuştur. Özellikle sonbahar döneminde olgunlaşan Meşe Palamudu ve Meşe Mazısı da görüşmecilerin dile getirdikleri önemli ürünlerin içinde yer almaktadır. Şırnak Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü’nün resmi web sitesinde yer alan ve Şırnak’ın tanıtımında önemli bir ürün olan Bittim kahvesi’nin hammaddesi olan Bittim da bu ticarete konu olan mallar arasında yer almaktadır. “İli saran dağların yamaçlarında Bittim denilen yabani fıstıkları(bittim) görmek mümkündür” (sirnakkulturturizm.gov.tr). Şırnak Merkez ve köyleri ile Uludere, Beytüşşebap ve Güçlükönak ilçelerinin engebeli ve dağlık alanlardan oluşması bölgede hayvancılık ve dağda yetişen ürünler hem hane içi tüketim gıdalarını hem de ticarete konu olan malları ve ticaretin biçimini belirlemiştir. Sınırı geçme faaliyetine konu olan ve oran olarak ikinci sırada yer alan götürülen mallar ise hayvan ve süt ürünlerinden oluşmaktaydı.

“Malımızı burada hazırladıktan sonra yola çıkardık. Götürdüğümüz malların cinsine göre nerde satacağımızı bilirdik. Mesela tereyağı götürseydik eğer ev ev dolaştırıp isteyenlere satardık ve karşılığında da hurma pekmezi alırdık. Eğer yükümüz mazî(meşe mazısı) olsaydı tüccara götürürdük. Çünkü mazî ilaç için kullanılıyor ve ev kadınının onu alacak hali yok. Onu ancak tüccar alıp ilaç yapan adama satar. Eğer tüccara satsaydık nakit paramızı cebimize koyar ve çarşının yolunu tutardık. Çünkü ev için lazım olan şeyleri almaya giderdik.”(Görüşmeci, Sırtçı, Araköy).

Bu ürünlerin satılması ise yukarıda görüşmecinin ifade ettiği gibi iki şekilde gerçekleştirilmektedir. Satılacak olan ürünler *Etarok* ile ev ev dolaştırılması sonucu takas edilmesi ile mal değişim ürünü olmaktadır. Bu malın elden çıkarılması ise takasa uğratılıp karşılığında ise Karwanî(Karwana giden, sırtçı) için gerekli olan ürün ile

değiştirilmesi sonucu elden çıkarma işlemi sona ermektedir. Fakat tüm ürünlerde bire bir takas durumu söz konusu değildir. Her ürün değerine göre takas edilmektedir. Örneğin alınacak mal buğday olduğunda farklı oran un olduğunda ise farklı oranla takas usulüne tabi tutulurdu. Aynı malın tüccara satılması sonucu ise karşılığında nakit alınıp daha sonra Karwanî için gerekli malın tüccarın elinde bulunması durumuna göre işlem devam edilip karşılıklı malların satışı ve yeni malların siparişi ile sona erirdi. Beşikçi'ye göre bu faaliyet tümüyle aynî ekonomi çerçevesi dâhilinde kalmaktadır. Yani mal götürülüp onun yerine mal getirilir. “Yani vatandaş Irak’a götürdüğü bu mallar karşılığında, oradan şeker, gaz, tuz, bez gibi bazı tüketim malları getirmektedir(Beşikçi, 2014b: 290). Sırtçılık dönemi getirilen ve götürülen mallar çeşitlilik göstermekte olup genel itibariyle hane halkının kullanımı için gerekli olan temel besin maddeleri ile barınma ve diğer temel insani ihtiyaçların giderilmesinde kullanılan ürünlerdir. Bu ürünler hem sırtçılık faaliyetinde bulunan Karwanî için gerekli olan mallar olmakla beraber örneğin bir hasta için gerekli olan ve zorunlu durumlarda kullanılması gereken ilaçlar ve benzeri ürünler komşu, akraba veya herhangi birinin siparişi de getirilir veya götürülürdü. Fakat bu siparişlerin getirilmesi veya götürülmesi nadir karşılaşılan durumlardır. Yükün bir insanın taşıyabileceği miktarda olması ayrıca yolun uzun ve sert patika ile geçişlerden oluşması yükün sadece gerekli ve zorunlu mallardan oluşmasına neden olmaktadır.

Sırtçılık dönemi sınırı geçme faaliyetine konu olan getirilen mallar ise götürülen mallardan farklı olarak hafif işlem görmüş sınavi ürünlerden oluşmaktadır. Özellikle getirilen mallar hane halkının kullanımı için gerekli olan temel besin maddeleri ile barınma ve yaşam malzemelerinden oluşmaktadır. Getirilen bu mallar Türkiye'den hane halkının siparişi veya talep olan ürünlerin giderilmesine yöneliktir. Bu ihtiyaçlar birinci derecede önemli olan ve giderilmesi zorunlu olan temel ürünlerdir. Ekmeklik buğday, bulgur ve bakliyat ürünleri Cizre ve Silopi gibi geniş ovalarda tarım yapılan merkezlerden sağlanmaktaydı. Sınavi ürünler ve işleme tabi tutulan ürünler ise Zaho ve Duhok gibi merkezlerden sağlanmaktaydı. Ayrıca götürülen ürünler gibi getirilen ürünlerin de Karwanî-sırtçı tarafından getirilmesi yine getirilen malın belli bir boyutta olmasını ve bir insanın taşıyabileceği miktarda oluşmasını zorunlu kılmıştır.

“Bize ne lazım olsaydı onu getiriyorduk. Mesela Gaz lambası için yakıt getiriyorduk. Elektrik daha bizim buralara gelmemişti. Elektrik olmadığı

için geceleri lambayla aydınlık oluyordu. Lamba yanıyordu sabahları kalktığımızda hepimiz sanki katran içmişiz gibi öksürdüğümüzde kapkara balgam atıyorduk o lamba yüzünden”(Görüşmeci, Sırtçı, Araköy).

“Bir ev için gerekli olan ne varsa getirirdim. Ben her zaman hemen satılabilecek ürün götürürdüm. Mesela ne zaman tereyağı götürseydim hemen satılırdı. Hemen satılabilenleri götürmemin sebebi de bana lazım olan malı hemen almak için bide eğer tereyağı gibi değerli bir şey götürseydin ne isteseydin verirdi tüccar. Gazyağı, sabun, alüminyum eşyalar peyda etmek zordu. Ama onun da çözümü vardı. Tüccara ne lazım olsa onu götürsen o da sana istediğin malı hemen bulurdu”(Görüşmeci, Sırtçı, Uludere).

“Demir dövmesini bilmiyorduk. Orak yapmasını bilmiyorduk. Sabun yapmasını bile bilmiyorduk. Bildiğimiz tek şey dağlardı. Dağdan bir şeyler toplayıp satıp yerine bize lazım olanı almaktı. Hayvan beslemesini biliyorduk. Güzel tereyağı yapardık. Balımız iyiydi. Başka da bir şeyimiz yoktu. Ne zaman yükümüzü tamamlasaydık yola çıkıp giderdik. Zaho’da, Duhok’ta alışverişimizi yapar ve dönerdik. ”(Görüşmeci, Sırtçı, Şırnak).

Yukarıda görüşmecilerin ifade ettiği gibi sabun, gazyağı ve işlenmiş ürünler getirilen mallar bu faaliyete konu olan ürünler olarak ilk sıradadır. Getirilen mallar götürülen malların aksine hayvancılık ve süt ürünleri ile ormanlarda toplayıcılık sonucu elde edilen ürünlerden farklı olarak basit işlem görmüş niteliktedir. Özellikle tarım aletleri gibi ürünlerin getirilmesi I. Bölümde açıklanan zanaat ve zanaatkârlığın yok edilmesinin sonuçları olarak görülmektedir. Ermeni ve Süryani halkların bölgede zanaatkârlığı ellerinde bulundurması Müslüman köylerin bağımlılığına neden olmuştur. Zanaatkârların yok edilmeleri ile bu bağımlılık dışa dönük bağımlılık haline gelip küçük yerleşmelerin kendi kendilerine yeterliliklerinin son bulmasına ve Zaho gibi merkezlere yapılan alışverişin zanaat ürünlerinin eklenmesine neden olmuştur. Görüşmelerden anlaşılacağı üzere Şırnak ili ve çevresinde Sırtçılık dönemi sınırı geçme faaliyetinde bulunan Karwanîler tarafından getirilen ürünlerin nitelik olarak götürülen ürünlerden tamamen farklı olduğu ve götürülen ürünlerin belli işlemler geçirerek getirilen ürün niteliği aldığı görülmektedir. Örneğin kıl ve yünün götürülüp işlenmiş kıl ve yünün getirilmesi gibi.

Malın Tedarik Biçimi Malın Cinsi	Ormanda Toplayıcılık Sonucu Elde Edilen Ürünler Veya Tarım Ürünleri	Hayvan ve Süt Ürünleri	Diğer (İşlem Görmüş) Ürünler
Götürülen Mallar	Bittım, Bittım Kahvesi, Benîşt(fıstık sakızı), Yaban Armudu, Alıç, Palamut, Meşe Mazısı, Kenger, Soryaz, Otlar Ve Pancarlar, Bitkisel İlaçlar İçin Gerekli Olan Bitkiler, Kurutulmuş Sebze Ve Meyveler	Yün Kıl Bal Peynir Tereyağı Çökelek Keçi Kılından Yapılmış Urgan	Kumaş(Son dönemlere doğru)
Getirilen Mallar	Hurma		Sabun, Tuz, Bez Tarımsal aletler ve Saban malzemeleri Oraklar, Gazyağı Poşu, Şeker İşlenmiş kıl ve yün Alüminyum tabak ve bardak, Çorap Elbise, fistan İğne iplik ve kırtasiye malzemeleri(akraba veya tüccar için sipariş edilirdi) Semer, palan, bitkisel ilaçlar, Pekmez Çay, Şal u Şapık, Toz sürme

Tablo 1: Sırtçılık Dönemi Sınırı Geçme Faaliyetinde Getirilen ve Götürülen Mallar¹⁰

Yukarıdaki tablo incelendiğinde getirilen ve götürülen malların nitelik olarak tamamen farklı olduğu ve bu farkların doğal bir nedene dayanmadığı görülmektedir. Özellikle basit teknoloji ve sanayi gibi eksikliklerin üretime ve ekonomik biçime verdiği şekil ön plana çıkmaktadır. Getirilen mallar genel olarak işlem görmüş ürünlerden götürülen mallar ise ormanlarda toplayıcılık ile elde edilen ürünlerden oluşmaktadır. Cumhuriyetin Osmanlı'dan devraldığı ekonomik yapıyı eksik ve bağımlı

¹⁰ Sırtçılık dönemi sınırı geçme faaliyetinde getirilen ve götürülen mallar tablosu alan araştırmalarından elde edilen bilgiler sonucu oluşturulmuştur.

olarak gören Ataay'a(2001: 4) göre “dünya ekonomisi ile tarım ürünleri ve madenler ihraç edip sınai tüketim malları ithal eden bir ‘yarı-sömürge’ ülke nitelmesi uygun görülmektedir”. Ataay'ın belirttiği 1923-1953 arası dönemin Türkiye'sinde ihraç-ithal malları ile 1980'lere kadar olan süren dönemin(sırtçılık) sınırı geçme faaliyetine konu olan malların niteliklerinin benzerliği görülmektedir. Getirilen malların hafif işlem görmüş sınai mallar, götürülen malların ise tarım ürünlerinden oluştuğu tablodan açıkça görülmekte olup, yerel ekonomi ve ekonomik biçimin ulusal ekonomi ile eklemlenemediği, ulusal ekonomik biçimin tüm ülke çapında uygulanamadığı sonucuna varılabilir. Ormanda toplayıcılık sonucu elde edilen ürünler veya tarım ürünleri grubu ile hayvan ve süt ürünleri götürülen ürünleri oluşturmaktadır. Götürülen ürünlerde diğer (işlem görmüş) ürünler olarak sırtçılık dönemi sınırı geçme faaliyetinin son dönemlerinde özellikle Türkiye'nin batısından getirilen basit kumaş gibi ürünlerin götürüldüğü anlaşılmaktadır. Bu durum bölgenin sanayi ve teknolojiden yoksun olduğunu göstermektedir. Tabloda götürülen mallar incelendiğinde doğada hazır bulunan ürünler ile basit işlemlere uğramış ürünlerin bu faaliyetin genelini oluşturduğunu gözlemlenmektedir. Götürülen ürünler hammadde niteliğindedir. Getirilen ürünler ise götürülen ürünlerin işlenmiş hallerinden oluşmaktadır. Hammaddelerin genelinin işlenip geri getirildiği ve sınai malların en büyük orana sahip olduğu anlaşılmaktadır. Sırtçılık dönemi sınırı geçme faaliyetinde getirilen mallar Karwanî-Sırtçı tarafından önceden belirlendiği için tedarik süreci kolaydır. Fakat götürülen mallar ise bazı sipariş istisnaları dışında elden çıkarmak zordur. 1954'e kadar sınırın düzensiz seyrek bir kontrole sahip olduğunu ve yoksulluk ve kıtlık döneminin olduğunu belirten Özgen'e göre getirilen ve götürülen mallar tablo ile benzerlik taşımakta olup “getirilen mallar: gaz, tuz, sigara kâğıdı, ampul, lamba fitili, kâğıt, Götürülen mallar: tütün, palamut, pekmez, kesilmiş ve işlenmiş ağaç”(Özgen, 2004: 82). Sırtçılık dönemi getirilen ve götürülen malların ev ihtiyacı ve yaşam malzemelerinden oluştuğu ve günümüzde dahi kırsal alanlarda bulunan toplulukların aylık veya dönemlik ihtiyaçlarını gidermek için kent merkezlerinden alışveriş yaptıkları göz önünde bulundurulduğunda dönemin sırtçılık faaliyetinin sorun teşkil etmeyen bir ticaret olarak değerlendirilmesi mümkündür. Getirilen ve götürülen mallar hane içi tüketime uygunluğu bakımından kullanım değerine sahiptir. Ticarete konu olmaları ve takas işlemine tabi tutulabilir olmaları hususunda değişim değerine sahiptir. Getirilen ve götürülen mallar bir geçim aracı olduklarından meta olarak değerlendirilmeleri mümkündür.

Bir geçim aracı olarak meta, değişim ve kullanım değerlerine sahiptir. “Meta, meta olarak doğrudan doğruya kullanım değeri ile değişim değerinin birliğidir; aynı zamanda, o, ancak öteki metalarla kıyaslanınca metadır”(Marx, 1979: 63). Marx’ın belirttiği değişim ve kullanım değerine sahip araçlar meta olarak ele alındığında sırtçılık döneminde üretilen veya toplayıcılık sonucu elde edilen ürünler, hem kullanım hem de değişim değerine sahip olduklarından meta olarak değerlendirilmeleri mümkündür. Örneğin sırtçılık dönemi sınırı geçme faaliyetinde bulunan bir sırtçı için kullanım değerine sahip olan bittim kahvesi, değişim değerine sahip bir ürüne dönüştürülmüştür. Bu dönüşüm aslında zorunlu bir nedenle yaşanmıştır. Bittim kahvesi kendisi için kullanım değerine sahip iken, kullanımının lükse, gereksizliğe ve aşırıya neden olacağı düşünülerek sırtçılar tarafından ticarete konu edilmelerinden dolayı meta haline getirilip değişim değeri ön plana çıkartılarak takas işlemine tabi tutulmuştur. Nitekim kendisi için kullanım değerine sahip meta yeni bir formla değişim değeri ön planda tutulmuştur. Hem kullanım hem de değişim değerlerinin birliğinin ticarete konu edilmeleri malların metalaşmasını sağlamıştır.

Sırtçılık dönemi sınırı geçme faaliyetinde bulunanların evin genel ihtiyaçlarını giderme amaçlı sınırı geçme faaliyetinde buldukları daha önce belirtilmişti. Evin ihtiyaçlarını giderme amacı aslında Clastres’in *Geçim Ekonomisi* kavramını eleştirerek açıkladığı *Geçim* tanımı ile açıklanabilir. Clastres’e göre Geçim, “Beslenme gereksinimleri ile bunları karşılayacak olanaklar arasında kurulacak nazik bir denge içerisinde yaşamaktır”(Clastres, 2011: 13). Clastres’in açıkladığı biçimiyle geçim, kendi hesabına yapılan sırtçılığın amacı olarak değerlendirilebilir. Sırtçılık dönemi sınırı kendi hesabına geçme faaliyetinde evin temel ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla sınırın geçilmesi aslında bu faaliyetin nazik bir dengede tutulmaya çalışılan geçim olduğu söylenebilir. Evin geçiminin sağlanması için beslenen 3-4 keçiden, evin diğer ihtiyaçları için ‘artı-değer’ yaratabilen sırtçılar, Clastres’in geçim tanımına uygun bir yaşam sürdürdükleri söylenebilir. Sırtçılık döneminde üretilen veya ormandan toplayıcılık sonucu elde edilen mallar hane halkının geçimi için yetebilecek seviyededir. Bu yönüyle kullanım değerine sahip olup değişim değerinin ön plana çıkartılmalarına gerek kalmamaktadır. Fakat bu ürünler değişim değeri gördürülerek veya değişim değeri olan metalar olarak takasa uğratılıp evin diğer ihtiyaçları olan üretilmeyen ürünlerin tedarik edilmesinde kullanılırdı. Aslında bu ürünler-metalar pazarda yüksek bir ücrete satılabilen-takasa uğrayabilen nitelikte olduğu için kullanımının lükse ve aşırıya kaçacağını düşünen, nazik bir dengede geçinen sırtçılık

dönemi topluluğu üretilen veya toplanan ürünleri tüketmek yerine bunları takasa uğratarak pazarda daha düşük fakat evin ihtiyaçları için daha değerli olan metalarla değiştirmişlerdir. Clastres'in(2011: 13-14) artı-değer, ilkel topluluklar dâhil tüm topluluklarda elde edilirdi görüşünü sırtçılık döneminin takas işlemi olarak değerlendirecek, tüm toplulukların artı-değer ürettiği ifadesi sırtçılık dönemi değişim ve kullanım değerleri için doğru sonuç olarak ortaya çıkar. Ayrıca, sırtçılık dönemi üretilen veya toplayıcılık sonucu elde edilen ürünler-metalar da Marx'ın(1979: 63-64) metalara yüklediği kullanım ve değişim değerlerine sahiptir. Fakat bu metalar kullanım değeri için üretilirken veya kullanım değerine sahipken değişim değerine dönüştürülüp artı ürün halini almıştır. Aslında artı ürün biçimine dönüşmesinin nedeni beslenme için gerekli olan ihtiyaçların beslenme karşısında nazik bir tüketim ile sürdürülmesidir. Gerekli ve standart bir geçim için kullanılması zorunlu olan miktarın kullanılmaması sonucu artı-değer niteliğinde ürün ortaya çıkmıştır. Sırtçılık dönemi kendi hesabına sınırı geçme faaliyetinde bulunan sırtçıların amacı evin geçimini sağlamaktır. Buna ek olarak bu faaliyet ticari bir kaygı taşımamaktaydı. Bundan dolayı kendi hesabına yapılan sırtçılık faaliyetinin nazik bir dengede geçim amacı taşıdığı belirtilebilir. Nazik bir dengede geçim, sırtçılığın kendi hesabına yapılan biçiminde artı ürünün ortaya çıkmasına neden olup, ticaretin nazik dengede yürütülen geçim ile oluşan artı ürünü ile sağlandığı sonucuna varılmaktadır. Sonraki bölümde ele alınacağı üzere başkasının hesabına yapılan sırtçılık faaliyetinde ise ticari kaygıların ön planda olması ve ücretli işçilik gibi uygulamaların var olması bu faaliyetin gelişmeye yeni başlamış, ürkek ve çekingen adımlarının atıldığı fakat sermaye birikim süreçlerinin tohumlarının yeşermeye başladığı dönem olarak belirtilebilir.

2.1.3- Başkasının Hesabına Yapılan Sınırı Geçme Faaliyeti

Sırtçılık dönemi sınırı geçme faaliyetinde bulunan Karwanîler(sırtçı) bu faaliyette kendi hesabına çalışarak evin ve sorumluluğu altında bulunduğu hanenin ihtiyaçlarını karşılama amacı güden zorunlu bir yönelme durumu ile sınırı geçmekteydiler. Bu dönem sınırı geçme faaliyeti kendi hesabına çalışan Karwanîler dışında tüccar adına da kiralık sırt hamalı olarak sınırı geçme faaliyetinde bulunmuşlardır. Sırtçılık dönemi başkasının hesabına yapılan sınırı geçme faaliyetinde ürünlerin artık kendisi için bir kullanım ve değişim değeri kalmadığı yeni bir biçim almıştır. Böylece kendi hesabına yapılan ve aynı ürünün-metanın hem kullanım hem de değişim değerlerini

elinde bulunduran klasik sınırı geçme biçimi olan kendi hesabına sınırı geçme faaliyeti ile üretici, ücretli işçi konumuna düşmüştür. Ücretli işçi olarak sınırı geçme faaliyeti kendi hesabına çalışan sırtçılardan farklı olarak götürülen ürünleri hazırlama ve götürülen malların tedariki süreçlerine katılmamaktadır. Ayrıca getirilen malın belli siparişler olması ve tüccarın hem Şırnak hem de Duhok ve Zaho merkezlerindeki teslim etme ve teslim alma süreçleri içinde aktif olarak yer alması yönleriyle kendi hesabına çalışan sırtçılardan farklıdır. Kiralık olarak sınırı geçme faaliyetinde bulunan sırtçılar kendi hesabına sınırı geçme faaliyetinin aksine başkasının hesabına sınırı geçme faaliyetinde bulunan yevmiyeli işçidir. Kiralık sırtçı burada kendisine teslim edilen malı sırtta Şırnak'tan alıp Zaho veya Duhok merkezlerine ulaştırıp getirilecek olan malı yine Şırnak'a ulaştırma sorumluluğu altındadır. Malın teslim edilmesi ve yeni malın getirilmesi ile Şırnak piyasasında dağıtılması sonucu faaliyet sona ermektedir. Başkasının hesabına sınırı geçme faaliyetinde bulunan sırtçı, kendi hesabına sınırı geçme faaliyetinden ayrı olarak getirdiği ve götürdüğü ürünlerde ile ticaretin biçiminde farklılıklar vardır. Temel farklar ise sipariş üzerine olması ve peşin satılması durumlarıdır. Ayrıca başkasının hesabına sınırı geçme faaliyeti kendi hesabına sınırı geçme faaliyetinden ilişkiler boyutuyla farklılık göstermektedir. Bu dönem sınırı geçişte Özgen'in(2004: 73) belirttiği gibi ilişkiler kurulup bireysel rüşvet mekanizmaları çalışmaya başlamıştır. "Geçmişe ait hikâyelerde; dönemin askerine rüşvet verilerek sınırın aşıldığı vb. yaygındır. Ancak bu rüşvetle geçme işi anlaşılan daha çok bireysel düzlemde"(Özgen, 2004: 73). Özellikle kendi hesabına sınırı geçişten, başkasının hesabına sınırı geçişe yaşanan dönüşümler ilişki boyutuyla da yeni bir ivme kazanarak geçişlerin bireysel bir rüşvet ve rahat geçiş sağlama olanağı olan *vergi* verilmeye başlanmasıyla yeni bir boyut kazanmıştır.

"Kendim için Zaho'ya gidemiyordum. Evin tek adamıydım. Bana ne yardım edebilecek büyüklükte oğlum vardı ne de başkası. Bahçem de yoktu meyve veya sebze ekip götüreyim. Eşim hep hastaydı o yüzden burada hayvan besleyemiyordum, dağlardan bir şeyler de toplayamıyordum. Onun için götüreceğim mala sahip değildim. Bende evde oturamazdım. Tüccarın işçisiydim. Onun burada hazırladığı malları biz bazen 15 adam Zaho'ya götürüp satıp sipariş ettiği malları yükleyip geliyorduk"(Görüşmeci, Sırtçı, Uludere).

"Başkası için gitseydik malımız hem burada(Şırnak) hem de orada(Zaho) hazırды. Biz sadece yükleyip götürüyorduk. Götürüp karşı taraftaki tüccara teslim edip onun hazırladığı malları yine sırtımıza yükleyip getiriyorduk. İşimiz sadece buydu. İşçi olduğumuz için çabuk gidip

çabuk gelmeliydik. Zaten işler hızlı yoluna giriyordu. Tüccarın işi sağlamdı. Her şey belliydi. Biz sadece götürüp getiriyorduk”(Görüşmeci, Sırtçı, Şırnak).

Yukarıda görüşmecilerin de ifade ettiği gibi sırtçılık faaliyetinin başkasının hesabına yapılan biçiminde ticari ağların geliştiği, ticarete konu olacak malların tedarik süreçlerinin zorlaştığı, insan gücü ve sermayenin ticari faaliyete yön verdiği anlaşılmaktadır. Sırtçılığın kendi hesabına yapılan biçiminin nazik dengede sürdürülen geçim anlayışının ticari kaygıya dönüştüğü, ticari faaliyetin gelişip örgütlü ve sistematik bir biçimde sürdürüldüğü sonuçlarına varılabilir. Böylelikle başkasının hesabına yapılan sırtçılığın, kendi hesabına yapılan sırtçılıktan amaç, yükün boyutu, aktörler ile ticari ilişkiler bağlamında farklılaştığı ve ayrı bir dönem olarak ele alınması gerektiği ortaya çıkmaktadır.

2.1.4- Başkasının Hesabına Yapılan Sınırı Geçme Faaliyetinde Getirilen ve Götürülen Mallar

Başkasının hesabına yapılan sınırı geçme faaliyeti tüm yönleriyle kendi hesabına sınırı geçme faaliyetinden farklı bir konumdaydı. Özellikle götürülecek ve getirilecek olan malların tedarik edilmesi ve satış işlemleri süreçlerine sınırın ücretli işçisinin katılmaması yönüyle farklıdır. Görüşmecilerin ifade ettiği gibi sadece malın taşınma sürecinde aktif olarak rol oynanmaktadır. Kendi hesabına sınırı geçme faaliyeti ayrıca getirilen mallar yönüyle de başkasının hesabına götürme sisteminden farklıdır. Götürülen malların büyük bir kısmının aynı olmasının aksine getirilen mallar kendi hesabına sınırı geçme faaliyetinden farklılık göstermektedir. Götürülen mallar olarak klasik sınırı geçme faaliyeti ile benzerlik taşıyıp tüccarın işçilerinin topladığı veya ürettiği mallardan oluşmaktaydı. Fakat getirilen mallar ise kumaş, gazyağı ve elbiselerden oluşmaktaydı. Özellikle yöre halkının erkek giyim kuşamında büyük bir öneme sahip olan Şal u Şapık türü giysinin büyük oranlarda getirilmesi kendi hesabına sınırı geçme faaliyetinden farklılık göstermektedir. Şal u Şapık giysinin işçilik ve malzeme ücretinin yüksek olması sırtçının ticaretini yapamamasına neden olmuştur. Şal u Şapık, Şırnak ve çevresinde uzun dönemlerden beri var olan ve gündelik hayatta yoğun bir biçimde kullanılan geleneksel bir giysidir. Bu giysi türü el dokumacılığı sonucu elde edilen bir kumaştan üretilmektedir. Bundan dolayı hem yapılışı hem de kumaşın dokuma süreçleri yoğun bir emek gerektirdiğinden fiyatının yüksek bir ürün olmasına neden olmuştur. Bu giysi türü Şırnak bölgesinde yoğun bir

şekilde üretilip, erkek giyiminde önemli bir konuma ve yüksek bir kullanım oranına sahiptir. “Osmanlı döneminde özellikle Eruh ve Şırnak çevresinde yaşayan gayrimüslimler çok daha farklı ve çeşitli dokumacılık ürünleri ile ilgilenirlerdi. Bu ürünler arasında şallar, seccadeler, oda döşemeleri ve pantolonluk kumaşlar yer alırdı”(Demir, 2016: 65). Şırnak bölgesinde çeşitli ve farklı dokuma örneklerinden birisi olan, kültürel öneme sahip Şal u Şapık giysi türünün kullanımında yani talepte bir düşüş yaşanmamasına rağmen, zanaatkârın yok edilmesi ile zanaatın yok olması sonucu gayrimüslim tarafından üretilen bu giysinin arz biçimi olarak düşüş yaşanmasına neden olmuştur. Böylece bu malın fiyatında yükselmeye ve Zaho gibi bölgelerden temin edilmeye başlanmış olup, başkasının hesabına yapılan sınırı geçme faaliyetine konu olmasına neden olmuştur.

“Tüccar için gittiğimizde yine tereyağı, bal gibi şeyler götürüyorduk. Bazen de Dallas kumaşı götürüyorduk. Ama gelirken yük farklıydı. Şal u Şapık, Toz Sürme, Gazyağı gibi değerli şeyler getiriyorduk. Bunlar çok kârlıydı. Bizim Şal u Şapık ile ticaret yapacak sermayemiz yoktu. Zaten sermayemiz olsaydı da yapamazdık. Herkes ticaret yapamaz. Bizim işimiz getir ve götürdü.”(Görüşmeci, Sırtçı, Şırnak).

Ticaret yapacak sermaye birikim süreçlerinin geniş kitlelere ulaşamaması ve sosyal yapı ile şekillenen ticaretin belirli sosyal sınıflar haricinde yapılamaması sonucu sınırı geçme faaliyetinin dönem olarak kendi içinde de farklılık göstermesine neden olmuştur. Başkasının hesabına sınırı geçme faaliyeti kendi hesabına geçme durumundan farklılık gösteren yönü başkasının hesabına yapılan geçişte ticaret sahibi ve ticaretin aktif olarak içinde yer alan işçisinin tamamen farklılık göstermesidir. Kaçakçılığın sınıfsal temeller üzerine oturtulmadan açıklanamayacağını belirten Beşikçi’ye göre “Burada kaçakçılık ilişkilerini denetleyenlerle ayak işlerini yapanları kesin olarak birbirinden ayırmak gerekir”(2014b: 286). Kaçağa giden yani sınırı geçen ile kaçağın sahibi sınıfsal temeller üzerinde farklılık göstermektedir. Mal sahibi ve işçi farklı sınıflar içinde yer alıp yazılı olmayan bir sözleşmeye bağlı kalarak ‘Güven’ ilişkisi içinde sorumluluklarını yerine getirmektedir. Malın sahibi bölgede belli bir statüye sahip kişilerdir. Bu kişiler yani denetimi elinde bulunduran grup Beşikçi’ye(2014b: 286) göre tarım sektöründe egemen olan ve üretim ilişkilerini denetleyenlerdir. Denetimi elinde bulunduran bu kişiler kent veya kasabada otururlar. Aksine Şırnak bölgesinde gerçekleştirilen kaçakçılık faaliyetinde ticareti elinde bulunduran ve denetleyen tüccar sırtçılık dönemi sınırı geçme faaliyetinde köy tipi yerleşim

biçiminde ikamet etmekteydi. Bunun nedeni ise bu faaliyete konu olan malın köy ve diğer köy altı yerleşim birimlerinden elde edilmesidir. Malın tedarik edilmesi işlemlerinin kolaylaştırılması ve denetimde aktif olarak yer almak isteyen tüccar ticaretin ilk hareket noktası olan yerleşim biriminde ikamet etmekteydi. Fakat ileride ele alınacak olan katırcılık dönemi sınırı geçme faaliyetinde ise ticareti elinde bulunduran ve denetleyen tüccarın kent merkezlerinde yaşamaya başladığı ve ticareti kent merkezlerinden yönetip organize ettiği görülecektir.

“Ağanın (tüccar) evi belliydi. Hem hanı, hem aşu hem de ahır vardı. Uludere ve Şırnak'ta en büyük tüccar Gundikê Melî (Balveren) de idi. Onun evi köyün ortasındaydı ve en büyük evdi. Belki 50 tane adama yetecek yatak ve hayvanları için ahır ile yiyeceği vardı. Zaho veya Duhok'tan döndüğümüzde bizim yükümüz hazır olana kadar tüccarımızın evinde kalırdık. Allah razı olsun oğlu bizimle çok ilgileniyordu ve babası(Tüccar) gibi bize uzak durmuyordu. Atlarımız ve bizim için gerekli olan her şeyi hazırlıyordu. Sanki evin işçisi değil de evin sahibiydik gibi bizi karşılıyordu.”(Görüşmeci, Sırtçı, Uludere).

Ticareti denetleyen tüccar grubun aksine işçi olan ve sınırı geçenler ise Beşikçi'ye(2014b: 286) göre “Ayak işlerini yapanlar, yani sınırdan mal götürüp mal getiren, mayına çarpıp ölen, hayatı daima tehlikede olan kimseler ise işsiz olan, toprağa sahip olmayan varlıksız kişilerdir. Ticaretin denetleyeni konumunda olan ve kapitalistleşmeye başlayan feodaller ile ayak işlerini yerine getiren gruplar arasındaki faaliyet olan sırtçılık dönemi sınırı geçme faaliyetinde başkasının hesabına yapılan sınırı geçme faaliyeti, kendi hesabına sınırı geçme faaliyetinden denetim ve işleyiş yönüyle farklılık göstermektedir. Sırtçılık dönemi sınırı geçme faaliyetinin belirleyici yönü olan kendi hesabına sınırı geçme ile başkasının hesabına sınırı geçme kendi içinde farklılıklar oluşturup kaçakçılığın dönüşümünde belirleyici ve büyük bir etken olmuştur. Özellikle malın sahibi ile malın taşıyıcısının değişmesi dönüşüme neden olmuştur. Sırtçılık dönemi sınırı geçme faaliyetinde hem kendi hesabına sınırı geçme hem de başkasının hesabına sınırı geçme durumlarında taşıyıcının insan olması ve malın insan sırtında taşınması bu ticarete kullanılan ölçü birimlerinin belirli ve ticaretin yapıldığı tüm merkezlerde genel ve değişmez bir biçimde olmasını sağlamıştır.

2.1.5- Sırtçılık Dönemlerinde Kullanılan Ölçü ve Birimler

Sırtçılık dönemi sınırı geçme faaliyetinde belirleyici faktör yükün insan sırtında taşınmasıdır. Hem kendi hesabına sınırı geçme hem de başkasının hesabına

yapılan sınırı geçme faaliyetinde yük Karwaniler tarafından sırtta taşınırdı. Bu durum taşınan yükün ağırlığının ve boyutunun da insanın taşıyabileceği bir biçimde olmasını zorunlu kılmaktaydı. Kendi hesabına yapılan sınırı geçme faaliyetinde bir kira veya hamallık durumunun olmaması taşınan malın belli boyutlarda olması zorunluluğu bulunmamaktaydı. Fakat başkasının hesabına sınır geçişi yapıldığında ücret ve kira durumu söz konusu olduğundan taşınan malın boyutları ve biriminin genel kurallar çerçevesi içinde olmasını gerekli kılmaktaydı. Ayrıca taşınan malların ücret olarak yüksek pahaya sahip olması da ölçü ve birimlerin genel ve bir düzen dâhilinde olmasını sağlamaktaydı. Sözgelimi kendi hesabına veya başkasının hesabına yapılan bir sınırı geçme faaliyetine konu olan tereyağı miktarının belli olması gerekirdi. Özellikle Zaho ve Duhok gibi merkezlerde tereyağının fiyatının yüksek olması ve üretiminin maliyetli olması tereyağı gibi bir ürünün taşınma esnasında belli miktarlarda olmasını zorunlu kılmaktaydı. Buna karşın kesin ve belli olan ölçüler her durum için kullanılmazdı. Örneğin meşe mazısının da ücreti yüksek olmasına karşın keskin bir ölçü birimi kullanma zorunluluğu bulunmamaktaydı. Özellikle meşe mazısı gibi hem kuru hem yaş olarak satılabilen ve hacminde değişiklik yaşamasına da neden olabileceği ihtimali de göz önünde bulundurulmasına rağmen tereyağı örneğinde olduğu gibi keskin bir ölçüm zorunluluğu bulunmamaktaydı. Ölçü birimleri insanın taşıyabileceği boyutlara göre düzenlenmiş ve bir insanın uzun bir yolda sırtta taşıyabileceği şekilde düzenlenmiştir. Ayrıca götürülen ve getirilen malların değerinin yüksek olması hem tartım hem de tartıma göre satış veya takasın daha adil ve doğru bir şekilde düzenlenmesi için zorunluydu. Özellikle başkasının hesabına yapılan sınırı geçme faaliyetinde sözleşmenin karşılıklı güven mekanizması üzerinde işlemesi ve bu mekanizmanın sağlamlığı açısından birimlerin düzenlenmesi malın sahibi ile malın taşıyıcısı arasındaki *güvenilir adam* ruhunun zedelenmemesini ve ticaretin aksamamasını sağlamıştır. Ölçü ve birimlerin kilo esaslı ve hem Türkiye hem de Irak taraflarında geçerli olması bu ölçü ve birimlerin hem iki taraflı geçerliliğini hem de genel olmasını sağlamıştır. Sırtçılık dönemi sınırı geçme faaliyetinde kullanılan ölçü ve birimler ağırlık üzerine bir sistemden oluşmaktaydı. Ağırlık esas alınarak getirilen ve götürülen malların dönüşümü sınırı geçme faaliyetinin dönüşümüne paralel olarak değişime uğrayıp sabit yük, ağırlık ve uzunluk gibi birimlere dönüşmüştür. Sırtçılık döneminin kendine has özellikleri hem getirilen ve götürülen mallara hem de kullanılan ölçü ve birimlerle ortaya çıkmaktadır.

“Karwana gittim diyen herkes Xwinkarî, Min ve Weqî’yi bilir. Zaten bunlarla iş yapılıyordu. Bunlar bizim yükümüzü oluşturuyordu. Xwinkarî kiloydu. 15 kilo tereyağını götürseydin yükünün adı Xwinkarî oluyordu. Eğer yükün hafif olsaydı yanına 1-2 tane Min veya Weqî ekleyebilirdin. Ama yol uzun ve kötü olduğu için yükümüzü ağır yapmıyorduk. 1 Xwinkarî tek götürürdük eğer kendimiz için gitseydik. Ama işçi olarak gittiğimizde tüccar yükü nasıl hazırla(t)saydı öyle götürüyorduk”(Görüşmeci, Sırtçı, Gülyazı).

“Xwinkarî, Weqî, Min bu üçü bizim yükümüzdü. Eğer kuvvetli biri olsaydın istediğin kadar mal yüklerdin sırtına. Yani istediğin kadar Xwinkarî, istediğin kadar Weqî ve istediğin kadar Min alabilirdin. Sonuçta eğer tüccarın işçisi olsaydın ona göre parayı alırdın. Ne kadar taşırsan o kadar para. Allah rahmet eylesin Mamê Salih vardı. Maşallah Allah ona kuvvet vermişti. Herkes en fazla bir buçuk Xwinkarî götürürdü. Ama o iki Xwinkarî ve bir iki tane de Min götürürdü. Biz çok yük alabilirdik ama yol uzundu, dağlıktı, toz topraktı. Şimdi sen gençsin istesen 2-3 Xwinkarî de (30-45 kilo) sırtında götürürsün ama yol uzun olsa yorulursun ve götüremezsın istediğin hedefe”(Görüşmeci, Sırtçı, Hilal).

“Xwinkarî 15 kilo. 1 Xwinkarî 4 Min ederdi. 1 Min da 9 Weqî ederdi. Retil vardı ama onun ağırlığını hatırlamıyorum. Çünkü o çok kullanılmıyordu. Sadece pekmez taşınmasında kullanılırdı. Retilê Dimsê(Pekmez Retili) derdik Ama onu kullanmıyorduk. Çünkü o belli olmuyordu. Çömlektendi. Herkesin Retil’ı farklıydı. Her yerde aynı gelmiyordu. Onu da Xwinkarî olarak götürürdük. Karwanda tüm mallar bunlarla oluyordu. Sırtçılık bittikten sonra bunlar da bitti”(Görüşmeci, Sırtçı, Gülyazı).

Yukarıda görüşmecilerin de ifade ettiği gibi sırtçılık dönemi sınırı geçme faaliyetinde temel belirleyici nokta yükün insanın götürebileceği biçimde olmasıdır. Ağırlık biçiminin yükü ve yükün içinde taşındığı birimi adlandırmasıdır. Xwinkarî 15 kiloluk bir ağırlık birimi olup sırtçılık dönemi sınırı geçme faaliyetinin temelini oluşturur. Sırtçılıkta kullanılan ölçü ve birimler Xwinkarî çerçevesinde şekillenmiştir. Bu ağırlık birimi özellikle pahada ağır olan malların taşınması sırasında kullanılan bir ölçü ve birimdir. Sırtçılık dönemi ticaret-sınırı geçme-kaçakçılık ölçü ve birimlerin genel geçer bir biçimde olması özellikle başkasının hesabına yapılan sınır geçme faaliyetinde dikkatlice denetlenmesinden dolayı getirilen ve götürülen malların hem nitelik hem de nicelik olarak düzenli olmasını sağladı. Xwinkarî ağırlık ölçü ve birimi tereyağı, bal, benîşt(fıstık sakızı), peynir gibi fiyatı yüksek ürünlerin götürülmesinde kullanılan bir birim olmakla beraber sırtçılık dönemi sınırı geçme faaliyeti-

tine konu olan, getirilen ve götürülen malların tümünün taşınmasında kullanılan bir birimdi. Min ve Weqî ölçü birimleri ise Xwinkarî biriminin ekleridir. Sırtçının temel yükü olan Xwinkarî'ye ek olarak daha fazla yükün taşınması sırasında kullanılan birimler olarak değerlendirilebilir. 15 kilodan oluşan Xwinkarî 4 Min eder. 1 Min ise 3.750 gramdan oluşmaktadır. Min Xwinkarî'ye ek olarak, Xwinkarî'nin hafif gelmesi durumunda ek olarak taşınan birim niteliğindedir. Fakat yüklerin ağırlıkları her zaman sadece Xwinkarî'den oluşmamaktaydı. Genel olarak 1 Xwinkarî ile 1 Min'dan oluşup bir insanın taşıyabileceği biçimdeydi. Ağırlık birimlerinin 15 kilo, 3750 gram gibi birimlere ayrılması özellikle taşınan malın ücretinin yüksek olmasına ve değer kaybının yaşanmamasına yönelik alınmış bir tedbir uygulamasıdır. 3750 gramdan oluşan Min 9 Weqî'den oluşmaktaydı. Weqî tipi ağırlık biriminin kullanıldığı ürün ise Örneğin toz sürme gibi pahalı bir malın gramlar cinsinden yapılan ticaretinde kullanılırdı. Malın hem ağırlığı hem de malın oluşturduğu yüke Xwinkarî, Min veya Weqî denilirdi. Hem malların taşınması hem de taşıma ücreti kilo esaslı olup sefer başı olarak hesaplanırdı. Özellikle başkasının hesabına yapılan sınırı geçme faaliyeti Xwinkarî, Min ve Weqî üzerinden hesaplanırdı. Bu faaliyet sonucu taşıyıcı sadece işçilik ücreti alıp malın sorumluluğu altında olmazdı. Talan veya yakalanma durumunda malın sahibi zarara girerdi. Fakat düşük oranlarda ortaklık olarak hem taşıyıcı hem de tüccar ortaklığı yaşanabilirdi. Bu durumda ise taşıyıcı taşıma ücretini önceden alıp kalan ise bölüşülürdü. Başkasının hesabına yapılan sınırı geçme faaliyetinde sipariş, getirilen veya götürülen mal belli olduğundan dolayı taşıyıcı kendi hesabına da büyük olmamak ve mal teslimatını aksatmamak kaydıyla kendisi için de belli bir ağırlıktan oluşan malı kendi ticari faaliyeti veya evinin ihtiyacı adına getirebilirdi. Fakat ek olarak getirilen bu malın sorumluluğu tüccara ait olmamakla beraber zarar durumunda taşıyıcı sorumluluk sahibi olarak zarara girerdi.

“İşçi olarak giderdik hep. Ama bazen evimizin acil ihtiyacı olduğunda da kendimiz için de getirirdik ama fazla değil yani en fazla 1 Min getirirdik kendimiz için çünkü tüccar bilseydi daha fazla taşıyabileceğiz daha çok getirmemizi isterdi. Biz de onun öğrenmemesi için saklayarak getirirdik. Bir keresinde işçiydim ve çocuğum yeni doğmuştu. Bende eşime Zaho'da güzel bir fistan bulmuştum. Onu aldım eşim için ama tüccarın adamı yani başımızda gelen adamın görmemesi için belime doladım ve köye varana kadar yolda çok terlediğim için bembeyaz ter kurusu üstünde kalmıştı. Eşim iki üç sefer yıkadıktan sonra giyebildi. Böyle acil şeyler olmadıkça getirmiyorduk. Hem ağırlık yapıyordu bize bela

oluyordu hem de tüccar görseydi kızardı. Zaten kızsada da haklı olurdu. Çünkü biz onun işçisiydik. Kendimiz için gitmiyorduk. Hakkına girmiş olurduk ve Rabbime nasıl cevap verirdim sonra”(Görüşmeci, Sırtçı, Uludere).

Yukarıda görüşmecilerin belirttiği gibi başkasının hesabına yapılan sınırı geçme faaliyetinde belirli olan ölçü ve birimlerin dışında acil ihtiyaç durumları olmadıkça taşıyıcıların ek olarak mal getirmesi tüccar tarafından veya ticaret kuralları yasaklanmıştı. Ayrıca görüşmecilerin din kuralları çerçevesinde ek olarak mal getirmedikleri görülmektedir. Sırtçılık dönemi sınırı geçme faaliyetinde esas olan ölçü ve birimler $Xwinkarî$, Min ve $Weqî$ dışında insanın taşıyabileceği her türlü yük ölçü ve birim olabilir. Fakat yolun uzun ve patikalardan oluşması bu yüklerin bir düzen içinde taşınmasını gerekli kılmaktaydı. Örneğin bir taşıyıcı yükü olan cevizleri bir bez içinde taşıyabilirdi. Fakat bezin içinde taşınan yük hem kaba olması hem de taşınma sırasında rahat bir taşınmaya engel olabileceğinden dolayı katı ve sıvı ürünlerin taşınmasına göre ölçü ve yükün içine konabileceği materyal belli olmaktaydı. Hem ağırlık yapmaması hem de sınır geçişi sırasında yol boyunca engelleyici bir nitelikte olmamasına özen gösterilirdi. Görüşmecilerden elde edilen genel bilgiler çerçevesinde bir malın $Karwanî$ faaliyetine yeterlilik gösterebilmesi için en az 1 $Xwinkarî$ ve 1 min 'dan oluşması gerekirdi. Bu gibi durumlarda $5 Min(1 Xwinkarî(4 Min) + 1 Min=5 Min)$ hesabı yapılırdı. Buna göre yük düzenlenmesi olmakla beraber $Weqî$ ve başka birimlerin eklenmesi de söz konusuydu. Fakat genel olarak 5 Min yükünün götürülme veya getirilme için şart olduğu bilgileri elde edilmiştir. Fakat bu durum sadece başkasının hesabına yapılan sınırı geçme faaliyetinde mevcuttur. Kendi hesabına yapılan sınırı geçme faaliyetinde yükün hem niteliği hem de niceliği taşıyıcı tarafından belirlenip sorumluluk ve malın elden çıkarılması da taşıyıcıya aitti. Bu biçimleri ile yapılan sırtçılık dönemi sınırı geçme faaliyeti hem kendi hesabına yapılan biçimi ile hem de başkasının hesabına yapılan biçimiyle tüm şekillerde ölçü ve birimler kendi dönemine ait olup dönüşümün dönem itibariyle yaşanmasıyla ölçü ve birimlerde de yaşanmıştır. Sırtçılık dönemi sınırı geçme faaliyeti kendi içinde değerlendirildiğinde kendine has özellikleri ile ticarete, ticaretin şekline ve ticarete konu olan malları itibariyle diğer dönem sınırı geçme-kaçakçılık faaliyetlerinden farklılık gösterdiği görülmektedir. Ölçü ve birimlerin kullanımı yapılan faaliyetin büyük bir boyutta olmadığını hem taşınan mallar hem de taşınan malların boyutu itibariyle küçük bir ekonomik faaliyet olduğu değerlendirilmesinde bulunulabilir.

Özellikle sınır bölgelerinde yaşayan toplulukların sınıra ait ekonomik faaliyetler ile etkileşimi kaçınılmazdır. Sınıra ait olma, sınırın getirdikleri ve götürdüklerine de ait olmayı gerektirir. Sınıra ait olma, ticareti, ticaretin şeklini ve ticaretin ölçü ve birimlerini de düzenler ve bu faaliyeti gerçekleştirenler tarafından denetlenir.

Ölçü ve Birim	Boyut	Karşılığı
Xwinkarî	15 kilo	4 Min
Min	3.750 gram	9 Weqî
Weqî	416 gram	-

Tablo 2: Sırtçılık Dönemi Sınırı Geçme Faaliyetinde Kullanılan Ölçü Ve Birimler¹¹

Sırtçılık dönemi sınırı geçme faaliyetinde kullanılan ölçü ve birimler dönem itibariyle var olan ticaret hakkında tablodan da anlaşılacağı üzere küçük boyutlarda yapıldığı görülmektedir. Bu faaliyet insan gücü ile ulaştırılan tüketim mallarının konu olması itibariyle ileride ele alınacak olan Katırcılık dönemi sınırı geçme faaliyetinden farklılık taşıdığı görülecektir. Xwinkarî, Min ve Weqî ile yapılan bu faaliyetin ölçü ve birimleri hem taşınan mal hem de taşıyıcı itibariyle küçük birimlerden oluşmaktadır. Özellikle temel belirleyici ve sınırı geçme biçiminde önemli bir yeri olan Xwinkarî tipi ölçü birimi taşınan tüm mallar için uygun nitelikte olmaktadır. Başkasının hesabına yapılan sınırı geçme faaliyetinde Xwinkarî tipi ölçü biriminin kolayca tedarik edilmesi ile kendi hesabına yapılan sınırı geçme faaliyetinde tedarik etmenin kolay olmaması bu dönem sınırı geçme faaliyetinin kendi içinde farklılıklara sahip olduğu görülmektedir. Kendi hesabına yapılan sınırı geçme faaliyetinde 15 kilo olan Xwinkarî tipi yükün sözgelimi tereyağı gibi yüksek fiyata sahip bir malın götürülmesi aile içi üretimde zor olduğu bilinmektedir. Görüşmecilerin ifade ettiği gibi 3-4 keçi veya koyunla 15 kilodan oluşan tereyağı Xwinkarî'sinin tedariki kendi hesabına sınırı geçmek için kolay olmayan bir durumdur. Fakat tüccarın veya sınırı geçme faaliyetinin denetleyicisi için zor olmayan bir durumdur. Ticari kaygı ile yapılan sınırı geçme faaliyeti bu faaliyetin dönüşmesini ve boyutları ile konu olan mallarıyla beraber ilişkilerin de dönüşmesine neden olmuştur. Bu dönüşüm hem sınırı geçme biçiminde hem de mekânda yaşanmıştır.

¹¹ Sırtçılık dönemi sınırı geçme faaliyetinde kullanılan ölçü ve birimler tablosu, Şırnak ve Zaho bölgelerinde gerçekleştirilen yüz yüze görüşmeler sonucu elde edilen bilgiler ile düzenlenmiştir. Özellikle sırtçılık faaliyetinde bulunmuş olan sırtçılar ve dönemin ticaretinde aktif olarak yer almış görüşmecilerden elde edilen bilgiler sonucu tablolaştırılmıştır. Bu bilgiler her görüşmeciye ayrı ayrı olarak sorulmuş, birimlerin ve karşılıklarının sağlanması yapılmıştır.

2.2- SIRTÇILIĞIN KATIRCILIĞA DÖNÜŞÜMÜNÜN SEBEPLERİ

Sırtçılık dönemi sınırı geçme faaliyetinin katırcılık biçimini almasının nedeni aslında bölgede yaşanan ve gelişen ilişkilerdir. Özellikle sınırların çizilmesi sonucu artan sınır denetimi ve kontroller sınırın kolay ve bireysel bir şekilde geçilemeyeceğini, örgütlü ve sistematik bir biçimde gerçekleştirilmesini zorunlu kılmıştır. Kaçakçılık-sınırı geçme biçimleri özellikle sırtçılık dönemi sınırın kendi hesabına yapılan geçişinde bireysel, kolay ve serbest gibi bir konumdaydı. Bu biçimiyle aşiret ve aşiret üyeliği konusunda bağımsız ve tek başına geçiş yaşanmakta ayrıca aşiretler arasındaki ilişkinin sağlam olmasına da gerek kalmamaktaydı. Bruinessen'e(2015: 293-294) göre kaçakçılık aşiret bağlarını zayıflatmıştır. "Çünkü bireysel olarak yapılabilecek ve kişiyi aşiretlerden ve ağalardan bağımsız kılabilen bir işti. Ama artan kontroller sınır geçişlerini çok zor hale getirdiğinden durum böyle değil". Sınırı geçme veya kaçakçılık, kontrollerin ve bu faaliyeti denetleyici güçlerin(ağa-tüccar) kontrolü sağlayan mekanizmalar ile olan etkisi bireysel yani kendi hesabına sınırı geçmenin zor bir hale gelmesine neden olmuştur. Sınırdaki kontrolü sağlayan *Hükümet*-askeri birimler ile iletişim sadece ağa, muhtar ve şeyh düzeyinde olmasından dolayı sınır geçişinin rahat ve sorunsuz yaşanabilmesi için gerekli olan rüşvet ve verginin herkes tarafından ödenebilmesi mümkün değildi. Bruinessen'e(2015: 294) göre sınırı geçebilmenin yolu rüşvet işini iyi bilmekten geçer. "Kaçakçılık çoğunlukla sınır memurlarına rüşvet verilerek yapılıyor. Bu durum, ekonomik ve politik gücün, rüşvet işini iyi bilen iki grubun elinde toplanmasına yol açıyor. Bu iki grubun da zaten seçkin olan feodal ağa ile yeni doğan fırsatçı girişimciler olduğunu belirten Bruinessen'e(2015: 294)göre "Sıradan kaçakçılar artık bu kişilerin yanında çalışıyor ve böylece yeni bir hamilik (patronaj) ilişkisi gelişmiş oluyor"(Bruinessen, 2015: 294). Sınırı geçmenin sorunsuz ve rahat gerçekleşmesi için gerekli olan rüşvet veya vergi sistemi sınırı kendi hesabına geçme biçimi olan sırtçılığın ilk döneminin kapanmasına ve kendi hesabına çalışan kaçakçı-sırtçının da ücretli işçi olarak patronun yanında çalışmasına neden olmuştur. Bruinessen(2015) sınırdaki kaçakçılığın iki ayrı grubun eline geçtiğini, bu grupların ise yeni girişimciler ile ağalar olduğunu ve farklı sınıflara ayrıldığını belirtir. Şırnak bölgesinde gerçekleştirilen görüşmelerden elde edilen bilgiler sonucu sınırı geçişin sadece ağa ve ağanın ait olduğu sınıftan, aileden veya bağdan gelen tüccarın eline geçmiştir. Sınırı kendi başına kendi hesabı-

na geçen eski sırtçı, ağa veya tüccarın ücretli işçisi olup, ticaretin dönüşmesine ve yeni bir döneme girip katırcılık halini almasına neden olmuştur.

Sırtçılığın getirilen ve götürülen mallar itibariyle küçük boyutlarda olması sırtçılık faaliyetinin kendine özgü bir biçiminin olmasını sağlamıştır. Sırtçılık dönemi sınırı geçme faaliyeti dönem olarak kendi içinde mal sahibi ile taşıyıcının farklılık göstermesi durumları olan kendi hesabına geçme ile başkasının hesabına geçme durumları dönüşüm yaşanmasına neden olmuştur. İlk dönem sınırı geçme faaliyeti olan kendi hesabına sırtçılık faaliyetinin, başkasının hesabına yapılan ve kendi malını getirip götüren Karwanî'nin sınırın ücretli işçisi olup başkasının hesabına çalışması şeklini almasıyla dönüşümün temeli atılmaya başlandı. Dönüşümler, malın sahibinin değişmesi, malın miktarının değişmesi, malın niteliğinin değişmesi ve ekonomi politikaları ile üretim ilişkilerinin gelişmesi gibi temel esaslar üzerinde değişim yaşanmıştır. Bu değişim öncelikle kendi hesabına yapılan sırtçılıktan başkasının hesabına yapılan sırtçılığa, getirilen ve götürülen mallar ile ticaret ilişkisi üzerinde yaşanmıştır. Klasik sınırı geçme biçimi olan kendi hesabına yapılan sınırı geçme faaliyeti hem üretim hem de denetleme mekanizmaları olan feodal ilişkiler sonucu denetim ve feodal sorumlu olan tüccara geçiş yaşanmıştır. Bu geçişte malın eski sahibi ve taşıyıcısı malın yeni sahibinin işçisi konumuna düşüp dönüşümün ilk ayağı gerçekleşmiştir. Dönüşümün temeli ise evin amaçlarını giderme amacından ticaret ve kâr amacı güdülmesine dönüşmesi ile oluşmuştur. Ticari amaç gütmeye ile hem malın niteliği hem de niceliği değişmiş olup kullanılan ölçü ve birimlerin genel-geçer olmasını zorunlu kılmıştır. Sınırı geçmenin klasik biçimi olan kendi hesabına sınırı geçme faaliyetinde bulunan Karwanî hem götürülen mallarda yaşanan fiyat artışından olumsuz etkilenmesi hem de getirilen malların alınması için gerekli olan sermaye birikimine sahip olamaması Karwanî'den kiralık sırtçıya dönüşmesine neden olmuştur. Feodal düzenin işçisi veya ağanın çobanı sınırın işçisi konumuna düşmüştür. Bu dönüşümler sonucu hem malın niteliği hem de niceliğinde değişimler yaşanmıştır. Kendi hesabına yapılan geçiş konu olan mallar, ev üretimi olan veya dağlardan toplayıcılık sonucu elde edilen ürünler ile hayvansal ürünlerden oluşmaktaydı. Bu ürünlerin aynı değerle karşılık olarak satılmasıyla evin ihtiyaçlarının giderilmesi söz konusuysen, ticari amaçlı yapılan sırtçılığın sermaye birikiminin de desteği ile kendi hesabına yapılan faaliyetin durmasına ve yok olup yeni biçimde ortaya çıkmasına neden olmuştur. Yeni biçimi ile yapılan sınırı geçme faaliyeti eski sahibin yeni işçi konumuna düşmesine neden olmuştur. Aslında geçişin nedeni sermaye birikimi veya güç birikimi sü-

reçlerinde en aktif olan ve iktidarı elinde bulunduran ağa, şeyh ve diğer zümrelerin devlet ile olan ilişkiler sonucu sınırı geçmenin belli bir sınıfa ait olan bir şekil almasıdır. Bruinessen(2015a: 295), kırsal kesim ve feodal ilişkilerin hüküm sürdüğü bölgelerde, devletin tüm dönemler boyunca tamamen doğrudan etki edebilmesinin zor olduğunu, Osmanlı döneminde yetkinin yerele verilmesi durumunun, Türkiye Cumhuriyeti'nde ise kaldırılmaya çalışıldığını fakat başarılı olamayıp ilerleyen dönemlerde bunun imkânsız olduğunu anlayan Türk hükümetlerinin yetki devrine yeniden sarıldığını belirtir. Bruinessen'e(2015a: 295-296) göre "Doğrudan yönetimin pratikte uygulanması kolay değildi; ...pek çok devlet görevlisi yerli nüfusu doğrudan yönetmek yerine, onlarla işbirliği yapmayı daha kolay bulmaktadır". Merkezi denetimin yoğunlaşması büyük boyutlarda ilişkileri gerekli kılmasa da yönetim ağındaki eksikliklerin giderilmesi için gayri resmi etkileşimlerin varlığı zorunlu bir hal almaktaydı. Böylece devletin denetiminin ağalar üzerinden yerele aktarılması, ağaların yerelde bulunan devletin temsilcileri ile ilişki ve ağlarının oluşmasına ve bu ağ ile ilişkilerin sınırı geçme faaliyetleri için gerekli olan zeminin doğurmasına neden olmaktadır. Bruinessen'e(2015a: 296) göre devlet, nihai ve zorunlu bir sonuç olarak "eskiden de yaptığı gibi, ağanın konumunu dolaylı şekilde desteklemektedir". Ağanın konumunun desteklenmesiyle sınır kaçakçılığında rahat bir geçiş ortamı sağlayan rüşvet ve vergi için gerekli olan ortamın sağlanmasına zemin hazırlamıştır. Bu zeminin avantajları sıradan köylü veya sırtçının kuramadığı iletişimi ağalar ve tüccar sınıfı elindeki gücü sınır geçişinin rahatlığı için kullanıp böylelikle sınırın katır biçimiyle geçişinin, sırtçılığın aksine tüm kesimler tarafından yapılabirliği durumu ortadan kaldırmıştır. Ayrıca ağanın tüccar olmasına, ticari faaliyetin denetleyicisi ve düzenleyicisi konumuna yükselmesi ile bu yönüyle dönüşümün sağlanmasına ve büyük kaçakçılık durumunun ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Sınırı geçme faaliyetinin denetleyicisi, düzenleyicisi ile patronu konumundaki tüccar, yapılan faaliyetin örgütlü ve sistematik biçimde işlemesine ve dengelerin değişmesine neden olmuştur. Kaçakçılığın dönüştüğünün ve sistematik bir düzene girdiğinin önemli bir belirtisi de daha önceki dönemlerde(Sırtçılık) olmayan yeni bir pozisyon veya görev biçiminin ortaya çıkmasıdır. Daha önce kendi hesabına yapılan sınırı geçme faaliyeti çerçevesinde malın sahibi hem üretici hem taşıyıcı hem de pazara sunanı, satıcısı konumundaydı. Kendi hesabına sınırı geçişin başkasının hesabına sınırı geçme biçimine dönüşmesiyle *Delal* denilen ve ürünü piyasada satan, tüccarın karşı taraftaki *güvenilir adamı* ortaya çıktı. Daha önce karşı tarafta var olmayan

güvenilir adam sınırı geçmenin ticari amaç misyonu yüklenmesiyle ortaya çıkmıştır. Beşikçi(2014b: 286) ise bu faaliyette ayakçı ve denetçi olmak üzere iki sınıftan oluşan sistemin yeni biçimiyle aracılar sınıfının da ortaya çıktığını ifade eder. “Bu iki sınıf arasında, bir de feodal ağalara, ayak işlerini yapacak adamları sağlayan aracılar vardır ki, aslında bunlar ayak işlerini yapan kişiler olup, zamanla ağalarının güvenini kazanma lütfuna uğramışlardır”(Beşikçi, 2014b: 286). Beşikçi'nin, bu sınıfı adam toplama ve ayak işlerini yürütenler olarak belirtmesi *Delal* pozisyonundaki kişilerin görev ve sorumluluklarının eksik tanımlanmasına neden olmuştur. Beşikçi'nin belirttiği görevlere ek olarak karşı tarafta malı satma işlerinden de sorumluydu.

“R. Ağa için keçi ve koyun sürüsü götürdüğümüzde Zaxo'ya varmadan Delal'imiz bizi karşılamaya geliyordu. Celeb'i(sürü)” ona teslim ediyorduk. O ya Zaxo'dan adam tutup Bağdat'a kadar götürüp satıyordu ya da bizim önümüze düşüp bizi götürüyordu Bağdat'a. Orada sürüyü satıp paramızı teslim edip yine önümüze düşüp bize Zaho'dan çıkana kadar eşlik ediyordu. Biz de eğer getirilecek yük olmasaydı yola koyulup geliyorduk. Eğer biz Bağdat'a kadar gitmeseydik Zaho'da kalıp getirilecek malları hazırlıyorduk. O dönüp parayı bize teslim ediyordu”(Görüşmeci, Sürü Çobanı, Balveren).

“İşçi olarak gittiğimizde malı satmayla falan uğraşmıyorduk. Delal vardı. O her işi hallediyordu. Eskisi gibi değildi ki mal az olsun gidip hemen Zaho'da satıp gelelim. Maşallah 500 koyundan oluşan sürüler vardı. Onarı biz üç dört adam satamazdık. Orada Delal alıyordu, satıyordu ve paramızı cebimize koyup bizi gönderiyordu. Biz de varınca ağanın parasını verip ücretimizi alıyorduk. Yoksa eskisi gibi git bir iki Xwin-karî tereyağı satmak gibi kolay değildi. Büyük işlerdi, herkes yapamazdı. Delal oradan biriydi. Onun tanıdıkları vardı. O her şeyi hallediyordu”(Görüşmeci, Sürü Çobanı, Araköy).

Yukarıda görüşmecilerin ifade ettiği gibi dönüşümün yaşandığı ve sistematik bir biçime girdiği anlaşılmaktadır. Eski biçim olan kendi hesabına sınırı geçme faaliyetinde malın sırtçı tarafından elden çıkarılması durumunun, yeni dönemde aracılar ve karşı tarafın güvenilir adamı tarafından elden çıkarıldığı görülmektedir. Delal, malı teslim alıp sattıktan sonra ücreti sürüyü götüren çobanlara teslim ettiğinde görevi sona ermekteydi. Faaliyetin sistematik ve örgütlü bir biçime girmesi ile tüccar olan ağanın ilişkileri iki devlet arasında kurmaya zorlamıştır. Kendisinin temsilcisi olan ve güvenilir adamı pozisyonundaki Delal'in görev alması ve malı elden çıkarması, ayrıca ücretini teslim etme gibi görevleri yerine getirmesiyle dönüşümün yaşandığı anlaşılmaktadır. Tüccarın karşı taraftaki uzantısı ve temsilcisi olan Delal, malın pa-

zarlığından ve satışından sorumlu olmakla beraber karşı taraftaki her sürecin sorumlusu ve o tarafın denetleyicisiydi. Çıkabilecek anlaşmazlıklarda karar verici konumundaydı. Ayrıca haraç veya rüşvet konularını çözme ve rahat geçişi sağlama gibi görevleri vardı.

“Tüm mallar bana geliyordu. İlk olarak ben Tixê`de(Irak-Zaho’ya bağlı, Türkiye sınırına en yakın köy) onları karşılıyordum. Sonra önlerine düşüp Bağdat’a kadar götürüyordum. Malları orada satıp paralarını ceplerine koyuyordum. Sonra herkes evine gidiyordu. Celeb(sürü) başına ücret alıyordum. Her zaman R. Ağa’nın Delal’i idim. Çünkü onun işleri çoktu. Başka adamların Delal’liğini yapacak zamanım yoktu. Teslim alma, satma, parayı gönderme işleri kolay değildi. O yüzden ücretimiz de iyiydi. Her yüz keçiye beş keçi alıyordum. Genelde Ağa bana her celeb(En az 500 küçükbaş hayvandan oluşan sürü) için 20 keçi veriyordu. Ben tüm yolları biliyordum ve R. Ağa ile aile üzerinden dostluğumuz vardı. O yüzden onun Delal’iydim. Başur(Güney-Kürdistan Bölgesel Yönetimi) ve Irak’ta her şeyi ben düzenliyordum. KDP(Sınır ve yol üzerindeki mevzilerde bulunan KDP Peşmergeleri)den izinleri alıyordum. Her geçişte onlara da keçi veriyorduk. Vergi ve rüşvet yoktu(Delal’in aksine Türkiye’den giden ve tüm sınırı geçenlerin her tarafta da çok yüksek vergi ve rüşvetin olduğunu belirtmişlerdir.) ama herkes veriyordu bir şeyler. Irak bölgesine[Kürdistan Bölgesel Yönetimi vatandaşları Kürdistan Bölgesel Yönetimini Başur(Güney) veya Kürdistan olarak, Irak’ın diğer bölgeleri olan ve Arapların yaşadığı yerleri ise Irak olarak ifade ederler]gittiğimizde rejime ve orda yol üzerinde bulunan kontrol noktalarına da ücret ödüyorduk”(Görüşmeci, Delal, Zaho-Irak).

Yukarıda görüşmecinin ifade ettiği gibi karşı tarafta bütün işlerin aracı olarak Delal tarafından yürütüldüğü ve tüm sorumlulukların ona ait olduğu anlaşılmaktadır. Rüşvet ve vergi verme durumunun ortaya çıkması ticaret veya sınır geçme faaliyetini dönüştürmüştür. Kendi hesabına sınırı geçme faaliyetinde hem malın küçük miktarlardan oluşması hem de malın niteliğinin yeni dönem gibi olmamasından dolayı vergi ve haraç işlemlerinin ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Önceki dönem olan sırtçılık faaliyetinde, malın nitelik ve nicelik yönünden vergi, haraç veya talana uğrayabilecek kadar kaliteli ve yoğun olmaması, yeni dönemde ise bu işlemlerin ortaya çıkması kaçakçılığın dönüşümünün yaşandığını ortaya çıkarmaktadır. Delal, malların satılması, ücretlerin alınması ve geçiş için gerekli olan kolaylıkların sağlanmasına ek olarak ayrıca sipariş olması durumunda ise siparişleri tedarik etme görevini de üstlendiği anlaşılmaktadır. Özgen’e(2004: 79) göre 1980’de sınıra her elli metreye birer gözet-

leme kulesi dikilince; mayınlı arazinin geçilmesi zorlaşmıştır. Sınırın geçişinin zorlaşması rüşvet vergi ve haraç gibi durumların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Her ne kadar Uludere ve çevresinde mayınlama işlemleri yapılmasa da Cizre ve Silopi’de mayınlama süreçlerine paralel olarak Uludere ve çevresinde de kontrol mekanizmaları arttırılmıştır. Dönüşümün yaşanmasına sebep olan rüşvet, vergi ve haraç durumları kendi hesabına yapılan sınırı geçme faaliyetinde bulunan Karwanî’nin rahat geçiş için gerekli olan sistematığı uygulayamaması ve uzantılara sahip olamamasıdır. Bu faaliyette geçişin sağlanabilmesi için gerekli olan adam tanıma, uzantı sahibi olma, ilişkileri geliştirebilecek düzeyde olma gibi çok yönlü ve çok fonksiyonlu bir ağ sahibi olamayan üretici bu dönüşüme karşı direnç gösteremeyip dönüşümün içinde taşıyıcı konumuna düşmüştür. Çeşitli ve birden çok ağlara sahip olabilmek için hem Türkiye tarafında hem de Irak tarafında resmi ve gayri resmi kurumlar ile etkileşim ve ortaklık gibi zor kurulabilen bağlantıları kuramayıp çöken ve işçi durumuna dönüşen eski sırtçı olup kendi hesabına çalışanlar, yeni dönemin hamalı durumuna düşmüşlerdir. Hem Delal hem de resmi ve gayri resmi kurum ve şahıslarla iletişim ve ağ kurulması sınırı geçme faaliyetinin sınıfsal temele dayanmasına ve belli sınıflar dâhilinde yapılmasına neden olmuştur. Kaçakçılığın, sınıfsal temellere dayandığını ve belli sınıflar olan denetleyici ağa, ayak işlerini yürütenler ve aracılardan oluşan sınıflara ait olduğunu ifade eden Beşikçi(2014b:286) tüm toplumun ait olduğu ekonomik faaliyetin sonlanıp sınıfsal, belli kişi ve kurumlarla yapılabilecek bir hal almasını açıklamaktadır. Bu yönüyle kaçakçılık, kurumların değişmesi, yeni aktörlerin eklenmesiyle herkes tarafından yapılabilirlik niteliğini kaybetmiştir. İlişki kurma ve ağlar ile sınırı geçme faaliyeti olan sırtçılık, yeni biçim olan ve aktörler değişimi, dönüşümü ile yapısal değişimlerin yaşandığı bir dönüşümle katırcılığa doğru geçiş yaşanmıştır. Tüm süreçlerde geçişin olduğu ve geçişlerle beraber kökten değişim ve dönüşümlerin yaşandığı bir sistem haline gelen sırtçılık dönemi kaçakçılık, kısacası feodalizmden kapitalizme geçişi ile katırcılığa dönüşmüştür.

2.3- KATIRCILIK, TANIMI VE SEBEPLERİ

Sınır kontrolleri ve denetiminin yaygınlaşması sonucu sınırı bireysel olarak kendi hesabına geçişin hemen hemen imkânsız hale gelmesi ile sınırı geçme biçimi dönüşüp yeni bir ilişki biçimi almasına neden olmuştur. Denetimler sonucu sınırın geçişinin zorlaşması bu faaliyetin ağa, muhtar, şeyh ve bu gruplarla yakın ilişkiler

içerisinde olanlar veya bu gruptan birinin eline geçmesine neden olmuştur. Özgen'in Komisyonlar Dönemi olarak belirttiği 1952/4-1975 arası dönemde “Ağalık sistemi koruyuculuğu artırmaksızın bağlantılarla birlikte beliriyor”(2004: 83). Sistemlerin korunmasının devam etmesi ilişkilerin de sistem içine dâhil olan aktörlerin elinde olmasını sağlıyor. Bundan dolayı sınırda bağlantısız geçiş zor ve imkânsız hale gelmeye çalışıldığı bir dönem başlamıştır. 1952-1954 arası mayın ve dikenli tellerle çevrelenmeye başlanan sınırların kabulünün dere boyu ve dağ sınırları gibi göstergelerle sağlanmaya başladığı dönemi Özgen, “sınır olgusunun ilk kez farkına varılıyor. Her 50 metreye bir gözetleme mevzi konuluyor ve mayın döşeniyor”(Özgen, 2004: 83) biçiminde ifade ediyor. Sınır kontrollerinin olması sadece sınırda pusu veya mayınlı bölgelerin yaratılması olmamakla beraber sınıra doğru giden noktalar üzerinde kontrol noktaları ve mevzilerin, karakolların oluşmasıyla sağlanmıştır. Tekin(2014: 200-201) Irak ve Türkiye arasında bulunan sınır hattının korumasız ve sınır izlerine dair bir göstergesinin dahi olmadığını ve bu bölgedeki halklar arasındaki sosyo-ekonomik ve kültürel ilişkiler olan *Sınır Kültürü*'nün korunduğunu belirtir. Tekin'e(2014: 201) göre “1926'dan 1980'lerin başına kadar neredeyse hiçbir devlet müdahalesine maruz kalmamıştır (az sayıdaki sınır karakolları ve nadiren devriye gezen jandarmalar hariç)” Seyrek jandarma pusularının yaşanmaya başladığı bir dönem olarak katırcılık, yeniden belirmeye başlayan küçük boyutlu sınır kontrolü için kurulan karakollar boy göstermeye başlamıştır. “Her köye veya büyükçe sınır köyüne bir karakol yapılıyor ve bu karakollar o köylerin adları ile anılmaya başlıyor”(Özgen, 2004: 83). Sınırı geçme faaliyetinin sırtçılık, katırcılık ve ondan sonrasındaki dönemlerinde de aktif olan Uludere ilçesinin Gülyazı ve Ortasu(Roboskî) beldelerinde bulunan sınır karakollarının yerleşim yerlerinin sınıra doğru olan güzergâh üzerinde bulunması sınıra ait hareketliliklerin engellenmesine yönelik kurulduğu anlaşılmaktadır. Karakol ve mevzi kurulmaları sınırın serbest ve bireysel olarak geçişini zorladığı gibi geçişin yeni biçimleri rüşvet ve vergi üzerinden almasını da sağlamıştır. Rüşvet ve vergi ile rahat geçiş sağlama sırtçılık dönemi sınırı geçme faaliyetinde olduğu gibi toplumun tüm kesimlerince yapılabilecek bir konumda değildi. Kontrollerin ve denetlemenin yapılmaya başlamasıyla dönem olarak hem kendi hesabına hem de başkasının hesabına yapılan sırtçılık biçimi sınırı geçme faaliyeti dönüşümlere uğrayarak yeni bir biçim almıştır. Sırtçılık dönemi sınırı geçme faaliyetinin yapılabilmemesinin önünde engeller pek bulunmamakla beraber rahat geçiş, yolun bilinmesi ile sağlanmaktaydı. Fakat dönüşen biçimiyle sınırı geçişin katırcılık boyutu rahat

geçiş konusunda yolu bilmek ve kontrol noktalarının konumunu bilmek gibi basit ve bireysel yapılabilecek biçimde sürdürülemedi. Özellikle yeni aktörlerin dâhil olması veya aktörlerin değişmesi boyutuyla ele alındığında sınır geçişinin örgütlülük ve sistematik biçimi yeni dönem sınırı geçişi ile oluştu. Osmanlı devletinde olduğu biçimiyle yerelin kontrolü elit sınıflar tarafından sağlanmaktaydı. Bruinessen'e göre "Osmanlı devleti asırlar boyunca aşiretler ve köylülerle doğrudan ilişki kurmak yerine bölgesel Kürt elitini aracı olarak kullanmıştı"(2015b: 92). Hem kontrol hem de ilişkiler elitler tarafından sağlanan Osmanlıdaki bu ilişki biçimi Türkiye Cumhuriyetinde de devam etti. Fakat aktörler kısmen değişikliğe uğramış olsa da ilişki biçimleri dönemine göre örneğin, ağa, muhtar, Korucu başı, Sivil Kanaat Önderi denilen aşiret reisi veya iktidardaki partinin taşra teşkilatı gibi değişik aktörler ile sağlandı. Bu ilişki biçimi doğrudan doğruya sınır geçişini kontrol eden ve düzenleyen sistem ile gücün de bu elitlere geçmesini sağladı. Artan kontroller ve pusular ile sınıra giden yollar üzerinde inşa edilen karakolların sekteye uğratıp nihai olarak son verilen sırtçılık biçimi sınırı geçme faaliyetinin yeni biçimiyle katırcılık olarak ve elit sınıfın denetiminde yeniden başlamasına neden oldu.

Katırcılık tanım itibarıyla sınırı geçişte getirilen ve götürülen yük ve malların katır, at veya eşek gibi yük hayvanları tarafından taşınması biçimine denir. Katırcılık dönemi sınırı geçme faaliyeti, sırtçılık biçiminin çeşitli engeller sonucu dönüşmesi ile oluşan yeni ve eski biçimden tamamen farklı mal, aktör ve süreçler ile kurumları kapsayan bir sınırı geçme faaliyetidir. Bu faaliyetin diğer dönem sınırı geçme faaliyetinden farklı yönleri birçok mekanizma üzerinden açıklanabilir. Hem taşınan mallar hem taşıyıcılar hem ticari boyut hem de aktörler farklılık göstermektedir. Özellikle kullanılan ölçü ve birimler ile taşıyıcının insandan katıra geçişi dönüşümün genel belirtileri olarak ifade edilebilir. Sırtçılık dönemi sınırı geçme faaliyetinin hem kendi hesabına olan boyutu hem de başkasının hesabına yapılan geçişe *Piştî* denilmekteydi. Katırcılık dönemi sınırı geçme faaliyeti genel anlamıyla *Bar* denilen, Kürtçedeki kullanımı ve Şırnak ile çevresinde genel olarak kullanılan biçimi ile *Bar* kısaca Yük anlamında kullanılmaktadır. Fakat sınırı geçen bireyler ile yapılan görüşmelerde *Bar* kelimesinin bu faaliyette hayvan yükü olarak kullanıldığı tespit edilmiştir. İnsan sırtında taşınan yük olan *Piştî*, *Bar*'a dönüşerek dönemin ve kaçakçılığın dönüşümünde olduğu gibi yükün isminde de dönüşümün yaşandığını göstermektedir. Yükün değişmesi ile denetleme ve kontrol işlemleri de gelişip köylerde *Kolcu* gibi yeni sosyal tiplerin ortaya çıktığı bir dönem olmuştur.

“Oranın Karşısına(sınırı geçen bireylerin geçiş için kullandıkları terim) geçince yük eğer sırtta taşınıyorsa ismi *Piştî*, eğer hayvanla taşınıyorsa ismi *Bar*’dı. Zaten bize söylenene göre hareket ederdik. Eğer *Piştî* olsaydı kendimiz için hazırlık yapardık. Ama *Bar* denilseydi hayvanımızı hazırlar gitmeden önce hazırlığımızı ona göre yapardık.”(Görüşmeci, Katırcı, Uludere).

“Biri gelip çay veya sigara alacağı zaman bize bu kadar karton veya kilo lazım demezdi. *Piştî* insan yüküdür. *Bar* ise hayvan yüküdür. Mesela yüz karton sigara alacak olan biri bana 1 *Piştî* lazım der. Ama ona 300 Karton lazım olsa *Bar* der. Biz böyle biliyoruz. Yani bu işi yapanlar da tüccar da hatta Kürdistanda(Zaho) da böyle. Biz siparişi de ona göre veriyoruz. Ama bazen karışıklık olabiliyor. Bir keresinde bir tane adam geldi yanıma 11 *Piştî* çay alacaktı. Ben oğluma 11 *Piştî* ver demiştim ama o 11 *Bar* hazırlamıştı adam için. Bazen de Urfa’dan gelecek olan tüccar arıyordu diyordu bana 11 *Bar* hazırla ben 11 *Bar* hazırlıyordum ama buraya geldiğinde bana diyordu ben yanlış söylemişim *Piştî* olacaktı. Bu çok fazla ben götüremem”(Görüşmeci, Sigara Tüccarı, Gülyazı).

Yukarıda görüşmecilerin belirttiği gibi *Piştî* ve *Bar* arasında kesin bir ayrımın olduğu fakat özellikle bu faaliyetin içinde olmayanlar için karıştırıcı ve yanlış anlamaya mahal verebilecek nitelikte olduğu görülmektedir. Fakat kesin olarak farklı birimler olup *Piştî* sırtçılık dönemi sınırı geçme faaliyetinin, *Bar* ise katırcılık dönemi sınırı geçme faaliyetinin yüküne verilen isimdir. Fakat günümüzde de insan sırtında taşınan yüke *Piştî*, hayvanla taşınan yüke ise *Bar* denir. *Bar* olarak adlandırılan hayvan sırtındaki yük genel olarak insanın taşıdığı yükün 3-4 katı bir ağırlığa sahipti. Fakat taşınan yüke göre değişiklik göstermekte olup torba veya teneke gibi farklı boyutlar içerdiğinde ise ağırlık malın cinsi ve yoğunluğuna göre yüklenirdi. Bu konu daha sonra katırcılık dönemi sınırı geçme faaliyetinde kullanılan ölçü ve birimler başlığı altında derinlemesine işlenecektir.

Dönemin sınır geçişinin *Katırcılık* olarak ele alınmasının nedeni bu dönemde getirilen ve götürülen malların daha önceki dönem olan sırtçılık dönemindeki yükün yeni dönemde nitelik ve özellikle nicelik olarak değişmesi, hayvan sırtında taşınması ve taşımayı yapan hayvanın genellikle katır olmasından dolayıdır. Sınırı katır veya yük hayvanı ile geçen bireylerin genel olarak bu geçişleri için kullandığı hayvan türü katırdı. Bölgede genel olan kaniya göre ise katırın daha uzun süre yük altında dayanabildiği ve katırın, at ve eşekten daha fazla yük taşıyabildiği inancı sonucu bu faaliyette taşıyıcı olarak kullanılırdı. Bu dönemde genel olarak malın niteliği ve niceli-

ğinde dönüşüm yaşanmasıyla beraber yüklerin götürülmesi ve getirilmesinde hayvan gücünden yararlanılmıştır. Bundan dolayı bu dönemde sırtçılık dönemi sınırı geçme faaliyetinin bireysel veya 5-6 kişilik grupları yerini 30-40 hatta daha fazla katırın peş peşe verilmesiyle oluşan kervanlara bırakmıştır. Xwinkarî, Min ve Weqî gibi insanın taşıyabileceği boyutta olan birimler de dönüşüme uğrayarak yerini daha büyük boyutlarda olan 18 litrelik teneke ve bidonlar ile çuvallara bırakmıştır. Tüm bu dönüşümlere ek olarak malın niteliğinde ve malın tedarik etme süreçlerinde yaşanan dönüşüm, sınırı geçme faaliyetinin amaç, yöntem ve sistematığı ile aktörlerinin de dönüşüme uğradığını göstermektedir. Sırtçılık dönemi sınırı geçme faaliyetine konu olan ürünler oran olarak birinci sırada ormanlarda toplayıcılık sonucu elde edilen ürünler yer almaktaydı. Bu ürünler katırcılık biçimi sınırı geçme faaliyetinde oran olarak birinci sıradan en az götürülen mallar statüsüne düşmüştür. Tüm bu dönüşüm ve değişimler ile sınırı geçme faaliyeti sabit fakat amaç, yöntem, aktörler ve mekânlar ile mallar üzerinden büyük bir dönüşüm yaşanmasına ve yeni bir ilişkiler biçiminin doğmasına neden olmuştur. Katırcılık dönemi sınırı geçme faaliyetinin, sırtçılık dönemi sınırı geçme faaliyetinden amaç boyutuyla yaşadığı farklılık ticari kaygı üzerinden olmuştur. Özellikle kendi hesabına yapılan sırtçılık dönemi sınırı geçme faaliyeti amaç olarak evin ihtiyaçları gidermeye yönelik olan boyutu başkasının hesabına yapılan sınırı geçme faaliyetiyle değişime uğramıştı. Fakat bu dönüşüm aktörlerin ve mekânın değişmesine neden olmamıştı. Nitekim katırcılık dönemi sınırı geçme faaliyeti ile sırtçılık dönemi başkasının hesabına sınırı geçme faaliyetinin farklılık gösteren boyutu yine mekân ve aktör üzerinden yaşanmıştır. Sırtçılık dönemi başkasının hesabına sınırı geçme faaliyeti, yine sırtçılık dönemi kendi hesabına sınırı geçme faaliyeti ile katırcılık dönemi sınırı geçme biçimleri arasında yaşanan bir geçiş dönemidir. Bu geçiş dönemi hem kendi hesabına sınırı geçme faaliyetinin hem de katırcılık dönemi sınırı geçme faaliyetinin özelliklerini barındıran yeni sistem ile klasik sistemin özelliklerini beraber barındıran bir geçiş dönemi olması itibarıyla uzun vadede sürmeyen bir faaliyetti. Katırcılık faaliyeti sırtçılık faaliyetinden konu olan mallar bakımından farklılık gösterip, dönüşümün büyük çoğunluğu bu ticarete konu olan getirilen ve götürülen mallar üzerinde yaşanmıştır.

2.3.1- Katırcılık Döneminde Getirilen ve Götürülen Mallar

Katırcılık dönemi sınırı geçme faaliyeti amaç ve biçim olarak sırtçılık dönemi sınırı geçme faaliyetinden hem malların niteliği ve niceliği hem de malların elde edilmesi ve elden çıkarılması konularında farklılık göstermekle beraber bu faaliyetin aktörler düzeyinde de değişim gösterdiği açıktır. Özellikle mallar ve aktörler boyutuyla dönüşümün yaşanması sınırı geçme faaliyetinin daha aktif ve daha sistematik bir şekilde bürünmesine neden olmuştur. Böylelikle ticaretin ağlar içine girmesine ve bağlantıların genişlemesine neden olmuştur. Sınır kontrollerinin artması ile geçiş sekteye uğrayıp yerelde birlikler sağlanmasını zorunlu kılan sınırı geçme faaliyetinin tüm evrelerinde baskın bir tip olan Delal'lerin işsiz veya ücretli işçi olan sınır sırt hamalı veya katırcısına dönüşmesine neden olmuştur. Sınırın sosyal tipleri olarak özellikle Suriye ve Irak sınırlarının korunan ve teller çekilen mayınlı arazilerinde öncü olan Rêzan'ların bu dönemde Delal gibi işsiz olup sınırın sırtçısı veya katırcısı haline dönüşmesine, sınırda artan kontroller ve ağ kurulmasının zorunlu hale gelmesiyle dönüşümüne neden olmuştur. Özgen'e(2004) göre sınırın kalınlaşması ile ısmarlama mal dönemine geçişle beraber dönüşüm sonucu "Rezan ve Köylünün işçileşip (hamallık) ve bavul ticareti yaygınlaşıyor"(2004: 84). Tüm bu dönüşümler çerçevesinde getirilen ve götürülen malların değişimi kaçınılmaz olmuştur. Bu dönüşümler hem kendi hesabına yapılan sınırı geçme faaliyetinde hem de başkasının hesabına yapılan sınırı geçme faaliyetinin sırtçılık biçimlerinde götürülen ve getirilen malların nitelik bakımından tamamen farklılaştığı görülür. Sırtçılık biçimi sınırı geçme faaliyetinin tüm biçimlerinde özellikle götürülen mallar doğadan toplayıcılık sonucu elde edilen ürünler, hayvan ve süt ürünleri ile basit tarım ürünleri olmaktadır. Fakat katırcılık dönemi sınırı geçme faaliyetinde yaşanan dönüşümler ile götürülen ve getirilen mallar tamamen değişmekte olup ilerleyen süreçlerde ısmarlama mal dönemine geçişle beraber boş gidişler ve dolu dönüşler yaşanmıştır. Böylelikle getirilen ve götürülen malların hem kullanılan ölçü ve birimleri hem de malların niteliği ve cinsinde dönüşüm yaşanmıştır.

"Sırtta giderken sınırdan faydalanma umumi bir şekildeydi. Herkes gidebilirdi. Malların katırlarla getirilmeye başlamasıyla umumi geçişler bitti. Çünkü katırlarla gelen ve giden mallar bizim elde edebileceğimiz mallar değildi. Önceden keçi kılı bile götürseydin kendi ihtiyacını giderip gelebilirdin. Ama katırlar için içine girince sırtta götürmek isteseydin de götüremezdin. Götürseydin de kimse seni Xwinkarîn ile uğraşmazdı.

Çünkü katır sürülerinin kumaş yükü varken adam gelip senin 15 kiloluk malına bakmazdı. ”(Görüşmeci, Eski Sırtçı, Katırcı, Uludere).

“Katırlar ile götürdüğümüz mallar Siirt’ten geliyordu. Dallas kumaşı en çok götürdüğüm yükü. Hükümetin(Askeri) çok baskı yaptığı dönemlerde (1980’lerden sonra darbe ile oluşan baskı dönemleri) artık gidemez olduk. Sınırı geçme artık çok zor olduğundan madem gideceğiz buna değecek mallar götürelim mantığımız vardı. Yani sınırı geçmek için eskisi gibi Meşe mazısı ya da kurutulmuş meyve gibi basit ve ucuz mal götürmezdik. Sınırı geçmeye değecek kumaş veya çerez götürmeliydin. Artık tam olarak neyi ne zaman götürdüğümüzü hatırlamıyorum ama findığın içinde olduğu çerez yükünü 2. Çocuğumun doğduğu sene götürdüm. 2. Çocuğum 1983 doğumlu. Hatırlamamın sebebi de hayatım da ilk kez findığı o zaman yemiştin”(Görüşmeci, Katırcı, Ortasu).

Katırcılık döneminde geçişin zor bir hal alması ve özellikle bölgede sancılı süreçlerinin daha da görünür hale gelmeye başladığı dönemde(1980 darbesinin yarattığı askeri baskı) bölgede hükümet(Askeri) olarak toplumun tüm katmanları ile faaliyetlerinde etki etmeye ve sözgelimi sınırı geçme faaliyetinde süreçleri dönüştürmeye neden olmuştur. Artan baskı ve şiddet durumları sınırı geçme faaliyetinin umumi olma durumunu sonlandırdığı ve belli kesimler olan ağa, şeyh veya bölgenin güçlü imamı, muhtar ve belediye başkanı gibi kişi ve kurumların eline geçen bir fırsat durumu yaratmıştır. Sınırı geçmenin bir bedeli olarak alınan ücret, sınırı geçiş için alınan tehlikeye eşdeğer nitelikte olmasını zorunlu kılmıştır. Tabii ölüm veya hapse eşdeğer olabilecek miktar var mıdır sorusuna dönemin zor şartlarında hiçbir ekonomik faaliyet olmayan kırsal ve dağlık bölgenin ailesinin geçimini sağlamak zorunda olan, böylece sınırı geçme mecburiyetinde kalan işçi için bu soru bir anlamda mantıksızdır. Hem tüccar boyutu hem de işçi olarak katırın arkasında gidenler olarak karşılığını alabilecek mal, sınırı geçmeye değerdi. Tüccarın özellikle Türkiye’nin batısından şehirlerarası otobüs terminalleri(Otogar) üzerinden bölgeye yayılan kumaşları Zaho ve Duhok için değerli ve talep yoğunluğu fazla olan, tüccar için ise kâr oranı yüksek olan mallardı.

Katırcılık dönemi sınırı geçme faaliyetinde götürülen mallarda sırtçılık dönemi sınırı geçme faaliyetinin getirilen malları ile benzerlik taşıdığı, işlenmiş ürünler ile hafif sınıai üretim mallarının varlığı Siirt Battaniyesi örneğinde görülmektedir. Özellikle katırcılık biçimi sınırı geçme faaliyetinin sermaye ve aktörler boyutu olarak büyümesi ve yeni ilişki biçimleri ortaya çıkarmasıyla götürülen ve getirilen malların

ters yönlü bir biçim aldığı, ayrıca götürülen mallar işlenmiş ürünler olarak ön plana çıkmıştır. 1980'ler Türkiye'sinde üretilen sanayi ürünlerinin bu ticaretteki varlığı ve sınırı geçme ticari faaliyetine-kaçakçılığına konu oldukları, Siirt battaniyesi ile Dallas tipi kumaş örneklerinde kendini göstermektedir. Cumhuriyet dönemi ile Siirt'in gelişmesi ve dışa açılmasının dokumacılık faaliyetleri ile sağlandığını, dokumacılık faaliyetlerinin kendine has özellikleri bulunan Siirt battaniyesi gibi el sanatları ile dokumacılığın ortak ürünü olan ürünlerin ortaya çıktığını belirten Demir'e göre "Günümüzde Siirt yöresine özgü el sanatları içinde en fazla ilgi gören battaniyeciliktir. Keçi kılı ya da tiftikten yapılan battaniyeler, yurdun birçok bölgesinde bilinen, tanınan ve talep edilen Siirt'e özgü bir el sanatıdır"(2016: 65). Siirt yöresine özgü battaniyelerin kullanımı hem bölgede sert geçen soğuk kış gecelerinin ısıtıcısı hem de seccade görevi görmesinden dolayı talep edilen ve Zaho, Duhok ile Bağdat gibi merkezlerden sipariş edilmesine neden olup ayrıca ticarete dönem bazında oran olarak en yoğun ürünlerden biri olmasını sağlamıştır. Siirt battaniyesinin üretiminin yüksek boyutlarda olması, pazarda talep oranlarının yüksekliğine bağlıdır. Üretimin yüksek oranlarda olması ile Zaho ve Duhok ile Bağdat gibi merkezlere ulaşması sonucu sınırı geçme faaliyetine konu olması ve ticarete Dallas kumaşı ile götürülen mallarda oran olarak yüksek bir seviyede olmasını sağlamıştır. "Siirt'te 1965'te 200 tezgâh vardı ve 120 ton tiftik işlenerek 35.000 battaniye dokunmuştu. İhtiyaç ve talep geldiği takdirde bu rakamlarını iki katına çıkarabilecek potansiyel mevcuttu"(Demir, 2016: 66). 1965'lerde 35.000 battaniyenin dokunması elbette iç piyasada tüketilemeyecek kadar yüksek bir orandı. Şırnak ile çevresinden Zaho ve Duhok merkezlerine doğru sınırı geçme faaliyeti sonucu götürülen mallarda oran olarak yüksek miktarlarda bulunması aşağıda görüşmecilerin ifadelerinden de anlaşılabilir boyuttadır.

"Biz 3-4 adam R. Ağa için 15-20 katırı Siirt'e götürdük. Yanlış hatırlamıyorsam hükümet darbesinden(1980) ya önce ya da sonraydı tam hatırlamıyorum ama o dönemlerdeydi. Buradan Eruh'a gaz götürdük. Eruh'tan Siirt'e boş gittik. Siirt'ten battaniye alıp Zaho'ya doğru yola koyulduk. Battaniyeler çok isteniyordu. Bizim Başur(Güney)'liler şimdi de olduğu gibi süslü püslü şeyleri çok sever. Battaniyeler de çok süslüydü, Üstünde şekiller vardı. Zaho'ya vardığımızda Delal'imizin bizi karşılaması ile battaniyelere alıcı bulması aynı vakitlerde oldu. O kadar çok isteniyordu ki biz taşımaya yetişemiyorduk "(Görüşmeci, Eski Sırtçı, Katırcı, Balveren).

"Fakirlik ve az ile geçinme hep vardı. Biz asla bolluk içinde bir gün bile geçirmedik. Hayvan sürülerine sahiptik, koçerdik ama vallahi de doya

doya peynir yediğimi hatırlamıyorum. Çünkü hep bir telaş vardı, hep bir kıtlık vardı. O kadar çalışmamıza rağmen rahatça bir tavaya istediğimiz kadar peyniri koyup eritemiyorduk. Çünkü sürü sadece bizim değildi. Sürünün içinde ağanın da imamın da ileri gelenlerin de hayvanları vardı ve onları besliyorduk, karşılığında ise bize 1-2 Elb buğday verirdi. Bazen bir dönem boyunca bir tüccarın keçilerine bakardım o sadece bana 4-5 metre basma verirdi ve biz büyüklere atlet, pijama küçüklere de elbise yapılırdı onlardan. 20 keçiye nisandan ekime kadar bakardım karşılığında 4-5 metrelik basma ya da kumaş alırdım. Basma veya kumaşı da herkes vermezdi. Kaçakçılık işleriyle uğraşan tüccar Siirt'ten veya Zaho'dan getirdiği ve elinde kalanı ya da farenin yediği, satılamayacak olanını verirdi. Ve bu bize büyük bir minnet ve lütuf gibi gelirdi” (Görüşmeci, Spertî Aşireti, Koçer, Silopi).

Siirt battaniyesine olan yoğun talep hem Siirt ve çevresi ile hem Zaho ve Duhok gibi merkezlerde yoğun olarak görülmesi katırcılık dönemi sınırı geçme faaliyetinde götürülen mallarda oran olarak ilk sıralarda yer almasını ve ticaretin dokumacılık ürünleri etrafında şekillenmiştir. Yukarıda görüşmecinin de ifade ettiği gibi kumaş ve battaniyeye olan bağımlılık bölge halklarının geçiminde ve ekonomik faaliyetleri ile ağa, imam ve tüccara karşı yeni bir bağımlılık ve patronaj ilişkisi doğurmuştur. 4-5 metrelik basma kumaş için 6-7 ay yaylalarda tüccarın 20 keçisine bakma, süt, peynir, tereyağı ve kıl ihtiyacını giderme durumu ve zorunluluğu bulunmaktaydı. Buna ek olarak alınan 4-5 metrelik basma tipi kumaşın yarattığı minnet duygusu ve şükür anlamına gelebilecek bir lütuf gibi gördürülmesi de feodal düzen ile kapitalist ilişkilerin bölge halkı üzerinde yakın tarihe kadar da acı bir biçimde sürdüğü görülmektedir. I. Bölümde açıklanan *Hemet û Bereket* sömürüsü Basma kumaş üzerinden devam etmiştir. Özellikle zanaat ve zanaatkârlığın yok edilmesi ile kendi kendine yeterliliğin son bulduğu bölgede daha önce kendi keçi kıllarından üretilen giysilerle ihtiyacın ortadan kaldırılması durumu, yeni biçimiyle keçi kıllarının ham madde olarak satılıp karşılığında 4-5 metrelik basma tipi kumaşa bağımlılığı doğurmuştur. Bu bağımlılık zanaatkârın yok edilmesiyle son bulan zanaat sonucu ortaya çıkmıştır. Gayrimüslim tebaanın zorla göç ettirilmesi ve yok edilmesinden önce bölgede gelişmiş zanaatkârlık faaliyetlerine devam etmekteydiler ve bu zanaatkârlıkları ellerinde bulundurup, bölgenin giyim konusunda kendi kendine yeterliliğini sağlamışlardı. Eruh ve Şırnak çevresine gayrimüslimler tarafından pamuk, yün ve tiftik gibi farklı maddelerden imal ettikleri, kendine has özellikleri ve kullanım alanları olan ürünlerin dokunduğunu belirten Demir'e(2016: 65) göre “Osmanlı döneminde özellikle Eruh

ve Şırnak çevresinde yaşayan gayrimüslimler çok daha farklı ve çeşitli dokumacılık ürünleri ile ilgilenirdi. Bu ürünler arasında şallar, seccadeler, oda döşemeleri ve pantolonluk kumaşlar yer alırdı”. Fakat bu durumun ortadan kaldırılmasıyla bağımlılık oluşup yeni ilişki ve zorunluluklar olan 5 metrelik basma kumaş için 20 keçinin 7 ayda beslenmesi sömürsünü ortaya çıkarmıştır.

“Battaniye, çerez ve kumaşı götürmekten başka bir şeyi götürmeye yeti-şemiyorduk. Ama bazen Delal’imizin veya karşı taraftaki tüccarın iste-ğine bağlı olarak bittim kahvesi veya tütün götürebilirdik. Ama nadiren bu siparişler götürülürdü. Zaten götürülseydi de battaniye, çerez veya kumaş yüklerinin yanında 1-2 katıra da bunları yükleyip giderdik. Zaten tütün her zaman hazır olmadığı için tütün sezonunda biraz yük çıkardı bunun dışında o dönemlerde götürülenler hep çerez, kumaş veya battaniyeydi. Zaten bunlar olmadığı ise boş gidiyorduk”(Görüşmeci, Katırcı, Balveren).

Götürülen mallar hem iç piyasada hem de Zaho, Duhok ve diğer merkezlerde yüksek bir talep oranı sonucu yüksek kârlarla satılmasına ve ticaretin yük taşıyıcısı olan katır sürülerinin genişlemesine böylelikle ticaretin boyutunun artmasına neden olmuştur. Çerez, kumaş ve battaniye ürünlerine ek olarak götürülen ürünler tütün önemli bir yer tutmaktaydı. Bunlara ek olarak pekmez ile palamut ticaretinin katırcılık döneminde de devam ettiği, bittim kahvesine olan talebin ise özel siparişler ile sağlandığı yapılan görüşmeler sonucu elde edilmiştir. Tütünün belli bir dönemde yapılan hasadı sonrası götürülen ürünler arasında olduğu ve mevsimlik bir yük niteliğinde olup, battaniye, kumaş ve çerez yükünün varlığı durumunda götürülmeyen ürünler arasındadır. Boşa geçişler yaşanmaması adına götürülen ve mevsimlik geçiş malları olan tütün ve bittim kahvesi zamanla götürülmemeye ve boş geçişler sağlama-ya neden olup, ısmarlama alışlar için boş gidilme dönemine doğru geçiş yaşanmıştır. Böylece katırcılık dönemi sınırı geçme faaliyetinde boş gidişler ile dolu gelişlerin olduğu, ısmarlama mal döneminin yaşandığı bir biçim almıştır. Sınırın kalınlaştığı, kaçağın ulusallaşıp malların pasajlara kadar inebildiği süreci 1975-1984 arası dönem olarak belirten Özgen’(2004:84)e göre “Tamamen ısmarlama mal dönemi, ısmarlama alış için boş gidilebiliyor”. Boş gidişler ile getirilen malların yapılan ticarette tüm masrafları karşıladığı ve getirilen malların iç piyasada yüksek kâr oranlarına sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Getirilen mallar ise katırcılık dönemi sınırı geçme faaliyetinde hem battaniye, kumaş ve çerezle sağlanan dolu geçişler ile hem de ısmarlama mal dönemiyle yaşa-

nan boş geçişler dönemlerinde elektronik eşyalar ile lüks tüketim mallarından oluşmaktadır. Özellikle otogarlar ile sağlanan Batı illerine açılma ile malların pasajlara kadar inebilmesi ve pasajlarda kaçak mallar için faturaların kesilebilmesi ile kaçak malların ulusallaşması dönemi başlamıştır. Bunun sonucunda getirilen malların kullanım değeri yüksek ve lüks tüketim mallarından oluşması boş gidişlerin yarattığı zararı yüksek kâr oranı ile karşılanmasına böylelikle sınırı geçme faaliyetinin aksamasına neden olmuştur. Katırcılık dönemi sınırı geçme faaliyetinde getirilen mallar elektronik ve elektrikli ürünler başta olmak üzere gaz, lamba, saat ve tespih, dikilmiş kumaş elbiseler ve bölgenin erkek giyiminde önemli bir yere sahip olan Şal u Şapik ve kadınlar için yazma, fistan ve süs eşyaları ile takı ve makyaj malzemeleri gibi malların getirilen ürünler getirilen mallar arasındadır. Getirilen malların kentlerde pasajlar ve kurulan kaçak mal pazarları ile yoğun ilgi görüldüğü, otogarlar ile batı illerinden gelen ve batı illerine giden yolcular için değerli hediyelik eşya ürünlerinin elden çıkarıldığı mekânlar olmuştur.

“Katırları Zaho veya Duhok’ta değil sınıra yakın yerlerde oradaki tüccarın belirlediği mekânda yüklüyorduk. Çünkü eskisi gibi sırta gitmiyorduk ve genelde boş olan katır ile at sürüleriyle gidiyorduk. Oradaki tüccar malları araba ile getiriyordu anlaşma yerine. Gaz, bez, Şal u Şapik, pil, radyo, saat vb. şeyler getiriyorduk. Yükümüzü bazen burada bazen de Cizre’ye götürüp boşaltıyorduk. Eğer Battaniye siparişi olsaydı Siirt veya Eruh’a gidiyorduk”(Görüşmeci, Katırcı, Emekli Korucu, Şenoba).
 “Gaz en çok getirdiğimiz yükü. Yazma ve fistan da getiriliyordu. Eskisi gibi kumaş topları pek gelmiyordu onun yerine hazır dikilmiş elbiseler getiriyorduk. Bazen yükümüz gaz bazen saat ve hediyelik eşya bazen çay bazen şekerdi. Yani nasibimizde ne olsaydı onu getiriyorduk. En son gittiğim dönemde lastik ayakkabı getirdim. Getirdiğimiz yükü tüccar bize her bir katırı bir köye götürüp satıp gelin dedi. Ama köylerde sattığımız malın ortağıydık. Yani mal Zaho’dan buraya kadar tüccarın malıydı, burada ona teslim ettiğimizde bize diyordu bana bu kadara mal oldu ve git köylerde sat bundan sonra satılan ürün için sen de ortaksın diyordu. Ama her seferinde böyle yapmıyordu. Sadece belli yüklerde yani Şırnak ve köylerinde satılabilecek mallarda bizi ortak ediyordu”(Görüşmeci, Katırcı, Balveren).

Yukarıda görüşmecilerin de ifade ettiği gibi katırcılık dönemi sınırı geçme faaliyetinde getirilen malların elektronik eşyalar ile kullanım değeri yüksek ürünler olup, ısmarlama malların siparişe göre pazarlara dağıtıldığı görülmektedir. Nadiren de olsa malı getiren katırcının, tüccar tarafından iç pazarda mala ortak edildiği ve

böylelikle satışı iyi olmayan veya hemen tüketilemeyecek olan malların basit bir ortaklık payı üzerinden katırcılar tarafından köy köy dolaştırılıp erken satılmasını sağlamıştır. Getirilen ürünlerin başında elektronik eşyalar ile takı ve süs eşyalarının olması Özgen(2004:84)'in de ifade ettiği gibi “Getirilen malların kullanım değeri düşük, satış değeri yerelde düşük, ulusalda yüksek” olan mallar ile “makyaj malzemeleri ile parfüm gibi lüks tüketim malları” gruplarından oluşmaktadır. Katırcılık dönemi sınırı geçme faaliyetinde hem malın niteliği hem de getirilen ve götürülen malların taşıyıcısının değişmesi ile faaliyet dönüşmüştür. Büyük oranlara denk gelen katır ve at sürülerinin getirdiği mallar kaçak pazarları ile kaçak pasajları ve otogarlar ile ulusallaştığı bir dönem olmuştur.

Katırcılık dönemi sınırı geçme faaliyetinde getirilen ürünler, sırtçılık dönemi ile benzer olup, getirilen ürünlerin, götürülen ürünlerden çeşitlilik olarak fazla olmaktadır. Sırtçılık dönemi kendi hesabına yapılan sınırı geçme faaliyetinde götürülen mallar, doğadan ve tarımsal faaliyetler sonucu elde edilen ürünler ile hayvansal ürünlerden oluşmaktaydı. Başkasının hesabına yapılan sınırın sırt geçişi ile katırcılık biçimi geçişinde ise götürülen mallar değişmiştir. İlerleyen dönemleri ile sınır geçişlerinde artık götürülen malların olmayıp boşa gidişler yapıp gelindiği ve getirilen ürünler için ısmarlama bir şekil aldığı katırcılık biçimi sınırı geçme faaliyeti 1980-1990'lar arası dönemde elektronik ürünler ile lüks tüketim mallarının getirildiği anlaşılmaktadır. 1990'lar ile beraber getirilen mallarda bir dönüşüm yaşanıp çay, şeker ve İran Pirinci getirilmiştir. Özellikle Şırnak ve çevresi ile Zaho ve Duhok merkezleri arasında yapılan sınırı geçme faaliyetinin katırcılık biçiminde şeker, çay ve İran Pirincinin görüşmelerden elde edilen bilgiler doğrultusunda bu faaliyetlere konu olan mallar olarak ilk sıralarda bulunduğu elde edilmiştir. Fakat 90'lar sonrası dönemlerde sınırı geçme faaliyetinin engellenmesi ve bir bakıma devlet politikaları ile kontrol altına alınmak istenmesiyle sekteye uğrayıp belli miktarlarda geçiş sağlanmıştır.

2.3.2- Katırcılık Döneminde Kullanılan Ölçü ve Birimler

Sırtçılık dönemi sınırı geçme faaliyetinin dönüşüm süreçleri sonucu Katırcılık biçimi sınırı geçme faaliyeti olarak devam etmesiyle dönüşümün temel dinamiklerinden olan yükün miktarı ve boyutu için kullanılan ölçü ve birimlerde de dönüşüm yaşanmasına neden olmuştur. Özellikle evin ihtiyacını giderme amacıyla yapılan ve Xwinkarî ile Min gibi insanın taşıyabileceği şekilde oluşan ölçü ve birimler de ama-

cın ticari kaygıya doğru yönelmesiyle bu tip ölçü ve birimler dönüşüp büyük miktarlara denk gelen bir boyut almıştır. Dönüşüm yaşanmasında götürülen ve getirilen malın niteliği ve niceliğinin değişmesi de dinamikler arasında yer almıştır. Yüke göre taşıyıcı durumu olmasından dolayı yükün taşınması yükün boyutuna göre oluşmaktaydı. Miktar ve boyut yönünden artan yük, yükün yük hayvanları tarafından götürülmesini zorunlu kılmıştır. Malın taşınması yük hayvanları olan katır, at ve eşek tarafından yapılmakta olup bu faaliyette en çok kullanılan hayvan olarak katır ile sınır geçişi yaşanmıştır. Sırtçılık dönemi sınırı geçme faaliyetinde yükün ismi *Piştî* iken dönüşüm sonucu katırcılık dönemi sınırı geçme faaliyeti ile yükün isminde de dönüşüm yaşanıp *Bar*'a dönüştüğü belirtilmişti. *Bar*, genel olarak hayvan sırtında taşınan yükten oluşmasından dolayı ağırlığı ve boyutu da hayvan taşımacılığına göre şekillenip kullanılan ölçü ve birimler itibariyle dönemine göre özellikler taşımaktadır. *Bar* adı verilen yükün kullanımı ticari amaçla yapılan sınır geçiş faaliyetinin katırcılık döneminde belirginleşmeye başlayıp, sırtçılık dönemi evin ihtiyaçlarını giderme amacının ticari amaçla yapılan geçişe dönüşmesi ve amacın büyümesinin yüke yansımalarıdır. *Bar* olarak adlandırılan yük, genel olarak torba, teneke, çuval, top(Kumaş), koli gibi belirli ölçü birimlerinden oluşur. Bu ölçü birimleri taşınan mala göre değişiklik göstermektedir. Örneğin taşınan malın battaniye olması durumunda yük olarak *Bar*, fakat kullanılan birim olarak Kürtçede *Têri* olarak ifade edilen birim ile taşınırdı. *Têri*, ise Türkçede kullanımı itibariyle *Sırğa* adı verilen ve “At ve merkebin sırtına atılan, iki yanındaki geniş ceplere eşya konulan örtüdür”(ekitap.kulturturizm.gov.tr). *Sırğa* veya *Têri*, her iki yanında Kürtçede *Cem* adı verilen ceplere yükün doldurulması ve taşınması esnasında hem koruma (yağmur, su vb.) hem de taşınma işlevleri gören ve katırcılık dönemi sınırı geçme faaliyetinde oran olarak kullanımı en yüksek olan birimdir. Bu birim ile taşınan mallar ise düzen ve koruma gerekliliği olan ürünler olup, tüm malların taşınmasında kullanılabilen bir araçtır.

“Yükü katırla götürdüğümüzde bazen elb[iki tane 18 litelik tenekeye elb, 1 tenekeye nîv(Yarım) elb denir] bazen *Têri*(*Sırğa*) bazen top(Kumaş ölçüsü) halinde götürüyorduk. Mal ne olsa ona göre götürülürdü. Eğer yük küçük şeyler mesela palamut olsaydı *Têri* ile taşırdık. Eğer yağ olsaydı teneke ile taşırdık. Yani yüke göre değişirdi ve bazen de torba veya çuval da olurdu. Yün ve kıl gibi şeyler olsaydı torba veya çuval ile götürürdük. Yani sabit bir şey yoktu. *Piştî* gibi değildi. Orada *Xwinkarî* ve *Min* tek vardı. Ama *Bar* her şeyden oluşuyordu. Şeker torba

ile tahin teneke ile kumaş top ile taşınırdı. Şimdi bile her şeyin bir ölçüsü var. Mesela şimdi yumurtayı dükkândan getiriyorlar koli ile taşıyorlar, bazı şeyleri de poşetle getiriyorlar. O zaman da öyleydi her şeyin içine konulduğu bir malzemesi vardı”(Görüşmeci, Sırtçı, Balveren).

Yukarıda görüşmecinin ifade ettiği gibi getirilen ve götürülen malların, malın cinsine göre taşındığı ve ölçü ile birim olarak çuval, teneke veya top hesabının yapıldığı anlaşılmaktadır. Malın niteliği ve cinsi malın faaliyette kullanılan ölçüleri belirlemesi itibariyle sıvı veya katı farklılığı da göz önünde bulundurulup, değerlendirilmiştir. Katırcılık dönemi sınırı geçme faaliyetinde ölçü ve birimler sabit bir durumda olduğu ve boyut olarak 15 kilodan oluşan ve insanın taşıyabileceği *Piştî*’den 18 kilodan oluşan birçok torba, top veya tenekenin birleşimiyle oluşan *Bar*’a doğru bir dönüşüm yaşanmıştır. Katırcılık dönemi sınırı geçme faaliyetine dönüşen, sistematik ve örgütlü bir faaliyet olmayan sırtçılık dönemi sınırı geçme faaliyetinin belirli ve sabit ölçü ve birimlerin kullanılmaması, katırcılık dönemi ile karşılaştırıldığında bu ticaretin bölgesel olarak sürdüğü ve küçük boyutta olup, evin ihtiyaçlarının gidermeye yönelik olan amacına uygun olduğu anlaşılmaktadır. Yükün boyutunun büyümesi kullanılan ölçü ve birimin de büyümesini zorunlu kılmıştır. Kullanılan bu birimler belli ve her bölgede aynı karşılıklara denk gelebilecek sistematik bir boyut almasından dolayı sırtçılık dönemi sınırı geçme faaliyetinin aksine katırcılık dönemi sınırı geçme faaliyetinde ölçü ve birimlerde oluşan tutarsızlık bu dönemde görülmemiştir. Hem götürülen hem de getirilen merkezlerde ölçü ve birimler sabit olmaktadır. Bunun sebebi ise malların üretim süreçleri ve üretim biçimlerinin değişmesidir. Hazır olan ürünler ile fabrikasyon ürünlerinin bu dönem ticaretinde büyük oranda yer edinmesi ölçü ve birimler ile malın boyutunda bir sabitlik durumu oluşturmaktaydı. Genel olarak kullanılan ölçü birimi olan *Bar*, *Elb* denilen miktarlar ile oluşturulurdu. *Elb*, 2 adet 18 litrelik tenekeden oluşan her türlü birime denilir. Bu yönüyle *Elb* 36 litre veya kilodan oluşan bir birim olup getirilen ve götürülen mallarda ölçü olarak en yoğun kullanılan birimdir. *Elb*, hem sıvı hem de katı malların tartımında veya ölçümünde kullanılmakta olup, 3 veya duruma göre 4 tane *Elb*’in bir araya gelmesiyle *Bar* denilen yükü oluşturmaktadır. *Bar* taşınan mallara göre değişiklikler göstermektedir. Sözelimi taşınan malın palamut veya fıstık olması durumunda katırlara yüklenen *Bar*’ 4 *Elb*’den oluşup, taşıyıcı olan hayvanın taşıyabileceği bir biçimde düzenlenmekteydi. 36 kilo veya litreden oluşan *Elb* yükünün taşınması ise *Têri* denilen Sırğa ile yapılırdı. *Têri*’nin oluşturduğu yük tam olarak *Bar*’ı oluşturup ücret ve

ödemeler ise *Têri* veya *Têri*'nin her iki bölümünden birine verilen ad olan *Cem* hesabı ile yapılır. *Cem* veya *Têri* Bar'ı oluşturup her türlü ölçü ve birim *Têri* ile taşınırdı. Ayrıca kumaş gibi mallar fabrika veya üretim biriminden çıkış haliyle taşınırdı. Yayıllardan toplanan yün ve kıl gibi mallar ise torba veya çuval ile taşınıp satış işlemleri sırasında kilo ile ölçülüp satış işlemi sona erdirilirdi. Katırcılık dönemi sınırı geçme faaliyeti genel olarak ticari malların çoğunluğunun paketlenmiş ve ambalajlı olmasından dolayı malların sadece taşınma durumunda rahatlık sağlayacak biçimde yük hayvanına yerleştirilmesi durumu mevcuttur.

Teneke, torba ve çuval gibi ölçü birimlerinin kullanılması sınırı geçme-kaçakçılık faaliyetinin dönemlere göre değişiminin ürünler ve mallar üzerinden dönüşüm yaşanmasına ek olarak ölçü ve birimler ile aktörler düzeyinde de dönüşümün yaşandığı görülmektedir. Sırtçılık dönemi sınırı geçme faaliyeti aktörler ve bu faaliyete konu olan mallar boyutu olarak küçük ve sistemli olmayan bir biçimdeydi. Bundan dolayı malın taşınmasında kullanılan ölçü ve birimler sadece malı taşıyan sırtçının rahat ve sorunsuz bir geçiş yapmasını sağlamak için düzenlenmekteydi. Ayrıca sırtçılık dönemi sınırı geçme faaliyetinde vergi, haraç ve rüşvet gibi durumların gelişmemiş olması veya ortaya çıkmamasından dolayı malların verilecek vergi oranına göre düzenleme zorunluluğu bulunmamaktaydı. Sırtçılık dönemi sınırı geçme faaliyetinin aksine katırcılık dönemi sınırı geçme faaliyetinde her sınırı geçişin bedeli olmasından dolayı götürülen ve getirilen malların rahat geçişi için verilen vergi, haraç veya rüşvete göre malların taşınmasında kullanılacak ölçü ve birimler de düzenlenmiştir. Götürülen ve getirilen malların taşınma ve ticaretin boyutunun büyüdüğü yönüyle dönüşüm yaşanmasına ek olarak malların geçişi için verilen vergi sistemine göre de ölçü ve birimler dönüşüme uğramıştır. Malların taşınması ve bu taşımada kullanılan ölçü ile birimlerin taşıyıcı ve kontrolü sağlayan mekanizmalar ile malın sahibi arasında geçiş rahatlığı sağlaması için verilen vergi, rüşvet veya haraç sistemlerine göre belirlenmiştir. Örneğin herhangi bir ölçü veya birim ile sınırlandırılmayan hayvan sürüleri de sayıya göre oransal bir vergi ve diğer uygulamalardan geçilmiştir. Fakat götürülen ve getirilen malların genel olarak sırtçılık dönemi sınırı geçme faaliyetinden farklılaşmasıyla ölçü ve birimlerin sabit ve genel-geçer bir biçim almasına neden olmuştur. Bu dönüşüm ile beraber hem vergilendirme-rüşvet-sınırın rahat geçişinin anahtarı hem de ölçü ve birimler sabitlenmekte böylelikle vergi-rüşvet işlemlerinin rahat ve hızlı bir şekilde sonuçlanmasını sağlamıştır.

“Elb, Têri, Torba, Teneke ne isteseydin vardı. Hepsi de getirilip götürülüyordu. *Bar* olduğu için rahattık çünkü eskisi gibi sırtımızda taşımıyorduk. Hayvanlara yüklüyorduk. O yüzden yüküm ağır olacak yolda yorulurum, hükümet önümüzü keser ve kaçamam gibi bir derdimiz kalmamıştı. Çünkü sırtta getirirken zaten yük yüzünden yoruluyorduk, bide pusu gibi şeyler olsaydı hiç kaçamazdık. Ama hayvan sırtında olunca öyle değil. Başın sıkışsa ve çok zora girsen hayvanının yönünü Irak’a doğru çevirirdin ve bağırıp bir iki tane vurdun mu doğruca geri kaçardı ve malın kurtulurdu. Ama sırtçılıkta öyle değildi. Hükümet pususunda ya malı atıp kendin kaçacaktın ya da malı atmayıp yakalanacaktın. O yüzden biz sırtçılıkta yükümüzü zorlanmayacağımız biçimde hazırlardık. Şimdi de öyle yapıyoruz çünkü hayvanımız bizim gelir kapımız. Yani ona bir şey olsa aç kalırız. O yüzden ona dikkat ediyoruz ama o insan gibi değil. Dili yok ki yüküm ağır desin. Bizde ona göre dikkat ediyoruz ama kendi sırtımıza aldığımız kadar değil”(Görüşmeci, Katırcı, Uludere).

“Yükü rahatımıza göre hazırlardık. Yani yolda rahat, sakin ve sorunsuz bir şekilde geçiş için hazırlardık. Eğer malımız düzenli ve sıkı olmasaydı yolda bozulurdu ve uğraşamazdık. Çünkü ne zaman baskın veya pusu yiyeceğin belli değildi. Malları elimizden geldikçe tenekelere veya çuvalalara koymaya çalışırdık. Çünkü bazen yakalanırdın ve malının miktarını bilseydi hemen sana derdi bana bu kadar ver geç. İşte sistem böyleydi. Yakalandığın an cömert olacaktın ki malının yarısı alınsa da hepsi alınmasın. Çünkü zararın neresinden dönsen kârdır”(Görüşmeci, Katırcı, Şırnak).

Yukarıda görüşmecilerin ifadelerinden de anlaşılacağı gibi getirilen ve götürülen malların taşınmasında insan yükünden taşıma hayvanı yüküne doğru bir dönüşüm yaşamasından dolayı kullanılan ölçü ve birimler de dönüşüme uğrayıp hayvanların yüküne göre düzenlenmiştir. Ayrıca rahat ve sorunsuz bir geçiş için yükün sağlam, sıkı ve kaba olmamasına özen gösterilmiştir. Hem yolun uzunluğu hem de yolun dağlık ve engebeli alanlardan geçmesi yükü taşıyanın yorulmasına neden olmaktaydı. Bundan dolayı yükün ağırlığından çok yükün kaba olmamasına özen gösterilmiştir. Yükün gevşek ve kaba olması yükü taşıyanın rahat ve sorunsuz taşınmasına engel olduğu gibi herhangi bir pusu veya aksi bir durumunda yükün hayvanla beraber geri gönderilmesi durumunda hayvanın tek başınayken yükünün bozulması veya geçilen yerlerde bulunan ağaç gibi engellere takılmaması için kaba olmasına özen gösterilmiştir. Nitekim yükü taşıyan hayvanın görüşmecilerin ifade ettiği gibi *başka sefere de lazım olur* düşüncesiyle özen gösterildiği ve bakımının geçişte

bulunmayan hayvanların aksine daha fazla ve daha ayrıntılı olarak yapıldığı anlaşılmaktadır. Sınırı geçişte kullanılan hayvanların nal ve tırnak gibi bakımları ile beslenmesinde arpa ve yem gibi besleyici maddelerin daha özenli ve düzen içinde verildiği ifade edilmiştir. Görüşmecilerin ifade ettiği sınırın rahat geçişi için gerekli ve zorunlu olan rüşvet ve vergilerin sınırda, sınıra yakın yerlerde veya kontrol noktalarında verildiği ifade edilmiştir. Malın vergisinin ödenmesi işlemleri sırasında malın miktarının belli olması, vergi oranının kolaylıkla belirlenmesini ve bu işlemlerin hızlı gerçekleşmesini sağlamıştır.

Katırcılık dönemi sınırı geçme faaliyetinde kullanılan ölçü ve birimler yükün dönüşüme uğraması ve boyut olarak artmasıyla kullanılan ölçü ve birimlerin de boyut olarak artmasına neden olmuştur. Halen bölgede kırsal alanlarda aile içi tüketim için yapılan tarım faaliyetlerinde buğday, arpa ve diğer mahsuller verim ile yıllık toplam ürün olan rekolte hesaplaması Elb usulüne göre elde edilir. Özellikle Elb denilen ve 2*18 kilo veya litreden oluşan birim oran olarak en yoğun kullanılan birim olmuştur. Her 18 litrelik tenekeye Niv(Yarım) Elb denir. Elb ölçü birimi sınırı geçişte-kaçakçılıkta getirilen ve götürülen ürünler olan buğday, arpa, nohut, kurutulmuş meyveler, pekmez, bittim, yağ, mazot, gaz ve diğer tüm ürünlerin çoğunda kullanılan bir birim olmaktadır. Bundan dolayı sınırı geçişte alınan veya verilen rüşvet-vergi de Elb usulüne göre hesaplanmıştır.

“Silopi veya Cizre’ye gidip buğday alsaydın Elb hesabı yapılırdı. Uludere’nin köyelerine gidip kurutulmuş erik alsaydın yine Elb hesabı olurdu. Balveren’e gidip bittim alsaydın yine Elb hesabı olurdu. Yani her yerde Elb geçerliydi. Bu malları Zaho’ya götürdüğünde takas etmek isteseydin yine Elb ile ölçer verir ve karşılığını alırdım. Bizden geçişimiz için payını alanlar da Elb hesabına göre alırdı.”(Görüşmeci, Katırcı, Gülyazı).

Günümüzde halen kırsal alanlarda kullanılan ölçü birimi olan Elb, katırcılık dönemi sınırı geçme faaliyetinde de kullanılan belirgin ve Türkiye ile Irak arasında yapılan sınır geçişlerinde iki tarafta da geçerli olan bir birimdir. Hem sınırı geçme hem de gündelik hayatta ürünler ile mahsuller Elb sistemine tabi kılınarak 18 litrelik tenekelerin ölçümü geçerliliğini ve kullanımını sürdürmektedir. Yükün *Bar* olması dolayısıyla Elb’i oluşturan 18 litrelik tenekeler ile *Têri*’yı oluşturan *Cem*’lerin kullanımını hem yapılan sınırı geçme faaliyetinde malların miktarını hem de yapılan geçiş olan ticaret-kaçakçılık faaliyetinin sırtçılık biçimine göre yük ve ölçü birimleri bazında ele alındığında Katırcılık faaliyetinin geliştiği anlaşılmaktadır. Hem kullanılan ölçü ve birimler hem de taşıyıcının yük hayvanı olması sınır ticareti-sınırı geçme-

kaçakçılık faaliyetinin geniş ve çok aktörlü bir biçimde olmasını zorunlu kılmıştır. Bu zorunluluk ise daha önceki dönemlerde ticaretin sahibi ve kendi hesabına yapılan geçişte evinin ihtiyacını gideren sırtçı ve Rêzanların ücretli işçi konumuna düşüp örgütlülük ve sistematiklik ile çok aktörlüğün mağlubu olmuşlardır. Sadece *Xwin-karî*, *Min* ve *Weqî*'nin *Têri* ve *Elb*'e dönüşümü üzerinden incelendiğinde, sırtçılık faaliyetinin-tüm dönemleriyle beraber(Hem kendi hesabına hem de başkasının hesabına yapılan geçiş dönemleri) dönüşüme uğradığı, faaliyette kullanılan ölçü birimler bağlamında kendini göstermektedir. Buna ek olarak aktörler ile getirilen ve götürülen mallar, ilişki ve ağların da dönüşüme uğradığı ve geliştiği, ticaretin kendisinin gelişmesine karşın ticaretten faydalanan kesimin ise daraldığı sınırın ücretli işçileri gibi tiplerin ortaya çıkmasıyla görülmüştür. Böylelikle dönemsel olarak dönüşen sınırı geçme veya kaçakçılık faaliyetinin klasik olarak var olan sınırı geçme faaliyetleriyle tamamen farklılaştığı yaşanan dönüşümler ve sonuçlarıyla beraber ele alınacaktır.

2.4- SIRTÇILIKTAN KATIRCILIĞA GEÇİŞLE BERABER YAŞANAN DÖNÜŞÜMLER VE SONUÇLARI

Klasik biçim olan sırtçılık dönemi sınırı geçme faaliyetinde ve hatta hem kendi hesabına hem de başkasının hesabına yapılan sınırı geçme faaliyetlerinde aktif olan aktörler değişmekle beraber statülerde de değişim ve dönüşüm yaşanmıştır. Üretici ve taşıyıcı olan Karwanî yeni biçimiyle dönüşümün hamalı ve sınırın ücretli işçisi olmuştur. Karşı tarafta(Irak) bulunan alıcı ise dönüşümün ya tüccarı ya da Delal'i haline gelmiştir. Yeni aktörler olarak Türkiye ve Irak taraflarında hem askeri hem de diğer resmi ve gayri resmi kurumlar ile partiler eklenmiştir. Sınırın rahat geçişi için gerekli olan en önemli husus sınırın kontrolünü elinde bulunduran güç ve güçler ile ilişki ve ağ içinde bulunma zorunluluğu, sınırın herkesin geçemeyeceği bir hal almasını ve aktörlerin genişlemesine rağmen sınırdan faydalanma konusunda bir daralmanın yaşamasına neden olmuştur. Sırtçılık dönemi sınırı geçme faaliyetinin üreticisi, mal sahibi ile taşıyıcısının aynı olduğu, sınırın geçişinin ise tüm kesimlerce yapıldığı bir durumda olduğu belirtilmişti. Fakat katırcılık dönemi sınırı geçme faaliyetinde ise tüccara bağlı sınırın ücretli işçileri ile sınıra ait diğer sosyal tiplerin ortaya çıktığı böylelikle aktörlerde genişleme, sınırdan faydalanma noktasında ise daralma yaşanıp, yeni bir toplumsal bağımlılık ilişkisinin doğmasına neden olmuştur. Ağa, Şeyh veya

Devlete bağımlı olma, tüccara borçlanma, kırsal, dağlık ve engebeli alanlarda kısıtlı olan tarım alanlarının yeniden işletilmesine doğru geri bir dönüş yaşanmıştır.

“...Çocuklarım büyüdü, kömür ocakları açıldı ve orada çalıştılar artık benim de sınırı geçmeme gerek kalmadı. Onlar çalışıp bana bakma zamanı, benim de oturup dinlenme zamanım gelmişti. Zaten köyde de tüccarın bakkalı açılmıştı. Eksiklerimizi oradan gideriyorduk. Allah razı olsun borç her şeyi alabiliyorduk. Ama borca verilen malın ücretini de bir şekilde kapatmak lazımdı. O yüzden bir oğlum Köy Korucusu oldu, diğerleri kömürde çalıştı böylece hayatımızı devam ettirebildik” (Görüşmeci, Eski Sırtçı-Katırcı, Balveren).

“Aslında kaçağa artık gidemiyorduk, yani herkes eskisi gibi elini arkana bağlayıp gidemiyordun. Eskiden yükünü alır giderdin. Ama sonradan öyle olamıyordu. Hükümet(Asker) pusu atıyordu. Vergiler ve rüşvet işin içine girdi. Önceden de rüşvet vardı ama şimdiki gibi değildi. Eskiden bir komutan vardı Gülyazı tarafında. Ona Filîtê Quto¹² derdik. Önümüzü kesip kendi payını isterdi, vermeseydik malımızı alır bizi sabaha kadar nezarete tutardı. O yüzden onun ismini Filîtê Quto koymuştuk. Zaten Filîtê Quto da stranda karwanilerin yolunu kesiyordu. Bu komutan da öyleydi. Bizim yolumuzu keserdi rüşvet için” Filîtê Quto(Komutan) ve istekleri(Rüşvet ve vergi) kaçağa gitmemizi anlamı kalmadı. Çünkü kâr kalmıyordu. Tüccar gibi çok paran da yoktu çok rüşvet veresin. O yüzden biz de artık sınırı sadece hamal olarak geçiyorduk”(Görüşmeci, Eski Sırtçı-Katırcı, Uludere).

Görüşmecilerin ifade ettiği gibi Koruculuk sisteminin bölgede işlemesi için aile başına en az 1 zorunlu köy korucusunun gösterilmesi gerekmektedir. Aksi bir durumda ise köyün boşaltılması ile karşı karşıya kalınmaktaydı. Fakat koruculuğa rağmen yine de köyler boşaltılmış, yakılmış ve yıkılmıştır. Köy korucusu olma veya zorunlu köy korucusu edilme hiçbir yıkımı ve boşaltmayı engelleyemediği gibi aksine çatışmalı süreçlerin yaşanmasına neden olmuştur¹³. Sınırın var olması ile kaçakçılığın var olduğunu, kaçakçılığın dönemsel olarak değişime uğradığını, koruculuk gibi yapıların kaçakçılıkta dönüşüm yaşattığını belirten Özgen’(2012)e göre “90’ların ortalarından itibaren sınırın sıfır noktasındaki köylerin orada kalabilmek, insan olarak tutunabilmek hayatta kalabilmek için koruculuktan çok fazla çaresi kalma-

¹² Filîtê Quto, Kürt Degbejî geleneğinde önemli bir yere sahip olan bir Stranın ana karakteridir. Bu konuda bkz. Salih Kevirbirî, *Filîtê Quto yirmi olay yirmi kلام* Evrensel Basım Yayın, 2013

¹³ Koruculuk sistemi ile beraber çatışmalı süreçlerin devam ettiği, daha yoğun olarak yaşandığı bilgileri görüşmelerden elde edilmiştir. Koruculuk sistemi ile silahlanma oranı artıp, karşı olarak görülen aşiret veya topluluğa karşı güvensizlik yaratılmasına neden olduğu, böylelikle karşılıklı olarak silahlanmanın bir yarış haline getirildiği görüşmeciler tarafından ifade edilmiştir.

dı”(BirGün, Ropörtaj: 2012). Koruculuk hem kaçığa gidebilmek hem de sınıra yakın yerleşim birimlerinin boşaltılmasına engel olmak için başvurulmuş zorunlu bir yol olmuştur. Köy korucusu olma ile köylünün eline nakit geçme fırsatı doğmuş, böylelikle köy bakkallarının açılması ve borçla alışveriş yapabilme durumunun ortaya çıkmasına neden olup, sınırın tüccarının daha da güçlenmesine, böylelikle de kaçakçılık faaliyetinin daha çok yapılmasına neden olmuştur. Koruculuk, sadece aylık maaşla nakit sağlamamakta buna ek olarak koruculuk sonucu kaçığa gidebilme ve kaçığı devam ettirebilme durumu yaratmıştır. Ayrıca Özgen(2012)’in de ifade ettiği gibi devletin halka kaçığa izin vermesinin asıl nedeninin örgüte katılımı engellemek olduğu her süreçte farklı amaç ve aktörleriyle kaçakçılığın bir toplumsal müdahale aracı haline getirildiği görülmektedir. Daha önceki dönemlerde-başkasının hesabına yapılan sırtçılık- doğadan toplayıcılık sonucu elde edilen ürünler olan meşe mazısı, bittim ve bittim kahvesi gibi ürünler ile hayvancılık ve hayvan besleme durumlarına geri dönüş ve buna bağlı olarak ekonomik faaliyetleri sürdürme durumu ve zorunluluğu yaşanmış, böylelikle de sınır tüccarına evin ihtiyaçlarının giderilmesi konusunda borçlanma ilişkisi doğup, böylelikle yaşanan dönüşümde eskinin taşıyıcısı ve malın sahibi, yeninin sınırın ücretli işçisi borçlu ve bağımlı tarım ve hayvancılık ile doğadan elde edilen ürünlerle geçimini sağlamakta zorlanan ağanın borçlusuna haline gelmiştir. Böylelikle köylerde ve küçük birimlerde Çerçi-Etarok işportacılık faaliyetlerinin seyrekleşmesi ve köy bakkallarının kurulması süreci başlamıştır. Köy bakkalı ise tüm faaliyetleri elinde bulunduran sınır tüccarının sınırdan getirdiği ile çevre illerde kaçak mal satışı sonucu elde ettiği nakit ile toptancılardan aldığı toptan ürünlerin satıldığı ve borçluluk döneminin başlatıldığı mekânlar olmuştur. *Filîtê Quto* gibi sınırı geçme faaliyetinde denetleyici, düzenleyici, ortak ve sorumlu olan sosyal tipler kaçakçılığın dönüşmesine ve genelden özele doğru bir şekilde toplumda küçük bir azınlığın eline geçmesine neden olmuştur. Görüşmecinin *Filîtê Quto*’ya benzettiği Komutan, kuşkusuz sınırın geçişinin sağlandığı sınır kontrol biriminin sorumlusu ve komutanı, ayrıca sınır geçişinin ortağı konumunda olup bir bakıma kaçığın denetim altına alınmasında görev alan tiptir. Hem devlet bağlamında hem de sınır kaçakçılığı bağlamında kaçakçılığın içinde bulunması ve bölüşümün ortağı olarak hem devletin isteği olan sınır kaçakçılığının engellenmesi hem de yereldeki tüccarın isteği olan sınır kaçakçılığının devamının yegâne anahtarı konumunda olup bu rolüyle kaçakçılığın devam ettiricisidir. *Filîtê Quto*’nun ortaklığı veya bilgisi bu ticaretin dönüşmesine ve toplumun tüm kesimlerince yapılan ev geçimi kaygısının dönüştürücüsü ol-

muştur. Önemli olan ve üstünde durulması gerekenin *Filîte Quto* gibi tiplerin hem sınır kapışlarında hem de sınırlarda gerçekleştirilen kaçakçılıktaki rolleri ve etkileridir. Komutan ve tüccar arasında ilişki ve ağların kurulmasının kaçakçılığı dönüştürdüğünü ve toplumun büyük kesimlerinin faydalandığı sınırı geçme faaliyetinden azınlığın yönettiği ve faydalandığı sınır kaçakçılığı durumuna geçiş daha önce belirtildiği gibi birtakım ilişki ve ağlar ile sistematik ve örgütlü bir durumun olmasını zorunlu kılmıştı. Bu ilişki ve ağların sağlanması ise komutan ile ilişki ve ağlara sahip olan ağa, tüccar ve köy korucusu-korucubaşı üzerinden sağlanmıştır. Böylelikle sınırı geçme faaliyetinin dönüşmesine neden olmuştur.

Dönüşümün yaşanmasıyla beraber malın miktarı ve boyutu ile malın kendisinde de dönüşümler ve değişimler yaşanmakla beraber sırtçılık dönemi sınırı geçme faaliyetinde getirilen hafif sımai ürünler ile kumaş ve bez parçaları gibi mallar artık Türkiye'nin batı illerinden tedarik edilmesiyle beraber malın nitelik ve nicelik olarak dönüşümünü sağlamıştır. Getirilen malların daha çok lüks tüketim mallarından oluşması ticari boyutun ön plana çıktığını, temel yaşamsal malzemeler ile gıdaların açılan köy bakkalları ile giderildiği, böylece yeni bir borçluluk biçiminin ortaya çıkmasına, nakit ihtiyacının doğmasına bunun da koruculuk sisteminin zorunlu ve ihtiyaçtan dolayı kabul edilmesine neden olmuştur. Katırcılık dönemi sınırı geçme faaliyetinde kullanılan Elb ve Têri gibi ölçü birimlerin sırtçılık dönemine göre daha büyük miktarlara denk gelmesi sonucu tek seferde yapılan sınırı geçişin daha çok malın getirilmesi ve götürülmesine neden olmuştur. Böylece aktörler bağlamında ele alındığında geniş bir yelpazeye sahip olmasına karşın bu ticaretin kazananları ise dar bir dilim ile temsil edilebilmiştir. Bu biçimiyle de sınırın katırlar ve diğer yük hayvanlarıyla yapılan geçişi daha çok malın getirilmesi ve götürülmesine neden olmuştur. Daha fazla girdi ve çıktı ise büyümeyi sağlayıp büyük bir gelir ve ticaret faaliyetine dönüştürmüştür.

Malın elden çıkarıldığı pazarlar da değişimden etkilenmiş veya değişmesiyle sınırı geçme faaliyetinde dönüşüm yaşanmasına neden olmuştur. Zaho ve Duhok'tan oluşan pazarlar Bağdat, Musul ve Erbil (Hewlêr) gibi büyük merkezlere doğru taşınmıştır. Bununla beraber Zaho ve Duhok ile yapılan ticaret ise aksamamış ve geçerliliğini korumuştur. Türkiye'den götürülen mallar, Erbil, Musul ve Bağdat gibi merkezlere kadar ulaşabilmiştir. Ayrıca Erbil, Musul ve Bağdat gibi merkezlerden getirilen mallar da Şırnak ve çevre iller ile Türkiye'nin batısına kadar ulaşabilme imkânını hem kurulan kaçakçı pasaj ve pazarları hem de otogarlar ile sağlamıştır.

Sınırı geçme faaliyetinin tüm dönemleri ve biçimlerinde götürülen ve getirilen malların teslim edilmesi ile teslim alınması belli ve anlaşmalı bir mekân veya konumda sağlanmıştır. Özellikle kendi hesabına yapılan sınırı geçme faaliyetinde üretici olan taşıyıcı götürdüğü malları ev ev dolaştırarak elden çıkarma işlemine tabi tutmaktaydı. Başkasının hesabına yapılan Sırtçılık dönemi sınırı geçme faaliyetinde ise toptan mal satılan siteler ve dükkânlara götürülmekteydi. Katırcılık dönemi sınırı geçme faaliyetinde ise malın teslim edilmesi ile teslim alınması faaliyetleri, sınırı geçenlerin sınırın diğer (Irak) tarafında uzun süre kalmalarını önlemek için Irak tarafında Sınıra yakın bir bölgede gerçekleştirilmekteydi. Böylece taşıyıcının yerleşim birimleri ile il ve ilçelere girişi engellenip, daha sağlam ve hızlı bir geçiş sağlanmıştır. Bu yönüyle mallar ve teslim etme-teslim alma süreçleri de dönüşüm sonucu ortaya çıkan yeni ilişkiler üzerinden mekânsal dönüşüm yaşamıştır.

Dönüşen Unsurlar	Dönemler	Sırtçılık	Katırcılık
Aktör		Üretici olan sırtçı ve tüccar (Başkasının hesabına yapılan sırtçılık dönemi)	Denetleyici tüccar, Delal, Askeri Sorumlu (Komutan-Korucubaşı) resmi ve gayri resmi kurumlar ile partiler, Rêzan (Rehber)
Pazaryeri		Şırnak-Zaho ve Duhok	Şırnak, Siirt, Eruh ve Batı illeri- Zaho, Duhok, Bağdat, Musul ve Erbil
Malın Tedarik Biçimi		Doğadan toplanan ürünler ile hayvancılık sonucu elde edilen ürünler	Şırnak ve çevre illerden getirilen sanayi ürünleri
Malın Teslimi- Elden Çıkarıldığı Mekân		Ev ev dolaşarak satış veya Zaho ve Duhok merkezlerinde Tüccar veya ortağına ait toptan mal satış mağazası	Tüm mallar Sınıra yakın bir konumda, kırsal ve engebeli arazinin motorlu aracın gidebildiği en uç noktası

Tablo 3: Aktör, pazaryeri ve malların Tedarik Biçimi ile Malın teslim noktasının dönemsel olarak dönüşümü¹⁴

Kaçakçılık veya sınırı geçme biçimlerinde yaşanan dönüşümü açıklayan bir diğer önemli değişim ise malların elden çıkarılması veya takasının yani aynı değerle değiştirilmesi durumunun nakit karşılığında satılmasına dönüşmesidir. Önceki dönem olan sırtçılık biçimi sınırı geçme faaliyetinde malın aynı değerle takasa uğrama-

¹⁴ Dönüşümlerin ele alındığı tablo alan araştırmaları sonucu elde edilen bilgiler çerçevesinde oluşturulmuştur.

sı mevcutken yeni dönem kaçakçılık biçimi olan katırcılık faaliyetinde malların satılıp paraya dönüştürülmesi dönüşümü açıklamaktadır. Dönüşüme neden olan veya dönüşüm yaşandığını açıklayan bir diğer unsur ise eski ve klasik tip olan sırtçılık biçimi sınırı geçme faaliyetinde götürülen ve getirilen malların değişmesine ek olarak dolu gidip dolu dönme biçiminin dönüşmesi ve dolu gidip boş dönme şeklini almasıdır. Bu durum özellikle malın boyutları ve niteliğinde yaşanan dönüşümlerin, malların niteliği ve niceliğinin kalite ve fiyat yönünden artmasıdır. Ayrıca klasik biçim olan sırtçılık dönemi sınırı geçme faaliyetinin amacı olan evin ihtiyaçlarını toplanan ve üretilen ürünlerin götürülüp yerine ihtiyaçların tedarik edilmesiyle getirilmesiydi. Katırcılık dönemi sınırı geçme faaliyetinde ise malın götürülüp boş dönülmesi veya boş gidilip dolu dönülmesi biçimini almıştır.

Vergi verme durumu ve vergilendirme işlemleri de mekânsal dönüşüme uğramıştır. Sırtçılık biçimi sınırı geçme faaliyetinin son dönemleri ile katırcılık biçimi sınırı geçme faaliyetinin tüm dönemi boyunca var olan rüşvet ve vergiler önceki dönemlerde sınırda veya malın yakalandığı mekânda verilirdi. Dönüşen ve çok aktörlü sistematik bir hal alan yönüyle artık ofis, büro, karakol ve iş yerlerinde vergilendirme işlemi yapıp vergi-haracın ödendiği mekânlar, anlaşmanın yapıldığı mekânlar olup, sınırı geçme faaliyetinin mekânsal dönüşüm yaşamasına neden olmuştur. Başka bir boyutuyla kaçak malın alım-satımı, kaçakçılık faaliyetinin rahat bir zeminde yürütmesini sağlayan rüşvet-vergi uygulamaları ile tüm anlaşma ve gizli ortaklık kuruluşları 1980'ler sonrası görülmeye başlayan pasaj gibi mekânlarda işlemeye devam etmiştir.

Piştî'nin *Bar*'a dönüşümü sonucu *Piştî* ile taşınan malların ölçü ve birimlerinin *Bar*'a göre düzenlenmesiyle getirilen ve götürülen malların miktarında artış yaşanıp bu malların piyasalarda daha yoğun görülmesine ve böylece kentlerde kaçak mal pazarlarının kurulmasına neden olmuştur. Nitekim şehir merkezlerinde işportacılık gibi iş kollarının bölgede gelişmesine ve seyyar satıcılık gibi mesleklerin ticaretine konu olan mallarda da dönüşüm yaşanmasına neden olmuştur. Bununla beraber köylerde ve kırsal alanlarda da sınır tüccarının sahibi olduğu köy bakkalları açılmış ve böylece yeni bir borçluluk ilişkisi sonucu bağımlılık yeni bir boyut kazanmıştır. *Etarok* denilen ve ev ev dolaşarak mal satan satıcıların daha önce sabun, şeker gibi malları sattığını ve karşılığında da ya mal ya da nakit para aldığını belirtmiştik. Yeni dönemle beraber *Etarok-Çerçi* denilen ve mallarını ev ev dolaştırarak satan veya takas edip bu yolla ekonomik faaliyetlerini gerçekleştiren satıcılar özellikle kentlerde

kurulan kaçak mal pazarları ile pasajlardan edindikleri malları satmaya başlamışlardır. Özgen'e göre gümrük kapılarının açılıp bölgede pasaport çıkartmaların artmasıyla gidiş gelişler ile ısmarlama mal döneminin başlaması 1980'ler sürecinde olmuştur. Bu dönemde "kaçak ulusallaşıyor, pasajlar açılıyor, pasaja kadar gelebilen mala hemen fatura bulunuyor"(Özgen, 2004: 84). Bu dönemde kaçak mallar için pazar olarak pasajların açılması kuşkusuz ısmarlama mallar dönemi ve pasaportlu gidişlerle sağlanmıştır. Ayrıca pasaja kadar girebilecek ve büyük oranlarda faturalandırma işlemine tabi tutulabilecek miktarda kaçak malın katırcılık dönemi sınırı geçme faaliyetinde ölçü ve birimlerin boyut olarak büyümesinin sağladığı da göz önünde bulundurulmalıdır. Kaçak malların pasajlara gelebilmesi ve kaçak mal pasajlarının kurulması hem sınırı geçme- kaçakçılık faaliyetinde getirilen malların oran olarak artışının hem de sınır kapılarından yapılan geçişle yolcunun beraberinde getirdiği ürünlerin artması bu pasajların ön plana çıkmasına neden olmuştur. Buna ek olarak Şırnak bölgesinde özellikle Cizre ilçesinde kurulan otogarla şehirlerarası otobüs seferlerinin düzenlenmesi sonucu Cizre otogarının kaçak malların işportacılık biçiminde elden çıkarılmasının mekânı haline gelmiştir.

"ben sınırı geçmiyordum. Sınırı geçenlerin getirdiği malları satın alıp Cizre'ye götürüyordum. Yani katırlarla gelen malları otogarlara götürürdüm. Orada, giden veya gelen yolculara ayaküstü satardım. Dönüşte de Cizre'den lazım olan malları alıp gelirdim. Cizre'den getirdiğim malları buradaki tüccara satardım. Yani bende bir nevi tüccardım. Cizre'de otogarda mal satımı çoktu. Cizre çarşısında da elden çıkarabilirdim çünkü Cizre'de katlı dükkânlar(Pasaj) vardı ve orada her şeyi satabilirdin ama otogar da daha çabuk tüketiliyordu. Kızıltepe'de de katlı dükkânlar vardı ve oradaki katlı dükkânlar Cizre ve Nusaybin'inkinden daha büyüktü ve adı kaçakçılar pasajıydı. Şimdi bile o pasaj var ve Kızıltepe'de halen kaçakçılar pasajı denilmektedir" (Görüşmeci, Tüccar, Şırnak).

Yukarıda görüşmecinin de ifade ettiği gibi kaçakçılık faaliyeti sonucu getirilen malların otogarlara ile pasajlarda elden çıkarıldığı, pasajlar ve otogarlara bu malların piyasaya sürülmesinde önemli bir konuma sahip olduğu görülmektedir. Pasajların kaçak malın faturalandırılması ve elden çıkarılması işlemlerinin yaşandığı mekânlar olarak değerlendiren Özgen(2004: 84) "pasajcılar kasaba eşraf ve esnafı ile önde gelenleri (Emanetçi ve kent tüccarı)" gibi toplumsal statüleri elinde bulunduran grupların kentte de ekonomik faaliyetin düzenleyicisi ve denetleyicisi konumunda olduğunu belirtir. Otogarlara ile pasajlar arasında malın elden çıkarılması konusunda

benzer oluşumlar ile gerçekleşen ekonomik faaliyetlerin örtüşmesi, 1980 sonrası dönemde pasajın belirginleşen rolü otogarlarda da görülmüştür. Böylece kaçak mallar için kurulan pasajlar ile kaçak mallar sayesinde ekonomik olarak canlanan, daha önce kaçakçılık faaliyeti ve kaçak mallardan bağımsız olarak kurulmuş otogarlara kaçak malların elden çıkarılması konusunda aynı rolleri üstlenmişlerdir.

Dönüşümler kısaca ele alındığında;

- Başkasının hesabına yapılan Sırtçılık dönemi sınırı geçme faaliyetinde malın sahibi olan tüccar, malın tedarik edildiği ve malın toplandığı ilk hareket noktası olan köy ve köy altı yerleşim birimlerinde ikamet etmekte iken, katırcılıkla beraber kent merkezleri ile Türkiye'nin batı illerinde ikamet etmeye başlayıp, ticareti buralardan yönlendirmiştir.
- Sırtçılığın tüm dönemlerinde malın sahibi malın alış ve satış süreçlerinde aktif olarak yer alırken katırcılık dönemi sınırı geçme faaliyetinde ise 'güvenilir adamı' tüm alış ve satış süreçlerinde *Delal* pozisyonuyla görev almıştır.
- Sırtçılık dönemi sınırı geçme faaliyetinde, özellikle kendi hesabına yapılan geçişlerde malın sahibi olan sırtçı ev ev dolaşarak Etarok-Çerçi sistemi ile genelde takas usulüne göre mallar elden çıkarılırdı. Katırcılık döneminde ise malların toptan ve nakit bir şekilde yerleşim birimine uzak bir bölgede Türkiye-İrak sınırında sınıra yakın bir alanda teslimat ve satım işlemleri gerçekleştirilmiştir.
- Sırtçılık dönemi sınırı geçme faaliyetinin kendi hesabına yapılan geçişi zorunlu bir yönelme olup ticari bir kaygı taşımazken, başkasının hesabına yapılan sırtçılık biçimi geçiş ile katırcılık dönemi sınırın geçişinde ise ticari bir amaç güdülmüştür.
- Sırtçılık dönemi sınırı geçme faaliyetinde yük Piştî olarak adlandırılıp taşıyıcısı ise insandır. Katırcılık dönemi sınırı geçme faaliyetinde ise yük Bar'a dönüşüp taşıyıcı ise yük hayvanlarıdır.
- Sırtçılıkta kullanılan ölçü ve birimler Xwinkarî, Min ve Weqî gibi kilo cinsinden oluşan birimler iken, katırcılık dönemi sınırı geçme faaliyetinde ise yükün boyutsal olarak büyümesiyle Cem, Têri ve Elb ile Top(Kumaş için) gibi büyük ölçü birimleri kullanılmıştır.
- Sırtçılık dönemi sınırı geçme faaliyetinde götürülen mallar ticareti ve tüm gidiş gelişler ile kârı oluştururken, katırcılık dönemi sınırı geçme faaliyetinde

ise gerektiğinde boşa gidişler yaşanıp ticaret, getirilen ısmarlama mallar üzerinden yürütülmüştür.

- Sırtçılık dönemi sınırı geçme faaliyetinde götürülen ürünler doğadan toplayıcılık sonucu elde edilen ürünler ile hayvansal ürünler olup getirilen ürünler ise hafif sınai ürünlerdir. Katırcılık dönemi ise lüks tüketim mallarının getirildiği ve çoğunlukla götürülen malın olmadığı boş gidişlerin bir biçimdedir.

Tüm bu dönüşümler ile kendi hesabına yapılan sırtçılıktan, sırtçılığın başkasının hesabına yapılan bir biçime, sırtçılığın ise katırcılık olarak yapılan bir sınırı geçme faaliyetine geçişi ile beraber sınırda yapılan geçişlerin ilerleyerek ve gelişen bir biçimde sağlanmıştır. Sınırda yapılan faaliyette mallar, aktörler ve ölçü birimlerinde değişimler görülmesi, sınırdan geçen malların her zaman var olduğu ve bu malların büyük bir faaliyeti oluşturan görüşmecilerin kimisine göre zorunlu yönelme olan geçim kaynağı-ekmek kapısı, kimisine göre ise bir fabrika ve ortaklık şirkettir fikrini ve bakış açısını değiştirmez.

2.5- FARKLI BİR KAÇAKÇILIK BİÇİMİ OLARAK HAYVAN TİCARETİ-KAÇAKÇILIĞI

2.5.1-Sınır Geçişinin Canlı Malları: Koyun ve Keçi

Şırnak ve çevresinin dağlık ve engebeli alanlardan oluşması temel ekonomik faaliyetlerin de bu coğrafi koşullara göre şekillenmesine neden olmuştur. Dağlık ve engebeli alanlar ile yaylaların hayvancılık için elverişli ve yoğun kullanıma uygun olması hayvancılığın özellikle küçükbaş biçiminde gelişmesine ve hayvan ticaretinin de küçükbaş ve nadiren de olsa büyükbaş üzerinden sağlanmasına ayrıca temel geçimin sağlanmasına neden olmuştur. Böylelikle Koçer aşiretler gibi toplumsal örgütlenmelerin hayvancılık üzerinden göçebe yaşama dayanmasına neden olmuştur. Dağlık ve engebeli alanların hayvancılığa zorunlu olarak yönelmesi sadece Şırnak bölgesi için değil genel olarak Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesi için de geçerli olmuştur. “Yüksek dağların hâkim olduğu Kürdistan’ın coğrafyası çetindir. Kürdistan coğrafyasının büyük bir kısmı tarıma elverişsiz ve dağlıktır. Bu yüzden Kürdistan dağlarında hayvancılık yüzyıllar boyu devam eden aşiretçiliğin temeli oldu”(Abdulla, 2009: 56). Coğrafi koşullar sonucu ekonomik faaliyet hayvancılık üzerinde gelişme-

sine ve böylece toplumsal faaliyetlerin hayvancılık çerçevesinde gelişmesini sağlamıştır. Hayvancılık faaliyeti genel olarak hanenin tüketimi için sürdürülse de ticari bir amaçla beslenen hayvan miktarı ile sınır ticaretine konu olan canlı hayvan sayısı daha fazladır. Bu sürülerin beslenmesi veya beslenme amacı ise iç piyasadan daha çok dış pazara yöneliktir. “İç piyasada arzın çok olması ve fiyatların düşük olması ve sınırın karşı tarafında fiyatların daha iyi olması nedeniyle karşı taraf daha karlı görünmüştür”(Tekin, 2014: 197). Arzın yüksek olması fiyatların düşük olmasına ve böylece dış talebe yönelik hayvan besleme hem Irak tarafında fiyatların uygun olması hem de Sınırların çizilmesinden sonra Türkiye’deki yaylak kullanımını engellenen Irak Koçer topluluklarının hayvancılık faaliyetinden zorunlu olarak vazgeçmesi ve böylece Irak tarafında talebin yüksek olmasına neden olmuştur. Bu engellemeler sonucu Sınırın karşı tarafında (Irak) canlı hayvan ve hayvan ürünlerinin fiyatının yüksek ve kaçağa konu olabilecek derecede değerlendirilip yüksek kâr oranına sahip olmasına neden olmuştur. Dağlık ve engebeli alanları ile yaylalarının verimli olduğu Uludere, Beytüşşebap ile Şırnak merkez ve köylerinin temel geçim kaynakları hayvancılığa bağlı olarak sınır geçişi üzerinden sağlanmaktaydı. Hayvancılığa bağlı olarak sınır geçişi üzerinden sağlanan temel geçim hayvan besleyenin kendisi tarafından yapılmasa da sınırın hayvan sürüsü halinde geçişinde mal sahibi olan tüccara satılıp, tüccar tarafından sınırdan geçirilmesiyle oluşmaktaydı. Sınır geçişlerinin sırtçılığın kendi hesabına yapılan geçişinde hayvan besicisi veya Koçerler tarafından gerçekleştirilmekteydi. Fakat sınır geçişlerinde yaşanan dönüşüm ile hayvan besicisi veya evin temel geçimi için beslenen 5-6 keçi ve koyun ile bunlardan elde edilen ürünlerin satılması veya takası sınırı geçecek olan tüccar üzerinden sağlanmasına neden olmuştur. Kısacası sırtçılık ve katırcılık dönemleri sınırı geçme faaliyetlerinde yaşanan dönüşüm hayvanların sınırı geçişine konu olan faaliyetlerinde de yaşanmış olup bu dönüşüm süreçleri ile geçişlerden bağımsız ve farklı olarak düşünülemez.

Sınır geçişlerinin canlı malı olarak hayvan sürülerinden oluşması iki şekilde gerçekleştirilmekteydi. Birincisi kış dönemlerinde Zaho ve çevresinde bulunan Koçer toplulukların yazlık yaylaya çıkmak için Hakkâri, Van, Şırnak, Uludere ve Beytüşşebap yaylalarını kullanmak amacıyla ilkbahar dönemlerinde yaylak için yapılan sınır geçişi ve bu geçiş sonucu oluşan kaçakçılık faaliyetidir. Fakat bu durum sınırlar çekilmeden önce ve çekildikten sonra da devam eden bir faaliyettir. İkincisi ise hem sınırların çekilmesinden önceki dönemlerde hem de sınırların çizilmesinin sonrasındaki sınır geçişlerinin tüm dönemlerinde hayvan ticaretinin sürdürülmesi sonucu oluş-

şan kaçakçılık veya ticari faaliyettir. Her iki durumda da hayvan, canlı olarak sürü halinde sınırı geçer ve ticari faaliyete konu olur. Burada oluşan iktisadi faaliyet coğrafi koşullar olan küçükbaş hayvancılığa elverişli alanlar sonucu belirlenip, ulusdevletin yapay sınırlarınca dönüşüme uğramıştır. Bu dönüşüm sonucu yaylak-kışlak kullanımını amacıyla yapılan göçerliğin ticari bir faaliyete dönüşüp kaçak bir mal haline gelmesine neden olmuştur. Tüm bu dönüşümler sonucu sınırlar, yaylak-kışlak kullanımını amacıyla yapılan göç etme faaliyetini tamamen engelleyememiş aksine büyük oranda devam etmesine neden olmuştur. Fakat sınır geçişlerinin dönüşümü hayvan ticareti-kaçakçılığını da dönüştürüp geçişlerin ticari amaçla yapılan bir niteliğe bürünmesine neden olmuştur. Hayvancılık ve sınırın aynı mekânda var olması hayvan kaçakçılığını bu mekânlarda var olan toplumsal süreçlerin bir parçası haline getirir. “Hayvan kaçakçılığı, sınır ve dağ köylerinin hemen hemen hepsinde hayvancılığın bir parçasıdır”(Yalçın-Heckman, 2012: 128). Hayvan kaçakçılığının olması sınırın var olmasına bağlı olsa dahi iki taraflı fiyat farkları ve dağ ile sınır köyleri için ekonomik faaliyetlerin hayvancılıktan ibaret olması, bu faaliyetin yapılmasına neden olmaktadır. Yalçın-Heckman(2012: 128)’a göre bu kaçakçılığın önemli ve devletin zorunlu hizmetlerinin eksikliğine bağlı olarak geliştiği, devletin asli görevlerinin yerine getirilmemesinden kaynaklanan kamu hizmetlerinin bölgede sağlanamaması sonucu belli nedenlerden dolayı bu faaliyet sürdürülmektedir. Bu nedenler arasında “hayvan pazarlarının olmaması, depolama faaliyeti ile kamuya bağlı et kombinasyonlarının az miktarda alım yapması”(Yalçın-Heckman, 2012: 128).gibi nedenlerden dolayı karşı tarafla yapılan kaçakçılık faaliyetinin sürdürülmesine neden olmaktadır.

Hayvan ticareti veya kaçakçılığı sınır geçişinin diğer biçimleri ve dönemlerinden farklı olarak iki taraflı(Türkiye-Irak) yapılan bir faaliyettir. Hem Türkiye’den hem de Irak’tan hayvan ticareti yapma faaliyetinde bulunulmaktaydı. Sırtçılık ve Katırcılık faaliyetlerinde sınır ticareti tamamen Türkiye vatandaşları üzerinden yürütülmekteydi. Hayvan ticareti veya kaçakçılığında ise Iraklı tüccar da bu faaliyette aktif bir rol almakta ve hayvanların sınırdan canlı olarak geçirilmesinde ya tüm faaliyetin tek sorumlusu(Sermaye ve organizasyon gibi) ya da Türkiyeli tüccarın ortağı olarak hareket etmekteydiler. Iraklı tüccarların hayvan ticareti veya kaçakçılığı faaliyetinde aktif olarak yer almasına karşın sırtçılık ve katırcılık gibi sınırı geçme faaliyetlerinde yer almamasının nedeni ise sanılanın aksine zor ve örgütlülük gerektirmesi değil sınırların çizilmesinden sonra yaylak kışlak kullanımları engellenen Koçer-Göçebe toplulukların Zaho ve Duhok gibi bölgelerde zorunlu olarak yerleşip Koçer-

likten vazgeçmeleridir. Böylece hayvancılık Irak tarafında kesintiye uğrayıp hayvan fiyatlarının yükselmesine ve buna bağlı olarak kaçakçılığın başlamasına neden olmuştur. Nitekim hem Türkiyeli hem de Iraklı tüccar için *cazibeli* ve *risk almaya değer* bir ticari faaliyet biçimi olarak gelişmesine neden olmuştur.

“Hayvan ticaretinin her türlü kârlıydı. Çünkü Kürdistan’dan¹⁵ Irak’a kadar hiçbir yerde doğru dürüst kimse hayvancılık yapmıyordu. Yapmak istenilseydi de yapılmazdı çünkü yaylak yoktu. Buralar hep yazın bunalıcı sıcaktır ve çok az aile hayvancılık ile uğraşır. Biz hepimiz eskilerden Koçerdik ve hayvan sürülerimizle kışın Zaho’ya yazın Beytüşşebap, Uludere, Van ve Hakkâri gibi yaylalara çıkardık. Sınırın kötüleşmesinden sonra hayvancılıktan vazgeçtik ve eskiden hayvancılık yapan Koçerler iken sonrasında Hayvan tüccarı olduk. Hayvanın eti de derisi de yünü de kılı da çok değerli ve az bulunurdu burada. O yüzden burada çok pahalı ve kârlıydı. Bu yüzden bizi kendine çekiyordu ve ticaretini yapıyorduk”(Görüşmeci, Hayvan Tüccarı, Zaho).

Yukarıda görüşmecinin de ifade ettiği gibi sınır geçişi faaliyetlerinin hayvancılık biçimi diğer sınır geçişinin biçimleri ve dönemlerinden farklı olarak sınırın iki yakasının vatandaşları tarafından yapılan, kârlı cazibeli ve risk almaya değer olmasının nedeninin sınırın çizilmesi ile sekteye uğrayan Koçerî hayvancılığa dayanmaktadır. Sınırın çizilmesinden sonra sekteye uğrayan Koçerlik sınırın her iki tarafında da hayvancılığın büyük bir değişim yaşamasına ve hayvancılık üzerinde bir ekonomik faaliyetin amaç olarak farklılaşmasına neden olmuştur. Böylece sınırın Türkiye tarafında hayvan fiyatlarının ucuz, Irak tarafında ise pahalı olmasına, hayvancılık faaliyetinin de Türkiye tarafında yoğun olarak yapılmasına veya sadece Türkiye tarafının yapabilmesine neden olmuş, geniş kışlakları ile Zaho ve Duhok ovalarında ise hayvancılığın bitmeye yüz tutmasına böylece hayvancılık faaliyetinde spekülasyonlar yaşanmasına neden olmuştur. Hayvan ticareti veya kaçakçılığının diğer sınırı geçiş biçimlerinden farklı olarak sınırın iki yakası tarafından yapılması hayvan ticaretinin kârlı bir faaliyet olmasına dayanmasının bir diğer nedeni ise Irak tarafındaki ücretlerdir. Ücretler Türkiye’nin 2-3 katı olarak satılıp, her işlem için ayrı bir kâr elde edilmekteydi. Hayvanların canlı olarak satılması sonrası Irak tarafında kesim işlemleri sonucu hayvanın eti, derisi, kıl veya yünü ayrı ayrı olarak ele alındığından farklı birimlerden farklı kârlar elde edilmesine neden olmuştur.

¹⁵ Kürdistan olarak ifade edilen bölge Irak sınırları içinde yer alan Kürdistan Bölgesel Yönetimidir. Irakta yaşayan Kürtler, Bölgesel Yönetimi Kürdistan veya Başur(Güney), Irak devletinin Kürdistan bölgesel Yönetimi dışında kalan bölgelerini ise Irak olarak belirtip, söylem olarak ayrı olduklarını ifade etmeye çalışırlar.

“Uludere, Beytüşşebap, Hakkâri ve Van’ın yaylalarında hayvanları sürü olarak toplardık. Zaho veya Duhok’a getirip kırpardık. Çünkü Hewler (Erbil) Bağdat ve Musul gibi yerlere götürdüğümüzde kesileceğini bilirdik. O yüzden kış veya yaz fark etmeden hayvanları kırpardık. Yünü veya kılını ayrı olarak satardık. Daha sonra satış için götürdüğümüz yerde kesime götürür ve derisi, kelle-paçası ile sakatları üzerinde durur onları da ayrı olarak satardık. Derisini yine tuzlayıp Türkiye’ye getirirdik. Türkiye’de ise o deriler limanlara gidiyordu. Bunların hepsi ayrı ve görünmeyen kârlardı.”(Görüşmeci, Hayvan Tüccarı, Karınca Tüccarı, Zaho).

Sınır ticaretinde kaççağa konu olan canlı hayvan ticaretinin yüksek kâr oranlarına sahip olması, fiyat farklarının 2-3 kat olması ve hayvan üzerinde ayrı birimlerden kâr elde edebilecek biçimde kesim işlemlerinin yapılması bu faaliyete olan ilginin iki taraflı gelişmesine neden olmuştur. Sınırı geçme faaliyetine konu olan canlı hayvan ticaretinin sınırın dağlık ve yüksek kesimlerinde yegâne geçim ve ekonomik faaliyeti olması da bu faaliyetin gelişmesine neden olmuştur. “Kürdistan’ın esas ekonomik zenginliği hayvancılığa (koyun, keçi, inek ve kümes hayvanları) dayanıyor. Dağlık bölgelerde yaşayanlar sadece hayvancılıkla uğraşır”(Abdulla, 2009: 56). Ayrıca hayvancılığın bölgenin temel ekonomik faaliyeti olması, bölgenin sınıra yakın ve sınırlardan oluşması, yaylak olarak kullanılan alanlar ile bu alanlara doğru uzanan yollar ve geçişlerin sınıra ve sınıra yakın bölgelerden geçmesi bu faaliyetin sürdürülmesinde devamlılık sağlamıştır. Ticarete konu olması açısından tedarik işlemlerinin kolay olması da bu faaliyetin cazibeli ve risk almaya değer yaklaşımının gelişmesine neden olmuştur. Hayvan ticaretinin engellenememesi ve hayvan ticaretinin cazibeli ile risk almaya değer yaklaşımı sonucu sürdürülmesinin engellenememesi Beşikçi(2014b: 286)’ye göre bu malların(hayvan) komşu ülkelerde çok yüksek bir fiyatla, Türkiye’dekinin 2-3 misli daha pahalı satılmasıdır.

Hayvan ticareti veya kaçakçılığı sınır geçişinin sırtçılık ve katırcılık dönemleriyle benzer nitelikte olup sınırın geçişinde belli gruplar-tüccarlar tarafından yapılır. Her hayvan besleyen ya da hayvan sahibi olan sınırı geçme ve hayvanlarını sınırın karşı tarafında satabilme olanağına sahip değildir. Yalçın-Heckmann’a göre hayvanların alınıp satılma biçimi köyün sınıra olan konumuna göre işlemektedir. “Köy eğer sınıra çok yakınsa ve hayvanların yayılacağı geniş meralar varsa ticaret daha doğrudan olur”(Yalçın-Heckmann, 2012: 123). Yalçın-Heckmann, köyün konumuna bağlı olarak ticaretin hayvanın sahibi tarafından doğrudan alım satım işlemine tabi tutulduğunu ve böylece kârın yüksek olduğunu belirtir. Aksine sınıra yakın ve sınırdan

hayvan geçirebilecek nitelikte olan herkesin doğrudan ticarete dâhil olamamakta, sınırdan hayvan geçişinin zor olan dönemlerde yalnızca belirli gruplar tarafından sağlanmaktadır. Böylece 5-10 koyun veya keçinin sahibinin hem ticaret yapabilecek düzeyde hayvan sayısına sahip olamaması hem de sınırdan hayvan geçişinin cazibeli ve risk almaya değer yaklaşımına ters düşmesine neden olmaktadır. Risk almaya değmesi için miktarın yüksek olması dolayısıyla da elde edilecek olan kârın da yüksek olmasını sağlamak zorundadır.

“Hayvanımız 5-10 taneydi. Eğer onları da satsaydık kuru ekmekle geçinmek zorunda kalırdık. 5-10 keçi veya koyunun sahibi sınırdan keçi veya koyun ticareti yapamazdı. Çünkü evin ekmeğinin kuru yenilmemesi o hayvanlara bağlıydı. Çünkü onlar ancak bizim süt, yoğurt ve peynirimize yetiyordu. Ama hayvan satamasaydık geçinemezdik doğrusu. Sadece yaşlanan bir keçiyi yenisini beslemek için satardık. O da en fazla senede 3-4 tane olurdu. Sattığımız yaşlı hayvanın yerine genç olan 2-3 tane oğlak veya kuzu bırakır besledik diğer kalanlar ile beraber. Bir de her sene doğan yavru oğlak ve kuzuları tüccara satardık ”(Görüşmeci, Eski Sırtçı, Sınırdan Sürü Geçiren Ücretli Çoban, Araköy).

Yukarıda görüşmecinin de ifade ettiği gibi sınırdan hayvan geçişinin tüm kesimler tarafından yapılamadığı, köyün sınıra olan yakınlığı veya uzaklığının hayvanların geçişinde etkili olamadığı, ailenin geçimini sağlamak üzere beslenen 5-10 keçi veya koyunla ticaret yapılamayacağı anlaşılmaktadır. Beslenen hayvanların ise zorunlu bir durum karşısında veya sürüyü yenileme ile doğan yavruların kış dönemindeki kuru ot, saman ve arpa yükünden kurtulma amacıyla tüccara satıldığı anlaşılmaktadır. Sınırdan hayvan sürülerinin geçişi büyük sürü sahipleri olan tüccarların çeşitli ağlar kurarak oluşturduğu örgütlülük ile yapılabilmektedir. Tüccar hem köy ve yaylalardan satın aldığı hayvanları, hem de kendi ticareti için beslediği sürüleri sınırdan geçirmektedir. Katırcılık dönemi sınırı geçme faaliyetinde sınır geçişlerinin belli grupların tekeline girmesi ve kaçakçı pasajları ile otobüs terminallerinin kaçak malın elden çıkarıldığı mekânlar haline gelmesiyle köylerde bakkallar kurulmuştur. Bu bakkallar sonucu sınır tüccarlarının eski sırtçılara satış yapıp eski sırtçıları sürülerinin ücretli çobanı ve sınır geçişlerinde ücretli taşıyıcı haline getirilmiştir. Böylelikle tüccara bağımlılık ve borçlanma ilişkisi doğmuş, köylünün beslediği 5-10 keçinin tüccarın bakkalından veresiye aldığı temel gıda maddelerine karşılık ucuza ve fırsat üzerinden tüccarın büyük kârı, köylünün ise borcunu kapatma endişesi zarar ederek satışı söz konusu olmaktadır. Yalçın-Heckmann(2012: 123), sınırdan uzak köylerde

ise aracilar ve komisyoncular üzerinden köylülerin hayvanlarını sınır tüccarına ulaştırdığı ve bu durumda da köylünün zarara uğradığını belirtir. Sınırdan uzak olan köylerde tüccara aracilar üzerinden köylünün hayvanlarının ulaştırılması Şırnak, Uludere, Beytüşşebap, Hakkâri ve Van bölgelerinde karşılaşılmayan bir durum olup tüccarın *Güvenilir Adamı* olan ve sınır geçişlerinde *Delal*'lik yapan ve tüccara bağlı ücretliler tarafından köy köy veya yaylalarda dolaşarak tüccar adına hayvan toplanmaktaydı. Böylelikle tüccarın tüm alış-satıştan ve ticari faaliyetlerden birinci derecede sorumlu olduğu, tüccarın hem sınır geçişinde hem de köylerde toplanan hayvanların köylerden Irak tarafındaki kesim noktasına kadar olan süreçlerde tek söz ve kâr sahibi ile ticaretin düzenleyicisi ile maliki konumundaydı. Türkiyeli tüccarın tüm alım satım işlemleri, sınırın geçişi ile malların elden çıkarılması süreçlerinde tek söz sahibi olması ve tüm ticaretin düzenleyicisi konumunda olmasına karşın Iraklı tüccar bu yetki ve düzenlemeleri tek başına kullanamamakta, Türkiye'den aracı veya diğer tüccarlara bağımlı bir konumdadır. Iraklı tüccarın dezavantajı hem ticaretteki konumu ve serbest hareket edememesi hem de Türkiyeli tüccarın sürü besleme ve sürülere sahip olma gibi bir şansı da olmamaktadır. Buna karşın Iraklı tüccarın avantajlı olduğu tek nokta ise sınır üzerinden yapılan hayvan ticareti Irak Dinarı ile yapıldığından TL-Dinar dönüşümü ve bu dönüşümden elde ettiği kâr ve fırsatlardır. "Satışın doğrudan ya da dolaylı olmasına bağlı olarak (yani sürünün kaç kere el değiştirdiğine bağlı olarak) değişim parayla, çoğunlukla dövizle (Irak Dinarı ya da İran tomanıyla) gerçekleştirilir"(Yalçın-Heckmann, 2012: 126). Sınırın hayvan ticaretinde Türkiyeli tüccara göre dezavantajlı konumda olan Iraklı tüccar satışların döviz üzerinden gerçekleştirilmesi ile avantaj elde edebilmiş, kâr ve fırsatlar konusunda Şırnak, Hakkâri ve Van gibi sürü yetiştiriciliğinin yoğun olduğu merkezlerde ticaret yapabilme ve Irak'a götürmek için mal alabilme fırsatına sahip olmuştur.

"1955 senesinde hayvan ticareti için Beytüşşebap'a gittim. O zamanlar hayvan ticareti Türkiye'de Şırnaklılar, Irakta eski Ermenilerin elindeydi. Çünkü Şırnaklıların hayvanı vardı, eski Ermenilerin de ticaret yapabilecek parası vardı. İlk olarak 500 banknotum vardı. S.Misilmîni¹⁶ bana 1500 banknot ortaklık için verdi ve toplamda 2000 banknotla ticarete başladım. 1000 banknot 55000 dinar ediyordu. O para ile aldığım hay-

¹⁶ Misilmîni, eskiden başka bir dine mensupken sonra Müslüman olmuş kimse. Misilmîni, Şırnak ve Zaho'da özellikle üst soydan herhangi birinin(dede, baba) Ermeni dinine mensup olup daha sonradan Müslüman olan kimseler için kullanılıp, alan araştırmalarında Misilmîni'nin ticaret ile ilgilenen kesimler için sıklıkla kullanıldığı görülmüş olup yapılan bir yüz yüze görüşmede bu kelimenin imam ve Şeyhler tarafından onları kötülemek amaçlı kullanıldığı aktarılmıştır.

vanları Musul'da satıp 1000 banknota 14000 dinar kâr elde ettim. Böylece her seferde kârım yükselip daha çok ticaret yaptım. Çünkü biz sadece hayvan ticaretinden kâr elde etmiyorduk. Biz dinarı banknota çevirirken daha çok kâr elde ediyorduk. Hem döviz hem hayvandan kâr gelince büyük miktarlar elde ediyorduk”(Görüşmeci, Hayvan Tüccarı, Emekli Peşmerge, Zaho).

Yukarıda görüşmecinin de ifade ettiği gibi sınırda hayvan ticaretinin kâr ve fırsatlar noktasında sırtçılık ve katırcılık biçimi sınırı geçme faaliyetlerinden farklı olduğu, sınırdaki geçişlerin sadece Türkiyeli ücretli işçi ve tüccarlar tarafından yapılmadığı, sınırın geçişinin sağlanabilmesi için dövizin ve dönüşümün gerekli olduğu görülmektedir. Iraklı tüccarın Türkiye tarafındaki pazarlara sahip olamama dezavantajının dinar ve banknotun dönüşümünün sağladığı kâr ile avantajlı konuma yükselmiştir. Türkiyeli tüccar Türkiye’de hayvanların toplanması ve tedarik edilmesi süreçlerinde avantajlı konumda olmasına rağmen pazarın Irakta ve satışın Irak dinarı ile gerçekleştirilmesiyle Iraklı tüccardan daha dezavantajlı konuma düşmüştür. Sermayenin Irak tarafında 1980'lere kadar gayrimüslim tebaanın elinde bulunduğu, ticaretin ve fırsatların özellikle Ermeni veya Eski Ermeniler olan Misilmînî'lerin denetimi altında olduğu, hayvan ticaretinin de bu sınıflar tarafından yürütüldüğü anlaşılmaktadır. Buna ek olarak hayvan ticaretinin rahat ve sorunsuz geçişler sağlayabilmesi için gerekli olan Bertîl-Rüşvetin sınır geçişlerinin klasik biçimlerinden olan Sırtçılık ve Katırcılık dönemlerinde tüm kesimler tarafından verilememesi-teklif edilememesi durumu hayvan ticareti-kaçakçılığında da devam etmiştir. Sırtçılık ve katırcılık dönemlerinde artan sınır kontrollerinin yumuşatılması için verilecek olan rüşvetin verilebilmesi için kolluk kuvvetleri ile yakın temaslar içinde olan muhtar, ağa veya imam ile Şeyhin olması ve bu ilişkileri sürdürmesi gerekmektedir. Sıradan ve herkesin rüşvet verip böylelikle sınırı geçebilme yetkisi ve cesareti bulunmadığından rahat geçişlerin anahtarı olan rüşvetin verilmesi ile sorunlar çözülüp sınır geçişlerinin toplumsal statülere sahip olan sınıflarca yapılmasına neden olmuştur. Hayvan ticaretinin Türkiye tarafında *sorunsuz ve destekli geçişlerin* sağlanabilmesi için gerekli olan tek koşul hayvan çifti başına verilen vergi-rüşvet-Bertîldir.

“Türk hududunda her zaman çift başına Bertîl(Rüşvet) verirdik. Vallahi de biz kaçığa gidiyorduk ama çok serbesttik. Çünkü rüşveti verdiğimiz için rahattık. Hatta onlar bize sürüyü sınırdan geçirene kadar yardım ediyordu. Maksat onlar da biraz para kazansın diye bize yardım bile ediyorlardı. Türk askeri bizim kaçakçılıkta saklanma ve iz saklama yöntemimizi öğrenmişti. Biz rüşveti verdikten sonra erler komutanın emriyle

bizim gittiğimiz yoldan büyük bir ağacın dalını yere sürterek izimizin kaybolmasını sağlıyordu. Böylelikle kendileri bizim izlerimizi silip kimsenin izi kalmayacak şekilde karıştırıyorlardı. Hududa yakın yerlerdeki askerler veya komutanlar diğer komutandan bizi korurdu ve izimizi silerdi. Çünkü eğer diğer komutan izleri görseydi komutanın hayvan geçişine izin verdiğini ve o geçişin rüşvetinin kendi payına düşen kârı isterdi.”(Görüşmeci, Hayvan Tüccarı, Emekli Peşmerge, Zaho).

Sorunsuz ve destekli geçişler için gerekli olan koşulun rüşvet, desteğin ise görüşmecinin de ifade ettiği gibi izlerin kaybolması için komutanın emriyle harekete geçen askerlerin ağaç dalları ile geçilen yollardaki izlerin yok edilmesi olduğu anlaşılmaktadır. Sınırı geçme faaliyetinin canlı malları olarak hayvan sürüleri ticaret-kaçakçılığının klasik biçimleriyle sınır geçişlerinden farklı olduğu, hayvan ticareti yapan tüccarların elde ettiği kâr oranlarının yüksek olması sonucu verilen rüşvetin de yüksek olmasına neden olmuştur. Böylelikle kaçakçılığın daha çok yapılmasına, sorunsuz ve destekli bir biçime dönüşmesine neden olup, sınırı geçme faaliyetinin sırtçılıktan katırcılığa ve hayvan ticaretine doğru her süreçte ayrı dönüşümler yaşanmasına neden olup her dönemin ayrı olarak kendine has özellikleri olmasına karşın rüşvet-güç ilişkileri her koşul altında devam etmiştir.

Hayvan ticareti veya kaçakçılığı sınırı geçme faaliyetlerinin diğer dönemleri olan sırtçılık ve katırcılık dönemlerinde sınırın her geçişi dolu olup son dönem sınırın geçişleri dolu gelişler için boşa gidişler yaşanmaktadır. Hayvan ticaretinde de hayvan sürülerinin götürülüp boşa dönüşlerin yapıldığı, boşa dönüşler yapılmasına rağmen dolu gidiş gelişlerden daha fazla kâr elde edilmiştir. Boşa dönüşler hem ticaretin kârlılığı hem de artan sınır koruma tedbirleri ile gelişen teknolojiler sonucu yaşanmıştır. Fakat hayvan ticareti veya kaçakçılığında sınır geçişlerinin diğer ticaret biçimleri de gerçekleştirilmiştir. Hayvan derilerinin Türkiye’de işlenmesi ve yüksek bir değerde satılması katırcılık dönemi sınırı geçme faaliyetinin getirilen malları arasında yer almıştır. Böylelikle Türkiye’den götürülen canlı hayvanların kesim işlemleri sonucu derisi işlenmek üzere Türkiye’ye geri getirilip ayrı kaçakçılık biçiminin malı haline gelmiştir. Kaçakçılık faaliyetlerin dönüşümü her dönem farklılık göstermesine rağmen ticari ilişkiler devam etmiştir. Dönüşümler mal ve malın getirilip götürülmesinde yaşanırken mal sahipleri dönüşümlere ve zorunluluklara adapte olma ve faaliyetlerin devamlılığı için gerekli mekanizmaların sağlanmasına öncülük etmişlerdir. Ticaretin veya kaçakçılığın devam etmesi için gerekli olan tüm sistemler kolayca benimsenip mekânda oluşan değişimlerden etkilenmemişlerdir. Ticaret veya kaçakçılı-

ğın mekânsal dönüşümleri tüccarların dönüşümünü sağlayamamış aksine tüccarların veya kaçakçılığın düzenleyicilerinin ağlar ve ilişkilerin boyutunu değiştirmesine neden olmuştur. Üretim ve sömürü düzeninin iktidar ve güç sahiplerince devam ettirilip hiçbir dönemde son bulmadığını, bütün değişim ve dönüşümler ile gelişmelere ve karşı çıkışlara rağmen her zamankinden daha fazla güç elde eden kapital düzenin toplumun tüm ilişki ağlarını elinde bulundurduğunu belirten Hardt ve Negri(2003: 223)'ye göre, ne yenileşme ve gelişme ne de iktidar ilişkilerinin sürekli yeniden yapılması sona ermiştir. Tam tersine bugün her zamankinden daha fazla üretici güçler yerellikten kopup tamamen evrensel hale geldikçe, yalnızca metaları değil zengin ve güçlü toplumsal ilişkileri de üretiyor. Hardt ve Negri'nin belirttiği toplumsal ilişkilerin üretimi sınırı geçme faaliyetinde güç sahibi ile ticaretin düzenleyicileri arasında sağlanmakta, üretilen toplumsal güçler ile sınırın her türlü ticaretinde yeniden söz sahibi olabilmektedirler. Sözelimi sınırı geçme faaliyetlerinin sırtçılık ve katırcılık dönemlerinde sınırın geçilebilmesi için rüşvetin verildiği mekânlar kaçakçılık yapılan güzergâh üzerindeki karakollar ve sınır kontrol birimleri iken sınır kapılarının açılması ve sınır ticaretinin başlamasıyla bu faaliyetler sınır kapılarına yönelmiştir. Sınır kapılarının sınır ticaretine açılması ile sınır kaçakçılığı büyük oranda yeni mekâna taşınmada geç kalmamış *rahat, sorunsuz ve destekli geçişlerin* yaşanması için gerekli olan ilişkilerin sağlanması süreçleri de kısa sürede sağlanmıştır. Sırtçılık ve katırcılık dönemi sınırı geçme faaliyetleri ile hayvan ticareti-kaçakçılığının yapıldığı dönemlerde ilişkiler hükümet(jandarma)-tüccar arasında sağlanırken bu ilişkiler ağa, muhtar, imam veya ağa üzerinden sağlanmıştır. Sınır kapılarının açılması ile ikili ilişkileri sağlayan mekanizmalar ise şirketler ile iktidar partilerinin yerel örgütlenmeleri yeni ticaret biçiminin düzenleyicisi ile tüccarı olmuşlardır. Yeni ticaret biçimi olan sınır kapılarından geçişin sağlanması ve eskinin sınır kaçakçısının yeni dönemin ihracatçısı-dış ticaretçisi konumuna yükselmesinde Hardt ve Negri'nin güçlü toplumsal ilişkilerin üretimi söz konusudur. Toplumsal ilişkilerin üretimini gerçekleştirebilen üretici güçler tüm dönüşüm ve yaşanan gelişmelere ayak uydurabilmiş ve sınırı geçme faaliyetinin tüm dönemlerinde gücü elinde bulundurabilme imkânını sağlamıştır. Güçlü toplumsal ilişkilerin üretimi bütün dönemleriyle beraber sınırı geçme-sınır kaçakçılığı veya ticaretinin belirleyici ve düzenleyici öznesi olmuştur. Hayvan ticareti-kaçakçılığı sonuç olarak diğer kaçakçılık biçimleri olan sırtçılık ve katırcılık dönemi sınırı geçme faaliyetleri ile benzer şekilde güçlü ilişki ve ağlar gerektirmektedir. Beşikçi(2014b: 286) hayvan ve hayvan ürünlerinin kaçakçılı-

ğın odak noktasını oluşturduğunu, hayvan fiyatlarının Türkiye'dekinin 2-3 katı daha pahalı satılmasının hayvan kaçakçılığının devam ettirilmesindeki neden olduğunu belirtir. Hayvan ve hayvan ürünleri yapılan faaliyet olarak sınır geçişlerine konu olan mal olarak odak noktasını oluşturmaktadır. Fakat hayvan geçişi ile hayvan ürünlerinin geçişi farklı şekillerde hatta farklı ve dönüşen süreçlerde yaşanmıştır. Hayvan ürünleri çoğunlukla kendi hesabına yapılan sırtçılık dönemi sınırı geçme faaliyetinde büyük bir oran olarak yer alırken, sürü hayvanlarının geçişi ile yapılan ticaret-kaçakçılık ise dönem fark etmeksizin talebe bağlı olarak sınır geçişinin hemen her döneminde gerçekleştirilmiştir. Sonuç olarak sınırların zorlanması-geçilmesi ile yapılan tüm kaçakçılık-ticaret faaliyetleri çeşitli ve zor ilişki süreçleri ile ağlar gerektiren, sınır geçişinin her döneminde farklı aktörler ile ilişkiler sonucu devletin veya devletin yereldeki temsilcilerinin aktörler ile kurduğu ilişkiler veya bu faaliyetin sonlandırılmasına yönelik atılan adımlar kaçakçılığı veya ticaretin itici gücü haline gelmiştir. Bununla beraber sınırlara yönelik politikalar ile kaçakçılık daha da ilerlemiştir. Sınırların kontrol altına alınmaya başlanmasıyla sınır geçişlerinin her türlü sürecinde rüşvet(bertil) ve yolsuzluk olayları daha çok görülmeye başlanmıştır. “Kaçakçılığı kontrol etmeye yönelik uygulamalar, sınır karakollarındaki jandarmanın yozlaşmış rüşvet almasına ve bölge halkıyla askeri ve sivil görevliler arasındaki güvensizliğin büyümesine zemin oluşturmaktadır”(Yalçın-Heckmann, 2012: 129). Sınır görevlileri ve jandarma ile sınırda bulunan bölge halkı ve ticaretin aktörleri arasında güvensizlik oluşması dönemsel olarak aktörlerin değişmesine neden olmaktadır. Ayrıca sınıra yönelik uygulamaların baskınlığı, sınırdan geçen malın oran olarak yükselmesine böylelikle kaçakçılık faaliyetinin zarar ettiren yönü olarak daha fazla oranda etki etmesine neden olmaktadır. Sınır korumaya yönelik politikaların sınırın korunmasında görevli olan jandarma ve diğer güvenlik birimlerince keyfi-faydaya göre yorumlanması veya kötüye kullanılması sınırdaki yozlaşmalara neden olmakta, rüşvetin her türlü engeli aşmasına neden olmaktadır. Bunun sonucunda rüşvet verebilen kesimin ticaretin düzenleyicisi konumuna yükselmesiyle belli kesimlerin faydalanması sonucu adaletsizlik yaratmasına, bölgedeki güçlerin, asker ile olan ilişkilerinin daha çok olumsuz sonuçlanmasına neden olmuştur. Sözelimi ticarete daha aktif olabilmek adına ağa veya muhtarın eski tüccara veya korucu başına göre daha çok vergi vermesiyle ticaretin düzenleyicisi konumuna yükselmesiyle korucu başının askerle olan ilişkilerinin bozulmasına böylelikle güvenlik sorununun ortaya çıkmasına neden olmuştur. Hayvan kaçakçılığı gibi diğer ticaret-sınırı geçme-kaçakçılık dönemleri veya

biçimleri gibi ilişki ve ağların yani gücün elde toplanmasına bağlı olarak gelişmesine, ilerlemesine ve dönüşmesine neden olmuştur. Sınırın zorlanmasıyla-geçilmesiyle gerçekleştirilen kaçakçılığın sınır kapılarına yönelmesinin güç, ilişki ve ağların şekillenmesi, aktörlerin ve devletin bunun oluşmasına yönelik etkileri sahadan elde edilen bilgiler çerçevesinde sırtçılık ve katırcılığın karıncalığa dönüşümü konusunda ele alınacaktır.

2.6- SIRTÇILIK VE KATIRCILIĞIN KARINCALIĞA DÖNÜŞÜMÜ

Osmanlı Devleti'nin yıkılışından önceki dönemlerde uzun ve tarihi bir geçmişe sahip olan Şırnak ve çevresinin Zaho, Duhok ve diğer merkezler ile olan bağlarından biri de ekonomik faaliyetler üzerine kurulmuştur. Bu ekonomik faaliyetlerin oluşturduğu bağlar Türkiye ve Irak devletleri arasında çizilen sınırları ile illegal olarak görülmesi ve gördürülmesine neden olmuştur. Fakat uzun bir tarihsel sürece sahip olan ekonomik faaliyet bağları illegal görünmesine rağmen kesintiye uğramamış aksine gelişerek ilerlemesine ve dönüşümler geçirmesine neden olmuştur. Böylelikle sıradan ve önemsiz bir ticaret yolu büyük bir ticari faaliyet ile sermaye dolaşımının mekânı haline gelmiştir. Büyük ticari faaliyetler sırtçılık ve katırcılık biçimlerinde yapılan ayrı dönemlerde giderek artan oranda gelişen ağlar ve ilişkiler ile ticaret-kaçakçılık hacminin yükselmesine neden olmuştur. Buna bağlı olarak ilişki boyutları da gelişip her dönem sorunsuz geçişlerin sağlanabilmesi için gerekli olan altyapıların kurulması da kolay bir şekilde sağlanmıştır.

Sırtçılık ve katırcılık dönemleri sınırı geçme faaliyetlerinin karıncalık biçimine dönüşmesi aslında Türkiye ile Irak devletlerinin sınırı yüklediği anlamların somut ve pratiğe dökülmüş halidir. Devletler, hükümetler ve hatta şirketler tarafından sınırı yüklenen anlamlar her dönemde kendini yine sınırın kendisinde, sınırın içinde veya sınır insanında bulmuştur. Devletlerin sınırlara yükledikleri anlamlar farklı olsa dahi Türkiye ile Irak devletlerinin sınırı yüklediği anlamın güvenlik ve ekonomi olduğunu belirten Aksel ve Daniş(2014: 92) bu iki devlet arası sınırı belirtirken Türkiye-Irak sınırını belirleyen iki temel faktörün iç güvenlik ve ekonomi olduğunu ifade ederler. Sözgelimi Irak ve Türkiye devletlerinin arasındaki sınırı yükledikleri anlamın güvenlik politikalarının daha yoğun bastığı dönemler hakkında yapılan yüz yüze görüşmelere ve sahadan elde edilen bilgilere göre sınırda geçişler azal(tıl)mış, sınır kontrol birimlerinin ve kontrolü sağlayan ekipler ile ekipmanların daha yoğun bir

şekilde kullanılmasıyla geçişlerin tamamen engellendiği dönemler de olmuştur¹⁷. Irak-Türkiye arasındaki sınırdan geçişlerin güvenlik politikaları sonucu 2000-2004 yılları arasında tamamen engellendiği bir dönem olmuştur. Buna bağlı olarak devletin sınıra yüklediği güvenlik anlamlarının bölgede hem sınırın geçişinin engellenmesi hem de sınır geçişinin engellenmesine bağlı olarak ekonomik faaliyetlerin kesilmesi sonucu zorunlu olarak köy koruculuğuna yönelme oranı diğer dönemlere göre büyük bir oranda artmıştır. Sahadan elde edilen bilgiler sonucu koruculuğa yönelme 2000-2004 yılları arasında yükselmesinin nedeni tamamen sınır kaçakçılığı-ticaretinin durmasına bağlı olarak köy koruculuğunun ayrı bir geçim kapısı olarak görülmesidir. Devletin sağladığı veya güvenlik anlamı yükleyerek elde ettiği sınırdan geçişin olmadığı dönemde yurtiçinde de sınıra bağlı köylerde köy koruculuğunda artışın yaşanması devletin yine yüklediği güvenlik anlamının vücut bulmasına olanak sağlamıştır. Fakat devletin koruculuğa bakışı her ne kadar güvenlik amacı taşısa da sahadan elde edilen bilgiler ile korucu olan ve sınırı geçen görüşmecilerin buna katılmadığı aşağıdaki görüşmeden de anlaşılmaktadır.

“Biz koruculuğu elimize silah alıp dağ taş gezmek için kabul etmedik. Kim evinde rahat oturup çocuklarıyla zaman geçirmek yerine mağara mağara dağ taş gezmek ister ki. Sınır tamamen kapandı biz de aç kalmamak için koruculuğu kabul ettik. Ha biz ilk korucular değildik ama kabul ettiğimizde çok kişi beraber kabul ettik. Belki de sınırın yeniden açılması için ne kadar çok korucu olursa güvenleri bize daha çok artar böylece yeniden sınırı geçmemize olanak sağlayacaklarını düşündüğümüz için korucu olduk”(Görüşmeci, Katırcı, Korucu, Gülyazı).

Devletlerin sınırlara yükledikleri anlamların somut olarak görülmesi ancak yine sınırlarda ve sınıra ait olanlarda görülür. Güvenlik anlamının yüklenmesi sınırdaki kontrol birimlerinin artmasına veya kaçak geçişlerin engellenmesine neden olur. Böylece sınırın kendisinde var olan somut yapıların değişmesine, sınır insanının faaliyetleri ile hareket alanlarının daralmasına, ekonomik olarak denetim altına alınmasına neden olup, kanunların soyut anlamının gözle görülür bir *Kalekol* veya *Drone* denilen hava aracında kendini bulmasına neden olur. Yukarıda görüşmecinin de ifade ettiği gibi devletin sınıra ve sınıra ait olanlara yüklediği güvenlik anlamlarının her iki

¹⁷ Irak-Türkiye arasında yapılan kaçakçılığın en yoğun olarak gerçekleştiği coğrafya olarak Uludere ilçesi ve bağlı köylerinde yapılan görüşmelerde sınırın geçişinin dönemselsel olarak hükümet(Jandarma ve sınır kontrol birimleri)’e göre belirlendiği ve geçişlerin bazen tamamen engellendiği bilgileri elde edilmiştir. Gülyazı köyünde sınır geçişinin-kaçakçılığının 2000-2004 arası dönemde tamamen engellendiği ve bu sınırı geçen tüm bireylerin bu dönemde sınır geçişine bağlı olarak Köy Koruculuğu için başvurunun arttığını dile getirmişlerdir.

taraf olan kaçakçı-korucu ile devletin kendisinde farklı amaçlar taşıdığı görülmektedir. Devletin koruculuğu kabul edişinde güvenliğe odaklanırken, korucunun koruculuğu kabul ediş ise sınırın güvenliğinin tersine yeniden sınırın geçişi için gerekli olan anahtar elde ederek sınırdan yeniden geçebilmeye odaklanmadır.

Türkiye-Irak arasındaki sınırın devlet tarafından güvenlik anlamı yüklenmesi ve sınıra ekonomik ile güvenlik odaklı yaklaşımlar benimsenmesi sınıra ait-sınırdan oluşan faaliyetlerin denetimini sağlama amaçlıdır. Güvenlik odaklı sınır yönetiminin sınıra ait tüm olguların güvenlik çerçevesinde ele alınmasına neden olmuştur. Böylelikle sınırın kendisi başta olmak üzere sınıra ait olanlar da güvenlik odaklı bir sınır yönetiminin esas kılınmasına neden olmuştur. Güvenliğin temel odak noktası haline getirilmesi aslında 1980'ler ile PKK'nin ortaya çıkışı ve şiddet dönemlerinin başlamasıyla Türkiye'nin Irak sınırı için güvenlik sorunu olarak ele alınmasına neden olmuştur. Buna ek olarak Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne uyum süreci çerçevesinde güvenlik odaklı yaklaşımların benimsendiğini belirten Aksel ve Danış(2014: 73) güvenlik odaklı sınır politikasının amacının Türkiye-AB sınırlarının bir uzantısı olan, göç veren Irak ve Ortadoğu ülkeleriyle olan sınırın güvenliği ve geçirmezliği hedeflenmektedir. Türkiye'nin sınıra yüklediği güvenlik anlamının sınırdan güvenlik ve geçirmezlik sağlama amacı hem PKK'nin faaliyetleri ve Irak, Suriye ve İran'da yaşayan Kürtlerin birbirleri ile olan iletişiminin sağlanmasını engellemek hem de göç veren Ortadoğu ülkelerinden göç edenlerin Türkiye'nin AB ile olan uyum süreçlerini aksatacağından dolayı oluşan endişedir.

Türkiye-Irak arasındaki sınırdan kaçakçılık faaliyetlerinin dönemsel olarak dönüşmesi ve sınırın kendisi üzerinde yapılan ticaret-kaçakçılığın sınır kapılarına doğru kayması hem sınırlar üzerindeki güvenliğin artırılması hem de sınır kapıları içinde ekonomik teşvikler ile kolaylaştırıcı adımların atılmasıyla sınırdan yapılan kaçakçılık sınır kapılarına doğru yönelmiştir. Sınır kapılarına doğru yönelme ile sırtçılıktan ve katırcılıktan karıncalığa doğru bir geçiş yaşanmıştır. Sınırın geçilmesi ile yapılan kaçakçılık mekân değiştirerek sınır kapısı ile yeniden başlamıştır. Bunun nedeni ise Türkiye ve Irak devletleri arasındaki sınırların güvenlik politikaları çerçevesinde esnek yapılarının ve geçirgenliğinin sınır kapılarına doğru kaydırılmasıdır. Irak ile Türkiye arasındaki sınırın güvenlik odaklı yaklaşım sonucu geçirgenliğinin ortadan kaldırılması ve sınır üzerinde hem PKK'yi engelleme hem de AB'nin göç ve sınır politikaları çerçevesinde ilerleme sağlayabilmesi için sınır-geçiş noktaları üzerinde iktidar teknolojileri kullanılarak denetim sağlanmıştır. Aksel ve Danış(2014: 68) Irak

sınırının Türkiye'nin ulus-devlet teritoryası düşüncesinin PKK sorunu ve AB'nin göç ve sınır politikaları ile aynı düzleme gerçekleştirildiğini belirtir. Böylece sınırdan geçiş engellenip ekonomi odaklı sınır kapısına yönelme sağlanmıştır. Aksel ve Danış(2014: 68) sınırın güvenlik odaklı yaklaşımı ile geçirgenliğinin son bulmasıyla veya buna paralel olarak Habur Sınır Kapısı'nda iyileştirmeler yapılmasıyla "sınır bir geçirmezlik alanı olduğu kadar Habur Gümrük Kapısı'nın modernizasyonu ve vize politikalarının esnekleştirilmesi gibi uygulamalarla dolaşımın arttığı bir bölge" haline geldiğini ifade ederler. Sınırın tamamen geçirmezlik alanı olarak yeniden denetimi dev projektörler, termal kameralar, elektrikli teller, sınırlarda askerlerden oluşan sınır duvarları, sınır karakolları ve kalekolları, köy koruculuğu sistemi, kara mayınlarının yerleştirilmesi ve ihbar edene ödenen miktar gibi ihbarı teşvik politikalar üzerinden iktidar aygıtları ile sağlanmıştır. Böylece sınır geçişleri engellenip Habur Sınır Kapısı üzerinde ekonomi odaklı bir sınır anlayışı sağlanmış ve sınır kapısı daha etkin bir hale getirilmiştir. Bunun sonucunda engellenen sınır kaçakçılığı başka biçimlerde sınır kapıları ve gümrüklere doğru yönelmiştir. Sınırlarda veya sınır kapılarında güç dengeleri ile sağlanan kaçakçılık-ticaret faaliyetlerinin mekânlar düzeyinde güce bağlı olarak değişebildiğini, önem kazanıp yitirebildiğini ifade eden Özgen(2004: 63)'e göre "bir kapının modernleştirilmesi, güvenilir ölçüm araçlarına kavuşturulması veya denetimlerin sıkılaşması da, o kapının bir delik (holes) olma özelliğini yitirmesiyle ve eski güç dengelerinin bozularak yeni güç çatışmalarının ortaya çıkmasıyla sonuçlanabiliyordu." Özgen'in ifade ettiği kapıların modernleştirilmesi veya yeni teknolojilerin kullanılması ile kapılardaki işlerliğin sağlanması yeni güç ve çatışma dengelerinin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Habur Sınır Kapısı'nda modernizasyon ve geliştirme çalışmalarının sağlanması sınırlardaki kaçakçılık-ticaret faaliyetlerinin sınır kapılarına doğru yönelmesine neden olmuştur. Aslında bu yönelme sadece Özgen'in belirttiği modernleşme çalışmalarıyla değil bunlara ek olarak Aksel ve Danış'ın belirttiği sınırlarda güvenliğin sağlanmasıyla da olmuştur. Hem sınırlar sağlama alınmış hem de sınır kapıları modernize edilip işlerlik kazanmasıyla Özgen'in ifade ettiği güç dengeleri gümrüklere doğru kaymıştır. Böylelikle sınırlar üzerinde yapılan sırtçılık ve katırcılık biçimi sınırı geçme faaliyetleri sınır kapılarında karıncalık biçimi sınır kapısını geçme faaliyetine doğru dönüşmüş ve sınır kaçakçılığı-ticaretinin sınır kapılarına doğru yönelmesine neden olmuştur.

1980'ler sonrası süreçlerde Türkiye'nin güneydoğusunda Suriye ve Irak ile olan sınırlarının PKK ile beraber güvenlik odaklı yenilenme ve geçirgenliği azaltma

çalışmaları sonucu sınır kapılarının işlerlik kazanmasıyla *kaçığın yasallaştığı* dönem olarak belirten Özgen(2011: 5) sınır geçişlerinin iyice daraltıldığı, her türlü mal, liberal ekonomiyle birlikte ‘girişimcilik’ kültürüne dâhil edilmiş ve gümrükler mevzuatındaki uygun ilerletmeler vb. yollarla, gümrük ve ticaret sisteminin içine çekilmiştir. Liberal ekonomi kültürüne dâhil edilen gümrük mevzuatları ve kaynağı sorgulanmamış her türlü mal gümrük ve ticaret sistemi içine çekilmesiyle sınırdan yapılacak olan kaçakçılık faaliyetinin sınır kapısında yapılan kaçakçılığa karşı koyamayıp sınır üzerinde gerçekleşen kaçakçılığın da sınır kapısına yönelmesine neden olmuştur. Böylelikle sınırdan yapılan kaçakçılığın sınır kapısına yönelmesiyle sınır üzerinde gerçekleştirilen kaçakçılığın aktörleri de sınır kapısına doğru yönelmiş ve eskinin sırtçı ve katircıları yerini yeni düzlemde karınca ve şoförlere bırakmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.-KAÇAKÇILIĞIN FORMELLEŞMESİ VE BİR İSTİHDAM BİÇİMİ OLARAK İNŞASI

3.1- KARINCALIĞIN KIYISI: SINIR KAPISI

Türkiye'nin güvenlik odaklı sınır yönetimi ile sınırlara doğru güvenlikçi politikaları izlemesi 1980'ler itibariyle PKK'nin ortaya çıkması sonucu oluşan güvenlik ihtiyacı ile AB'nin göç ve sınır koruma anlaşmaları ile sınırlara yönelik güvenli hale getirme, sınırda geçiş olmayan bir durum yaratmaktır. Böylelikle sınıra güvenlik anlamı yüklenmiş bunun sonucunda sınır kapılarının daha aktif hale gelmesine neden olmuştur. Kürtlerin Ortadoğu'da yaşanan ekonomik ve siyasi dönüşümlerde dinamik bir güç halinde olduğunu belirten Gültekin(2013: 88)'e göre 30 yıla yaklaşan çatışmalı süreçlerin ve son dönemlerde hızlanan yeni sermaye birikim süreçleri sosyal yaşamı ve ekonomik faaliyetleri dönüştürmüş böylece geleneksel yaşam biçimlerinde değişimler yaşanmıştır. 30 yıla yaklaşan çatışmalı süreç sonucunda güvenlik odaklı sınır yönetiminin uygulanmasını sağlamıştır. Böylelikle kırsal bölgelerde gerçekleştirilen kaçakçılığın engellenip yok olmasına neden olmuştur. Bu yok oluş ile beraber kapitalist düzene dayalı sınırın dış ticaretinin başlamasına olanak tanınmıştır. 1980 sonrası dönemde yaşanan güvenlik ve sınır yönetim anlayışının değişmesiyle sınır-daki kaçığın uluslararasılaştığını ifade eden Özgen(2011: 5), 1980 sonrası süreçte sınır kapılarının giderek önem kazanmaya başladığını, sınırın üzerinin(border) silikleşmesine karşın sınırın etki alanlarının(frointer) ticari değil ama politik olarak önem kazandığını ifade eder. Sınır kapılarının önem kazanmaya başlamasının sınırda güvenlik politikaları sonucu geçişsizliğin yaratılması ve neoliberal politikalar kapsamında sınır kapitalizminin yerleşmesiyle gümrük politikalarının sermaye odaklı eğilimleri sonucu oluşmuştur. 1980 sonrası süreçte sınıra ait değişimler güvenlik odaklı sınır yaklaşımının PKK dolayısıyla yeniden mayınlanması sonucu sınırın güvenliğinin sağlanması ve sınırdan ticari anlamda kaçak mal geçişinin engellenmesiyle kapı-

lar önem kazanmaya başlayıp ticaretin kapılara doğru yönelmesine neden olmuştur. Özgen(2011: 5)’e göre kapıların önem kazanmaya başlamasıyla yeni sosyal kategoriler olarak sınır ticaretine bulunan işadamları ile kapı ve gümrük ilişkilerinin düzenleyen gümrük komisyoncuları gibi yeni sosyal tipler ortaya çıkmıştır. Bu sosyal kategorileri ile sınır kapıları gümrükçü, sınır güvenlik ekipleri, sınır ticareti yapan işadamları ve sınırın giriş çıkışında bulunanları ile sınır kapılarının yeniden önem kazanmasıyla kapitalist üretim biçiminin yeni bir mekânı haline gelmiştir. Kapitalist üretim biçiminin kendi mekânını yaratıp bunun için gerekli olan ilişkilerin örülmesini sağlar. “Üretim tarzı, bazı toplumsal ilişkilerle birlikte, kendi mekânını (ve zamanını) örgütler-üretir”(Lefevbre, 2016: 28). Üretim tarzı ve işleyişi için gerekli ilişkilerin örülmesinde mekânın ve sosyal kategorilerin sınır kapıları üzerindeki dönüşümü büyük önemde belirleyici ve güvenlik odaklı politikaların benimsenmesiyle oluşur. Sınır yönetimine dair algıların güvenlik odaklı olarak ön plana çıkmasıyla sınır kapılarında iyileştirmeler yaşanmış böylelikle sınırlar üzerinde gerçekleşen kaçakçılığın mekânsal olarak kapılara doğru yönelmesine neden olmuştur. Sınırların uluslararasılaşmasına öncülük eden kapılar, uluslararasılaşma sürecinde önem kazanıp bu sürece aracılık etmiştir. Özgen(2011:5)’e göre bu dönemde sınırın uluslararasılaşmasıyla kapılar önem kazanıp birikimin mekânları haline gelmiştir. Böylece birikimin akış yönü ulusaldan uluslararası boyuta doğru taşınmıştır. Ulusal ve hatta yerel düzeyde gerçekleştirilen sınır kaçakçılığı olan sırtçılık ve katırcılık biçimleri sınırı geçme faaliyetleri sınır politikaları ile çatışma süreçleri ve AB politikaları doğrultusunda sınırın güvenleştirilmesiyle yeni bir ticaret biçiminin doğmasına neden olmuştur. Dış ticaretin başlaması adına kapitalizmin gelişmesi için ihtiyaç duyduğu mekânın üretimi sağlanmış, emeğin sömürülmesi için gerekli olan iktidar aygıtlarının ve sermayenin yeniden birikiminin önü açılmıştır. Tüm bu süreçler ise mekânın merkezileşmesini ve örgütlenmesini gerektirir. “Merkezileşmiş ve yoğunlaşmış mekânın örgütlenmesi hem siyasal iktidara hem de maddi üretime yarar, kârları optimize eder. Toplumsal sınıflar işgal edilen mekânların hiyerarşisi içinde, buraya yatırım yapar ve burayı dönüştürür”(Lefevbre, 2016: 29). Sınırların güvenlik odaklı sınır yönetimi anlayışı ile geçişsizliğin yaratılmasıyla toplumsal sınıflar olan kaçakçılık faaliyetinde bulunanlar adına bir mekânın işgal edilmesi durumudur. Mekânın işgal edilmesiyle toplumsal sınıflar olan kaçakçılar yeni üretilen mekânda hiyerarşiye ait olabilmek için dönüşüm geçirmelerine böylelikle de gerçekleşen dış ticarete dâhil olabilmek adına gerekli olan ağların örülmesiyle kapitalist üretim biçimine dâhil olmuşlardır.

Bunun sonucunda TIR filolarının kurulması, köyden ve kırsal alanlardan sınır kapılarının bulunduğu merkezlere doğru kişiler ile sermayenin yer değiştirmesine neden olmuştur. Sınırdaki ticareti-kaçakçılığı elinde bulunduran ağa, muhtar veya korucu başının sınır kapısına dâhil olmak için sermaye veya ilişkilerinin mekânsal olarak değişmesine ayak uydurup, sınır ticaretine dâhil olabilmek için gerekli olan ağlar ile ilişkilerin kurulmasına başlamışlardır. Aktörlerin ilişki ve ağlarını kurması Özgen(2011:7)'e göre yeni üretim biçimlerine bağlı olarak sınırdaki yapılan kaçakçılık ile sermaye birikimini sağlamış grupların yerel siyasete aktif olarak katılmasıyla yeniden dâhil olabilmek fırsatını yakalamışlardır. “Aslında sınırın ve kaçak malların geçişi ile geçmişte birikim sağlamış olanlar, savaş ekonomisini(Körfez savaşları sonrası süreç) takiben yeni birikimler elde etmiştir”(Özgen, 2011: 7). Geçmişte katırcılık ve sırtçılık faaliyetlerinin düzenleyicisi ile bu ticaretin sahipleri konumunda bulunan yerel güçler olan ağa, muhtar, korucu başı veya şeyhin sınır kapılarının modernizasyonu ve sınırın güvenleştirilmesiyle eskiden birikimin sağlanmasına yeni süreçte de dâhil olabilmişlerdir. Dâhil olabilmek için gerekli olan ağlar ve ilişkiler ise yeni süreçte merkez sağ partilere yakınlık-üyelik veya aktiflik ile sağlanmıştır. Özgen(2011:7)'e göre sınır kapısındaki ticaret Güneydoğu Anadolu bölgesinde savaş süreçlerine dâhil olan altyapı hizmetlerinin müteahhitlik görevleri sağ partilere yakın ve geçmişte yine sınıra ticareti elinde bulunduran kimi aşiret ağalarına veriliyordu. Fakat bu aktörler eski biçimde gerçekleştiren sırtçılık ve katırcılık biçimi sınırdaki geçme faaliyetlerinde olduğu gibi faaliyetin düzenleyicisi ve söz sahipleri yerel güçlerden çok ulusal düzeyde sağ partilere yakın aktörlere verilmiştir. Böylelikle sınır geçişinin eski biçimlerinde aktif olan aktörlerin değişmesine de neden olmuştur. Bu değişim ulusal ve yerelin bütünleşmesine neden olmuştur. Yerel ve ulusal müteahhitlik hizmetlerini sağlayan sağ partilere yakın gruplar, sınır kapılarının dünya ölçeği haline gelmesine neden olur. Hem ulusal hem yerel düzeyde aktörlerin katılımı küreselleşme ile uluslararası aktörlerin dâhil olmasına böylelikle yerel ve ulusal güçlerin zayıflamasıyla sınıra yönelik anlayışta çelişkiler yaşanmasına neden olmuştur. Mekânın merkezileştirilip iktidar tarafından örgütlenmesi ile ulusal ve yereli bütünleştirip parçalayan yeni bir mekân dünya ölçeğinde oluşma eğilimi gösterir(Lefebvre, 2016: 29). Bu süreçlerin çelişkili yapılar doğurduğunu belirten Lefebvre'a göre kapitalist üretim tarzı için dünya düzeyinde bir işbölümü yaratılır. Bu yeni işbölümü ve düzen uluslararası piyasaların düzenleyici ve söz sahibi olduğu yerel ve ulusal güçlerin ise etkili ve kısmi düzenleyici konumunda bulunduğu bir dış ticaret ortamının sağ-

lanmasına neden olur. Böylelikle sınır kapılarının küresel bir konuma yükselmesine ve bunun sonucunda da sınır kapılarında güçler açısından dönüşümler görülmesine neden olur. Sınır kapılarının küresel kapitalizm mekanları haline gelmesiyle emeğin sömürülmesi süreçlerinin başlaması, karıncalık tipi enformel ilişki ağlarının güçlenmesine ön ayak olur. Sınır kapılarının küresel kapitalizmin mekânları haline dönüşmesi ile sınır kapılarının modernizasyonu ve sınırların geçirmezliğinin sağlanması süreçlerinin tamamlanmasıyla sonuçlanır. Fakat tüm dönüşümler-modernizasyon ve politikalar dahi sınır kapısının emeğin sömürülme mekânları halini almasına engel olamamıştır. Kapitalist üretim biçimleri içinde küçük çaplı ve direngen bir işkolu olan Karıncalık gibi üretilen mekânların yeni işkolunun ortaya çıkması ise bir ayakta kalma savaşının verildiği mekânlar olarak sınır kapılarında yerel ve ulusal aktörlerin kendinden büyük yüklerini taşımak zorunda kalan ve hiyerarşi içinde dönüşüme ayak olan gruplar yaratır.

3.2- DIŞ TİCARET SONUCU ŞEKİLLENEN HABUR SINIR KAPISI

Sınır kapıları ülkelerin komşu ülkeler ile diğer birimlere insanlar, hizmetler, mallar ve sermayelerin mekânsal yer değişimlerinin merkezleridir. Sınır kapıları devletlerin veya diğer birimlerin sınır üzerinden yapılan kaçakçılığı hem güvenlik odaklı sınır yaklaşımları sonucu engellemesi hem de sınır kapılarının modernizasyonu ile akışkanlığın gümrüklerde sağlanması ile kaçakçılık ve ticaret ile ilişkiler sınır kapılarına doğru yönelmiştir. Böylece sınır kapılarında oluşan ağlar ve ilişkiler sonucu yeni iş kolları ortaya çıkmıştır. Bu iş kolları arasında emek ve değer ilişkileri bakımından üzerinde durulması önem arz eden olgu olarak karıncalık ön plana çıkmaktadır. Karıncalık, sınır kapılarının mallar, hizmetler, kişiler ve sermayenin serbestçe dolaşımının sağlanması adına modernize edilmeleri ve sınır ticaretinin kontrol altına alınarak denetimli bir biçimde işlerliğinin sağlanması ile sınırda gerçekleştirilen kaçakçılık-ticaretin engellenmesi için iyileştirilen gümrükler ile sınırların serbest bölgelerinin ortaya çıkarttığı sınıra ait bir işkoludur. Sınır kapılarının işlerlik ve önem kazanmasıyla ticaret ağlarının gelişmesi birbiri ile aynı düzlemde gerçekleşmiş ve modernize edilme ile ticaret hacimleri ve rakamların yarıştırıldığı, sermayenin mekânları haline getirilmiştir.

Karıncalığın enformel bir iş kolu olarak ortaya çıkması sınır kapılarının açılması ve dış ticaretin özel bir biçimi olan sınır ticaretinin başlaması ile kendini gös-

termiştir. Sınır ticaret ise sınır kapılarının bulunduğu bölgelerde ekonominin canlanması, ekonomik refah hedefi ile kaçakçılığın engellenmesi amaçlarıyla başlatılmıştır. “Sınır ticareti, bölgenin ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla komşu ülkelerle sınırı olan ülkelerin karşılıklı olarak yaptığı özel bir dış ticaret şeklidir”(Atay ve Sugözü, 2011: 59). Sınır ticaretinin dış ticaretin özel bir biçimi olarak bölgelere yönelik gelişmeler sağlamak amacıyla başlatılması bölgelerin genel refah düzeyleri ile sınıra tüm olguların denetim ve gözetim altına alınması amaçlarıyla gerçekleştirilir. Sınır ticaretinin amacı sınıra ait olanların denetim ve gözetimlerinin sağlanmasıdır. “sınır ticareti ile bölge ekonomisine canlılık getirilmesi, bölge insanının refah seviyesinin düzeltilmesi, mal kaçakçılığının azaltılması ve istihdamın artırılması amaçları”(Dural ve Karluk, 2011: 50). Sınır ticaretinin amacı refah seviyelerinde artışın sağlanması ile istihdama yönelik iyileştirmelerin gerçekleştirilmesi gibi sosyal politikalar hedeflenmesi gibi görülmesine karşın aksine temel hedefin sınıra ait olanların denetim ve gözetimidir. Sınıra ait olanlar sınırdan kaçakçılık sonucu geçirilen mallar ile sınır kaçakçılığında bulunan insanların gözetimi ve kontrol altına alınması sonucu sınırın zorlanması-geçilmesi sonucu gerçekleştirilen sınır kaçakçılığının engellenmesidir. Türkiye’de ilk sınır ticaretinin 1978 yıllarında artan petrol ihtiyacının karşılanması amacıyla İran’la başlatılması daha sonra tüm bölgede geçerli kılınarak Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinin tümünün bu ticaret şeklinden faydalanmasına olanak sağlamıştır. Bölgede yapılan sınır ticaretinin özel bir nedeninin ticari ve sınai gelişmenin sağlanması olduğunun belirten Dural ve Karluk(2011: 52)’a göre sınır ticaretinin Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri için yapılacak ihracat ve ithalat ile ihtiyaçların düşük maliyetlerle karşılanması ve bu bölgelere ekonomik canlılık getirmesi hedeflenmektedir.

Sınır ticaretinin bölgelerin genel ekonomik düzeyleri ile istihdamın yükseltilmesi hedefleri ile uygulamaya konulması öngörülen biçimde hedeflere ulaşamamıştır. Hedeflere ulaşamama sınır ticaretinde kısıtlama, sınır ticaretinin belli kesimlerin eline geçmesi ve sınır ticareti yönetiminde yaşanan kamu politikaları eksiklikleridir. “Sınır illerinin belli ihtiyaçlarının komşu ülkelerden karşılanması amacıyla uygulamaya konulan sınır ticareti zaman içinde sınır kaçakçılığının legal hale gelmesine yol açmıştır”(Dural ve Karluk, 2011: 51). Sınır ticaretinin yönetiminde aksaklıklar yaşanması sınır ticaretinin amaçlarında sapmalar yaşanmasına böylelikle hedeflerin gerçekleşmemesine neden olmuştur. Ticaret boyutunun artmasına karşın sadece belli bir kesimin bundan faydalanmasının amacın gerçekleşmemesine neden oldu-

ğunu belirten Dural ve Karluk(2011: 51)'a göre sınır ticareti sadece belli ürünlerle kısıtlı kalmış, akaryakıt ticaretinde kaçakçılık artmış böylece devlet büyük ölçüde gelir kaybına uğramıştır. Sınır ticareti ile gerçekleşen motorin ticareti ile gelir adaletsizliği yaşanmıştır. “Başlangıçta bölge için bir kazanç kapısı olan dış ticaret sonrasında gelir dağılımı adaletsizliğine yol açmış ve bölgede yakıt zenginleri meydana getirmiştir”(Atay ve Sugözü, 2011: 59). Fakat devletin motorin ticareti sonucu oluşan adaletsizliği engellemek amacıyla bu ticareti ortadan kaldırması yeni bir kayıt dışı ekonomi yaratmıştır. Karıncalık gibi iş kollarının ortaya çıkması motorin ticaretine dayalı zenginleşme sonucu yaşanan gelir adaletsizliğidir. Sınır ticareti yönetiminde aksaklıklar, sosyal politikaların uygulanmasında engeller ile kamu yönetiminde sorunlar bölgede başlatılan sınır ticaretinin olumsuz sonuçlanmasına gelir adaletsizliğine ve kaçakçılığın sınır kapılarında formelleşmesine neden olup, Karıncalık gibi kaçakçılık biçimlerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. “Karınca ticareti ile sınır ticaret merkezleri vasıtası ile gerçekleştirilen sınır ticaretinin en yaygın olanıdır. Karınca ticareti daha çok ülkemizde vergi oranlarının yüksek olması nedeniyle meydana gelmektedir, kayıtdışıdır”(Atay ve Sugözü, 2011: 61). Kayıtdışı ekonominin ve sınır ticaret merkezleri vasıtasıyla gerçekleştirilen karıncalık aslında sınır ticareti ile sınır kapılarında formelleştirilen bir kaçakçılık biçimidir. Habur Sınır Kapısı'nın tarihi Şırnak bölgesinde var olan dış ticaretin tarihidir. 1973 yılında Gümrük İdare Memurluğu olarak kurulan Habur, 1976 yılında Gümrük Müdürlüğü ve 1981 yılında Habur Gümrükler Başmüdürlüğü haline getirilmiştir(www.silopi.bel.tr). Irak'a açılan en büyük kapı olarak Habur Sınır Kapısı'nın açılması ile petrol ithalatı hedeflenmiştir. İhraç edilen mallar ise “Çimento, demir, inşaat malzemeleri ile kuru gıda malzemeleri Irak'a çoğunlukla gönderilen mal gruplarıdır”(Atay ve Sugözü, 2011: 61). Habur Sınır Kapısı'nın tarihi ve açılması hem petrole dayalı ithalatın sağlanması hem de savaş döneminin oluşturduğu inşaat ve yeni yapılara olan ihtiyaçlar sonucu doğan ticaret biçimidir.

3.3- KARINCA VE KARINCALIK

3.3.1-Yükte Ağır Pahada Hafif: Karıncalık

Silopi, Cizre ve hatta İdil'de yaşayıp da karıncalık ile anısı veya ilişkisi bulunmayan yoktur sözü bu merkezlerde yaşayan insanların ve sınıra yakınlığın yani sınır insanının sınır ile ilişkilerinin yoğunluğunu açıklamaktadır. Osmanlı döneminde iki merkez arası legal ticaretten ulus-devletin sınırları ile başlayan sırtçılık, katırcılık

ve diğer biçimleriyle sınırı geçme-zorlama ile oluşan kaçakçılıktan günümüze sınır kapılarında yaşanan kaçakçılığa doğru dönüşümün son durağı karıncalık biçimi olmuştur. Sınırların 1980'ler ile başlayan güvenlik odaklı politikalar sonrası geçişsiz hale getirilmesi ile sınır kapılarının modernizasyonu ile sınırlarda ticaret yoğun bir şekilde gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Sınır kapılarının dış ticaretin özel bir biçimi olan ve bölgenin gelişiminin amaçlanmasıyla gerçekleştirilen sınır ticareti ile gelişmesi sınır kapılarında farklı işkollarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu iş kolları sınır kapısında gerçekleşen ticaretin boyutu, şekli ve ticaretin merkezlerine göre belirlenmiştir. Sözelimi Irak'ta savaş sonrası yapısal olarak yenileşme Türkiye ile olan dış ticaretini ve sınır ticaretinin şekillenmesine neden olmuştur. Böylelikle Türkiye'den Irak'a doğru inşaat yapı malzemeleri başta olmak üzere bir sınırın sınırsız ticareti başlamıştır. Sınırdaki oluşan bu sınırsız ticaret sınır kapılarında dönüşüme ve yeni işkollarının doğmasına, böylelikle yeni bir emek sömürüsü mekânının üretilmesine neden olmuştur. Sınır kapılarında ticaretin yoğun bir şekilde sürdürüldüğü yerel, ulusal güçler ve uluslararası şirketleri ile hükümetlerin düzenleyici ve söz sahibi olduğu bir sınırdaki, sınırsız ticaret sınır kapılarının yani gümrüklerin emek sömürüsü mekânı haline almaya başlamasına neden olmuştur.

Sınır kapılarında dış ticaretin özel bir biçimi olarak gerçekleştirilen sınır ticareti ile ortaya çıkan *Karıncalık Ticareti* veya *Karıncalık* literatürde *Bavul Ticareti* olarak geçmektedir. Bavul ticareti 1980'ler ile beraber liberalleşen dış ticaret rejimi ile ortaya çıkan "Yabancı uyruklu vatandaşların bir ülkeden bir başka ülkeye satın aldıkları malları valiz ya da bagajlarında tekrar satmak amacıyla götürmeleri"(Kırcı, 2007: 10) şeklinde tanımlanan liberalleşen sınır ticareti ile ortaya çıkmış dış ticaret ekonomik faaliyetidir. Bavul ticareti olarak belirtilen mal getirilip götürülmesi faaliyeti *Mekik Ticareti* olarak da adlandırılır. Karıncalık Ticareti veya Karıncalık Bavul veya Mekik ticareti olarak adlandırılmasına karşın sahadan elde edilen bilgiler çerçevesinde veya Şırnak-Silopi(Habur Sınır Kapısı) ile Duhok-Zaho(İbrahim Halil Sınır Kapısı) bölgelerinde bu faaliyetin Bavul veya Mekik şeklinde adlandırıldığına dair herhangi bir bilgi elde edilememiştir. Habur Sınır Kapısı(Silopi) ile İbrahim Halil Sınır Kapısı(Zaho) karşılıklı olarak yer alan ve Türkiye ile Irak devletlerinin birbirlerine bağlandığı en büyük sınır kapılarından biridir. Her iki sınır kapısında yapılan saha çalışmalarında Bavul veya Mekik ticareti ifadelerine rastlanılmamış fakat Zaho'da Karıncalar için *Kirli Turist* ifadesinin Peşmerge-Asayiş birimleri ile Esnaflar ve Bölgesel Yönetime bağlı memurlarca kullanıldığı yüz yüze yapılan görüşmelerden elde edilmiştir.

Karınca veya Karıncalık en genel anlamıyla günlük gidiş-gelişleri ile getirdiği malların boyutu ve sınır kapılarının hemen her bölgesinde, sayı olarak sınır kapısında en fazla görülen kendi hesabına veya şirket(şoför) hesabına yaş ve cinsiyet fark etmeksizin çalışan düşük ücretli sınır kapısının en yoğun sömürülenleridir. Habur Sınır Kapısı'ndaki Karıncalara göre Karınca veya Karıncalık:

“Bize karınca denilmesinin sebebi ilk zamanlardan beri her araba beraberinde işlerini halletmesi için bir iki işçi götürürdü. Bunlar her türlü işi yapmakla zorunlu kendi ağırlığından daha büyük ağırlığı kaldırmak zorunda olan gerektiğinde kaçak malı saklayacak gerektiğinde kaçırarak gerektiğinde ise uykusuz ve aç susuz kalacak, geçebilmek için bir fırsat kollayan peş peşe vermiş her gün gidip gelen ve hep bir uğraşı içinde olan insanlardır. Her zaman çalışır, her zaman gider gelir, peş peşe verir, yükleri çok ağır olur. İşte nerede yükü ağır birini görsen o karıncadır” (Görüşmeci, Karınca, 24 yaşında, Erkek, Konfeksiyoncu, Silopi).

“Karınca deniliyor bize. Neden karınca denildiğini bilmiyorum. Herkes öyle diyor ben de karıncayım diyorum. Çok yürüyoruz, poşetler, torbalar, bidonlar taşıyoruz, Hep gidip geliyoruz, yükümüz ağır poşetler oluyor belki o yüzden karınca diyorlar.” (Görüşmeci, Karınca, 12 yaşında, Erkek, Öğrenci, Habur Gümrük Kapısı).

“Vallahi ben de bilmiyorum neden karınca diyorlar bize. Ama yaptığımız işler, gidiş gelişler hep bir telaş olması ekmeğimizin peşinden koşmamız yüzünden karınca diyorlar bize. Ben bu yaşımda(45) bu gümrükte çocuklarıma bakmak için gidip geliyorum. Bu yaşımda bile evimin geçimine katkı sağlıyorum ve kimseye kendimi muhtaç etmiyorum ya isterlerse bana değil karınca bana sinek desinler benim için bir şey fark etmez. Yükümüz ağır, aldığımız para ise da bazen kendimden utanmamı sağlıyor. Ben yaşlı başlı bir kadını. Ekmeğimin peşinden koşarım karınca veya sinek benim için fark etmiyor”(Görüşmeci, Karınca, Kadın, 45 yaşında, Cizre).

Yukarıda farklı niteliklere sahip görüşmecilerin ifade ettiği gibi karınca veya karıncalık temel olarak yükün ağırlığı, gidiş gelişlerin yoğun olması, peş peşe verilmeleri ve belli, sınırlı bir ücrete tabi, sınır kapılarının sayı olarak en yoğun işkolu olan, *yükte ağır pahada hafif* olan her bireye karınca denilmektedir. Yolcu taşımacılığında sınırın geçilmesi için gerekli olan yolcunun şirket(şoför) tarafından karıncalar ile tamamlanmaktadır. Karıncalar, yükün ağır olmasına karşın pahanın en hafif olduğu, sınır kapılarının tüm yükünü taşımak zorunda olan, riske tabi olan şoför için çalışan yolcu statüsünde olup yolculuğa ait hiçbir konfor ve statüyü elde edemeyen

emekçilerdir. Karıncalık, yoksulluğun bir biçimi veya uzantısı olarak sınır kapılarında çocukların yolcu adı altında çalıştırılmasıdır. Çocuğun çalışma hayatına girmesi ve maddi değer yaratan bir birey oluşu kuşkusuz tüm kapitalist toplumlarda görülmektedir. Sınır kapılarının liberal ekonomi çerçevesinde modernizasyonları ile çocukların fiziksel güçlerinin üzerinde bir performans ile ağır koşullarda çalıştırılması Gün(2017: 98)'e göre ihmal, istismar ve sömürüye bağlı olarak yapılmıştır. Karınca olarak çocuk, sömürülen, ihmal edilen ve istismar edilip, sınıra ait tüm baskı araçlarına(yasa, denetim, kontrol mekanizmaları, X-RAY, Asayiş(Peşmerge), Muhafız(Türkiye tarafı), hakaret ve hırsızlık ithamları) maruz bırakılarak üzerinden maddi değer sağlanmaktadır. Kendi emek güçlerinin yoksulluk dolayısıyla satmak zorunda kalan-bırakılan karınca olarak çocuk sömürü, ihmal ve fiziksel istismara uğramaktadır. Yaptığı işin tanımını dahi bilemeyecek yaşta olup, kendi yaşının 2-3 katı ağırlık taşıtırılması karınca olarak çocuğun istismar, ihmal ve sömürü süreçlerinin tümünde kendine pay bulmaktadır. Bununla beraber karınca olarak çocuk işverene- uluslararası yolcu taşıma şirketi(şoför) “hukuki olarak bağlı olmasa da ekonomik olarak bağlıdır ve aralarında enformel bir iş ilişkisi; buna bağlı olarak da bir ücret ilişkisi dolayısıyla bir sömürü-kâr ilişkisi içindedir”(Gün, 2017: 134-135). Karınca olarak çocuğun karıncalığın tanımını yapamamasına karşın karınca olması sömürü ve diğer biçimleriyle baskıya en açık şekilde maruz bırakıldığı anlaşılmaktadır. Karınca olarak çocukla beraber karınca olarak kadın da bu süreçlerde sömürülen, istismar ve ihmal edilen konumdadır. Çocuğun emeğine karşı kadının görülmeyen emeği kadının ayrı bir ihmal süreçlerine tabi tutulmasına neden olmaktadır. Karınca olarak kadının emeğinin görülmemesi ihmal ve sömürünün kadın üzerinde sınır kapılarında da bu süreçlerin işlendiğini göstermektedir. Karınca olarak kadının emeğinin görülmemesi “kadının emeğinin ev ve aile içi işlerinin doğallaştırılması ile mesainin olmaması ile iş miktarının belli olmaması gibi çalışma düzenlerinden yoksun olmasından dolayıdır”(Demiryontan ve Savran, 2016: 11). Patriarkal yapının temel dayanağı olarak kadının emeğinin gördürülmemesi aslında kadının evin tüm işlerini yapmak zorunda olan sevgi bağının aksine zorunluluk çerçevesine değerlendirilmesiyle oluşmaktadır. Kendi evinin geçimini sağlamak amacıyla karınca olmak zorunda olan 45 yaşındaki görüşmecinin ev işleri ile aile içi işleri de yapmak zorunda kalması kadının karıncalık için harcadığı emeğinin görünmezleştirilmesine neden olmaktadır. Böylelikle karınca olarak çocuk gibi karınca olarak kadın da ihmal ve sömürüye maruz kalıp

emeğinin ihmal edilmesine ve görünmeyen emek biçiminde ele alınmasına neden olmaktadır.

Sınırdaki vatandaşlık yapmanın kalıplarının iktisaden hangi dinamiklerle ilerlediğini, nasıl pazarlıklar kurulup, günebirlik çekişmelerin nasıl gelişip hâkim söylemi besleyecek hale gelmesini karıncalık üzerinden açıklayan Özgen(2005: 14)'e göre karıncalık veya karınca ticareti; Geçmişte günebirlikçi olarak Habur Kapısı'ndan geçip Zaho'ya kadar giderek, taşıyabildikleri ve izin verilen malları alıp Türkiye'de satmaya getirenlerin yaptıkları iştir. Özgen'e göre bu işin değişime uğradığını, iktisadi dinamiklerin ilerlediğini böylelikle karıncalığın "Şimdilerde-Irak'ın işgalinden sonra bu işi ticari taksilerle yapan filoların adı olmuştur"(Özgen, 2005: 14). Karıncalığın eski biçimi ile devam edemediği, ağlar ve ilişkiler sonucu sermayenin karınca ticaretine de dâhil hatta egemen olduğu anlaşılmaktadır. Karıncalığın Özgen tarafından yapılan tanımı saha çalışmalarında filolara bağlı ticari taksit şoförleri(İşveren) ve Habur Kapısı'nda görevli devlet memurları ile yapılan görüşmelerde karıncalığa yönelik tanımlamalarıyla örtüştüğü aşağıdaki görüşmelerden de anlaşılacaktır.

"Karınca diye bir meslek yoktur. Biz kendi aramızda karınca deriz. Karınca bizim yolculardır. Herkes gibi onlar da yolcudur. Sadece A2 belgeli araçlar ile gidip geldikleri ve hemen hemen her gün gidip gelenlere kendi aramızda verdiğimiz bir isimdir. Yoksa kanunda yasada veya belgelerde karınca diye geçmez. Onlar bizim yolcularımızdır. Geçiş yapabilmemiz için yanımızda götürdüğümüz yolculardır"(Görüşmeci, Karınca Şoförü, A2 Belgesi sahibi, Habur Kapısı).

"Karınca dediğinde direk inatçı, sınır kapısının demirbaşları olarak aklıma geliyor. Karınca diye tabir edilen grup, senelerdir gümrük muhafaza olmama rağmen ilk kez Habur'da karşılaştım bu isme. Yani gümrük mevzuatında veya resmi belgelerde böyle bir şey geçmez. Karınca yolcu adı altında günebirlik geçiş sağlayan Uluslararası Yolcu Taşımacılığı yapan, A2 belgeli araçlarla gidip gelen yolculardır. Karınca diye bir tanımlama ne gümrük mevzuatında ne de yasalarda geçer. Bunlar kendi aralarında birbirlerine söylerler, bizi de alıstırmışlar biz de karınca diyoruz"(Görüşmeci, Gümrük Muhafaza, Habur Sınır Kapısı).

"Karıncalar bizim belamızdır. Karınca başka bir şey değildir. Sınır kapısının çingeneleridir. Karınca her gün gidip gelen buraları bizlere haram edenlerdir. Karıncalar yolcudur yani bize(Kürdistan Bölgesel Yönetimi)

göre turistir ama *Kirli Turistir*¹⁸”(Görüşmeci, Gümrük Muhafaza-Asayiş, İbrahim Halil Kapısı, Zaho-Duhok).

Yukarıda hem filolara bağlı olarak kendi hesabına taksi çalıştırıp, belli miktarda yüzdeliği şirkete ödeyen A2 belgeli yolcu taşımacılığı yapan taksi şoförü-işvereninin karıncalığa yönelik tanımları ile Gümrük Muhafaza memurunun aynı düzlemde ifade ettikleri ve karıncalığın yok sayılmasına yönelik, sömürü ve filoların gördürülmemesine yardımcı olacak tanımlamaları ile karıncalara yolcu statüsü verilmektedir. Fakat bu statü kullandırılmayan, yolcunun sahip olduğu konfor ve refaktan mahrum edilen üzerinden kâr elde edilenler olarak karıncalar Özgen’in de ifade ettiği gibi başta günübürlükçi olarak Zaho’ya kadar gidip gelen ve izin verilen miktarda mal alıp Türkiye’de satanların yaptığı iş iken daha sonra yolcu taşımacılığı yapan taksi filolarının yaptığı işe verilen isim olmuştur. Hem işverenler olarak şoförlerin hem de gümrük muhafaza memurlarının bakış açısı-demirbaş, inatçı- ithamları karıncanın ihmal edilen ve sömürülen bir pozisyonda olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle Bölgesel Yönetim gümrük memurlarınca kirli, çingene ve baş belası olarak görülen böylelikle Kirli Turist denilen karıncaların maruz kaldığı psikolojik ve fiziksel sömürü ve ihmal edilmenin boyutları çocuk, kadın ve yaşlı olarak karıncanın tüm olumsuz süreçlerde aktif olarak yer aldığı görülmektedir.

Sömürü ve ihmal edilme yalnız çalışma koşullarında(süre, çevre vb.) değil ücretler konusunda da yaşanmaktadır. Emeğin sömürülmesi süreçleri ücretlendirme üzerinden yaşanmakta, karıncanın yaptığı işe karşılık aldığı ücret sömürünün en vahşi şeklini yaşatmaktadır. Karıncanın aldığı ücretler 2018 yılında yapılan görüşmelerde bütün masraflar(yeme, içme, sigara, harç pulu vb.) hariç 50 TL ile 75 TL arasında değişmekte olup, karıncalar ile yapılan görüşmelerde en yüksek fiyatın 60 TL olduğu, işverenler olarak şoförler ile yapılan görüşmelerde ise en yüksek fiyatın günlük 75 TL olduğu ifade edilmiştir.

“Karınca dediğinde direk inatçı, sınır kapısının demirbaşları olarak aklima geliyor. Karınca diye tabir edilen grup, senelerdir gümrük muhafaza olmama rağmen ilk kez Habur’da karşılaştım bu isme. Yani gümrük

¹⁸ *Kirli Turist* ifadesi Kürdistan Bölgesel Yönetimi Asayiş-Gümrük Memurları ile yapılan görüşmelerde Karıncalar için kullanılıp, küçümseme-alay etme amaçlı, taşıdıkları yükler dolayısıyla mazot kokan ve Silopi ile Zaho bölgelerinde bunaltıcı yaz sıcakları dolayısıyla terleyen bu yüzden kirli olarak görülen fakat her yolcu gibi turist olarak görülmelerinden dolayı Turist olan, karıncalar için kullanılan ifadedir.

mevzuatında veya resmi belgelerde böyle bir şey geçmez. Karınca yolcu adı altında güdübirlik geçiş sağlayan Uluslararası Yolcu Taşımacılığı yapan, A2 belgeli araçlarla gidip gelen yolculardır. Karınca diye bir tanımlama ne gümrük mevzuatında ne de yasalarda geçer. Bunlar kendi aralarında birbirlerine söylerler, bizi de alıştırmışlar biz de karınca diyoruz”(Görüşmeci, Gümrük Muhafaza, Habur Sınır Kapısı).

Habur Kapısı'nda çalışan Gümrük Muhafızının belirttiği şekli ile Karınca, sınır kapılarında dış ticaretin özel bir biçimi olan sınır ticaretinin başlaması ve daha sonraları yolcu taşımacılığı için taksi filolarının kurulması sonrası süreçlerde karınca olarak kalabilmek için tüm dönemlerde karıncalık yapılması karıncaların sınırın *demirbaşı*, *daimi eşyası* olarak görülmesine neden olmaktadır. Karınca ve karıncalığa bakış faydaya göre şekillenmektedir. Sonuç olarak karıncaya bakışın *kirli* veya *demirbaş* şeklinde olması aslında karıncanın gümrüklerde mesaide yoğunluk yaratmasına, aslında personel eksikliği, teknolojik aletlerin kullanılmaması, sınır kapılarının modernizasyonlarının gerçekleştirilmemesi ve bürokrasinin hantallığının karıncalara yüklenmesine böylelikle kamu hizmetlerinin gerçekleştirilmemesi dolayısıyla aksayan gidiş gelişlerin karıncalık bahanesiyle ön plana çıkmamasına neden olmakta ve bu amaçlara hizmet etmektedir. Karıncanın belalı, inatçı, kirli ve işleri aksatanlar olarak görülmesine karşın karıncalar ile ticarete bulunan esnafın ise bunun aksine nimet, işlerin ilerlemesini sağlayan, nakit paranın kaynağı olarak görmesi karıncaya bakışın fayda üzerine şekillendiği Zaho(Irak) ve Silopi(Türkiye) merkezlerinde Karıncalar ile ticaret yapan esnaf ile yapılan görüşmelerde elde edilmiştir.

“Karınca sınırdaki en çok olan, kapıdan her gün gidip gelen, yükü en ağır, yükü en değersiz, en ucuza çalışan ama en çok kârı sağlayan çalışanlardır. Hepsi karınca gibi peş peşe verir, yükleri kendinden büyüktür hepsinin. Vallahi ben yirmi seneden fazladır bu küçük dükkâna sahibim. Bu dükkânı karıncalarla ayakta tutuyorum. Yani benim geçimim karıncalarla yaptığım çay ile sigara ticaretinden sağlanıyor. Karınca bizim gibi küçük esnaf için nimettir. Karınca tüccar değil, karınca araba sahibi değil karınca da işçidir, yevmiyesinin peşinde koşan bizim ekmek kapımızdır”(Görüşmeci, Eski Delal, Karınca Tüccarı, Zaho).

“Silopi bu kapıyla(Habur) ayakta duruyor. Yani bankalar, marketler, giyimciler, şirketler, hamallar hepsi bu kapıdan geçiniyor. Benim gibi küçük dükkânları işletenler de karıncalar üzerinden geçiniyor. Aslında biz ticareti karıncalarla yapmıyoruz, karıncaları yolcu gibi götürüp getiren

şoförlerle yapıyoruz. Karıncalar bu malları götürüp getirendir. Bizim ticaret yaptığımız mallar karıncaların sınır kapılarından kendi hakkına götürüp getirdikleri mallar. Yani tüm Silopi, Cizre hatta İdil’de bu kapıyla ayakta duruyor. Karıncalar bizim en değerlilerimiz, en yağlı müşterilerimizdir”(Görüşmeci, Eski TIR Şoförü, Karınca Tüccarı, Silopi).

İbrahim Halil(Irak) ile Habur(Türkiye) kapılarında çalışan Gümrük Muhafaza memurlarının aksine Silopi ile Zaho’da karıncalar ile ticaret yapan mal alıp mal satan küçük işletmeleri ile sınır kapılarının görünmeyen fakat büyük oranlarına karşılık gelen karınca alışverişi ile ayakta duran tüccarlara göre karıncalar bulunmaz bir nimet, kapının en kârlı müşterisi ve en değerli çalışanlarıdır. Daha önce ele alındığı şekli ile karıncaya bakış veya zihindeki karınca metaforu faydaya göre şekillenmekte, karıncalar ile olan bağlar ve ilişkiler fayda üzerinde yürütülmektedir. Bu tüccarlar karıncaları sınır kapısının en değerlileri olarak görmekte, karıncaların bir nimet ve en yağlı-kârlı müşteri olarak değerlendirilmektedir. Sınır kapısının tüm muhatapları olarak memurlar, şoförler, tüccarlar ve karıncalar ile şirket temsilcilerinin karıncayı tanımlama ve karıncaya yönelik düşünceleri fayda çerçevesinde ele alınmaktadır. Genel olarak karınca kimileri için kirli, düzeni bozan, inatçı, demirbaş, bela ve çingene olarak görülürken kimilerine göre ise en yağlı-kârlı, değerli, nimet ve şükür sebebidir. Karıncanın kendisine göre ise yükü en ağır olmasına karşın, pahanın en hafifine tabi tutulan sınırın emektarlarıdır. Uluslararası yolcu taşımacılığı adı altında karınca taşıyan, ticari taksi filolarını ayakta tutan, karıncaların demirbaş olarak görülmesine neden olan şirketler için ise işe muhtaç şirketin işe almasıyla ayakta durabilen, çalışmak zorunda olan bu zorluğun fırsat bilerek ücretinin az ödendiği sınırın *yükte ağır pahada hafif* çalışanlarıdır.

Karıncaya peş peşe vermesi, yükünün büyük boyutlardan oluşması, seri ve çalışkan olması, karınca kolonileri gibi aralıksız çalışan, kadın yaşlı ve çocuk farkı olmadan tüm kesimlerce yapılabilen her türlü ihmal ve sömürüye maruz kalan, örgütsüz ve düzensiz enfolmel ilişki ağları içine çalışan, işverene ücret boyutuyla bağlı olan, sınırın en yoğun temposunda ve en ağır şartlarda çalışan yükü ağır pahası hafif, sayıları ve ticarete etkileri en yoğun kesim olmasına karşın ücretler ve yetkiler konusunda demirbaş seviyesinde görülen sınırın emekçileridir.

Karıncalık esas itibariyle A2 belgesine sahip uluslararası yolcu taşımacılığı yapan taksi filolarında gidiş gelişin sağlanabilmesi için gereken yolcu miktarının ücretli olarak yolcu adı altında götürülüp getirilen, sınır kapılarında yolcu beraberin-

de getirebileceği malların karınca(Yolcu) adına taksi sahibi-şoför hesabına getirilmesi, harçlar ve giderlerin taksi sahibi tarafından ödenmesi, risklerin işverene ait olduğu fakat buna karşılık tüm kârların da taksi şoförü-sahibine ait olduğu bir sınırdaki sınırsız ticaret faaliyetidir. Karıncalar karınca ticarete yükleri taşımak, adına sigara, çay ve gümrüğün diğer serbest mallarının getirildiği, yolcu olarak adı yolcu listesinde geçen, giderleri işverence karşılanan fakat buna karşılık bir gidiş geliş için kendisine 50(min)-75(max) Türk Lirası ödenen, her kesim tarafından yapılabilecek bir faaliyettir. Karınca ticaretinde masraflar işverene ait olması işverene büyük bir yük olmakla beraber her karınca için ayrı bir kâr elde etmesi itibarıyla *ne kadar çok yolcu(Karınca) o kadar çok kâr* düşüncesiyle 12 kişilik aracın bazen 15-20 kişiye kadar sıkıştırıldığı, giderlerin sabit olmasına karşın her artan karıncanın ayrı bir kâr sağladığı bir ticari faaliyettir.

Karınca ticaretini sınırın sınırsız ticareti olarak ele alan Ece(2011: 316)'ye göre karıncalar, sınırdaki sınırsız ticaret yapan bireyler olup, günde bir defa gidip gelen, yasaların belirttiği sınırın üzerinde mal getiren böylelikle sınırın sınırsız ticaretini gerçekleştiren işkoludur. Karınca ticaretinin sınırın sınırsız ticareti olarak ele alındığı bu görüşün aksine karıncanın kendisi-bireysel olarak sınırsız ticarete bulunmakla beraber içinde bulunduğu karınca ticaretinin sınırın sınırsız ticareti olarak değerlendirilmesi daha uygundur. Sınırın sınırsız ticareti olarak karınca ticareti karıncanın bireysel faydaları güdülmemekle beraber karınca içinde bulunduğu ticaret sisteminde yoğun emeğe karşı ücretler seviyesinde emeğinin karşılığını alamayan, sömürü ve ihmal edilme süreçlerine tabi tutulan, taşıdıkları yüklerin ağırlığına karşın elde ettikleri pahanın hafifliği altında ezilen, sınırın sınırsız ticaretine karşın sınırın sınırsız sömürüsüne uğrayanlardır. Sınırın sınırsız ticareti belgeler(A2) ile sürdürülmekte, karıncalar sınırsız ticaretin yolcu adı altında adına mal getirilip, götürülen ve adına geçiş hakkı elde edebilen ticari taksi filolarının egemen olduğu bir sistemdir. Bu ticari sistem Özgen(2005: 14)'e göre bir tür ticaret ağı olup, Ticari araç sahiplerinin, bir tür ticaret belgesi de olarak (A2 Belgesi) ve yanlarında en az bir müşteri götürdüklerini de belgeleyerek; gününbirlik Irak'a seyahat izni almalarıyla bir ticaret ağı oluşturulmuş. Bu iş için filolar kurulmuş ve kendi başına bireysel olarak hareket edenlere de izin verilmiş ama asıl büyük izni, ticari taksi filosu olanlar almışlar. Böylelikle ticari ağlar filolar ile sınırdaki sınırsız ticaretin söz sahibi ve düzenleyici kurumu olarak faaliyette bulunmaktadır.

Karınca ticareti sınır kapılarında düzensizlik, sömürü, rüşvet ve sınır geçişinin sırtçılık ve katırcılık dönemleri ile benzer olarak güçlü ilişki ve ağların kurulmasını zorunlu kılan bir faaliyettir. A2 belgesi ile düzenlenen en az 1 yolcu hükmü bu ilişki ve ağlar ile yok hükmünde sayılabilir, yolcu bazen fazla bazen de hiç olmayarak devam edebilirdi. Sözgelimi günlük geçişin yapılabilmesi için gerekli olan en az 1 yolcu kuralının uygulanmaması bu ticaretin ilişki ve ağlar ile rüşvet ve düzensizlik üzerine kurulduğunu göstermekte, “En az bir yolcu gösterilmesi hükmü, aslında sınırı bekleyenlerin de bildikleri ve göz yumdukları üzere göstermelik işiyordu”(Özgen, 2005: 15). Karınca ticareti sınırın sınırsız ticareti olarak ele alınması A2 belgelerine dayandırılan yolcu taşımacılığının ticari taksi filolarının kurulmasına olanak sağlaması ve bu belgelerin belli kesimler tarafından alınabilir olması bu ticaretin ilişki ağlar ve güç ile kurulduğunun göstergesidir. “Yörenin şirket sahiplerinin mevcut iktidara yakın kimseler olması, örneğin iki ilçede AKP ilçe başkanları ve akrabaları, ayrıca AKP’ye yakınlığıyla bilinen kişiler veya muhasebeye ve maliye bürokrasisine yakın kişiler olması, durumu biraz açıklığa kavuşturuyordu”(Özgen, 2005: 15). Merkezi iktidarlara yakınlık ile elde edilen güç, sınır kapılarında A2 belgesi adı altında yürütülen yolcu taşımacılığının belli kesimlere ait olması sömürü ve ihmal edilme süreçlerinin yaşanmasına, karınca olarak yükü ağır olup pahası hafif olan sınırın insanının bu ilişki ve ağlar dolayısıyla yeni zenginler ve zenginlikler karşısında ezilmesine neden olmaktadır. Habur kapısının bu durumu itibariyle yeni zengin ve zenginlik tabakası yaratmasına karşın sistem içinde alt grupların da gelişmesine ve karınca olarak bu faaliyette bulunan bireylerin sınırsız ticaret içinde sömürülmesine neden olmaktadır. “Savaşın yeni zengin tabakası, bu kez birer aracı olup ta bunu dışında para kazanabileceği yolu olmayanları, merkez iktidarın belli belirsiz- veya daha belirgin- kanallarını da kullanarak ‘yeni dönemin sırt hamalı’ haline getiriyor, bu arada merkez iktidara yakın olanlar zenginleşebiliyordu. Bu yolla yine alt gelir grupları ve sosyo-ekonomik statü grupları için “Tek iş sahası Habur Kapısı” metaforu güçleniyordu”(Özgen, 2005: 15-16). Habur Sınır Kapısı’nın güçler, fırsatlar ve yeni olanakları ile zengin tabakalar ve yeni bölgesel zenginlikler yaratmasına, iktidara ve yerel güçlere yakınlık ile kurulan ilişkilerin sağladığı olanaklar karıncanın karınca ticareti içinde alt gelir grubu olarak savaşın yeni zengin tabakasını yaratmakta, güçlendirmekte ve geliştirmektedir.

3.4- KARINCANIN GETİRDİĞİ-GÖTÜRDÜĞÜ VEYA KARINCANIN ADINA GETİRİLEN-GÖTÜRÜLEN MALLAR

Karincanın getirdiği ve götürdüğü mallar, A2 belgesi alarak uluslararası yolcu taşımacılığı yapabilme yetkisini elde eden şirketlerin belli bir yüzdelik ile taksit sahiplerinin kullanabildiği belgenin yolcu adı altında belli sayıda karınca ile Türkiye'den Irak'a gidilip gelinmesiyle karşılıklı olarak yasalarca uygun olup, belli bir kota-sınıra dâhil olan ürünlerdir. Bunların başında Türkiye tarafından götürülen mallar belli bir kilograma uygun olması şartıyla çerez, zeytin, tavuk ciğeri¹⁹ free-shop'lardan alınan tek el sigaralar ile alkollü içeceklerdir. Fakat bütün götürülen mallar belli bir yasal sınıra tabi tutulmakla beraber Türkiye'den Irak'a genellikle gidişte boşa gidişler sağlanmaktadır. Habur kapısında bulunan Setur Duty Free Shop gidişlerde tek el sigaraları ile alkollü içeceklerin dövizlerle satıldığı, tüm yolcular adına Irak'ta satılmak veya bazen de geçişin sorunsuz sağlanabilmesi için Asayiş(Bölgesel Yönetim gümrük Muhafaza) birimlerine rüşvet olarak verilen ürünlerdir. Bu ürünler Türkiye'den götürülen ve bu ticarete götürülen mallara konu olan yolcu beraberinde götürülen, kâr oranı yüksek mallardır. Bu mallar karınca veya yolcu adına götürülmekle beraber tüm sorumlulukları şoföre-işverene aittir.

Getirilen ürünler ise Irak'a varışla beraber aracın yakıt deposunun tamamen doldurulması ve yolcu adına yasal sınırlar dâhilinde çay, sigara, muz, kahve, tahin ve özel taleplere dâhil olan fakat sorunsuz geçiş engel olmaması adına getirilen ürünlerdir. Getirilen ürünler Irak yasalarınca miktarı tütün ürünlerinde yolcu başına 9 kartondur. Bölgesel Yönetimce her yolcu başına 9 karton serbestliği Türkiye'ye girişte 3 karton olarak serbest olmaktadır. 9 ile 3 karton serbestliğinin 2 sınır kapısında farkı olması Türkiye tarafında sorun teşkil etmesine böylelikle karınca veya yolcu adına Bölgesel Yönetimce geçerli olan 9 karton hakkının Türkiye'ye girişle engellenmesi nedeniyle her kişi başına fazladan getirilen 6 kartonun karıncalar tarafından saklanmasına ve kaçak bir biçimde sınırdan geçirilmesine neden olmaktadır. Yapılan görüşmelerde 9 ile 3 karton serbestliği farkının iki taraf arasında sorun yarattığı, gerçek kaçakçılığın fazladan 6 kartonla yaşandığı belirtilmiştir.

¹⁹ Tavuk Ciğerinin karınca veya yolcu beraberinde götürülmesi İbrahim Halil Kapısında sağl kurallarına uygun olmadığı nedeniyle girişi yasak olmasına rağmen Zaho ve Duhok merkezlerinde bu ürüne olan talebin fazla olması dolayısıyla kârın yüksek olması şoförler ve karıncalar ile yolcular için risk almaya değer ve her fırsatta götürülmesi istenen üründür.

3.5- KARINCALIĞIN KAÇAKÇILIĞA ETKİSİ

Sınır kapılarındaki ticari faaliyetler dış ticaretin özel bir biçimi olarak sınır ticareti biçimiyle sürdürülmektedir. Sınır ticaretinin 1970'ler ile beraber başlayan petrol ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla özellikle doğu ve güneydoğu bölgelerindeki sınır kapılarıyla yapılan ithalat ile karşılanması amacı gelişip ileri boyutları ve biçimleriyle ön plana çıkmıştır. Böylelikle, doğu ve güneydoğu bölgelerindeki dış ticaretin biçim ve oran olarak ilerlemesine, 1980'ler sonrası süreçlerde ise doğan güvenlik ihtiyaçlarıyla paralel olarak sınır kapılarının modernizasyonu ile sınır kapılarının aktifliği ilerletilerek sınırın zorlanmasıyla gerçekleştirilen kaçakçılığın engellenmesi gibi sonuçlar elde edilmiştir. Tüm bu süreçler sonrası sınır ticareti-kaçakçılığı çeşitli belgelerin çeşitli ağlar ve ilişkiler sonucu yerel, ulusal hatta uluslararası güçlerce elde edilmesiyle yolcu taşımacılığı ve yük taşımacılığı adı altında kaçakçılık faaliyetleri başlatılmış, sınırdan yapılan kaçakçılık sınır kapılarına doğru yönelmiştir. Sınır kapılarına doğru yönelme süreçlerinin başarılı bir şekilde gerçekleşmesi ise savaş politikalarının benimsenmesi ve bölgedeki çatışma ortamı sonucu sınırın güvenlik odaklı yaklaşım temelinde ele alınması sonucu sınırlarda iktidar teknolojileri-araçları ile kontrol sağlanmıştır. Bu teknolojiler-araçlar sınırlara yönelik baraj, karakol-kalekol, drone tipi hava araçları ile termal kameraların yerleştirilmesi ve koruculuk sistemi ile beraber sınır kapılarında da modernizasyonun sağlanması gibi gelişmeler ve teknoloji-araç kullanımlarıdır. Foucault'nun iktidar teknolojilerinin takibin ve bilgi edinmenin ekonomikleşmesini sağladığını belirten Aksel ve Danış(2014: 70) Habur kapısının modernizasyonu gibi Irak-Türkiye sınırına yönelik çeşitli politikalar sınır hattının denetim ve gözetimi sonucu sınır kapısının ekonomik ve etkin kılınması amaçlanmaktadır. Sınır kapısının ekonomik ve etkin kılınmasının amaçlanmasıyla aslında sınır geçişlerinin engellenmesi böylelikle sınır kapılarının aktif edilerek sınırlara ait güçlerin sınır kapılarına yönelmesini sağlamaktadır. Ekonomiklik ve etkinlik amaçlarının gerçekleştirilebilmesi için ise baraj, kalekol, koruculuk sistemi ve dronelar vb. yukarıda iktidar teknolojileri olarak ele alınan araçların kullanımı yaygınlaştırılmıştır. Böylelikle sınırlarda gerçekleşen kaçakçılık engellenmiş, yasalarda ve mevzuatlarda sınır kaçakçılığı tamamen yok edilmiştir. Fakat buna karşılık sınır kapılarında sınırın sınırsız ticareti başlatılmış, yasalar ve mevzuatlarca düzenlenen A2 gibi belgelerin kullanımıyla sınırların zorlanması-geçilmesiyle gerçekleştirilen kaçakçılık sınır kapılarına doğru yönelmiştir.

Ulus-devlet sınırlarının piyasalaşması, sınır yönetimi ve göç politikalarının yönetim ve yönetişim kavramları ile beraber değerlendirilmesi aslında şirket-devlet arası gerçekleştirilen kaçakçılığın ele alınmasıdır. “11 Eylül sonrası güçlenen ‘kale-devletler’ inşasında devletin tek aktör olmayıp özel şirketler, uluslararası kuruluşlar, dernekler gibi devlet dışı aktörlerle beraber güvenlik teknolojilerini üretiyor, kullanıyor ve yaygınlaştırıyor”(Aksel ve Danış, 2014: 72). Güvenlik teknolojilerinin üretilip, kullanılıp ve yaygınlaştırılması ile Türkiye-Irak sınırının güvenikleştirme, amaçlı uyumlaştırma ve modernize etmeye yönelik politikalar kapının piyasalaşmasını hızlandırıp devletten farklı olan aktörlerin güçlenmesini sağlamaktadır. Devlet, “farklı aktörlerin yer aldığı karmaşık bir yönetim, rasyonellikler, işbirlikleri ve çatışmalar bütünüdür”(Aksel ve Danış, 2014: 73). Devletin karmaşık, işbirlikçi ve çatışmacı aynı zamanda farklı aktörler barındırması şeklinde açıklanması, devletin Habur Kapısı’nda devlet-içi, devletler-arası, bölgesel ve uluslararası etkileşimlerden fazlasıyla etkilenmesinden dolayıdır. Habur Kapısı’nda devlet ile beraber diğer aktörlerin düzenleyici konumda olması, Habur Kapısı’nın farklı aktörlerce tamamen piyasalaştırılmasından sonra devletin etkinliğinin Habur üzerinden kaldırılması gibi bir aksaklık ortaya çıkarmaktadır. Aşağıda Habur Kapısı’nda görevli gümrük muhafaza ile yapılan görüşmede kapının kontrolünün devlet-dışı aktörlerce sağlandığı, devletin kendini Habur’da bulamadığı, mevzuatlar ve mevzuatların uygulanması konusundaki çelişkiler ve bu yönleriyle Habur’un tamamen piyasalaştırıldığı gibi yönleri ele alınmıştır.

“Hiçbir şey teoriye göre gidemez. Yani mevzuat, yönetmelik ve yasalar sahada-uygulamada kendine tamamen yer edinemez. Bizim(Muhafaza memurları olarak) mevzuatı veya sınır kapısının işleyişi ve ticaretin kurallarını düzenleyen kanunları tamamen uygulamamız imkânsız. Sebepini basit örneklerle sana açıklayayım. Örneğin mevzuatta bir insanın ülkeden çıkış yapıp geri döndüğünde yanında bir şey getirebilmesi için en az üç gün orada kalması lazım. Yani yolcu beraberinde mal getirebilmesi için 3 gün süre ile giriş yapılan ülkede kalması lazım. Ama burada yani uygulamada öyle değil. Burada(Habur) yolcu veya karınca çıkış ile girişi 24 saat içinde yapabiliyor ve yanında 3 gün kalan yolcu gibi eşya getirebiliyor. Biz izin veriyoruz yani mevzuatın tersini uyguluyoruz. Çünkü karıncanın yaptığı küçük ve basit bir ticarettir. Önemli olan şirketlerin büyük yük gemileriyle gelen ve limanlardan tırlarla Türkiye üzerinden gönderilen malları var. Örneğin sigara. Devletin limanlardan Türkiye üzerinden Irak’a gönderilen bu sigaraları belli bir sisteme koy-

ması lazım. Çünkü o sigaralar Irak'a şirketlerin tırları ile gidiyor. Karınca ise Tırlarla giden bu sigaraları geri Türkiye'ye getiriyor. İşte şirketlerin tırları ile Türkiye üzerinden gönderilen sigaralar bir şekilde yeniden Türkiye'ye getirilip iç piyasaya dahil ediliyor. Bunların hepsi sadece karıncalar ile getirilmiyor. Karıncalar ile getirilenler sadece bizim bilebildiğimiz veya görebildiklerimiz. Bence incelenmesi gereken, sorun olan şirketlerin tırlarının Türkiye'ye dönüşlerindeki yükleridir. İşte biz bu yüzden karıncaya mevzuat dâhilinde davranmıyoruz, mevzuatı uygulamıyoruz. Sebebi ise karıncanın yaptığı ticaretin diğer ticaret karşısında küçük olması, diğerinin yani legal yapılan ticaretin büyüklüğü ve bilinmemesi. Devlet bu büyük ticarete müdahale etmiyor. Çünkü bizler de karıncalar da tırlarla geri getirilen bu sigaraların şirketlere mi hükümetlere mi yoksa başka yerlere mi hangi amaca hizmet ettiğini biliyoruz”(Görüşmeci, Gümrük Muhafaza Amiri, Habur Sınır Kapısı).

Habur Kapısı'nın piyasalaştırılması ile yönetim ve düzenlemenin devlet dışı aktörlerden olan şirketlerce gerçekleştirilmesi Habur'da sınırın sınırsız ticareti olarak görülen karınca ticaretinin izlenmeye, denetim altına almaya değmeyen, böylelikle basit olarak görülmesinin nedeni, devlet dışı aktörlerin büyük oranlara karşılık gelen ticaretlerinin etkisi görülmektedir. Devlet dışı aktörlerin büyük oranlarla gerçekleştirdikleri ticaret karşısında yerelde büyük oran olarak görülen karınca ticaretinin basit, küçük ve değersiz olarak görülüp, karınca ticaretinin diğer ticaret karşısında küçük ve karşılaştırılmaz seviyede olduğunu göstermektedir. Habur Kapısı'nın piyasalaştırılmasıyla sınırın alt geçim grupları ile zengin grupları arasında adaletsiz bir gelir seviyesinin yaşanması aslında Habur Kapısı'nın 1980'lerden itibaren bölgede şiddetlenen çatışmaların da etkisiyle sınır güvenliğinin sağlanmasıyla sınırın zorlanmasıyla imkânsız hale gelmesi sonucu sınır kaçakçılığı-ticareti dinamiklerinin sınır kapısına yönelmesi süreçleri yaşanmıştır. Bu yönelmenin dönemselsel bir şekilde değişip sınır, sınır bölgesi ve kapılar arasında güç değişimlerinin mekânları haline geldiğini ve her dönemde ayrı bir bölgenin güçlendiğini belirten Özgen'e(2004) göre güç dengeleri esasen TSK-PKK mücadelesine göre şekillenmektedir. Böylece bu mücadelelere göre biçimlenen süreçler sonucunda sınır, sınır bölgeleri ve kapılar sabit kalmamakta bazen ileri-geri bir hareket ile güç dengelerinin değişimi yaşanabilmektedir. Güç dengelerinin değişimi ile sınırdan yapılan kaçakçılık kapılara doğru yönelebilmektedir. Bu yönelme sınırlardan yapılan sırtçılıktan ve katırcılıktan kapılarda yapılan karıncalığa doğru yaşanmıştır. Böylelikle sınır kaçakçılığı-ticareti kapı kaçakçılığı-ticaretine dönüşmüştür. Karıncanın kaçakçılığa etkisi her bir yolcu veya yolcu görü-

nümlü karıncanın adına getirilen 3 karton veya 2 kilo çay ile büyük boyutlara ulaşsa bile Habur kapısında görevli gümrük muhafazalar ile yapılan görüşmelerde ifade ettikleri gibi TIR ve gemilerle yapılan kaçakçılık veya ticaret faaliyetleri içinde değerlendirildiğinde karınca ticaretinin kaçakçılık oranı olarak küçük, basit bir miktarda olduğu anlaşılmaktadır.

3.6- KARINCANIN EĞİTİM, YAŞ VE CİNSİYET DURUMU

Habur Kapısı'nda karıncalık faaliyetinde bulunan, uluslararası yolcu taşımacılığı adına alınan yetki belgeleriyle yolcu taşımacılığı yapan ticari taksi şoförlerinin şirketler aracılığı ile devam ettirdiği ve taksi filolarının kurulmasıyla gelir adaletsizlikleri sonucu zenginlik ve alt sınır gruplarının oluşmasıyla toplumsal farklılıklar yaratılmıştı. Bunun sonucunda sınır kapısından geçim toplumun tüm kesimlerince tek geçim kapısı olarak görülmüştür. Tek geçim kapısı olan sınır, toplumun tüm kesimlerinin katılabileceği mekân olarak gelişmesine rağmen emeğin karşılığı ve adaletsizlik süreçleri en yoğun şekilde yaşanmıştır. Tüm kesimlerce katılımın sağlanabilmesi karıncalık faaliyetinin eğitim, yaş ve cinsiyet fark etmeksizin katılımın sağlanabildiği bir geçim faaliyeti olmuştur. Yükte ağırlığa karşın pahada hafif olsa bile tek geçim kapısı olmasından dolayı karıncalık pasaport alabilen tüm bireylerce gerçekleştirilebilen bir faaliyettir. Alanda yapılan görüşmeler sonucu elde edilen bilgiler çerçevesinde karıncalık faaliyeti için herhangi bir yaş, cinsiyet ve eğitim durumunda sınırlılığa veya engele rastlanılamamıştır. Fakat karıncalık faaliyetinin zorluklarının çocuk v kadın olarak karıncalarda daha yoğun yaşandığı, sömürü ve ihmal edilme süreçlerinin kadın ve çocuklarda karıncalığın herkes için geçerli olan zorluklarına ek olarak ayrı bir zorluk yaşattığı elde edilmiştir. Karıncalık okul harçlığı, çeyiz toplanması, elektrik cezasının ödenmesi, üniversite harcı, KHK mağdurluğu(Görevden atılma) ve ifade edilmeyen birçok sebepten dolayı yapılan bir faaliyettir²⁰. Üniversite mezunu, kadın, nişanlı, okur-yazar olmayan, işsiz, çocuk ve diğer niteliklere sahip bütün karıncalar her hangi bir nitelik olarak kısıtlama veya sınırlama olmaksızın gerçekleştirdiği bir faaliyettir. Fakat her ne kadar karıncalık faaliyetinin herkes için yapılabılır bir faaliyet olduğu ifade edilse de karınca olabilmek için gerekli şartlar veya

²⁰Yukarıda karıncalık yapılması faaliyeti için ifade edilen sebepler Habur Kapısında karıncalar ile yapılan görüşmelerde her bir karıncanın ayrı olarak verdiği cevaplardır. Ailenin geçimi ve karıncalığı meslek olarak yapanların ifadeleri ise dâhil edilmemiş, sürekli olmayıp ihtiyaç duyulan anlarda başvuru bir faaliyet olarak gerçekleştiren bireylerin amaçları ifade edilmiştir.

yerine getirilmesi gereken zorunluluklar vardır. Öncelikle karınca olarak gidip gelebilmek için her hangi bir ticari taksinin yolcu listesine bilgilerini eklemesi yani bir taksinin yolcusu olabilmesi bunun için de taksi şoförü-sahibi olan işveren ile bir ilişki-tanıdıklığı-bağı olması gerekir. Bunun dışında getirilen ve götürülen malı sahiplenme, işverene sadakat ve emirleri yerine getirme gibi çalışma hayatının tüm kurallarını gerçekleştirme gibi görevler ve sorumluluklar vardır. Herhangi bir yolcu listesine dâhil olmayıp serbest olarak karıncalık yapılması ise daha önceki dönemlerde imkânlı bir durumda iken gelişen ve dönüşen gümrük mevzuatları ve şirketlerin etkileri ile devam ettirilmesi zor bir hal almıştır. Böylelikle serbest olarak yani yürüyerek gidip gelen karıncalar yok denilecek seviyede azalmış, bütün karıncalar bir yolcu listesine dâhil olabilme zorunluluğu altına girmiştir. Kendi hesabına-yürüyerek gidip gelen karıncaların şoför hesabına götürülüp-getirilen karıncalardan daha fazla kâr elde ettiği fakat buna karşın daha fazla emek sarf ettiği ve daha yoğun ve zorlu süreçlerden geçtiği yapılan görüşmeler sonucu elde edilmiştir.

3.7- İSTİHDAM BİÇİMİ OLARAK KARINCALIK

Enformel bir istihdam biçimi olarak karıncalık Silopi, Cizre ve İdil'de yoğun bir biçimde faaliyeti sürdürülen bir iş kolu olarak Habur Kapısı'ndan geçinen, fırsatlar ve riskler barındıran, günübirlik giriş çıkışları sağlayan, getirilen ve götürülen mallar ile bölge ekonomisine yüksek oranlarda katkı sağlayan, herhangi bir işte çalışan ve çalışmayanlar dahi bütün kesimlerce-pasaport alabilen herkes- yapılabilen bir faaliyet olmasından dolayı hem karıncalık faaliyetinde bulunanların sayısına hem de karıncalık faaliyeti sonucu gelişen ticaret oranlarına ulaşabilmesi zor olan bir işkoludur. Karıncalık, bir istihdam biçimi olarak ele alındığında, meslek olarak icra edilmesi ve karıncalığın ihtiyaç duyulduğu anda ek bir geçim kapısı olarak görülmesi şeklinde gerçekleştirilir. Karıncalığın meslek olarak icra edilmesi veya ek bir geçim kapısı olarak sürdürülmesi bir alternatif olarak görülmesi sosyolojik temellere dayanmaktadır. İşsizlik veya işgücüne katılamama gibi yapısal nedenlere ek olarak karıncalık istihdam edilen ve işgücüne katılabilenler tarafından da tercih edilmektedir.

Karıncalığın meslek olarak icra edilmesi, başka bir ifadeyle sürekli karınca olan, belli bir işveren-şoförün listesine bağlı olarak gelip giden, şoförün gidemediği anlarda da kendi imkanları ile kendisini başkasının listesine dâhil edebilen, listelere dahil olamadığı anda da yürüyerek kendi hesabına gidip gelendir. Karıncalık yolcu

taşımacılığı adı altında A2 belgeli aracın giriş çıkış yapabilmesini sağlayan yolcu kotasının ücretleri ödenerek yolcular ile doldurulmasıdır. Karıncalığın meslek olarak icra edilmesi karıncalık faaliyetinde bulunanların sürekli olarak sınır kapılarında giriş çıkışlarla uğraşması, kendini bir listeye dahil edebilmesi, kotanın üstünde getirilen malların saklanması-kaçırılması süreçlerinde aktif olan yükün taşıyıcısı veya yükün sahibi görünen fakat yük ile beraber kendisinin de giriş çıkış yapılabilmesi için bir araç olarak görülen sınırın yükü ağır pahası hafif olan mesleğidir. Karıncalık faaliyeti değişik biçimlerde yürütülmektedir.

“Karıncalar sadece arabayla gidip gelmiyor. Bazıları yürüyerek bazıları da şoföre bağlı olarak gidip gelir. Eğer yürüyerek veya kendi başına gidip gelirsene harç pulunu kendin alırsın. Boş bir listede kendine yer bulmaya çalışırsın. Malını kendin satın alıp götürürsün, geliştire de kendin malını satın alıp getirirsin, yani kendin tüccarsın. Malın senden alınsa yakalansa sen zarara girersin. Her gidiş ve geliştire kendi başının çaresine bakmalısın. Böyle kendi başına gitmek daha kârlı ama daha zordur. Kendini bir arabanın listesine dahil edene kadar yalvarıyorsun, yakarıyorsun ancak şoförde vicdan varsa ve listede boş yer varsa seni alır. Ama o fazla kâr o yalvarmaya yorulmaya değmiyor. Tek başına gidip gelirsene en fazla 80-90 TL gibi bir kâr elde ediyorsun. Ama şoförle gidersen 60 TL alıyorsun. Biz de 20-30 TL için ne risk alırız ne de bunca çileyi çekeriz böylece gidip kendimizi bir şoföre bağlı olacak şekilde onun sürekli yolcusu oluyoruz. Şoför ile gidip gelince de yani sürekli olduğunda daha rahatsın ama bu sefer patronun tüm istekleri ve emirleri senin için geçerli. Onun vicdanına kalıyorsun. Yemek paranı sigara paranı vermek isterse yani vicdanı el verirse alıyorsun. Mal yakalansa veya ceza kesilse senin 60 lirana göz dikip bu sefer zarar ettim size vermiyoruz da diyebilir”(Görüşmeci, Karınca Tüccarı, 35 yaş, Silopi).

Yukarıda görüşmecinin de ifade ettiği gibi karıncalık faaliyeti iki şekilde sürdürülmektedir. Kendi hesabına çalışma ve ücretli olarak şoför listeye dahil olarak çalışma şeklinde sürdürülmektedir. Karıncalık faaliyeti kendi hesabına yapılan biçimiyle şoföre bağlı olarak yapılmasından daha kârlı olmasına rağmen daha zorlu ve kısıtlı olması, daha yoğun emek süreçlerine tabi olması bakımından tercih edilmeyen veya edilemeyen biçimi ile düşük oranlarda sürdürülmektedir. Karıncaların kendi hesabına gidip gelmesinin önünde bürokratik engeller, mevzuatlar ve şirketlerin istekleri ve zorlamaları bulunmaktadır. Karıncalığın yolcu taşıma şirketlerine ve belgelere tabi tutulması kendi hesabına yapılan geçişleri engelleyip, karıncaların şoföre-

listeye tabi olmasını zorunlu kılmaktadır. Bu zorunluluk hem Türkiye tarafında hem de Irak Bölgesel Yönetimi tarafında karıncaların kendi hesabına çalışmasını kısıtlayan belgeler ile sağlanmıştır. Türkiye’de geçerli olan A2 belgesi Irak tarafında ise *BACA*²¹ adlı belgenin resmi kurumlarca şirketlere verilmiş olması ve yolcu-karıncaların taşınmasını sağlayan, şirketlere verilen böylelikle de karıncalığın şoförelisteye-şirkete tabi olmasını zorunlu kılan uygulamalar sonucu kendi hesabına yapılan gidiş gelişler tercih edilmemekte veya tercih edilmesi zorlaştırılmakta-engellenmektedir. A2 ve BACA belgelerinin şirketlere verilmesi süreçleri her iki tarafta da ücrete tabi olmasına ek olarak belli siyasi ağlar ve ilişkilerin de gerekliliği üzerine verildiği şoförler ve karıncalar tarafından dile getirilip, belgelerin alınmaması ve herkesçe kullanılmaması şikâyet edilen temel engel olarak görülmektedir.

Kendi hesabına yapılan karıncalık faaliyeti kotayı aşma-yakalanma gibi riskleri barındırması nedeniyle kârın fazla olmasına rağmen tercih edilmeyen-kaçınılan bir karıncalık biçimidir. Özellikle karıncalığın ek bir gelir kapısı olarak gören ve sürdürenler tarafından tercih edilmemektedir. Ek bir gelir kapısı olarak gören ve geçici karınca konumunda olan karıncalarla yapılan görüşmelerde *zaten ara sıra gidiyoruz risk almaya değmez* ifadeleri geçici karıncalığın sınır kapısının risklerine ve zorunluluklarına göre şekillendiği ve risklerin varlığının şirketlerin kârları için fırsatlar yarattığı sonuçları elde edilmiştir. Listelere-şoföre bağlı olarak yapılan karıncalık faaliyeti hem sürekli hem de geçici konumdaki karıncalar için en çok tercih edilen biçimdir. Bunun nedenleri ise riskler ve güvenceler süreçleridir. Şoföre bağlı yapılan gidiş gelişler, karıncanın 1 giriş çıkış başına aldığı 60 TL tutarı olan yevmiye-ücretin yakalanma anındaki riskidir. Fakat kendi hesabına yapılan karıncalıkta ise riskin mali boyutu 300 TL gibi bir tutara varmasından dolayı kendi hesabına yapılan geçişler tercih edilmemektedir.

²¹ BACA olarak adlandırılan ve hem Irak merkezi hükümeti hem de Kürdistan Bölgesel Yönetimince Sınır Kapılarında Uluslararası Yolcu Taşımacılığı yapılabilmesi için şirketlere verilen belgedir. BACA Belgesi Türkiye’de A2 Belgesi ile aynı işlemleri gerçekleştirmek için kullanılır. Hem Irak hem de Türkiye vatandaşlarının-şoförlerinin Irak’ta sahip olması zorunlu olan belgedir.

Biçim Gelir, Giderler	Kendi Hesabına Yapılan Karıncalık		Şoför Hesabına Yapılan Karıncalık	
	Gelir	Gider	Gelir	Gider
Gidiş Türkiye'den çıkış	Free Shop Ürün- leri: 3 Karton tek el sigara: 45 TL(kâr)	Pul: 15TL Yol Ücreti: 20 TL	Free shop ürünle- ri: 3 karton tek el sigara, alkol, si- parişler(Tavuk ciğeri, çerez, vb.) Toplam kâr: 100 TL	Pul: 15 TL Şirket vergisi: 40 TL
Geliş Türkiye'ye giriş	3 karton sigara: 45 TL(kâr), 1 Kg çay: 30 TL(kâr), Sipariş: 30 TL (kâr)	Kişisel gider- ler: 15 TL Yol Parası: 15 TL	Sigara(3 karton), 1,5 Kg çay, sipa- rişler(Muz kolisi, tahin(kotasız), vb.), 1 araba de- posu mazot, zula- lanmış sigara-çay Toplam kâr: 800- 1000 TL	Şoför ve ka- rınca yeme, içme ve siga- ra, vergi, harç ve pullar top- lamda: 100 TL

Tablo 4: Karıncalık Faaliyetinin Ekonomik Boyutu²²

Yukarıda Karıncalık faaliyetinin ekonomik boyutunun ele alındığı Tablo 4 ile varılan sonuç; 1 karıncanın gidiş gelişi sonucu hem kendi hesabına hem de şoför hesabına yapılan harcamalar ve elde edilen kârların gösterildiği Tablo 4 ile anlaşılacağı üzere kendi hesabına bireysel olarak yapılan geçici-ihyaç halinde ve sürekli-meslek olarak hem de şoför adına gerçekleştirilen karıncalık faaliyetinin hem götürülen hem de getirilen malların yoğun olarak sigara, çay ve siparişler olan tahin, muz, şeker ve alkol gibi tüketim ve özel tüketim mallarından oluşmaktadır. Kendi hesabına yapılan karıncalık faaliyetinde 1 gidiş-geliş ile 65-75 TL arasında gider ve 140-150 TL arasında bir gelirin elde edildiği, harcamalar sonucu elde edilen kârın ise 75-80 TL arasında bir tutar olduğu şoför, karınca ve karınca tüccarları ile yapılan görüşmeler sonucu elde edilen bilgiler çerçevesinde oluşturulan tablo ile anlaşılmaktadır. 1 karıncanın kendi hesabına 1 gidiş-geliş ile elde ettiği 75-80 TL arasındaki kârın şoför adına yapılan karıncalık sonucu alınan 60 TL tutara tercih edilmesi yukarıda ele alındığı

²² Karıncalık faaliyetinin ekonomik boyutu tablosu sınır kapılarında gerçekleştirilen görüşmeler sonucu elde edilen bilgiler ile oluşturulmuştur.

şekliyle riskler ve olumsuz sonuçlar dolayısıyla kaçınılmakta 20 TL fazladan elde edilen kârın *risk almaya değmez veya zaten ara sıra gidiyoruz risk almaya değmez* düşüncesi ile başvurulmadığı sonucu elde edilmiştir.

Şoför hesabına yapılan karıncalık faaliyetinde 1 karınca ile yapılan harcamalar net bir şekilde ortaya çıkarılamamaktadır. Bunun nedeni ise 1 yolcu arabasında birden fazla karıncanın götürülmesi-getirilmesi ve aracın yolcu sayısını sağlamakla elde ettiği giriş-çıkış yapabilme hakkıyla aracın dönüşte doldurulan yakıt deposunda bulunan mazotun ve Free Shop ürünleri, siparişler ve zulalanmış ürünler ile gizli olarak getirilen malların kişi sayısına göre dağılımının yapılamamasıdır. Yolcu adına götürülüp getirilen karıncanın şoför-işverene yüklediği harcamalar ise pul parası olan 15 TL, kişisel masraflar(yeme, içme, sigara) olan 100 TL ile şirket vergisi olan 40 TL miktarlarının tek bir kişi üzerinden dağıtılamamasıdır. Şoförler ile yapılan görüşmeler sonucu 1 karıncanın götürülüp-getirilmesi ile şoföre maksimum düzeyde 40-50 TL arasında bir tutara mal olduğu, yeme, içme ve sigaranın alınmasının zorunlu olmadığı sonuçları elde edilmiştir.

Karıncalık faaliyetinin ekonomik boyutu şoför adına veya kendi hesabına yapılan biçimiyle harcamalar ve elde edilen kârlar halinde ele alındığında gidişlerin kalsik sınırı geçme faaliyetlerinin son dönemleri olan sırtçılık dönemi sınırı geçme faaliyeti ile benzer olarak gelişte getirilen mallara göre boşa gidişlerin yaşandığı, gelişin kârlarının yüksek olmasından dolayı aslında karıncalığın geliş faaliyeti için yapıldığı anlaşılmaktadır. Karıncalık faaliyeti hem kendi hesabına yapılan biçimi hem de şoför adına yapılan biçimiyle gidişlerin gelişlerden daha az kâr elde ettirdiği, gelişin kârının yüksek olmasının sebebinin ise karıncaların yolcu listesine dâhil edilmesi ile elde edilen giriş-çıkış yapabilme hakkının kazanılmasıyla gelişte arabanın yakıt deposunun mazotla doldurulup, Türkiye’de satılması sonucudur. Bundan dolayı yolcu taşıma belgesine sahip bir taksinin 1 karınca üzerinden ede ettiği kâr tam olarak hesaplanamamaktadır. Fakat karıncalığın şoför için yapılması karınca adına getirilen çay ve sigaradan çok yakıt deposunun mazotla doldurulmasıdır. Böylelikle şoför-işveren için önemli olan ticaret 3 karton sigara ve 2 Kg çay değil aksine karıncanın listeye dahil edilmesi ile elde edilen giriş-çıkış yapabilme hakkı sonucu elde edilen araba deposunun mazotla doldurulması faaliyetidir. Bunlara ek olarak gayriresmi biçimde-kotanın üzerinde getirilen ve zulalanmış sigara ve çayların şoför-işverene sağladığı kârdır.

Karıncalık faaliyetinin ekonomik boyutları, karıncalar için 60-80 TL arasında değişen bir kâr oranına denk gelmesine rağmen şoför-işveren veya şirkete ise 800-1000 TL arasında değişen bir kâr düzeyi elde edilmektedir. Şoför, karınca ve karınca tüccarları, Habur Kapısı memurları ile İbrahim Halil Kapısı memurları ve kapıların diğer aktörleri ile yapılan görüşmelerde rakamlar, mallar ve oranların sağlaması yapılmış, oranların minimum sınır ile maksimum sınırları ise tüm görüşmelerden elde edilen sonuçlar ve sağlamalar çerçevesinde belirlenmiştir. Sınır kapısının çalışanları olarak karıncalık faaliyetinde bulunan *yükleri ağır pahaları hafif olan ve sınır kapısının tüm yükünü taşıyan*, enformel ilişki ağları içinde kimisi için meslek kimisi için ise ihtiyaç anında başvuru bir gelir kapısı olarak karıncalık faaliyeti, istihdam biçimi olarak sürdürülmekte, işgücüne katılımın sağlanamaması durumunda gerçekleştirilen karıncaların yüklerinin ağırlığına rağmen şirket-kolonilerin kazandığı bir faaliyettir.

Enformel bir biçimde olması ile riskler ve olumsuz çalışma koşullarına karşın bu faaliyetin yoğun olarak sürdürülmesinin nedenleri alan araştırmalarından elde edilen bilgiler sonucu meslek olarak icra edilmesi ile ek bir geçim kapısı görülmesi sonucu sürdürülmesi; vize rejiminde uygunluk, yürüyerek gidip gelebilmeyi sağlayan kısa mesafeli mekânsal yakınlık, giriş-çıkış yapma pratiğinin uygun olması, akrabalık ve aile ilişkileri ile Kürtçenin her iki tarafta da bilinmesi ve kullanılması gibi temel faktörlerden kaynaklandığı sonuçlarına varılmıştır.

3.7.1- Vize Rejiminde Uygunluk

Vize rejiminin günlük giriş çıkışlara uygun olması gününbirlik gidiş gelişlerin sağlanmasına olanak tanımaktadır. Bu yönüyle vize rejiminin uygunluğu sürekli gidiş geliş sağlamasından dolayı sürekli hareketlilik yaşatmakta bunun sonucunda da karıncanın sürekli hareket halinde olmasını sağlamaktadır. Yapılan görüşmelerde ifade edilen şekliyle “*karınca demek sürekli gidip gelen ve hareket halinde olan*” ifadesine uygun olarak karıncalığın gerekliliklerinin vize rejiminin uygunluğu ile sağlanmasına olanak tanımaktadır. Günlük giriş çıkışların temel dinamiği olan vize rejiminde uygunluk, karınca olmak için gerekli olan sürekli hareket halinde olmayı imkânlı haline getirmektedir. Türkiye ve Irak ülkeleri arasında uygulanan vize rejimleri hem karınca hem de yolcuların sınır kapısında verilen vize ile serbest ve basit bir şekilde giriş çıkışları mümkün kılmakta bunun sonucunda da ticari taksit ile yolcu

taşımacılığı adı altında karıncalar ile ticaret yapan işverenler-şoförlerin sürekli hareketlilik ile hemen hemen her gün giriş çıkış faaliyetinde bulunmasına neden olmaktadır. Vize rejiminin uygunluğu karıncalık faaliyetinde bulunmayı kolaylaştırmaktadır. Yapılan görüşmelerde karıncalığın herhangi bir işe sahip bireyler tarafından da yapılmasının sebebinin izin günlerinde gidiş gelişlerin tamamlanmasından dolayı izin günlerinin karıncalık ile değerlendirilmesi amacıyla yapıldığı sonucu elde edilmiştir. Silopi ilçesinde yapılan bir görüşmede okulda çalışan taşeron firmaya bağlı temizlik işçisinin okulun tatil olduğu cumartesi ve pazar günlerinde sınır kapısında verilen vize ve vize rejiminin uygunluğu ile giriş-çıkışın sağlanabilmesinin mümkün olmasından dolayı ek bir gelir olarak karıncalık faaliyetinde bulunduğunu ifade etmiştir. Karıncalık için gerekli olan vize rejiminde uygunluk ile yürüyerek gidiş gelişlere uygun olan kısa mesafeli mekânsal yakınlık karıncalık faaliyetinde bulunmanın en önemli özendiricileridir.

3.7.2- Yürüyerek Gidiş Geliş Uygun Olan Kısa Mesafeli Yakınlık

Vize rejiminde uygunluk günübürlük giriş çıkışların yaşanmasına neden olmakta böylelikle de karıncalık faaliyetinin kolay olarak yapılabilecek bir faaliyet olarak görülmesine neden olmaktadır. Bununla beraber yürüyerek gidiş gelişlere uygun olan kısa mesafeli mekânsal yakınlık karıncalık faaliyetini kolaylaştıran ve özendiren, yoğun olarak yapılmasına neden olan etkenlerdir. Yürüyerek gidiş gelişin yapılması özendirici olmasına rağmen taksi filoları şirketlerinin engellemesi ve yolcu listesine dâhil etmemeleri yürüyerek kendi hesabına gidip gelen karıncaların zorlanmasına ve yürüyerek gidip gelen kendi hesabına çalışan karıncaların azalmasına ve yok olmasına neden olsa dahi herhangi bir taksi şoförü ile anlaşmazlık yaşandığında kendi hesabına gidiş geliş başvurulabilmesi kısa mesafeli mekânsal yakınlık karıncalık faaliyetinin özendirici ve bu faaliyetin kolayca yapılabilir olarak görülmesine neden olmaktadır. Mekânsal yakınlık yaşanan yer ile karıncalık faaliyetinin gerçekleştirildiği karıncalığın kıyısı olan sınır kapısı ile giriş yapılan merkezin yakın olması daha yoğun ve kolay irtibat kurulmasını sağlamaktadır. Yapılan görüşmelerde Zaho merkezinde dahi Türkiye’de kullanılan GSM operatörlerinin şebekelerinin aktif olarak çalışması ve gerektiği anda telefonla ulaşım başta olmak üzere diğer irtibat biçimleri de acil durumlarda başvuru ve yoğun temaslar sağlaması nedeniyle mekânsal yakınlık ve ulaşım-iletişim yönlerinden avantajlı olması itibariyle tercih

edilen nedenler olarak görüşmeler sonucu elde edilmiştir. Mekânsal yakınlık hem yolculuk hem de yürüyerek gidiş gelişlerde kolaylık sağlaması ve gerektiği(taziye vb.) durumlarda geri dönüşün kolayca ve kısa sürede yapılması da özendirici olmuştur. Mekânsal yakınlık ulaşım ücretleri ve gidiş geliş masraflarının az seviyede olmasını sağlamakla beraber Silopi-Zaho arası ücret maksimum 2018 yılı itibariyle 25 TL tutarındadır. Mekânsal yakınlık “sosyal ilişki ve etkileşimlerde mesafe oluşturmamaktadır”(Özbey, 2018: 166). Mekânsal yakınlık evin uzaklığının tenhaliğine karşı huzuru ve güveni sağlamakta sosyal ilişkiler ve etkileşimlerin sağlamlığına böylelikle de tercih edilen bir konumda olmasına neden olmaktadır.

3.7.3- Giriş-Çıkış Pratiği

Karıncalığın özendiricileri ve bir istihdam biçimi olarak yoğun bir biçimde tercih edilmesinin Vize rejiminde uygunluk ve yürüyerek gidiş geliş uygun olan kısa mesafeli yakınlık gibi nedenlerine ek olarak giriş çıkış yapma pratiği de karıncalığın tercih edilmesindeki nedenlerdendir. Giriş çıkış pratiğinin gününbirlik bir şekilde gerçekleştirilebilmesi karıncanın bürokratik engellerle karşılaşmamasına neden olmamakta böylelikle de yoğun bir şekilde tercih edilip faaliyete katılmayı sağlamaktadır. Giriş çıkış yapma bir ülkeden başka bir ülkeye gidiş geliş gerçekleştirme pratiği olduğundan dolayı Özbey(2018: 166)’e göre gidiş gelişlerin uluslararası niteliğe sahip olduğu ve bunun da ancak bir sınırın varlığında kaynaklandığını belirtir. Giriş çıkış yapma pratiği vize rejiminin bir sonucu olarak karıncalığın bir kolay ve sorunsuz biçimde gerçekleştirilmesine neden olmaktadır. Vize rejimindeki uygunluk sonucu giriş çıkış yapma pratiğindeki kolaylık karıncalığın deneyimleme biçiminde yapılmasına, özellikle genç kesim tarafından kısa süreli tatil ve karıncalığı deneyimleme anlayışıyla gerçekleştirildiği yapılan görüşmelerden elde edilmiştir.

3.7.4- Akrabalık ve Kürtçenin İki taraflı Kullanımı

Bir istihdam biçimi olarak karıncalığın enformel bir biçimde olmasına rağmen yoğun bir biçimde tercih edilmesinin nedenleri farklı sosyolojik dinamiklere dayanmaktadır. Vize rejimlerinde kolaylık ve kısa mesafeli yakınlıklar ile giriş-çıkış pratiklerinin uygun olarak gerçekleştirilebilmesi karıncalığın tercih edilmesinin(işsizlik ve zorunluluk dışında) akrabalık bağları ile oluşan *dışarının güvenliliği* durumudur. Akrabalık bağlarının sağladığı *çıkış yapamazsam gidebilecek evim var*

güveni karıncalığın tercih edilmesinde önemli etkenlerdendir. Akrabalık bağları ile oluşan güven ticari faaliyetin tercih edilmesine neden olmaktadır. Uludere, Beytüşşebap, Cizre ve Silopi merkezleri ile mekânsal yakınlık ve aşiretlerin de geniş coğrafyalara yayılmasıyla özellikle Zaho ve Duhok bölgelerinde yoğun olarak yaşayan Şırnak kökenli geniş bir kitle mevcuttur. Akrabalık bağlarının etkin ve yoğun olması gidiş gelişlerde yaşanan sorunların çözülmesine, akrabaların birbirleriyle olan iletişimin oluşan sorunların çözümüne yardım ettiği öne çıkan sonuçlardandır. Yapılan görüşmelerde karıncalar ve giriş çıkışta bulunan diğer yolcuların ifade ettiği şekliyle sınır kapısında gümrük işlemleri ve pasaport üzerinden çıkan sorunlarda herhangi bir Zaho vatandaşının akrabalığı veya tanıdıklığını üzerinden İbrahim Halil sınır kapısının girişinde müdahale edilebilmekte, çıkan sorunların çözümü kolaylaşabilmektedir. Akrabalık bağları ile oluşan uygun ortam ve özendirici biçimi başka bir sosyolojik dinamik ile desteklenmektedir. Kürtçenin iki taraflı ve aynı lehçede kullanımı karıncalık için özendirici, bir faaliyet olarak gerçekleştirilmesinde ise kolaylık sağlamaktadır.

Karıncalığın enformel bir istihdam biçimi olarak tercih edilmesinin dinamikleri arasında karıncalık faaliyetinde bulunan tüm bireylerce ortak yön olarak Kürtçenin bilinmesi ve Bölgesel Yönetimde resmi bir dil olması, günlük hayat ile ticari faaliyetlerde kullanılması karıncalığın sürdürülmesine ve karıncalık faaliyetinin kolay bir şekilde gerçekleştirilmesine neden olmaktadır. Sınır kapısının faaliyetleri ile karıncalık faaliyetinin gerekliliklerine dahil olabilme ve sınır piyasası-faaliyetlerine entegre olmasına olanak sağlayan en önemli toplumsal kurum Kürtçe dilidir. Kürtçenin sosyal yaşamda, ticari faaliyetlerde ve resmi olarak yaygın ve en çok konuşulan dil olması İbrahim Halil gümrük muhafazaları ve Asayiş²³ ile anlaşabilmeyi, buna ek olarak ticari ilişkilerde karınca esnafı, işveren, götürülen malın sahibi ve getirilecek olan malın satıcısı ile anlaşabilmeyi sağlamasından dolayı enformel bir istihdam biçimi olarak karıncalık faaliyetinin yoğun olarak gerçekleştirilmesini sağlamaktadır.

“karınca olmak zor hele kadın olmak, yaşlı olmak ve senin dediğin gibi okuma yazma bilmemek daha da zorlaştırıyor. Ama hastaneye gitmek kadar zor değil. Çünkü hastanede Türkçe bilmediğim için kızımı yanımda götürmek zorundayım. Buraya geldiğimde ise birinin bana refakat etmesine gerek yok kendim gelebiliyorum. Zaho’da her dükkânda Kürt var her gümrükte Kürt var bütün asayiş Kürtçe biliyor şoförler Kürtçe konuşuyor. Yani rahatım. Kendimi ifade edebiliyorum. Yabancı bir ülke

²³ Irak-Kürdistan Bölgesel Yönetimi güvenlik birimi

olmasına rağmen gece kalabilecek evim var, bir sorun çıksa KDP Peşmergesi tanıdığım akrabam var. Bu yüzden tek başıma gidip gelebiliyorum. Sadece gümrüklerde uzun süre kalmak biraz yoruyor ve ona karşılık şoförlerin bize verdiği 60 TL az ve yetmiyor. Onun dışında pek sorun olmuyor Allah'a şükür. "(Görüşmeci, Kadın Karınca, 40 yaşında Habur Kapısı).

Kürtçenin kullanımı ve yaygınlığı karıncalar için avantaj sağlamakta, karıncalık faaliyetinde bulunanlardan Türkçe okuryazar olmayanların kendini ifade etme süreçlerinde Türkiye'nin batısına karşın Duhok ve Zaho'da daha kolay iletişim kurabilmektedir. Yukarıda görüşmecinin de ifade ettiği gibi akrabalık bağları ve iletişim ile gidilebilecek evin olması karıncalığın emek sömürsünün yoğun olarak yaşanmasına rağmen tercih edilmesine engel olmamaktadır. Kurumsal ve sosyolojik sorunların bireysel ve fiziksel sorunlardan daha zor olduğu, yapılan görüşmelerde karıncaların yükün ağırlığından ziyade hakaret, emek sömürsü, karşılığın alınmaması gibi sorunlardan şikâyetçi olduğu sonucuna varılmıştır.

SONUÇ

Bu çalışmada Irak ve Türkiye arasında çizilen sınırlar sonrası, bölgede sınırın olmadığı dönemlerden kalma ticari faaliyetlerin yeni bir boyut kazanarak, kaçakçılık statüsüne dönüşmesi ele alınmış ve kaçakçılığın çeşitli ekonomik ve siyasal gelişmelerin etkisi ile geçirdiği aşamalar dönemselleştirilmiştir. Bu bağlamda sırtçılık ve katırcılık dönemleri sınırı geçme faaliyetlerinin, sınır güvenliği başlığı altında alınan tedbirlerle, sınır kapılarına yöneldiği ve sınır kapılarında kaçakçılığın karıncalık biçiminde devam edip dönüşüme uğradığı tezi işlenmiş ve bu dönüşümün dinamiklerine odaklanılmıştır. Sınır kaçakçılığı veya ticareti, hemen hemen her dönem içinde çatışma dinamiklerini barındıran, ilişki ve ağların dönüşmesi sonucu, yeniden üretilmekte, bu süreçte faaliyetlerin ve aktörlerin de dönüşümü gerçekleşmektedir. Bu çerçevede söz konusu dönüşümlerin tetikleyicileri ve pratikleri ile ekonomik, toplumsal, siyasal ve etnik çatışmalar, aşiret gibi toplumsal örgütlenme biçimleri, yerel, ulusal ve hatta küresel güçlerin kaçakçılık ve ticarete olan etkileri ele alınmıştır. Bu değişkenler üzerinden de dönüşümün nitelikleri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Bu kapsamda;

- 1)- Türkiye ve Irak arasında sınır çizilmeden önce var olan, kanuna uygun serbest ticari faaliyetlerin sınır çizildikten sonra kanun dışı, gayri resmi bir hal kalıp kaçakçılık biçimine dönüştüğü,
- 2)- Kaçakçılık faaliyetinin dönemsel olarak farklı biçimlere evrildiği,
- 3)- Sınır koruma ve sınıra yönelik güvenlik odaklı politikaların uygulanmasıyla kaçakçılığın giderek zorlaşması ve bunun neticesi olarak sınırda yeni ilişki ve ağların üretilmesinin zorunlu hale geldiği,
- 4)- 1980'ler sonrası bölgede yaşanan çatışmalı süreç ile sınırın tamamen bölünmezliğin bir parçası olarak görüldüğü ve bunun neticesinde sınır kapılarının ticarete açık hale getirilmesiyle dönüşen kaçakçılığın sınır kapılarına yö-

neldiği, kaçakçılığın mekân ve biçim olarak yeniden üretilmesine neden olduğu sonuçlarına varılmıştır.

Çalışma kapsamında görüşülen sırtçı, katırcı, tüccar, delal, rēzan-rēber, esnaf, karınca, şoför, korucu, gümrük memurları (Irak ve Türkiye) ile her tip kaçakçılık için işçi ve işverenlerden elde edilen bilgiler bir bütün olarak değerlendirildiğinde, sınır ticaretinin ya da kaçakçılığın konusu olan malların maddi boyutunun büyümesine bağlı olarak faaliyetin yürütülmesinin zorlaştığı görülmektedir. Bu nedenle kaçakçılık sadece belli kesimlerce yapılabilmektedir. Her tarihsel evrenin sonunda yeni evrenin başlangıcıyla beraber, ilişki ve ağlar da yeniden üretilmektedir. Bu bağlamda kaçakçılık ya da yeni biçimleri ile ticaret, giderek daha fazla devletin kontrolü, desteği ve ortaklığına ihtiyaç duymakta, sınır kentlerinin ekonomik olarak nefes alması için geçiş kontrollü olarak esnetilmektedir. Buradan hareketle devletin sınırdaki rolünün hükümetler veya yerel temsilcileri ile örgütlendiği, hem sınırın güvenlik konsepti ile yeniden inşası (hükümet-jandarma, korucu, güvenlik birimleri, muhtar vb.) dönemlerinde hem de sınır kapılarında gerçekleşen kaçakçılığın yaygınlaştığı dönemlerde, bütün bu sürecin devlet-ağa-bertil(rüşvet) ve devlet-şirket-belge bütünlüğü içinde sağlandığı sonuçlarına varılmıştır. .

Bu bağlamda Türkiye'nin güneydoğusunda gerçekleştirilen kaçakçılığın siyasi, sosyal, tarihsel ve ekonomik boyutları olduğu söylenebilir. Toplumsal örgütlenme biçimlerinden olan aşiretlerin geniş coğrafyalara yayılması ve göçer aşiretlerin yaylak-kışlak kullanımları amacıyla günümüz Irak, Türkiye ve Suriye toprakları arasında, gerçekleştirdikleri hareketler sınırların çizilmesi sonrasında da devam etmiş böylelikle ticari faaliyetlerin, bu faaliyetlerin sınırları aşmasından dolayı kaçakçılık olarak görülmesine neden olmuştur. Elbette ki sınırları aşan göçerlik, kaçakçılığın başlatılması veya sürdürülmesinin yegâne nedeni değildir. Ancak bu faaliyetin gelişmesi ve ilerlemesine neden olan temel bir olgu olarak baktığımızda Osmanlı'nın idari yapısı ve Botan bölgesinde geçerli olan yönetsel biçim olan Mirliğin geniş bir coğrafyaya yayılmasının rolü üzerinde durulabilir. Mirliğin yayıldığı coğrafya üzerinde ticaretin gelişmesi, Mirlik içindeki farklı coğrafyaların(Botan-Bahdınan gibi) etkileşimini getirmiş ve ticari faaliyetlerinin yoğunlaşmasına neden olmuştur. Sınırın çizilmesi sonrasında da etkileşim halinde olan ticaret merkezlerinin önemini kaybetmemesi, bu merkezler arası hareketlerin engellenememesine neden olmuştur. Bu da ticari faaliyetlerin sınır sonrası dönemde kaçakçılık biçiminde devam etmesine neden olmuştur.

Bu açıdan Türkiye'nin Güneydoğusunda gerçekleştirilen kaçakçılığın siyasal, toplumsal, tarihsel ve ekonomik temellere dayanan Kaçakçılığın kökenlerinin;

- Toplumsal örgütlenme biçimlerinden olan aşiret-göçer aşirete,
- Osmanlının idari yapısı sonucu oluşan Mirlik-Beylik düzeni,
- Din ve diğer etmenlerin etkisiyle oluşan *Hemet û Bereket* anlayışı,
- Feodal düzen ve ağalık sistemi sonucu oluşan topraksız köylülüğün doğadan elde ettikleri ürünlerle artı değer yaratması,
- Doğal koşullar-mekânsal yakınlık

olduğu yüz yüze görüşmeler ve literatürden elde edilen bilgiler sonucu elde edilmiştir.

Çalışma kapsamında yaptığımız dönemselleştirmeye göre kaçakçılık faaliyetleri açısından sırtçılık döneminin, sınırı geçme faaliyetinin bir ticaret biçimi olarak ilk dönemi ve doğal biçimi olduğu, kendi hesabına yapılan sırtçılığın ilişki ve ağların yeniden üretilmesiyle farklılaştığı ve kendi hesabına olmaktan çıkarak ücretli sırtçılık haline geldiği sonucu elde edilmiştir.

Sınır kontrollerinin artması ve sınıra yönelik mayınlama faaliyetleri ile sınırın kontrol altına alınması sonucu sınırın sırtçılık biçimi ile geçilmesinin zorlaşması ikinci bir dönüşüme yol açmıştır. Sırtçılığın getirisinin sınırlı olması ve giderek riskli hale gelmesi "*risk almaya değmez*" anlayışını doğurmuştur. Bu da "*madem geçilecek maksimum düzeyde mal geçirilsin*" hedefi ile sınırlar arası yükün insan yükünden hayvan yüküne doğru dönüşmesine yol açmıştır. Bu dönüşüm katırcılık döneminin başlamasına yol açmıştır. Dönüşümlerin sadece malın boyutu veya taşıyıcısında yaşanmadığı aynı zamanda malın nitelik ve niceliği ile malın elden çıkarılma biçiminde de yaşandığı ve nakit kullanımının arttığı sonuçları elde edilmiştir. Buna ek olarak katırcılık dönemi sınırı geçme faaliyetinde eski döneme göre kullanılan ölçü ve birimlerde de dönüşüm yaşandığı, aktörlerin ve ilişki ile ağların yeniden üretildiği sonuçlarına varılmıştır.

Sınırın güvenlik odaklı politikalar ile yeniden ele alınması sonucu sınıra yönelik kontrol ve geçişsizleştirme ya da sınır kapıları dışında geçişlerin engellenmesi politikaları ile dünya genelindeki yeni liberal politikaların sınır kapılarını işlevlendirme çabaları aynı döneme denk gelmektedir. Bir yandan sınır kapısı üzerinden gerçekleşen ticaret kamu reformları ve yeniden ele alınan sınır politikaları ile işlerlik kazanırken diğer yandan küreselleşme süreci ile açığa çıkan yoğun ticaret hacmi ka-

kaçaklık faaliyetlerinin de sınır kapılarına doğru yönelmesine neden olmuştur. Kaçaklığın yeniden üretilmesi için gerekli olan mekânın yani sınır kapısının üretilmesi, enformelden formale kaymasına neden olmuştur. Bu yeni yapıdaki kaçaklık sırtçılık ve katırcılık biçiminde sınırın enformel geçilmesiyle gerçekleştirilen bir faaliyet olmaktan çıkmış artık sınır kapısının karıncalarının sırtlandığı formal bir yük olmuştur. Böylelikle sınıra yönelik faaliyetlerin aktör, mal, hacim, mekân ve ilişki ağlarında yeni dönüşümler yaşanmıştır.

Dönemsel olarak sınırın kullanımının dönüşümü pek çok değişken tarafından belirlenmektedir. Bu bağlamda sınıra ait olanın tıpkı sınırın kendisi gibi sabit ve sürekli olmadığı, değişip dönüşebileceği çalışmadan çıkardığımız sonuçlardan biridir.

Sınır kaçaklığının sınır kapılarında devlet-şirket-belge ağında A2 veya BA-CA adlı belgelerle yeni ve formal bir boyut kazandığı görülmektedir. Burada en büyük sorumluluğu (yükü) yolcu taşımacılığı olarak tanımlanan bir faaliyet yolcu gibi görünen, aslında ücretli ve yükün taşıyıcısı olan ve kaçırma, saklama ile gerekli durumlarda yok etme görevleri bulunan, aynı zamanda üzerinden geçiş hakkı sağlanan karınca üstlenmektedir. Karıncanın kendi adına ancak şoför-işveren için mal alması ile sürdürülen bu faaliyet sınır kapılarındaki en önemli aktivitelerden biridir. Burada sınır kapılarındaki kaçaklığın sınırın geçilmesi-zorlanmasıyla gerçekleştirilen kaçaklık biçiminden farkı ve formal olarak ele alınmasının nedeni ise belge ile gerçekleştirilmesidir. Sınırların zorlanmasıyla gerçekleştirilen kaçaklıkta belge ibrazı veya ortaklığa dair yazılı bir kurallar bütünü yoktur. Sınır kapılarında bu durum belgeler ile sağlanmaktadır.

Burada da sınırın zorlanmasıyla gerçekleştirilen kaçaklığın rahat geçişe uygun ortam sağlayan rüşvet-bertîl ödenmesi geçerliliğini korumuştur. Karıncalığın bir kaçaklık biçimi olarak ele alınmasının nedeni ise karıncalığın götürüp-getirdiği mallar veya aldığı ücretler değil aksine içinde bulunduğu sistem ve işleyiştir. Karıncanın yolcu olarak getirmesi serbest olan 3 karton(30 paket) sigara ve 1-1,5 Kg çay ile kaçaklık sürdürülememektedir. Kaçaklık aslında karıncaların getirilip götürülmesi ve böylelikle belli yolcu-karınca sayısını sağlayan şoförün giriş çıkış hakkı kazanması üzerinden açığa çıkmakta, Free Shop ürünleri, siparişler, gizli bölgelerde zulalanmış sigara ve çay ile yakıt deposunun doldurulup getirilmesi süreçlerinde yaşanmaktadır. Böylelikle de gümrük muhafazanın ifade ettiği gibi *asıl kaçaklık karıncanın getirdiği 2-3 karton değil aksine karıncayı getirip götürülen şoför ile yük taşımacılığı yapan TIR filolarının faaliyetidir*. Buradan yola çıkılarak varılan sonuç

kaçakçılığın yeni döneminin devlet-şirket-belge ile sağlandığı, tüm dönemlerinde olduğu gibi güçlerinin, ilişki ağlarının bu faaliyette egemen olduğu sonuçlarına varılmıştır.

Sınır kaçakçılığının dönüşümüne yönelik irdelemeler yapılırken kaçakçılığın her dönem yeniden üretilmesi için gerekli olan ağlar ve ilişkiler ile rahat geçiş sağlama yolunun devlet(Hükümet-görüşmelerde jandarma ve güvenlik birimlerine verilen ad) ile kesiştiği, devletin temsilcileri, kurumları ve değerlerinin(Hudut Namustur-Sınır kaçakçılığında vergini verirsen namuslusun!) kaçakçılığın her bir döneminde ayrı bir sürecin üretimi için gerekli olan sistemlerin dönüşümünü sağladığı söylenebilir. Sonuç olarak devletler açısından sınırın zorlanması-geçilmesi sonucu yapılan kaçakçılığın, sınır bölgeleri ve sermaye birikimi açısından vazgeçilmez olduğu, sınırın ürettiği bu durumun devletin tüm düzeylerinde anlaşıldığı görülmektedir. Bu da kaçakçılığın “*madem yapılacak öyleyse kontrollü yapılsın*” mantığı ile sınır kapılarına yöneltilmesine, yasal zeminde şirketler üzerinden gerçekleştirilmesine neden olmuştur.

KAYNAKÇA

- Abdulla, N. (2009). *İmparatorluk Sınır ve Aşiret: Kürdistan ve 1843-1932 Türk-Fars Sınır Çatışması*. Aslan, M. (Çev.), Avesta Yayınları, İstanbul.
- Ahmad, F. (2017). *Modern Türkiye'nin Oluşumu*. Alogan, Y. (Çev.), Kaynak Yayınları, Ankara.
- Aksel, D. B., Danış, D. (2014). Sınır yönetiminde Devlet ve Yeni İdare Biçimleri: Türkiye-Irak Sınırı, *Sınır ve Sınırdışı: Türkiye'de Yabancılar, Göç ve Devlete Disiplinlerarası Bakışlar*. Danış, B., Soysüren İ. (Ed.). NotaBene Yayınları, Ankara, ss. 67-99.
- Ataay, F. (2001). Türkiye Kapitalizminin Mekânsal Dönüşümü. *Praksis*, 2:53-96.
- Atay, M., Sugözü, İ. H. (2011). Sınır Kapılarının Güneydoğu Anadolu Bölgesi Ekonomisi Üzerine Etkileri Kapsamında Habur Sınır Kapısı. Kilis 7 Aralık Üniversitesi, *I. Uluslararası Sınır Ticareti Kongresi Bildirileri*. Kilis, ss.59-67.
- Baltacı, A. (2018). Nitel Araştırmalarda Örneklem Yöntemleri ve Örnek Hacmi Sorunsalı Üzerine Kuramsal Bir İnceleme. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1), ss.231-274
- Beg, M. E. Z. (2011). *Kürtler ve Kürdistan Tarihi: Tarihin Eski Devirlerinden Günümüze*. İnce, V. Vd.(Çev.), Nûbihar Yayınları, İstanbul.
- Beşikçi, İ. (2014a). *Doğu'da Değişim ve Yapısal Sorunlar Göçebe Alikan Aşireti*. İsmail Beşikçi Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Beşikçi, İ. (2014b). *Doğu Anadolu'nun Düzeni Sosyo-Ekonomik ve Etnik Temeller*. İsmail Beşikçi Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Bora, T. (2017). *Cereyanlar Türkiye'de Siyasi İdeolojiler*. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Boratav, K. (2010). *Türkiye İktisat Tarihi 1908-2009*. İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Bruinessen, M. V. (2015a). *Ağa, Şeyh, Devlet*. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Bruinessen, M. V. (2015b). *Kürdistan Üzerine Yazılar*. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Clastres, P. (2011). *Devlete Karşı Toplum*. Demirtaş, N., Sert, M. (Çev.), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

- Dağ, M., Ökde, B. (2016). The Negative Factors Affecting The Border Trade In Eastern and Southeastern Anatolia and Economic Impacts. *PressAcademia Procedia* 2/1: 524-534.
- Demir, Ş. (2016). *Cumhuriyet Döneminde Siirt*. Düzey Yayınevi, İstanbul.
- Demiryontan, N. T., Savran, G. (2016). *Kadının Görünmeyen Emeği*. Yordam Kitap, İstanbul.
- Doğan, C. (2010). Bedirhan Bey İsyanı: Tanzimat'ın Diyarbakır ve Çevresinde Uygulanmasına Karşı Bir Tepki Hareketi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2/12:15-38.
- Donnan, H., Wilson, T. M. (2002). *Sınırlar Kimlik, Ulus ve Devletin Uçları*. Yaş, Z. (Çev.), Ütopya Yayınevi, Ankara.
- Dural, B. Y., Karluk, S. R. (2011). Sınır Ticaretinin Türkiye ve Komşu Ülkelere Etkileri. Kilis 7 Aralık Üniversitesi, *I. Uluslararası Sınır Ticareti Kongresi Bildirileri*. Kilis, ss.50-58.
- Ece, S. (2011). Sınırdan Sınırsız Ticaret. Kilis 7 Aralık Üniversitesi, *I. Uluslararası Sınır Ticareti Kongresi Bildirileri*. Kilis, ss.312-317.
- Ferhavi, F. (2013). Afrika'da Küresel Rekabet ve Mali Kriz. Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu, USAK Ortadoğu ve Afrika Araştırmaları Merkezi. *USAK Raporları*, 13- 03.
- Giddens, A. (2008). *Ulus, Devlet ve Şiddet*. Atay, C. (Çev.), Kalkedon Yayınları, İstanbul.
- Gültekin, A. K. (2013). Kürt Topluluklarda Aşiret Tipi Toplumsal Örgütlenme Yapılarında Değişme Dinamiklerine Güncel Bir Bakış: "Beğendik-Bêdar Örneği"(Siirt-Pervari). *Praksis*, 29:87-107.
- Gültekin, A. K. (2018). Aşiret Ne Anlatır. *Kürt Tarihi Dergisi*, 32:12-19.
- Gün, S. (2017). *Çocuk: İşçi, Yoksul, Göçmen İktisadi ve Politik Bir Analiz*. NotaBene Yayınları, İstanbul.
- Hardt, M., Negri, A. (2003). *İmparatorluk*. Yılmaz, A. (Çev.), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Izady, M. R. (2007). *Kürtler: Bir El Kitabı*. Atila, C. (Çev.), Doz Yayınları, İstanbul.
- Keyder, Ç. (2017). *Türkiye'de Devlet ve Sınıflar*. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Kırcı, M. (2007). *Türkiye'deki Bavul Ticareti Gelişmeler ve Yeni Alternatifler*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Klein, J. (2017). *Hamidiye Alayları İmparatorluğun Sınır Boyları ve Kürt Aşiretleri*. Akman, R. (Çev.), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Lefebvre, H. (2016). *Mekânın Üretimi*. Ergüden, I. (Çev.), *Sel Yayıncılık, İstanbul.
- Marx, K. (1979). *Ekonomi Politikin Eleştirisine Katkı*. Belli, S. (Çev.), Sol Yayınları.
- Özbey, K. (2018). *Sınır Kapitalizmi Gürcistan'dan Türkiye'ye Günübürlük İşgücü Göçü*. Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Özgen, H. N. (2005): Sınırın İktisadi Antropolojisi: Suriye ve Irak Sınırlarında İki Kasaba. Belkıs Kümbetoğlu-Hande Birkalan Gedik (Ed.). *Gelenekten Geleceğe Antropoloji* içinde (s. 100-128). İstanbul: Epsilon.
- Özgen, H. N. (2007). Devlet, Sınır, Aşiret: Aşiretin Etnik bir Kimlik Olarak Yeniden İnşası. *Toplum ve Bilim*, 108:239-261.
- Özgen, H. N. (2011). Sınırdaki Kaçakçı Olmanın Antropolojik Tarihi. NTV Tarih, ss.1-8.
- Özgen, H. N. (2012). Sınırın İki Yakasından Vatandaş Olmak. *Güncel Hukuk Dergisi*. S.107:1-4.
- Özgen, H.N. (2004). *Sınır Kasabaları Sosyolojisi Projesi*. Yayınlanmamış Çalışma.
- Özgül, G. E. (2016). Sınır Kapıları, Dikenli Teller, Yollar, Kamplar ve Çocuklar: Kurban ve İstisna Olarak Mülteci. *Marmara İletişim Dergisi*, 25:1-16.
- Strohmeier, M., Yalçın-Heckmann, L. (2014). *Kürtler: Tarih, Siyaset, Kültür*. Dirim, A. (Çev.), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Tekin, F. (2014). *Sınırın Sosyolojisi Ulus, Devlet ve Sınır İnsanları*. Açılım Kitap, İstanbul.
- Yalçın-Heckmann, L. (2012). *Kürtlerde Aşiret ve Akrabalık İlişkileri*. Erkaya, G. (Çev.), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Yeğen, M. (2015). *Devlet Söyleminde Kürt Sorunu*. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Yerasimos, S. (2015). *Milliyetler ve Sınırlar Balkanlar, Kafkasya ve Orta-Doğu*. Tekeli, Ş. (Çev.), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Yıldırım, A. (2013). *Devlet, Sınır, Aşiret: Nusaybin Örneği*. Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Yine Roboski: İnsan Olmak Yetmiyor Öldürülmemek İçin. Neşe Özgen ile Röportaj. *BirGün*. 10.01.2012.

Zürcher, E. J. (2017). *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*. Saner, Y. (Çev.), İletişim Yayınları, İstanbul.

Silopi Belediyesi. (2018). Habur Gümrük Kapısı. <http://www.silopi.bel.tr> (03.12.2018)

Şırnak Valiliği. (2018). Şırnak Tarihi ve Coğrafyası. <http://www.sirnak.gov.tr> (17.06.2018)

Şırnak Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü. (2018). <http://www.sirnakkulturturizm.gov.tr> (27.09.2018)

Türk Dil Kurumu. (2018). Sözlük-Kervan. <http://www.tdk.gov.tr> (15.02.2018)

ÖZGEÇMİŞ

Ömer ANIK 1993 yılında Şırnak'ta doğdu. Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Kamu Yönetimi bölümünden 2016 yılında mezun oldu. 2016 yılında Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Ana Bilim Dalında yüksek lisans eğitimine başladı.

VITAE

Ömer ANIK was born in Şırnak in 1993. He graduated from the department of Public Administration of the Faculty of Economics and Administrative of the Akdeniz University in 2016. He started to the master education at Gaziantep University, the Institute of Social Sciences in the department of Public Administration and Political Science in 2016.